

تصویر ابو عبد الرحمن الکوردی

زمانی چه یزهران

فهرهاد پیربال

غمانی

جهیزه ران

وتاریک له باره ی گهنج و قوتابیانده وه

د. فهد هاد پیربال

ئاگادار كۆرۈنۈش ۋە يەككىلىق قەدىمى

ھەر قوتابى ۋە گەنجىك، كۆپ يان كىچ،
ئەگەر تەمەنى لى ۱۸ سال كەمتر بىت،
نابى ئەم كىتەپە بىخوئىتەۋە!

✧ ناۋى نووسەر: قەھاد پىربال

✧ كىتەپ: زمانى ھەزەرەن، وتارىك لەبارەى گەنج و قوتابىانەۋە

✧ تاپ ۋە خەشە سازى: مالى شەرەفخانى بەدىلىسى

✧ ئەرشىف: رۆژنامەى (خوئىندى لىبرال)

✧ چاپ ۋە بلاۋ كۆرۈنۈش: چاپخانى رەنج

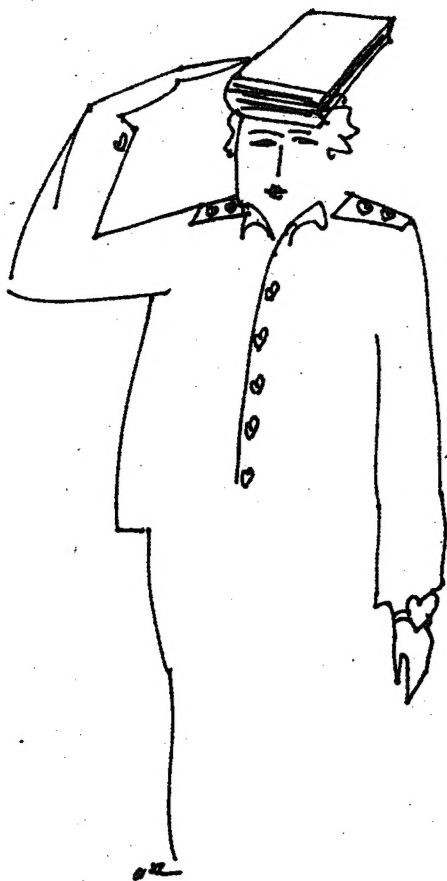
✧ تىراژ: (۳۰۰۰) دانە.

✧ سىلمانى: ۲۰۰۶

✧ ژمارەى سپاردنى (۳۲) ى سالى ۲۰۰۶ ى ۋە زارەتى رۆشنىرى پىدراۋە

✧ مافى لە چاپدانەۋەى پارىژراۋە

✧ نرخ: تەنھا سى ھەزار ۋە پىنج سەد دىنارە

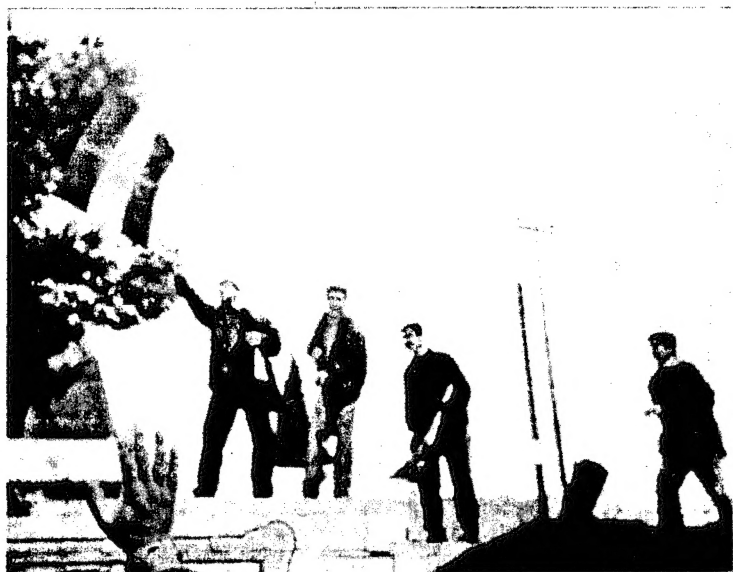

من بەجەسارەتەۋە گۆشەنىگای خۆم دەردەپرەم. چونکہ، بېر، پېش ھەمرو
شتىک، گۆشەنىگایەکی شەخسىيە و سروشتىكى تاکەسىپانەى ھەيە.
راى من نابىتە پتوەر بۆشتەکان، تەنیا ۋەک پتوەرىكى بېنىنى تايىبەتى من
بۆشتەکان حسىبى بۆدەکریت. من ئەۋەندەم بەسە بۆ پېشکەشکردنى
مەعرفەيەک، پېشېنىنى خۆم وئنا بکەم. ھەر لەرېگەى ئەمەشەۋە
پېشېنىيەک - لەبارەى شتەکانەۋە نا - لەبارەى خۆم دەردەپرەم..

مۆنتاين Montagne

فەيلەسوفى فەرنەسىي رېنسانس

خوێندکارانی زانکۆی سلێمانی لە کاتی نەگەری لەشکرکێشیی تورکیا بۆ ناو کوردستانی عێراق

ئىسماعىل پىغەمبەر

كىشى قوتابى و گەنج لە ھەموو زەمان و شويتىكدا راستەوخۆ لە چوارچىوەى بىرى زۆرانبازىي نەسلەكاندا - Conflit des Generations خۆى دەدۆزىتەو. كەواتە جىگەى خۆيەتى لە سەرەتادا بەم پرسیارە دەست پى بەکەين:

ئایا ھىچ دیاردەيەك یان ئامازەيەك لە سەدەكانى رابردووی كوردستاندا ھەن بۆئەوئى ئیمە بتوانین بزانی: ئاخۆ لەنیو رابردووە دوورەكانى ئیمەدا ململانێیى نیتوان نەسلەكان ھەبوو یان نا؟

ململانێی نەوەكان Conflit des Generations خاسیەتیكى تایبەتمەندى كوردستان نیە؛ دیاردەيەك نیە تەنێ لەناو ئیمەدا یان تەنێ لەدوای راپەرین و پرووخانى رژیمی سەدامەوہ پرووی لە ئیمە کردییت، بەلكو خاسیەتیكى ھەمەلایەنە: لە كۆنەوہ و لەناو ھەموو میللەتیكدا ھەبوو و ھەيە. لەنیوئەفسانەكانى ھەموو نەتەوہیەكدا، نەمازە لەنیو ھەموو كەتیبە ئاسمانییەكانیشدا (بە ھوكمی ئەوئى دین پێش ھەموو فەلسەفە و پرووناكیریەك وىستوویەتى لە ژيان تی بگات و واقع رێك بخات و كۆمەل و ئینسان بخاتە چوارچىوەیەكى رێكوپێكەوہ) باسى لێكراوہ. بەگوتیرەى سەرەدەمى نوێشەوہ، مەن واتىدەگەم ھەرئى رۆمانسییەكان دژى كلاسسىزم، شەر و شۆرەكانى سوریالىزم دژى رۆمانسى و رپالىستەكان، ھەرئى ئانارشىستەكان یان جەنگى مۆدێرنىست و پۆست مۆدێرنىستەكان دژى كۆنەخوازەكان، شەرى قۆلتێر و مارتەن لۆسەر دژى كەنىسە، شەرى باكۆنەن دژى دەولەت، شەرى نیتشە و سپینوزا و ئەلبێرت كامۇ. ھەموو ئەمانە لە چوارچىوەى ئەم جەنگەى نەسلەكاندا خۆیان دەدۆزنەوہ و لەكۆتاییدا ھەموو ئەم شەرپانە (ئەگەرچى لە ناوەرۆكدا بىرى یاخیگەرانی ئینسان دەردەخەن دژى دەسەلات یان لەدژى نەسلى پێش خۆیان، بەلام) لەپێناو خزمەتکردنى بىرى یاخیگەرانی گەنجانە و خۆتەندكارانەدا بورونە؛ بە رۆمانەكانى تۆرژنیف، دى ئیچ لۆرەنس، ییتس، نەجیب مەحفوز زىشەوہ.

پیش ئەوەی وەڵامی ئەم پرسیارەى سەرەو بەدەمەو، دەمەوێ راستییەك، كە لەبۆ من پووناك پووناك دەدرەوشیتەو، بەخەمە روو لەبارەى ئەو جیاوازییەى لە دیدى ئینسانى كورددا ھەیە لەچاو دیدى ئینسانى ئەوروپایى لە بەستىنى جیھانبینیى ھەردوولایان بۆ ئەم شەپەى لەنێوان نەسلەکاندا ھەیە. ناوەرۆكى ئەم جیاوازیی دیدەش دیارە ھى ئەمڕۆ نیە، دەگەریتەو بۆ ئەو كانگا قوولەى لەناو «بێ ئاگایى دەستەجەمعی» لە ھەروونى ھەردووکیاندا ھەیە، ئەو كانگایەى كە ھەروونناسەكان ناوی دەنێن لاشعوورى جەمعی Conscience Collective.

دەمەوێ ئاشکراتر بدویم: ئەم جەنگەى نێوان نەسلەكان (بۆ نمونە لەنێوان باوك و كوڕ) دەنێو كۆلتوورى ھەر یەكێك لەم دوو لاشعوورە جەمعییەى ئەورووپا و كورد، ھەر لە كۆنەو، بەجیا خۆى مەتاو: لای ھەر یەكێکیان، ھەر لە كۆنەو، بەشیوەیەكى جیاواز لەچاو ئەوەى دیکە خۆى ھەرپرپو و ھەردەپری.

من لە كتیبى (چەند نامەیەكى ھەرەنسى) شدا گوتوومە و دەیلیمەو: لە كۆلتوورى پۆژئاوادا زۆرانبازى نێوان نەسلێ كۆن و نەسلێ نوێ زۆرانبازییەكى خۆتاوى و شەرەنگێز نیە. بۆ نمونە باوك (ئەگەر باوك وەك سەمبولێك وەرگیرین لەم جەنگەدا) باوكى پۆژئاوایى ھەمیشە بریار و مافى بریاردان دەبەخشیتە كوڕ - خۆى، واتە كوڕ ئازاد جێ دەھێلێت؛ كەچی ھەمان ئەو زۆرانبازییەى نێوان باوك و كوڕ لە كۆلتوورى پۆژھەلاتیدا زۆرانبازییەكى خۆتاوى و شەرەنگێزانەى، لەسەر بنچینەى دكتاتۆریەت و ھەرمانەروایى باوك دامەزراو. ھەر بۆیەش دەبینین لە زۆرانبازییەكەى پۆژھەلاتدا ھەمیشە باوك دەبیاتەو. بۆ نمونە، تۆ تەماشاكە لە ئەفسانە یۆنانییەكەدا، لایۆس پاشای باوكى ئۆدیب، كاتى دەزانى ئۆدیبى كوڕى، غەریزە و ھەوسێكى سێكسى بەرامبەر دایكى خۆى پەیدا كردوو، ناچى ئۆدیبى كوڕى خۆى بكۆژیت، بەلكو ھەلەدەستى نەفیی دەكاتە دورگەیەك و لە دایكى خۆى دوورى دەخاتەو. كەچی لە ئەفسانە

ئىيرانىيە كەدا، كاتى رۆستەمى باوك پشتى زۆرابى كورى خۆى لە عەرد دەدات، دەمودەست - بۆئەوى بۆ خەلك نيشانى بدات كە باوك چەند نازا و فەرمان پەوايە - قلنجەكەى رۆدە چە قىيىتە ھەناوى كورەكەى خۆى. ئەمە لەكاتى كەدا بىشتەر زۆرابى كور، لەكاتى پشت لە عەرد دانى باوكى خۆيدا، جەسارەت و دلى ئەوى نەھات باوكى خۆى بكوژىت!

بەراورد كەردنى ئەم دوو ئەفسانەى، خالە جەوھەرىيەكانى جىياوازىي نىوان فەلسەفەى رۆژھەلات و رۆژئاوامان لەبارەى ئەم مەسەلەى جەنگى نىوان نەوەكان تىدەگەيەنيت. بە ئاشكرا پىمان دەلەيت: رۆژئاوا ھى كورە، بەلام رۆژھەلات ھى باوكە. چارەنووسى رۆژئاوا ھەمىشە بەدەست كور (بەدەست جىلى نوئ) بەرپۆە دەچىت، بەلام چارەنووسى رۆژھەلات ھەمىشە لەدەست باوك (لەدەست جىلى كۆندا) دەمىنيتەو و دەمىنيتەو تا بۆگە دەكات.

بەكورتى: لە مەملانىي عەقلى كۆن و عەقلى نويدا، لە مەملانىي زەوقى كۆن و زەوقى نويدا، رۆژئاوا پىشەكەوئەت و رۆژھەلات ھەر وەك خۆى دەمىنيتەو.

كەواتە، ئەوئە ئىتر: تاكەكەس «كور» لە رۆژھەلاتدا تا ھەتايە لەئىتر نىلى نەسلى كۆندا دەرزىتەو: وەك ئىسماعىل پىغەمبەر ھەمىشە و تا ھەتايە لەئىتر پەحمەتى چەقۆى باوكى خۆى (ئىبراھىم پىغەمبەر) ھەلدەلەرزى: مەگەر تەنيا - تەنيا و تەنيا - ھىزىكى دەرەوئە واقىع و دەرەوئە ماتىرپالەكان لە ئاسمانەو بىت قوتارى بكات!

دووئى ئەم قەسانەى لەسەرەوئەدا كەردم و ئەم دوو غومونە سەلمىنەشم بۆ بەراستگەراندنى قەسەكانم ھىتايەو، كەواتە، ئىستا دەتوانم رى بدەمە خۆم بلىتم: بەدەرترايى مېژووى كورد، واپىدەچى تاكى كورد، ئەگەر كور ئەگەر كچ (كە مەبەستم گەنجى كورد و نەسلى نوئى كوردە) بام وىستىتى جىياوازىش بىرىكاتەو و ھەندى جار حەزىشى كەردىت خۆى نازاد بكات و وەدووئە كەلكەلە و ھەوئەسەكانى خۆى بكەوئەت، بەلام ئەم ھەست و حەز و وىستەى ھەرگىز اوھەرگىز نەكەردۆتە جەنگىك دژى باوك يان دژى نەسلى كۆن يان

دژی عه‌شیره‌ته‌که‌ی. نه‌یزانیوه ده‌توانی بو‌یرتت نه‌مه بکا. خو نه‌گهر تاک و
 ته‌را و‌یرا‌بیتیشی یا‌خی ببیت و وه‌ک قه‌ده‌ریکی سه‌ره‌ه‌ل‌کرتوو هیچ نه‌بی
 رابکات له‌ده‌ست عه‌شیره‌ته‌که‌ی (وه‌ک نه‌وه‌ی لای سیامه‌ند، بو‌نمونه،
 ده‌بینین) نه‌وا نه‌و یا‌خیبوونه - را‌کردنه له‌ده‌ست واقیع، هه‌میشه ناکام ناکام
 نه‌نجامه‌که‌ی بریتی بووه له‌هه‌ره‌س و کو‌ست: هه‌ره‌س و کو‌ستی تاکه‌که‌س و
 گه‌نج له‌هه‌مبه‌ر عه‌شیره‌ت و عه‌قلی کو‌نی پیر! نه‌وه‌تا هونه‌رمه‌ندی کوردی
 زه‌مانه د‌یرینه‌کان (تافه‌رین بو‌یان) زور هونه‌رمه‌ندانه توانیویانه ب‌ین نه‌م
 راستیه می‌ژوو‌یه بکه‌نه بنچینه‌ی تراژیدیا له‌به‌ره‌مه هونه‌ریه‌کانی‌اندا،
 له‌به‌یت و حه‌یران و لاوک و داستانه‌کانی‌اندا. هه‌ر بو‌یه‌ش یه‌کیک له‌
 ده‌رسه نه‌خلاقیه‌که‌ی هونه‌ری کو‌ن و فولکلوریمان، بریتیه له‌وه‌ی پ‌یمان
 ب‌یت:

یا‌خیبوون،

را‌کردن له‌ده‌ست واقیع،

ته‌سلیم نه‌بوونه رای باوک و برا‌گه‌وره و عه‌شیره‌ت،

ره‌دوو‌که‌وتن،

سه‌رسپاردنه ده‌ستی عه‌شق و هه‌وه‌سی گه‌نجانیه خو‌ت..

هه‌موو نه‌مانه نه‌نجامه‌که‌یان بریتیه له‌هه‌ره‌سه‌یتان و

ت‌یکشکان!

ده‌بی هه‌میشه بگه‌ر‌ینه‌وه بو‌عه‌شیره‌ت!

نه‌مه‌یه فله‌سه‌فه‌ی عه‌قلی را‌بردوو‌مان، نه‌مه‌یه نه‌و ده‌رسه نه‌خلاقیه‌ی که
 هونه‌ری کو‌نی کوردی ف‌یرمان ده‌کات؛ بو‌یه‌ش هه‌ر نه‌مه‌یه بنچینه‌ی تراژیدیا
 و هونه‌ری دا‌ه‌یتان: تاکه‌که‌س یان گه‌نجی عاشق و یا‌خی، چهند به‌ه‌یزیش
 بیت به‌لام له‌کو‌تاییدا له‌و یا‌خیبوونه‌ی خو‌یدا هه‌ره‌س د‌ینی..

که‌واته، ئ‌یستا ده‌توانین وه‌لامی په‌رسپاره‌که له‌سینت‌یز‌یکدا دا‌پ‌ژینه‌وه و
 ب‌ل‌ین: هه‌موو دیارده و ئاماره‌کانی سه‌ده‌کانی را‌بردوو‌ی کوردستان نه‌وه‌مان
 بو‌ده‌سه‌لم‌ین که له‌ن‌یو را‌بردوو‌ه دو‌وره‌کانی ولاتی ئ‌یمه‌دا ململان‌یتی ن‌یوان

نەسلەکان (مەملانیتی نیتوان گەنج و پیر، مەملانیتی نیتوان عەقڵی نوێ و عەقڵی کۆن) لەشیوەی یاخیبوونێکی سادەدا یان لەشیوەی پراکردنێک لە دەست واقیع هەبوو، بەلام لەو مەملانیتیەدا، هەمیشە نەسلی نوێ (واتە گەنج) تووشی هەرس یان تیکشکان هاتوو! ئەوەتا هەموو بەیت و داستان و لاوکەکانمان کۆتاییەکی تراژیک و کۆستکەوتوویمان هەیە؛ هەموو گەنجە پالەوانە یاخیبووەکانمان (فەرهاد، سیامەند، سوارۆ، مەم...) کاتی هاتن یاخی بوون و پەزێ عەشیرەت و دەسلەتیاڵ کردووە: لەناو خۆینی خۆیاندا گەوزان! ئەوەتا تا رۆژی ئەمڕۆش ئێمە دادەنیشین بە دیاریانەو دەگرین؛ وەک ئەوەی ئێمەش بۆ ئەنجامی چاوەروانکراوی یاخیبوونەکانی داهاووی خۆمان بگرین: «های سوارۆ، چەندم پێ گۆتی مەرۆ بەتەنی...».

نەتەوێک، ئنجا، کە سەدان سالە خواوەنی ئەم کۆلتور و نااگاییە کۆللەکتیڤە سەپاوە بێت، کە ئەم عەقڵیەتە کلاسیکە پرکۆیالیەتیە لەناو خۆین و هەستیدا پەگاژۆ بووبێت، ئایا ئەمڕۆ، گەنجی کورد، چۆن پراکردن بەرەو ئەوروپا بە لەپیشتر و ئاسانتر و خۆشتر نەزانێ لەچاو مانەو لەناو واقیعه کەدا؟ ئەگەر سوڕ بزانیت چارەنووسی یاخیگەرانی ئەویش وەک چارەنووسی سیامەند و مەم و سوارۆ بێت، چۆن هەقی نەبێت سەری خۆی هەلگریت بەرەو ئەوروپا و پاشانیش بەم ولاتە جوانە پانوپۆرە نازیزەش نەلێت (گوو بەو کوردستانە دەلێی عەشیرەتێکی گەورە و بەستبوومیەو، کە دەلێی باوکیکی زالمە و دەرگای لەسەرم داخستبوو)!

نەتەوێک، کە سەدان سالە خواوەنی ئەم کۆلتور و نااگاییە کۆللەکتیڤە سەپاوە بێت، کە ئەم عەقڵیەتە کلاسیکە پرترسنۆکییە لەناو خۆین و هەستیدا پەگاژۆ بووبێت، ئایا ئەمڕۆ، گەنجی کورد، چەند دەرۆستیدا دەبێ یاخی ببێت؟ چۆن دەتوانێ دەرەقەتی نەسلە کۆن و پیرەکە بێت؟ ئایا ئەم کارە کاریکی ئەستەنگ نیە؟ بەتایبەتیش چونکە، نەسلە کۆن و پیرەکە ئەگەر جاران تەنیا حوجرە و دیووخان و پمب و سێ تیرەیان هەبوو، ئەوا ئەمڕۆ پۆلیس و ئەنجومەنی زانکۆ و عەمید و پەئیس و تانک و سەتەلایت

و رۆژنامه و قانون و هیزی ئاسایش و قهرهویت و حیمایه‌شیان ههیه بۆ
 سه‌رکوتکردنه‌وه‌ی بزافی گهنج و خۆبندکاران! ئایا له‌ناو ئهم واقیعه‌ تازه‌یه‌دا
 یاخیبوونی گهنجانه و خۆبندکارانه چهند گهره‌نتیی ئه‌وه‌ی ههیه
 سه‌رکه‌هویت؟ ئایا گۆڕانی ئهم کولتوره‌ تۆتالیتاره به‌ره‌و کولتووریکی
 دیموکرات و کراوه‌ کاریکی ئه‌سته‌م نیه‌؟

ئهم کتێبه‌، به‌شیوه‌یه‌کی میتۆدۆلۆژیک و ئه‌کادیمی نا (که‌ قهره‌هویه‌ته
 زانکۆیه‌کان پیتی راهاتوون بۆ ته‌رقیه‌کردن و ئامانجه‌ شه‌خسیه‌کانیان
 بینوسن) به‌لکو - دانی پێدا ده‌نیم - دۆژمنکارانه و یاخیگه‌رانه‌، له
 قوولایی شه‌قام و سه‌رشۆسته‌ محه‌جه‌به‌کانه‌وه‌، له‌ کانگای بێنازی به‌شه
 ناوخۆیه‌ بێ کاره‌باکانه‌وه‌، له‌ تاریکترین گۆشه‌ی تاریکی ژیا‌نی گهنج و
 قوتابیان‌وه‌، هه‌ولده‌دات چهند تیشکیکی کز په‌یدا بکات و بیانخاته‌ سه‌ر
 ئهم پرسیارانه‌ی سه‌ره‌وه‌...

گهنجیتهیهکی سهبراو

پیرییهکی هه‌میشه‌یی

له‌بیرم کرد له لاپه‌په‌کانی رابردوودا پرسیاریک له خۆم بکه‌م، پرسیاریکی زۆر گرنگ - که وه‌لامه‌که‌ی، بیگومان، حه‌ماقه‌تی مامۆستا و پیره ده‌سه‌لاتداره‌کانی کورد پوون ده‌کاته‌وه؛ دۆژمنداریتیان پوون ده‌کاته‌وه ده‌ره‌ق به نه‌سلی گه‌نج و قوتابی:

ئایا بۆچی تا ده‌ووبه‌ری ناوه‌پاستی سه‌ده‌ی نۆزده‌هه‌م - له چهند شاعیریکی زیاتر له هه‌ر سه‌ده‌یه‌که‌دا شیعریان به کوردی نووسیوه - هیچ مه‌لا و شیخ و میر و کوێخا و میرزایه‌ک (که منه‌ووه‌ره‌کانی ئه‌وکاته‌ بوون) نه‌هاتوون کتیبیک له‌باره‌ی ژیان و کۆمه‌ل و زانست و هه‌ر چی شتیکی دیکه‌وه به کوردی بنووسن؟ بۆچی ئه‌گه‌ر چهند کتیبیکیشیان نووسیبت ئه‌وا ته‌نیا به زمانی تورکی یان فارسی به‌تاییه‌تیش به زمانی عه‌ره‌بی بووه؟ ئه‌مه‌تا شاعیریکی گه‌نجی کۆتایی سه‌ده‌ی نۆزده‌م، حاجی قادری کۆبی، یاخیه‌گر، په‌خه‌ له‌م بێ عه‌قڵی و خۆ به‌ که‌م زانییه‌ی نه‌سلی پووناکبیرانی پێش خۆی ده‌گریت و ده‌لتی (حه‌یف):

کتیب و ده‌فته‌ر و ته‌نریخ و کاغه‌ز

به کوردی گه‌ر بنووسرایه‌ زه‌مانی

مه‌لا و میر و پادشاما ن

هه‌تا مه‌حه‌شه‌ر ده‌ما ناو و نیشانی

هیچ خواجه و خان و مه‌لا و میر و موفتی و مورید و میرزایه‌ک (که منه‌ووه‌ره‌کانی ئه‌وکاته‌ بوون) هیچ نووسراویکیان (له شیعری زیاتر) به زمانی کوردی نه‌نووسیوه؟ دیسان هه‌ر هه‌مان شاعیری گه‌نجی یاخی، که سه‌ر به نه‌سلتیکی تازه‌ی راپه‌نیسوی کۆتایی سه‌ده‌ی نۆزده‌یه، به هوشیاریه‌کی هێرشکارانه‌وه دژی مه‌لا و «عوله‌ما» و ئوستاده‌ کۆنه‌کاغان، گه‌واهی‌مان بۆ ده‌دات:

هەر کورده له بهینی کوللی میللهت
 بێ بههره له خۆتندن و کیتابهت
 یه کسهر عوله ما درشت و وردی
 ناخۆتنبهوه دوو چهرفی کوردی
 ئوستادی خهتن له ئهم سیانه
 وهک دی له زوبانی خۆیدا نهزانه

هۆی ئهمه، بێگومان، تهنیا نهوه نهبووه که میژوونووسهکان دهلێن: وهلا
 چونکه چاپخانه نهگه یشتبووه کوردستان (خۆ له سهردهمی ئهمه دی خانیی
 مه زینیشدا چاپخانه نهگه یشتبووه کوردستان!)، ههروهها تهنیا نهوهش
 نهبووه که ناسیوونالیسته توندپهوهکان دهلێن: وهلا نهتهوهکانی بالادهست
 (تورک و عهزهب و فارس) هانی نووسینی کوردییان نه داوه یان پێگه یان
 له نووسینی کوردی گرتبێ (ئهگینا مه لای جهزیری چۆن و پێراوه به کوردی
 شیعر بنووسی؟) .. هۆی سههرهکی، به باوهری من، لهوه دایه که خواجه و
 کویتخا و مهلا و میر و موفتی و میرزاکان، واته نهسلی پیری دهسه لاتدار،
 نه یانوبستوه نهسلی گهنج و نهوجهوان و قوتابی (واته شاگرد و سوخته و
 موسته عید و فهقیکان) لهو نیعمهته بههرهمهندن ببن که ناوی خۆتندهواری و
 رۆشنبیری و هونهر و زانسته! ئهمهش چونکه، هه موومان ده زانین: توانای
 نووسین و خۆتندنهوه، یان سوودوهرگرتن له زانست و رۆشنبیری و هونهر،
 گهنج و خۆتندکاران دهگهیه نیتته لیوا رهکانی یاخیبوون و نازادی؛ ئهمهش
 مه ترسی دروست دهکات بۆ سههر دهسه لاتداری پیر و میر و مهلا.

موفتی و مهلا و میر و مننهوهره کاغمان (چهند تاکیکی وهک شه ره فخان
 به تلیسی لێ بترازی - که ئه ویش ههر به زمانیکی غهیره کوردی
 نووسیویه تی) له بهرژهوهندییاندا نهبووه «تهنانهت ههر دژی بهرژهوهندیی
 ئهوان بووه» که خه لکی نهوجهوان و گهنج و شاگردهکانیان (نافرهت ئهوا
 ههر هیچ) فێری خۆتندهواری و زانست و هونهر ببن و بیریان پووناک
 بپێتهوه. بۆیه نهک ههر هانی خه لکه ره شوپووته که یان نه داوه فێری
 خۆتندهواری ببن، به لکو بۆ خۆشیان کاتی کتیبیکیان نووسی بپێت ئهوا

هاتوون تهنیا به زمانی عه‌ره‌بی یان فارسی و تورکی نه‌و به‌ره‌مه‌یان
 نووسیوه. نه‌مه‌ش بوئه‌وه‌ی ته‌نی چهند که‌سیکی نه‌و تویره‌ منه‌وه‌ره
 بالا‌ده‌سته سوود‌م‌ه‌ند ب‌ن که له سه‌دا سه‌د نه‌ک هر مه‌ترسییان بۆ سه‌ر
 کولتوره کلاسیک و باوه‌که نیه به‌لکو هر خوشیان به‌ گه‌ره‌نتییه‌کی
 دلنیاوه پارێزگاری نه‌و کولتوره تۆتالیتاره‌ن و ده‌رویشی ده‌سه‌لاته
 مه‌عریفیه کلاسیکه‌که‌ن. له‌لایه‌کی دیکه‌شه‌وه، دیسان، به‌م پیتودانگه،
 له‌وه‌ش دلنیا بوونه که نه‌و چهند که‌نجه‌ فه‌قی و موسته‌عید و شاگرده‌ی
 عه‌ره‌بی یان فارسی یان تورکی ده‌زانن ژماره‌یان زۆر زۆر که‌مه و له‌سۆنگه‌ی
 نه‌م ژماره که‌مییه‌ی خۆیان ناتوان هیچ هیز و مه‌ترسییه‌ک بۆ سه‌ر نه‌وان و
 ده‌سه‌لات دروست بکه‌ن.

به کوردی نووسین یان توانای کوردی خویندنه وه، یان ته نانه ت هه ر فیتی
 خوینده واری بوون و روشنبیریوون، له دیدی ئەو مه لا و میر و منه ووه ره
 پیرانه دا، ده کاته: مه ترسیی ئەوه ی به رژه وندی و پایه و به هاکانی خو بان
 به سه ر خو باندا قه لب بیسته وه. بۆه زۆریه ی هه ره زۆریان، نه ک هه ر
 به لایانه وه گرنگ نه بووه خه لک فیری خوینده واری و نو سین به کوردی و
 خویندنه وه به کوردی بکه ن، به لکو پنگه شیان لی گرتووه؛ ته نیا ئەوه یان
 له لا به س بووه چهن د ژماره یه کی که می فه قی و شاگرد له حو جره کانیا ندا
 رابگر ن ئەویش له ژئیر سانسۆر و زه بری دارحه یزه راندا!

به م شیوه یه، ئیتر هه ر نه سلێکی پیری مامۆستا و مه لا، له لایه ن
 نه سلێکی دیکه ی په روه رده بووی دهستی ئەو نه سه له که ره ی پێشو و جێگه ی
 گیراو ته وه. هه ر نه سلێک چهن د ته مه نی زیاتر هه لکشایی، ئەوه نده زیاتر له
 غه می لغاو کردنی نه سه له گه نه که بوو. ئیتر به م شیوه یه، نه سه له گه نه که ش،
 کاتی ورده ورده ئەو - بۆ خویشی کاتی ته مه نی گه یشتۆته ته مه نی پیری،
 ئەویش به هه مان شیوه بوته هه مان مامۆستای تۆتالیتاری که بیه ویت
 ئەویش له خۆی گه نه جتر بچه و سینیتته وه. به م شیوه یه ئیتر بواری هیچ
 هه ناسه دانێکی گه نه جان هیا ن نه هیشتۆته وه؛ ئەسه له ن گه نه جیتییان له کۆمه لی
 خو باندا سه ر پرپوه؛ وایان کردووه تا هه تابه ته نیا عه قلی پیر و زه وقی پیر و
 نه خلاق ی پیر ده سه لاتدار بیت و باو بیت. وه ک حاجی کۆبی ده لێ:

سه د شیخ و مه لا و ئەمیر و خانی

بۆ له ززه تی عه يش و زینده گانی

له ولاره ئەوان به حيله سازی

له ملاره ئەمان به ته قله بازی

قورپان به هه مو و لا ته وه دا

تا مو لک و په عیه پاکی فه و تا

ولایتیک، ئنجا، که سه دان ساله خاوه نی ئەم کولتوره تۆتالیتاره بیت،
 که ئەم عه قلیه ته کۆن و پیره پر سته مه له ناو خوین و هه ستیدا په گا ژۆ

بووبیت، ئایا ئامادهیی ئه‌وه‌ی ده‌بیت که خۆی بنووسیتته‌وه؟ ئاره‌زووی
ئه‌وه‌ی ده‌بیت هوشیاریی خۆی و ئاگایی خۆی له‌باره‌ی خۆی و
سه‌رده‌مه‌که‌یه‌وه بنووسیتته‌وه؟

بیگومان: زه‌حمه‌ته، چونکه ئهم شتانه‌ی ده‌یاننووسیتته‌وه، شتی ئاوها
نابن شانازیان پتوه بکات.

نه‌ته‌وه‌یه‌ک، که مه‌لا و میر و مامۆستاکانی، سه‌دان ساله به هه‌نجه‌تی
دین و شتی دیکه‌وه، هاتن دینامیکه‌تی زانست و هونه‌ر و روشنبیری له
گه‌نج و قوتابی چه‌رام بکه‌ن و به هه‌رچی شتیه‌یه‌کی پێیان کرابی گه‌نج و
فه‌قی و شاگردیان به چاوی «کۆیله‌ی زانست» و خزمه‌تکاری خۆیان
ته‌ماشاکردبیت، ئایا چاو و پرووی ئه‌وه‌ی ده‌بیت که بیره‌وه‌رییه‌کانی خۆی
بنووسیتته‌وه؟

بیگومان: زۆر زه‌حمه‌ته، چونکه ئهم شتانه‌ی ده‌یاننووسیتته‌وه، دژی
به‌رژه‌وه‌ندییه‌کانی خۆیان و شۆرته و مه‌جدی خۆیان ده‌که‌ویتته‌وه.

هه‌ر لێره‌شه‌وه، سه‌ده‌کانی رابردوو خاسیه‌تییکی شه‌رمه‌زاری هه‌یه له‌م
به‌ستینه‌دا ئه‌ویش ئه‌وه‌یه که هیچ هوشیاریه‌کیان له‌باره‌ی خۆیان‌وه نه‌بووه؛
هیچ هوشیاریه‌که‌مان له‌باره‌ی خۆیان‌وه ناداتی. ئه‌مه‌ش به‌بێچه‌وانه‌ی
(ئه‌مرۆ) که جوړئه‌تی په‌یدا کردوه هوشیاریه‌ک له‌باره‌ی خۆیه‌وه بیه‌خشیت
و خۆی بنووسیتته‌وه!

کۆمه‌لگه‌یه‌ک، که سه‌دان ساله گه‌نج و قوتابه‌کانی به ترس له ئازادی و
سه‌مه‌ینه‌وه له یاخیبوون گۆشکراون، هه‌روه‌ها که ئهم حه‌ز و ئاواته‌ی
پازیکردنی مامۆستا و له‌خۆگه‌وره‌تر له‌ناو خۆین و هه‌ستیاندان په‌گاژۆ
بووبیت، ئایا وزه و جه‌ساره‌تی ئه‌وه‌ی ده‌بیت که ئهم مه‌عریفه‌ ترسنۆک و
شه‌رمه‌زاری خۆی بنووسیتته‌وه؟

بیگومان: نه‌خێر، چونکه ئهم شتانه‌ی حه‌زده‌کات بیاننووسیتته‌وه،
ناویریت بیاننووسیتته‌وه؛ ناتوانی ته‌نانه‌ت بشزانیت چۆن بتوانیت.

ئەو ەتا، كەواتە، ئەمەيە ھۆي ئەو ەي كە ھيچ نەسلىك لە نەسلەكانى
 رابردوو، ھيچ نەو ەيەك لە نەو ەكانى سەدەكانى ناو ەراستى كوردستان و
 دوواتریش (نە پير نە گەنج، نە مەلا نە فەقى) نەھاتن - بە غەيرى شيعر
 - مەعرفەيەكمەن لەبارەي خۆيان و سەردەمى خۆيانەو بە زمانى كوردى بۆ
 بەجى بهيلن. ترسنۆك بوون، چاو و پرووى ئەو ەيان نەبوو ھيچ وینەيەكمەن
 بۆ لەبارەي واقيعى زولم و ستم بۆ تۆمار بكەن، نەو ەيران بەلگەي ئەو ە
 بەدەستەو ەبدەن كە لە زەمانى ئەواندا زولم ھەبوو، ريسواكردنى گەنج و
 قوتابى و ژن ھەبوو؛ خەساندنى ھىزى گەنجانە و وزەي لاوان و ئافرەتان
 ھەبوو - كە بۆ خۆشيان، چ بكەن - داردەستى يان شاھىديكى رازى و لال
 و ترسنۆك بوون لە ھەمبەر ئەو ستمە.

كەواتە، ھەر ئەمەشە ھۆي ئەو ەي كە لە زەمان و سەردەمى ھيچ
 نەسلىكدا، بەدرىژايى ميژووى كوردستان، ھيچ پەنجەريەك بەسەر
 كولتورىكى بيانى و رۆژئاوايى غەيرى ئەو كولتورە كوردى - ئيسلامىيە
 نەكرايەو؛ ھەر بۆيەش ھيچ ژانىكى ئەدەبىي غەيرى شيعر بە زمانى
 كوردى لەدايك نەبوو: ھيچ شسانۆنامەيەك، ھيچ رۆمانىك، ھيچ چيروك
 و نۆڤلىتيك، ھيچ سەفەرنامە و ژياننامەيەك، ھيچ وتارىك بەو زمانە
 شيرىنەي كوردى نەنووسرا كە ژيانى ئەو زەمانە سەقەت و سوقەت و
 پيرانەمان بۆ بگىرتتەو.

ھەر ئەمەشە ھۆي ئەو ەي كە لە زەمان و سەردەمى ھيچ نەسلىكدا،
 تەنانت لەناوجەرگەي ئەو پايتەختە زىرەوشانانەي وەك ديارەكر و
 بەتليس و ئەردەلان و جەزيرەش - كە بە خۆشم و ميژوونووس و
 ناسيونايسستەكانمانەو شانازيان پتو ەدەكەين -، ھيچ ھەرايەكى
 رۆشنبىرى نابىنين، ھيچ بشويەك دروست نابى؛ ھيچ كتيبيك نە ھيچ
 گفتوگۆيەك بنيتەو؛ بەكورتى: ھيچ درزىك ناكەو پتە قالبى مەحكەمى
 ئەبستمۆلۆژيائى كوردىيەو. بەدرىژايى ميژووى كوردستان ھيچ راپەرينىكى
 فەقى و مەلاكان لە كوردستاندا نابىنين؛ تەنيايەك ياسا بالادەستە:

خزمه تکرندی دین و هونه ری دین و زانسته کانی دین. ئەمەش تەنیا و تەنیا بە زمانی فارسی و تورکی و بەتایبەتیش بە عەرەبی. هەرچی موفتی و مورید و مەلا و میرزا و خواجه و کوێخا و ئاغاگانی کوردستان هەبوو لە خانەقا و تەکیە و حوجرەکاندا هەموویان پێکەوه باوەریان وابوو کە:

«عەرەبی هونەرە

فارسی شەکەرە

کوردی گووی کەرە..»

مەلام. بایەزیدی لە (عادات و پسووماتنامەی ئەکرادیه)دا، گەواهی دەدات: «دنیف ئەکراداندا مەکتوب و کاغەزێد وان فارسی العبارة دین». بەم شیۆهیه، نەسلەکانی رابردوو، نەهاتن بە زمانی کوردی مەعریفەیه کمان لەبارەی خۆیان و سەردهمی خۆیانەوه بۆ بەجێ بێلن: تەنێ لە بەستینی خزمه تکرندی زانسته کانی دین نەبێ، ئەویش تەنێ بە عەرەبی و تورکی و فارسی. ئەمەش بۆ ئەوەی تەنێ تووژێک، تەنێ ئەو کەسانە لییان تی بگەن و هوشیاربنەوه کە دەرویشی خۆیان و پارێزگاری کولتووورە تۆتالیتارە چەوسپێن و داپلۆسپێنە کەن: خۆیان و دەرویش و میر و مەلا و میرزا و فەقی بەستە زمانەکان..

لێرەوه، ئیستا دەتوانین سینتیزیکی دیکە بنوسین:

سەدەکانی رابردوو هوشیارییان نیە لەبارەی خۆیان، بەلام (ئەمڕۆ) پۆشنیری پەخنەگرانی خۆی پێیه.

کەواتە، یەکیەک لەو نیشانانەی کە ئەمڕۆمان لە سەدەکانی رابردوو جودا دەکاتەوه ئەوەیه کە سەدەکانی رابردوو هیچ هوشیارییەکیان لەبارەی خۆیانەوه بەرهم نەهێناوه، بەلام (ئەمڕۆ) بەوه دەناسرێتەوه کە هوشیارییەکی بەردهوام و تیر و پر، تەنانەت پر ورده کاری، لەبارەی سەردهمی خۆبەوه بەرهم دەهێنێت. هەر ئەمەشه کە ترووسکاییه ک ئومێد دەبەخشێتە ژبانی گەنج و باوەری قوتابیان و نەسلێ نوێی ئەمڕۆ..

زمانی حەیزەران

ئەمڕۆ با وابی بەلام رۆژی ئەبی ئەولادی کورد
دینهوه مهیدان به عیلم و سەنەت و عیرفانهوه
احمد موختاریه کی جاف

ئایا ململانیی توژی مامۆستا و قوتابی له کۆندا هه‌بووه؟
ئەگەر هه‌بووی، سروشتی ئەو ململانییه چۆن بووه؟
له سەده‌کانی رابردوودا به زمانی کوردی ژيان نه‌نووسراوه‌ته‌وه. زۆریه‌ی
کتیبه‌کان - ئەگەر نووسراو ئەگەر وه‌رگێردراو - له‌باره‌ی دینی ئیسلامه‌وه
بوون «ئەویش هه‌موویان به زمانه‌کانی غه‌یری کوردی». بۆیه ناتوانین بزانی
ناخۆ ورده‌کارییه‌کانی ئەو ململانییه چۆن بووه؟ به‌لام له‌وه زۆر ئه‌رخاین و
مسۆگه‌رین که زولم و زۆریکی له‌پاده‌یه‌ده‌ر هه‌بووه له هه‌مبه‌ر گه‌نج و
قوتابیانه‌وه. ئەمه‌ش به‌پیتی چهند به‌لگه‌یه‌ک که خودی ئەو به‌لگانه
سروشتی زولم و زۆره‌که ده‌گێرته‌وه.

پیش نیشاندانی ئەو بەلگانه با جاری ئەوه بزانی که ئەو وهخته
سیسته می خویندن که پیتی دهگوترا (فهقییاتی) یان (خویندنی حوجره)
به پیتی قوناغی یهک له دووای یهکی خویندن بهم شیویه بهوه:

- سوخته له ۸ تا ۱۲ سالیه وه دهستی به خویندن دهکرد

- موقه دییات خوین که بهرامبه (ناوهندی) بوو.

- ناسکه موسته عید که بهرامبه (ئامادهیی) بوو.

- موسته عید که بهرامبه (زانکو) بوو.

مندال که دهگیشته ئەوهی به چاکی بزانییت تا بیست بژمیژی، سپاره یان
بۆ دهکرد، به (یا فتاح یا رزاق...) دهستی دهکرد به حوڤه کردنی پیته کانی
زمانی عهره بی. ئنجا جزوعه ممه ی دهخویند و پاشان ههر (۳۰) جزمی
تهواوده کرد.

هه ندیک له و شانزه ده رسانه ی که سوخته دهیخویندن ئەمانه بوون:
(ئهحمه دی) که زانستی زاراهه بوو، عهوامیلی جورجانی (زانستی نهحو)،
مهقصود (زانستی حهرف)، سهعه دهین له گهڵ حاشیه ی میسری (زانستی
صرف)، ئیستیعاره (زانستی رهوانبیزی)، وضع (زانستی دانان)،
صهرفی شهرحی مهعنا (زانستی نهحو).

هه ندی له و یانزه ده رسانه ی که موسته عید دهیخویندن ئەمانه بوون:
شرح العقائد (زانستی کهلام)، مختصر المعانی (رهوانبیزی)، جمع
الجوامع (زانستی اصول الفقه)، تهذیب الکلام (زانستی کهلام)، خلاصه
الحساب (ژمییریاری)، زانستی شهو و رۆژ و کاتی نوێژکان.

ئامانج و ناوه رۆکی ئەم سیسته ممه ی خویندنی فهقییاتی، پیش هه موو
شتیک و به پله ی یه کهم له پیناو ئەوه دا بوو که فهقی بتوانییت قورئان
ئه زهر بکات؛ بتوانییت له ناوه رۆکی ئیسلام تی بگات و به ناو
ئامانجه کانی ئیسلامه تیدا قوول بیته وه! بۆ ده رس گوته وه، مه لا، له
ئاستی عیلم و شاره زایی جوړاو جوړدا وانه ی ده گوته وه. مه لای کورد هه ندی
جار چۆته تاران و شام و حیجاز و شهنگه های و بوخارا و سه مه رقه ند و
مه راکش.

له بابا تاهیری هه مه دانییه وه بگره تا ده گاته نالی و مه حوی به پیتی ئەم سیستمه مهی فه قیاتی له حوچردها خویندوو یانه، ههروه ها شیخ رهزا و که یفی له مزگهوتی گه وره ی کۆیه فه قی بوونه، که پاشان هه ره خوشیان بوونه ته وه مه لا و مامۆستا.. ته نانهت زێوه و هه ندی شاعیرانی سه ره تای سه ده ی بیسته میش له حوچردها خویندوو یانه.

هه لبه تا دیاره سیستمه می خویندنی فه قیاتی تیش هه ره له گه ل بلا بوونه وه ی دینی ئیسلامه وه بۆ کوردستان (ده وره ی ۶۳۵ ز. به ره و سه ره و) بلا بوته وه. واته (۱۴۰۰ سالیک) زیاتر ئەم سیستمه می حوچره یه له کوردستاندا باو بوو (ئیس تاش له م ده یه ی دوواییدا له ریگه ی کۆلیتری شه ریعه و خویندنی ئیسلامیه وه دوو باره له ئاستیکی بالا تر دا سه ری هه لدا یه وه).

له زه مانی فه قیاتی دا زه مانی خویندن بۆ نمونه له سلیمانی به فارسی بووه، به لام عه ره بیش رۆلی سه ره کی هه بووه و مه رجیکی فه قیاتی بووه. سه باره ت به کاریگه ریتی ئیمپراتۆریه تی عوسمانی، تورکیشیان که میک زانیوه. له باره ی کوردیشه وه، ته نیا هه ندیک له مه لا کورده کان زه مانی کوردییان له ناو حوچردها به کاره ی ناوه. به لگه شمان ئه وه یه که ئه حمه دی خانی و شیخ مارفی نۆدییی هه ره یه که یان قامووسی کی عه ره بی - کوردییان بۆ مندالان نووسیوه بۆ فیروونی عه ره بی. سه یر له وه دا یه؛ که ئەم قامووسانه ش هه ره بۆ فیروونی عه ره بی بووه نه ک بۆ به کاره ی نانی کوردی له ناو حوچردها.

گوتمان: ئه رخاين و مسۆگه رين که زوڵم و زۆریکی له راده به ده ره هه بووه له هه مبه ره شاگرد و قوتابیانه وه. ئەمه ش به پیتی چهند به لگه یه ک:

(۱)

کتیبی (پشته ی مرواری) که ناوی کتیبیکی چهند به رگیه و مه لایه کی زانای وه ک عه لادین سه جادی نووسیویه تی، پره له حه کایه تی ئه و مه لایانه ی سه ده کانی هه ژده و نۆزده که عه در و نا هه قی به رامبه ره فه قی و سوخته و موسته عید و شاگرده کانیان (واته به رامبه ره گنج و نه و جه وان و

قوتابی) ده‌که‌ن! (ئه‌مه‌ بێ ئه‌وه‌ی باسی ئه‌و غه‌در و ته‌له‌که‌بازیانه‌ بکه‌ین
ده‌ره‌ه‌ق به‌ خه‌لکی عه‌وام و په‌شوروت!).

وینه‌ی مه‌لا- مامۆستا، که‌ په‌مزیکێ دیاری نه‌سلی کۆنی ده‌سه‌لاتداره‌،
به‌پیتی ئه‌و حه‌کایه‌تانه‌ی (پشته‌ی مرواری) بریتیه‌ له‌ وینه‌ی زالم، دکتاتۆر،
سه‌رکوته‌کار، که‌ نه‌ک هه‌ر ڕیگه‌ نادات فه‌قی و شاگرد و موسته‌عه‌ید و
ناسکه‌ موسته‌عه‌ید و سوخته‌ (گه‌نج و نه‌وجه‌وان و خویندکار) یاخی به‌ن،
به‌لکو ده‌شیانچه‌وسینیته‌وه‌، زۆر جار هه‌ره‌شه‌ له‌ که‌رامه‌تیشیان ده‌کات.

(۲)

وا پێده‌چێ سیسته‌می خویندن، هه‌روه‌ها ئه‌و بابته‌ و ده‌رسانه‌ی له‌
حوجره‌ و و مه‌درسه‌کاندا گوتراونه‌ته‌وه‌ (قه‌ید و ته‌ذیب و شه‌رح و
حاشیه‌کان...) ئه‌وانیش هه‌ر به‌رباد و بیکه‌لک بوونه‌ و سوودیکی
ئه‌وتۆیان نه‌گه‌یاندۆته‌ فه‌قی‌کان و هه‌ر نه‌سلیکی گه‌نجی تازه‌. به‌دریژایی
سه‌دان ساڵ هه‌مان سیسته‌م، هه‌مان کتیب، هه‌مان ده‌رس، هه‌مان
مه‌عریفه‌ی باوی سوواو خۆی دووباره‌ کردۆته‌وه‌: بێ ئه‌وه‌ی هیچ
ئه‌بستمۆلۆژیایه‌کی نوێ دابه‌یژدریت که‌ له‌گه‌ڵ واقیعی تازه‌ی کوردستان و
له‌گه‌ڵ ژبانه‌ی جیاوازی ئینسانی جیاوازی هه‌ر قۆناغیک یه‌کتر بگریته‌وه‌.
ته‌ماشاکه‌ گه‌نجیکی یاخی، کاتی خویندنی فه‌قییاتی ته‌واو ده‌کات و
رووده‌کاته‌ ئه‌سته‌میۆڵ، چۆن له‌وێ چاوی ده‌گریته‌وه‌ و تێده‌گا که‌ ئه‌و مه‌لای
ده‌رس و موفتییه‌نه‌ی کوردستان چه‌نده‌ گه‌وج بوونه‌، چۆنیش هه‌ر هه‌مان
سیسته‌می خویندن له‌ کوردستاندا ببووه‌ به‌ره‌ستیک له‌ به‌رده‌م پێشکه‌وتنی
قوتابی و گه‌نجی کورد:

ئێسته‌ مه‌علوومی بوو هه‌موو میللته‌

ئهی مه‌لای ده‌رس و موفتی ئوممه‌ت،

قه‌ید و ته‌ذیب و شه‌رح و حاشیه‌کان

بوونه‌ سه‌ددی مه‌عاریفی کوردان

یان له‌ شیعرێکی دیکه‌یدا، حاجی، گه‌واهی له‌سه‌ر فه‌سادێ سیسته‌می
خویندن ده‌دات و په‌خنه‌ له‌ ناوه‌ڕۆکه‌ مه‌عریفیه‌ پووج و ئیفلێجه‌که‌ ده‌گریته‌

و به‌زه‌یی به حالی مه‌دره‌سه‌دا دیته‌وه و ده‌لتی:

مه‌سجید و میحراب و مینبه‌ر بیتکه‌سه

هر مه‌پرسه حالی چۆنه مه‌دره‌سه

له کۆتایی سه‌ده‌ی نۆزده‌م و سه‌ره‌تای سه‌ده‌ی بیستم به‌ملاوه، شاعیرانی کورد، ده‌ست ده‌که‌ن به‌پیداکردنی هوشیاری و ورده‌ ورده‌ په‌خنه‌گرتن. بیدارده‌بنه‌وه و وینه‌یه‌کی گشتیمان پێ ده‌به‌خشن له‌باره‌ی دکتاتۆریه‌تی مه‌لاکانی کوردستان و ته‌له‌که‌بازییان. ئه‌مه‌ش به‌لگه‌یه‌کی ئاشکرایه بوئه‌وه‌ی بزانیان په‌فتاریان له‌گه‌ڵ سوخته و موسته‌عید و فه‌قیحان چۆن بووه. با پیتکه‌وه‌ی پای شاعیرانی وه‌ک مه‌حوی و بیتخود و نالی و بیتکه‌س و نه‌وانی دیکه‌ی ئه‌و زه‌مانانه‌ بخوینینه‌وه. له‌م باره‌شه‌وه حاجی قادری کۆبی له‌ هه‌موویان بو‌ترتر ده‌رده‌که‌وی:

هر شیخی که‌وته شوینی یه‌ک دوو که‌سی په‌ش و پرووت

خه‌لکی به‌ موور ده‌زانی خۆی هه‌زه‌تی سلیمان

یانیش هێرش ده‌کاته سه‌ر مه‌لا مامۆستاکان و ده‌لتی:

بلی به‌و سه‌رکزۆله‌ی کوزه‌رسته

به‌ چاوی کلدراو و پریشی پانی

که‌ نه‌فعیکت نه‌بی بو‌ دین و ده‌وله‌ت

به‌ من چی نه‌قشه‌به‌ندی یانه‌ مانی

(٣)

ئاشکرایه‌ هه‌کایه‌ته‌ میلی و فۆلکلۆرییه‌کان گه‌واهیده‌ریکی زیندووی دیکه‌ی واقعی ئه‌و سه‌رده‌مانه‌ن که‌ ده‌ماوهم پۆله‌کانی گه‌ل بو‌یه‌کتریان گێڕاوه‌ته‌وه. با له‌م هه‌کایه‌ته‌ ورد بینه‌وه، که‌ ئیستاش له‌ناو خه‌لکدا باوه‌ و سروشتی ئه‌و په‌یوه‌ندی و ململانییه‌ی پروون ده‌کاته‌وه که‌ له‌نیوان مه‌لا-مامۆستا له‌گه‌ڵ فه‌قی - قوتابی دا هه‌یبوو. ده‌گێڕنه‌وه ده‌لتین:

«مه‌لایه‌ک هه‌بوو ده‌رسی له‌ حوچرده‌دا ده‌گوته‌وه. مرخی له‌ سوخته‌یه‌کی خۆی خۆش کردبوو. ئه‌و سوخته‌یه‌ش، به‌سته‌زمانه‌، ده‌یزانی که‌ ئه‌و مه‌لایه‌ مرخی لیتی خۆش کردوو و مه‌ره‌قی لیتی داوه: بو‌یه‌ هه‌میشه‌ لیتی ده‌ترسا و لیتی ده‌سله‌مایه‌وه، هر بو‌یه‌ش له‌ ده‌رسه‌کانی ئه‌و هه‌یج تی نه‌ده‌گه‌یشت.

مهلا هه موو پوژتیک ده رسی شهر ده کرد، سوخته ی به سته زمان هه موو
پوژتیک - له ترسان - هیچ تی نه ده گه یشت. مهلا ده هات ده رسه که ی
دووباره ده کرده وه، سوخته ی به سته زمان دیسان هیچی لی تی نه ده گه یشت.
بهم شتویه، پوژتیک مهلا هه لده ستی سوخته که ی خو ی ده باته په نایه که وه و
کاری خو ی له گه لدا ده کا و ده لی: تی ناگهی! وهره با ئیشت ببینم!

سوخته، به سته زمان به سته زمان، ده گه رپته وه مال و بو باوکی خو ی
ده گه رپته وه که مه لای ماموستای چ به دره وشتیه کی له گه ل کردوه. باوکی
سوخته ش هه لده ستی ده چپته لای مهلا، ده لی:

- مهلا، راسته: تو ناو هات له کوره که ی من کردوه؟

مهلا ده لی: به لی، نا.

باوکی سوخته ده لی: بوچی؟

مهلا ده لی: چونکه له شهر چی ده رسه که تی نه ده گه یشت.

باوک ده لی: ئنجا باشه نه گه ر سوخته یه ک تی نه گات، ده بی ناوهای
له گه ل بکه ی؟!

- چی بکه م! تی نه ده گه یشت.

باوک ده لی: ئی باشه رپگه یه کی دیکه ت له گه ل به کاره ینا یه بو
تیگه یانندی!

- چی بکه م، به خوا هه موو رپگه یه کم له گه لی به کاره ینا، فایده ی نه بوو،
تی نه ده گه یشت.

باوک ده لی: باشه، چون تی نه ده گه یشت؟

مهلا ده لی: هیچ تی نه ده گه یشت.

باوک ده لی: ئی باشه تیت بگه یه ندایه.

- هیچ هیچ تی نه ده گه یشت.

- ئی باشه چون تی نه ده گه یشت؟ بوچی؟

مهلا ده لی: چی بکه م! تی نه ده گه یشت.

باوک ده لی: ئی باشه بوچی، چون تی نه ده گه یشت، ناخر..

مهلا له باوکی سوخته که تووره ده بیت و له کو تا ییدا هه ره شه له ئه ویش
ده کات و ده لی:

- ده‌لټی توش ههر تی ناگهی...؟!».

ئه‌گهر سایکلۆژیه‌ت و ئامانجی ئهم حه‌کایه‌ته ته‌نزاو ییه لټکبه‌ینه‌وه، له هه‌مووی دیارتر بۆمان روون ببسته‌وه ئه‌وه‌یه که گالته‌یه‌کی گه‌وره به ده‌سه‌لاتی موته‌قی مه‌لا - مامۆستا ده‌کات له حاله‌تی زوڵم و له حاله‌تی ناهه‌قبوونیدا. دیاره چیرۆک‌بێژ یان خه‌لکی ره‌شوکی یان قوتابی هه‌میشه هه‌یچ چه‌کێکی دیکه‌ی نه‌بووه بۆ تۆله‌سه‌ندنه‌وه‌ی خو‌ی له مه‌لا - مامۆستا: ته‌نی چه‌کی حه‌کایه‌ت نه‌بیت!

(٤)

چۆن ئیستا به‌شه ناوخۆیی و خابگاگان، هه‌روه‌ها هه‌موو ئه‌و شوینانه‌ی که قوتابی و خویندکار تییاندا ده‌حه‌وینه‌وه و ده‌خوین، هه‌موویان ههر له‌ناو پیسی و ناله‌باریدا، هه‌موویان ههر زستانان له‌ناو سه‌رما و هاوینان له‌ناو گه‌رمایه‌کی کوشنده‌دا ده‌گوزهریتن و ده‌خوین، دیاره ئه‌و زه‌مانیش به هه‌مان شتیه، شوینی ژیان و حوچه‌کانی خویندن گه‌لێک ناله‌بار و ناتهن‌دروست بوونه. شیعره ناوداره‌که‌ی نالی - له‌و سه‌رده‌مانه‌ی که فه‌قی بووه - به‌لگه‌یه‌کی زیندوودی ئهم راستیانه‌ی سه‌ره‌وه‌یه:

وه‌ک قه‌فه‌س ئهم حوچه‌ کون تییه که‌وا گرتوومیه ناو

تاروپۆی عه‌نکه‌بووته، زۆره لټی کردوومه داو

دوودی سه‌ر میچی گوله‌نگی له‌تله‌تی ده‌سرازه کۆن

بان و دیواری به میسلی لانکه‌ی ئه‌جزا شکاو

ههر له ئیستاه و هه‌ها سه‌رما‌ی تیدا سه‌رما ده‌بی

ره‌نگه ناوی لټی بنیچی چوار تا‌قی سه‌رما تی خزاو

ئاسمان هه‌ورین ده‌بی، ئیمه‌ش به غه‌مگینی ده‌لټین:

ئه‌ی خودا چ بکه‌ین له‌ژێر ئهم کاوله‌ی که‌س تیا نه‌ماو؟

هه‌روه‌ها (حاجی) گه‌واهی‌مان بۆ ده‌دات و ده‌لټی که له کوردستانی ئه‌و

زه‌مانه کۆنانه‌دا قوتابخانه و حوچه‌کانی خویندن هه‌ینه که‌ساد و به‌ریاد

بوونه که ده‌توانین بلټین: «شاره‌کان بی مه‌لا و موده‌پرس بوون».

به کورتیه که ی: قوتابی و خوتندکارانی نهو زه مانه (سوخته و موقه دییات خوتن و ناسکه موسته عید و موسته عید و شاگرد و فقهیکان) له هه ره سه ده و زه مانیکی جیا جیادا، له لایه ک ژماره یان زۆر زۆر کهم بووه، له لایه کی دیکه شهوه به شیتوازی جۆراوجۆری ترساندن و سه رکوتکردنه وه، یان به ناوی دین و نه خلاق و عه شیره تگه ری و گه وره و بچووکیه وه، هه میسه چاو ترسین کران و به هیچ کلۆجیک نه یان توانیه یاخ یان ته نانه ت هه ره قولانجیکیش له فه رمایشتی مه لا و مامۆستا و له خوگه وره تره کانیا ن ده ربچن. نهو شاگرد و ناسکه موسته عید و فقهی و نه وجه وانه به سته زمانانه - خواخوایان بووه ته نیا مه لا و مامۆستاکانیا ن لییان رازی بن، هه موو ته مه نیا ن نه وه بووه نه م له خوگه وره تر و پایه رزانه زیاتریان دارکاری نه کهن و زیاتریان ریسوا نه کهن.

ده رچوون له چوارچیتوی فه رمایشته کانی مه لا و مامۆستا بریتی بووه له ده رچوون له چوارچیتوی فه رمایشته کانی خوا و دین و مزگه وت. هه ره موسته عیدی ک، شاگردیک، موقه دییات خوتنیک، فقهیک، ته نانه ت هه ره مه لا و مامۆستایه کیش - که به هیچ شیتویه ک نه بووه - نه گه ره نه م چوارچیتویه یی شاندا و یاخ ی بوویه، نهوا بهر نه فره تی خوا و عه شیرت و باوک و مامۆستا ده که وت؛ دین و دنیا شی ده فره وتا و تا هه تایه به ریسوا و به دره وشت و نه فره تلێکرا و له قه له م ده درا. بۆیه ئیتر هیچ که سی ک نه ک هه ره نه یده وێرا بیر له م یاخیبوون و رچه شاندا نه بکاته وه، به لکو پیشبرکی له سه ره نه وه ش ده کرا کێ بتوانی به باشترین شیتوه له م رازی کردن و چوونه ژێر باره دا بیباته وه و یه که م بییت). ئیدی هه ره بۆیه ش، له م هه موو سه ده خامۆشانه ی رابردو وماندا هیچ بشیتویه ک، هیچ گرفتیک، هیچ یاخیبوون و هه رایه ک رووی نه داوه؛ هیچ درزیک نه که وتۆته وه هیچ قالب و کۆله گه و کۆسپ و دیواریکه وه. به درتژی میژووی کوردستان هیچ راپه رینیکی فقهیکان له کوردستاندا نابین، هیچ بزاقیکی یاخیه گه رانه و ریفۆرمیستانه ی مه لاکان یان فقهیکان له قامووسی کولتووری کورددا نیه: ته نیا له بواری شیعی ته صه وفدا نه بی (له رووی ناوه رۆکه وه).

ئەي ئازادى بىلەپتۇه !

ۋالت ۋىتەن

ئەي ئازادى، شەر كۆتايى ھات؛ بىلەپتۇه!
پرووتى لى ۋەرگىتپە ۋ لەمەۋلا بالى خۆت بەسەرماندا راخە،
چىتر دوۋدۇل مەبە، بەرژدىيەۋە جىھان بخەرە ژىر دەستى خۆت.
پشت بىكەرە ئەۋ ۋلاتانەي پروويان لە رابردوۋە ۋ
بەسەرچوۋەكان تۆماردەكەن،
پشت بىكەرە ئەۋ گۆرانىيىژانەي
بە شىكۆي سەرکەۋتنەكانى پىشۋودا ھەلدەلەين،
پشت بىكەرە سروۋدى دىيەي ئاغاكان ۋ زەفەرى پاشاكان ۋ كۆيلە
ۋ چىنەكانى پىشۋو؛
بىلەپتۇه بۆ ئەم دىيەيەي كە ئەۋەتا لە ئاستانەي داھاتوۋدايە.
دەست لەۋ دىيا دوۋاكەۋتوۋە بشۆ ۋ
بىياندەرە دەست گۆرانىيىژەكانى سەردەمەكانى پىشۋو،
ئەۋ رابردوۋە ھەلۋەريۋانە بدەرەۋە خۇيان.
ئەۋەي دەمىيىتتەۋە، ئەۋەي لە گۆرانىيىژەكان جى دەمىيىتى، تۆي.
جەنگەكانى داھاتوۋش ھەر لەپىناۋ تۆدا ھەلدەگىرسىين.
(تۆتەماشاكە، جەنگەكانى رابردوۋ چۆن تۆيان ئاۋھا بە بار ھىنا
جەنگەكانى ئەمپروۋش تۆ سەرلەنۆي بە بار دەھىننەۋە).

كەۋاتە، دەي، ئەي ئازادى، بىلەپتۇه!
بى سىلكرەنەۋە، پروي جاويدانى خۆت بىكەرە ئەۋ جىيەي تىيدا
داھاتوۋ لە ھەموۋ رابردوۋەكان مەزنىر
بەپەلە ۋ پتەۋ نەخشە بۆ دوۋارۋۆژى تۆ دادەپرىژى.

سه فای صافی جهوانی پۆیی و

دوردی دهردی پیری هات..

مه حوی

پیش باسکردنی قوئاغی نوو و سهره لدانى بیری یاخیگه رانه، دهمه وئ
نامازه یهک بکه م بو دوو دیارده ی یاخیگه رانه ی ناکام و نیوه چلی ئدم
به ستینه:

(۱) شیعی ته صه وف

(۲) شیعی یاخیگه رانه ی چهند شاعیرتکی وهک حاجی قادری کوئی

شیعی ته صه وف بریتیه له و راپه رینه پۆحیییه ی که دژی سته می
دهسه لات و کۆمه لگه ی پیر سهره لده دا. ئهم شیعی ته صه وفه - به داخه وه -
راپه رینتیک نه بوو به ره و دهره وه، به لکو راپه رینتیک بوو به ره و ناوه وه، به ره و
کانگای شاعیر خو ی. یاخیبوونیتکی ماسۆشیانه ی نه زۆک بوو (به ره و
ناوه وه نهک به ره و دهره وه). سه رکوتکردنه وه ی خو بوو نهک وئرانکردنی
واقع. نه زیه تدانی خو بوو نهک پرووشاندنی دیوار و کۆسپه کانی به رده م
نه و جه وان.

پۆژتیک له گه ل یه کییک له مامۆستا سه ره په رشتیاره کانم، کریسن تۆف
بالایی، که پروفیسۆرتیکی گه نجی پسپۆری ئه ده ده بیاتی فارسی بوو له
زانکۆی سۆربۆن، باسی ئه وه م ده کرد که ناسیوونالیزم و په خنه گرتن له
دهسه لاتى نه ته وه بالاده سته داگیرکه ره کان پیش ئه وه ی له ئه ده بیاتی
ئه ورووپاش سهره لده له شیعی کوردیدا - لای ئه حمه دی خانى ۱۶۵۰ -
۱۷۰۷ - سه ری هه لده وه. گوئی:

- ئنجا ته نئى چهند دیره شیعی تیک بووه و ته و او.. نه بوته په وتیک.

کاتی باسی ئه وه شم کرد که ئیمه ی کورد له سه ده ی یازده هه مه وه نووسینمان به کوردی هه بووه، دیسان گوتی:

- کوا؟ له بابا تاهیر تانه وه تا سه ده ی یازده هه م بۆشاییه کی گه وره تان هه یه.

له دلی خۆمدا گوتم: «راست ده کا، له ئه ده بی کوردی دیرینماندا، هه ر سێ سه د سالتیک و ته نیا شاعیریک په یدا ده بیت و ته و او!»: بابا تاهیر (۹۳۵- ۱۰۱۰)، مه لا په ریشان (۱۳۵۶- ۱۴۲۱)، ئنجا گوتم:

- به لام له سه ده ی شازده هه مه وه گورپکی نوێ دروست ده بیت.

کرستۆف بالایی گوتی:

- مو با له غه مه که. له هه ر سه ده یه کدا ته نیا شاعیریکتان هه یه شایانی باس بیت.

له دلی خۆمدا گوتم «راست ده کا، له سه ده ی شازده مدا ته نیا مه لای جزیری (۱۵۶۷- ۱۶۴۰)، له سه ده ی حه قده مدا ته نیا خانی (۱۶۵۰- ۱۷۰۷)، له سه ده ی هه ژده مدا ته نیا خانی قوبادی (۱۷۰۴- ۱۷۷۸).

به کورتی: له ئه ده بی کوردی کۆنماندا هه ر سه د سالتیک و شاعیریک، هه ر سێ چوار سه د سالتیک و شاعیریک - ته نیا شاعیریک - په یدا بووه که شایانی باس بیت. لای ئهم تاقه شاعیره ش، له دیدیکی رۆمانسیانه زیاتر هه یچ تووره یی و یاخیبوونیک له هه مبه ر سته می کۆمه ل و ده سه لات نابیندری: ته نئ، وه ک کرستۆف بالایی گوتی: چهند دپړیکي ئه حمه دی خانی و حاجی قادری کۆبی نه بئ!

لیره دا که واته پیتیسته خه ت به ژئیر چهند لا په ریه کی مه لای جه زیری (۱۵۶۷- ۱۶۴۰)، به تاییه تیش چهند لا په ریه کی هه ندێ شاعیرانی سه ده ی نۆزده هه م: مه حوی (۱۸۳۰- ۱۹۰۴)، مه وله وی (۱۸۰۶- ۱۸۸۲) پاشانیش حاجی قادری کۆبی (۱۸۱۵- ۱۸۹۷) و شیخ ره زای تاله بانی (۱۸۳۵- ۱۹۰۹) دابه ئیم و به شیوه یه کی جیاوازا ئاماژه یان پێ بده م: چونکه ئه مانه هه ندیکیان ته صه وف بوون و یاخیبوونیان تیدا بووه، هه ندیکي دیکه شیان (دیارترین نمونه حاجی کۆبی) له سه ر بنچینه یه کی

ریالیستانه دریان به واقیعه که دا داوه و زه مینیه یان خوشکردووه بۆ نه سلی
نوئی دووای خوئیان که بتوانن جورئته بکه ن بیر له یاخیوون بکه نه وه، یان
هیچ نه بی جیاواز بیر بکه نه وه.

ئه م یاخیوونه که ته نی له هه ندی شیعر دا به دی ده ک ریت (نه ک له وتار و
نووسینی په خشاندا) هیز و پرستیکی ئه وتوی نه بووه بلاو بیته وه و بیته
ره وتیکی سه پایو بیرکردنه وه له ناو گه نج و قوتابیاندا یان له ناو
جه ماوه ردا، چونکه له باز نه یه کی بچووک زیاتر - که باز نه ی ره وحی پاکی
شاعیره - تیی نه په راندووه.

شاعیری متصوف بۆ نمونه، سه ره پای ئه م هوشیاری و ره وحه ر اچه نیوه ی
خویشی، سه باره ت به ته نیا بالی و بیته یزی، بیده نگیی هه لبراردووه.
ئه مه ش چونکه، به بۆچوونی ئه و: دنیا هه ر له ئه زه له وه و له هه مسو
شوئینیک ئه م زوئم و سته مه ی تیدا هه بووه و بیته وده یه بیر له هیچ
ریفورمیک بکه نه وه:

شوکر هوشیاره مه حوی تیده گا دنیا خه راباته
که به دمه سته بکا ئه هلی، خه راپه ی بۆچی لی بگرم؟

که واته، له چه ند شیع ریکی چه ند شاعیر یکی وه ک ئه حمه دی خانی و
حاجی قادری کوئی و شیخ ره زای تاله بانی به ملاوه، شیع ری ته صه وف
نمونه یه کی هوشیاریه که توخم و بنچینه کانی یاخیوونی تیدا هه بیت،
به لام به داخه وه ده بینین ئه م ته صه وفه ش هه ر له پینا و خو و ترانکردن و
سه رکوتکردنه وه ی تاکه که سی یاخییه، له پینا و به ربا دکردنی وه ی نه وجه وان
و گه نجانیه.

هه ندی له شاعیرانی دیکه ی مه زنی وه ک نالی ش (۱۷۹۷ - ۱۸۵۵)
ده بینین (به پتچه وانه ی مه حوی که سه ری له ئاسمانه کاندا ده سوو رپته وه)
سه ریان له ناو واقیعه دایه و شاعیر یکی زه مینین، به لام ئه مانیش دیدیان له
زوئفی یار و دوگمه ی سینه و باخی سیوان زیاتر تپیه ر ناکا.

به کورتی: هیچ نووسهریکی نهو زهمانه کلاسیکه ناوهپرۆکی نهو
 جهنگه مان به شتوهیه کی باریکبینانه بو دهرناخا که نهگهر له نیوان نهسلی
 کۆن و نهسلی نویدا هه بوو بیت. نه مهش له وانهیه وا لیک بدرتته وه که دیاره
 خودی نه مملانییه بوونی نه بووه، به لام راستیه که ی نه وهیه که نهسلی
 گهنج و قوتابی - که حاجی به شیر ناویان ده با - هه میسه «له گوئی گادا
 نوستوو» نهیتوانیوه بزانیته چون بویریت ههستیته وه. نه مه تا حاجی کوئی
 دیسان هویه که دهگهریتته وه بو دهسه لاتدارانی کورد و دهلی:
 له عه هدی (که رنه بی) تا دهوری (گا کویر)
 له گوئی گا نوستوون زور حه یفه بو شیر

هیزی دهسه لاتداری پیر (که رنه بی و گا کویر)، واته هیزی مه لا و ناغا و
 مو فتیه کان، هینه زالم و توندوتۆل بووه که توانیویه تی به ته واوه تی لغاوی
 نه سه نوییه بکات و لی نه گهریت «نه م شیر» بتوانیت هیچ جووله یه ک
 بکات.

ئەمەل نەخلى ھەمىشە سەوزە ئەمما بى ئەسەر دەروا..

حەمدى

لە سەدەكانى رابردودا ھىچ ياخيبيونىكى گەنجانە و
راپەرېنىكى خويندكارانە دژى نەسلى كۆن و سىستەمە مەعرفىيە
حوجرەيىيەكە نەكراوہ. بۆچى؟

ھۆيەكە تەنئى ئەو نەبووہ كە دەسەلاتدارانى حوجرە و ديوہخان زۆر
توندوتىژانە و بەھۆى دىنەوہ فەقىكانيان بەستبۆوہ، تەنئى ئەوہش نەبووہ كە
ھىچ ھوشيارىيەك لە نىوہندەكەدا بەوہلد نەھات و- تەنانەت لەلايەن
خودى شاعىرە ياخيگەرەكانىشەوہ تەصەوف بەكەلكى ھىچ نەھات.
ئەمانەمان ھەمووى باس كرد، بەلام چەند ھۆكارىكى دىكەش ھەن پىويستە
لىرەدا خەتيان بەژىردا بەيىنن كە رۆليان ھەبوو لەوہى كە زولمى حوجرە و
ستەمى ديوہخان تەمەنىكى ئەوہندە دوور و درىژيان ھەبىت.

ئەو دەسەلاتە پىرەدى، كە زۆلم و زۆرىيەكانى، بەدرىژايى سەدەكانى
ھەشتەم و نۆبەم بە ناوہراستى سەدەكانى چواردە و پازدەشدا دەروات و تا
كوٹايى سەدەدى نۆزدەمىش ھەر بەردەوام نەوجەوان و قوتابيان
دەچەوسىنىتەوہ و كەسەش لە گول كالتىرى پى نالىت، ھەروہا ئەو
خامۆشى و بىدەنگى و راھاتن بەم زۆلم و زۆرە، ھۆيەكەى چيە؟

ئەگەر بەراوردىك لەنىوان كوردستان و ئەورووپا بكەين، دەبينن
ئەوروپاي سەدەكانى ناوہراست و سەدەكانى ھەژدە و نۆزدە لىوانلىتون لە
راپەرېن و ياخيبيون و رېفۆرم و شۆرش و رووداوى ھەژەندى ئەوتۆكە نەك
ولاتىكيان گۆرى بەلكو كاريان كەردە سەر ولاتى دراوسى و ھەموو
ئەورووپاش.. كەچى لە كوردستان، بەدرىژايى ئەو ھەموو سەدە و سالى
تارىكانە، لە بىدەنگى زياتر ھىچ نابىنن. ئەمە بۆچى؟ ئايا لەبەرچى ھىچ
ياخيبيونىكى گەنجانە يان راپەرېنىكى خويندكارانە سەرى ھەلنەدا؟

ئاخۇ ھۆبەكە لەۋەدایە كە گەنج و خوتەندكاری كورد زیاتر لە غەمی
 رزگار بونی نەتەۋەیبیدا بوون و نەدەپرژانە سەر یاخیبوون دژی مەلا و میرە
 ھاۋنەتەۋەكانی خۆیان؟ ئایا بیری ناسوونالیزم (نەتەۋەپەرۋەری) كۆسپ بوو
 لەبەردەم بەراستگەرانی ئەم یاخیبوون و راپەرینە ئەنجام نەدراوانە؟

بە بۆچوونی من: جگە لەم ھۆیانە - كەدوواتر دێینەو سەریان -
 سۆنگەى دیمۆگرافى و گوندنشینی و كۆمەلایەتى بەرپەستى زۆر ئەستوور
 بوونە لەبەردەم ھەلگیرسانی ئەو راپەرین و یاخیبوونانەى پتویست و ابوو
 بکرتن.

بۆ نمونە كاتى شارى پارىس لە سەدەكانى چوار دە و پاز دەمدا راپەری،
 ژمارەى دانیشتووانەكەى (۲۰۰ ۰۰۰) كەس بوو و ئەوكاتە پارىس تاقە
 پایتەختىكى ھەرە گەۋرەى ھەموو ئەورووپا بوو. ئەوكاتە پارىس دەمىك
 بوو ببوو بە شار، ھەر بۆشەى یەكەمین جار راپەرین لەویدا دەستى پێكرد.
 لەوانەى یەكێك لە ھۆكارەكانى ئەو ھەيش كە شۆرشى فەرەنسا (۱۷۸۷) و
 شۆرشى كۆمۆنە (۱۸۷۰) ھەر لە پارىسەو دەستى پێكرد، ھەمان
 ھۆكارى دیمۆگرافى و كۆمەلایەتى و شارنشینی رۆلى ھەبوویت.

كەواتە شارنشینی Urbanisation رۆلى ھەيە لە زەمینە خوشكردن
 بۆ یاخیبوون و راپەرینەكان. راستىيەكەيشى ھەر وایە، راپەرین و
 یاخیبوونەكان لەو كاتانەو دەستیان پێكردووە كە شارۆچكەكان وردە وردە
 دەستیان كردووە بە گەشەسەندن و بوونەتە شار.

لە كوردستانی سەدەكانى رابردوودا، تا كۆتایی سەدەى نۆزدەمەيش،
 بەپێى ئەو سەرژمێرى و پێشاندانانەى ئەولیا چەلەبى و گەرالە
 ئەورووپاییەكان كوردووانە: ھېچ شارێكى كوردستان نەبوو ژمارەى
 دانیشتووانەكەى لە سێ ھەزار كەس تێپەر بكات. ھەزاران گوند و لادى،
 سەدان قەزا، دەیان ناحیە و شارۆچكە ھەبوونە. ھەر یەكێك لەوانە
 عەشیرەتێك، بنەمالەيەك یان تیرە و خێلێك تێیدا جێنشین مەژوولى
 كشتوكاڵ و زەوى و ئاودێرى و مەرومالات و رەز و باغى خۆیان بوونە و بى

خه بهر له گوندیکې نه ولاتريان: هه مووشيان په کانگير خزمی په کتر له ژير سيپهري ناغای خوږان سوښديان به سهری په کتر و ناغای خوږان خواردووه؛ په ده گمهن رټک که وتووه مسکين و وه رزيرټک ياخی بيټ و له قسهی ناغای خوږی ده رچوويټ: ئيتر چ جای موسته عیدیک يان فه قتيه ک پونه وهی پټی بگوتري «ده مرووت» و شاربدهر بکريت!

نه گهر شار له کوردستاندا دروست نه بوويټ: هو به کهی نه وه بووه که نه وه زه وييهی له گوند کيلدراوه، نه وره ز و بژوين و له ورگا و باغانهی سووډيان لي ديتراوه زور شیرين و نازيز بوونه، نه کراوه به جی بهيلدرين له پيناو هيچ: له پيناو شار!

جگه له مەش په يوه نديی خيله کی و تيره په رستی له نيو گوندا زور زور په هيز بووه. هيچ هو و نامانجیک به هيچ شيويه ک نه يتوانيوه بيټه پاساوی نه وهی که فه قتيه ک يان موسته عیدیک پرواته شاروچکه يه کی له شاروچکه کهی خوږی گه وره تر؛ يان بيټه هه نجه تی نه وهی که جوتيارټک بجيټه گوندیکې له گونده کهی خوږی گه وره تر. په يوه ندييه بنه ماله ييه گهرم و عه شیره تگه رييه توند وتوله کەش ريگه ی نه داوه ته هيچ که سيک (نه گهر گهنج نه گهر پير، نه گهر زن نه گهر پياو، نه گهر مه لا نه گهر فه قی) له ناوچه کهی خوږی دوور بکه ويټه وه: مه گهر زور به ده گمهن مه لایه ک له پيناو خوښدنې زياتر چوويټه شاروچکه يه کی له وهی خوږی گه وره تر يان له کاتي ژنه لگرتندا.

بهم شيويه، پټويسته چاوه رټی نه وه بکهين که سه باره ت به ههر هو به ک بوويټ خه لک ورده ورده له گوند و لادیکانه وه به ره و شاروچکه کان کوچ بکهن (بو نمونه وه که نه وهی که خه لک له سنه و شاره زور و هه له بجه و قه لاچوالان و شوتنه کانی دیکه وه به ره و شاروچکه ی سليمانی کوچيان کرد و سليمانيان دامه زاندا!).. پټويسته چاوه رټی نه وه بکهين که - له نه نجامی کوچی خه لک له گوند و لادیکانه وه- چهند شاروچکه يه کی کوردستان ورده ورده گه شه بستين تا له سه دهی بيسته مدا ده گنه ناستی شار.

به پیتی سه فهرنامه که ی مستهر ریج: هه ولیر له سالی ۱۸۳۲دا ته نئ
 قه لاتیگ بووه له ناوه پاستی دهشتیگی چۆل و هۆلدا، به لام دووای
 کۆچکردنی خه لکی گونده کانی کرمانجه تی «عه لیاوه، عه وینه، باداوه..»
 ههروه ها دووای کۆچکردنی عه شیرته کانی مه نتک، دزه یی، گهردی،
 خه یلانی و خوشناو به ره وه هه ولیر، له سالانی ۱۹۴۰ به ملاوه، هه ولیر ئیتر
 گه یشته ئه وه ی خاسیه ته کانی شار دروست بکات و دیموگرافیای به رزتر
 بیهته وه و پیکهاته یه کی یه کگرتووی نوێ به خۆبه وه بینیت: به شیوه یه ک که
 تاکه که س ئیتر له ژیر فهرمایشتی ئاغادا نه مییتیه وه، چیتیش هینه
 پابه ندی مهرج و نه ریت و ئیلتیزامه کانی عه شیرته نه بیت.

لیتره به دوو اووه تاکه که سی کورد له دهروه ستبوونی بۆ ئاغا و مه لا و
 مزگه وت و عه شیرته دابرا، که وته ناو چهند په یوه ندیه کی نوپوه:
 په یوه ندیی له گه ل مودیری فهرمانگه، قوتابخانه، وه زارته، زانکو،
 کارگه کان. ئه م ده زگایانه ش وه ک ده زانین شیوازیکی دیکه ی په یوه ندین:
 ترس و پیروزییان (وه ک عه شیرته) تیدا نیه، نه رمترن، زیاتر
 سه ره سستیان تیدایه، زیاتر یواری گفتوگو و بیرکردنه وه یان تیدایه. هه ر
 ئینسانیک ده توانی -ئه گه ر خۆی بیه ویت- تییاندا ئازاد ره فتاریکات و
 ئازادانه بیر بکاته وه، ته نانه ت له کاتی نارازی بووندا ناره زاییش ده ربهریت
 یان به چیت له جیگه یه کی باشترو به سوودتر کاریکات.

ئه م ئازادییه ش له ناو شاردا (له ناو زانکو و فهرمانگه و کارگه و
 وه زاره ته کاندا) وه ک ده زانین، یه که مین هه نگاوه به ره وه «خۆریکخستن». ئه م
 ئازادییه، له ناو زانکو و فهرمانگه و کارگه و وه زارته و
 به رپوه به رایه تییه کاندا، له کاتی ئازار و چه وسانه وه و زولمدا به هه یج
 شیوه یه ک ریکه ت لی ناگریته، به لکو هانیشت ده دات که له سه ره تادا
 «هاواریک» بکه یته: «هاوار» که ده سپیکردن و سه ره تای هه مسوو
 یاخیبوونیک و راپه رینیکه..

کهواته، مه ته لێک هه لئا هێنن نه گهر ب لێتین: شاری گه وره له سه ره تادا له ده ره وه ی سنووری کوردستاندا دروست بوونه: نهسته مېوڵ، قاهیره، به غدا، تاران، دیمه شق. به تایبه تیش نهسته مېوڵ، چونکه یه که مین نه و شوینانه یه که له سه ره تای سه ده ی نۆزده مه وه سیفه تی شار وه ده گریت و پاشان ده یان نوو سه ری یاخی و نه سلێکی راپه نیوی گه نجی کورد دروست ده کات. حاجی له مه تحێ نهسته مېوڵدا ده لێ:

سه وادی نه عزمی قوسته نته نییه
 گه لێ بی ناوی کرده سه درێ نه عزم

دوای دامه زانی نهسته مېوڵ ئنجا ورده ورده شارو چکه کانی وهک سنه و سلێمانی و هه ولێر و که رکوک و دیار به کر و به تلێس و مه هاباد گه شه یان سه ند و بوونه شار.

له سۆنگه ی هه موو نه و شتانه ی باس مان کردن، هه یج سه یر نه ی، کهواته، نه گهر ده بینن یه که مین رۆژنامه ی کوردی (که وهک یاخی بوون و راپه ڕینی که) له شاری کی گه وره ی پای ته ختی وهک قاهیره سه ری هه لدا وه، یه که مین گو قاری کوردی له پای ته ختی کی وهک نهسته مېوڵ بلا وکرا وه ته وه، هه ره ها یه که مین قسوتا بخانه مۆدێرن ۱۹۰۸ و رێکخرا وه خۆ ئند کار یه کانی ش ۱۹۱۲ و یه که مین رێکخرا وه کانی ژنان ۱۹۱۹ و نه وانی رۆونا کبیرانی ش ۱۹۰۸ (که یاخی بوون و راپه ڕینی کن) دیسان هه ر له نهسته مېوڵی پای ته ختا سه ڕیا نه ه لدا وه.

به م شێوه یه، ده بینن ته نیا له سه ره تای سه ده ی بیسته مه وه یه که شار له کوردستاندا دروست ده بیت: ته نیا له و کاته شه وه یه که زۆرانیازی له نیوان نه وه کاندای Confli t des Generations به شێوه یه کی دیار و توند و تۆمار کرا وه کوردستاندا سه ره ه لده دات؛ به شێوه یه کی که وهک هوشیار یه که ده نوو سه ر ب ته وه، وهک راپه ڕینی کی گه نجانه و خۆ ئند کارانه ش خۆی ده سه لێ نی ت.

پیشکەوتن بەرەو دوواوہ:

مردنی تاکەکەس

مانەوہ لەشیوەی دێهات و گوند و شارۆچکەدا، واتە نەبوونی شار یان دروست نەبوونی شار، بەدریژایی سەدەکانی پابردوو، ھۆکاریکی دیکەى دروست نەبوونی راپەرینی خۆتەندکارانە و گەنجانە بوو. ئەمەش چونکە لەو کاتەوہی شار دروست دەبێ پەیوەندییە عەشایەرییەکان ھەڵدەوێنەوہ و قەدری ھۆز و عەشیرەت ھێندە نامێنێ؛ ئینتیما بۆ عەشیرەت و بەگوێکردنی سەرۆک ھۆز کەم دەبێتەوہ. ئاوا ئیتەر لێرەوہ ئازادی و ئازادیی تاکەکەس و سەرەتاکانی دەرپرینی ناپەرەزایی دەست پێ دەکەن.

شار، چونکە، قەرەباڵغییە و ھەرایە و تیکەلەى ھەموو عەشیرەت و چین و توێژیکى جۆراوجۆرى ئەو خەڵکەى لە دەست ئاغا و مەلا و عەشیرەت قوتاریان بوو: ئینسان لەویدا وای لێ دیت زۆرتر و زیاتر بێر لە «خودى خۆی» بکاتەوہ، وای لێ دى بتوانی بوتیرت یاخى بیت و داواى ئازادی و مافەکانى خۆی بکات.

پێشتر ئاماژەى کەمان بۆ ئەو کرد کە جاران لە کوردستاندا شار نەبووہ بۆ ئەوہى یاخیبەوون و راپەرینی تیدا ئەنجام بدری، ئیدی بۆیە ستم و کوێلەبوونەکەى قوتابى و گەنج درێژەى داوہ؛ بەلام ئەمڕۆ چەند شارێک ھەن.

ئەم شار پەیدا بوونەش لە کوردستاندا دەبوایە بەتەواوەتى ھانى ئەوہ بدات کە نزیک بکەوینەوہ لە راپەرین و یاخیبەوونەکان، بەلام ئەدى بۆچى ئەمە پرووی نەداوہ؟ شار ھەبە و راپەرین نیە! بۆچى؟

بە تیکەیشتنى من، بەپێ ئەو تاییە ئەندىیانەى دۆخى کوردستان، ئەمە سێ ھۆکاری ھەبە:

١- له ١٩٩١ به مالاوه، نهوهی پیتی ده لێن «ئه منی قه ومیی کورد»
رێگریکی ئهستوور بووه له بهردهم راپه رین و یاخیبوونه کانی گهنج و
خوتندکاران. (قوتابیان و لاوان پیتیان وایه: ههر بشیوی و هه رایهک له
کوردستاندا له وانهیه بێته هۆی له دهستچوونی دهسکه وته
نیشتمانییه کافمان و تیکچوونی حکومه ته ساواکه مان!).

٢- پیکهاتهی کۆمه لایه تییه نهی شاره کافمان ئا ئیستاش پیکهاتهیه کی
سست و لاواز بووه بۆ دروستبوونی راپه رینی گهنج و قوتابیان.
پیکهاتهیه کی ئه وتۆ بووه که «له ئه نجامی هیشتا گوندمانه وهی شاردا»
تاکه کهس هه یران و سه رسورماو ماوه ته وه: ئایا ئینتیما بکات بۆ (حزب،
خیزان، عه شیرهت..). یان ئینتیما بۆ خودی خۆی؟

تاکه کهس له کوردستان له شاریشه به لām ههر پابه نده به گوند و
عه شیرهت، یان له رێگه ی سلوکی عه شایه ریه وه، باری خێله کیی خۆی
توند توند پاراستووه. ته نانهت هه ندیکیان هه موو پیکه وه له یه ک شوینی
دیاریکراوی شاردا نیشته جێ ده بن. به م حاله ش شار دروست نابێ: چونکه
له ناو یه ک بۆته ی یه کانگیری خاوه ن یه ک به رژه وه ندیی هاو به شدا
ناتۆینه وه. بۆیه ده بینین، به زاهیر، رێسای عه شایه ری و نه ریتی کۆن ته و او
بووه، به لām هی نوێ دروست نه بووه؛ نه یتوانیوه بێ بگات. ئه مه یه
خاسیه تی شاری ئیتمه که ناتگه یه نیته یاخیبوونه گه نجان هه کان..

ئه مه له کاتیکدا له ئه و رووپا شار سازی سپێردراوه ته ده ست پسپۆر و
ئه ندازیار و هونه رمه ندانی هونه ره ته جه سومیه هه کان، به پیتی پلان و به رنامه
شار دروست ده کریت نه ک خۆیه خۆ و له خۆرا.

له شاریکی گه وه ی بۆ نمونه وه ک هه ولێردا، ئه گه رچی عه شیره ته کان (بۆ
نمونه مه نتک و خه یلانی و سوورچی .. هیهی تریش) به خۆیان و مانگا و
پژدین و ده مانچه و ته سبیح و خه فچه ر و مه رومالا ته کانیانه وه ها تونه ته ناو
ئه م پایته خته تیکه ل و پیکه له؛ -ئه گه رچی له ناو شاریشه دا ده ژین- به لām
له ناو شاره که شدا دیسان گه ره کیکی سه ره خۆیان ته نیا بۆ خۆیان

دروستکردووه و هەر هه‌موویان (وهک نه‌وهی گونده‌که‌ی خۆ‌یان‌یان گواستبیتته‌وه ناو هه‌ولێر) پتکه‌وه، به هه‌مان هه‌ستی عه‌شایه‌ری و نه‌ریتی خۆ‌بانه‌وه ده‌ژین: هه‌ندیکیان خاڵ و مامۆزا و کوپ و کچه‌کانیان له ده‌زگا و زانکۆ و وه‌زاره‌ت و دائیره‌کانیشن! ئه‌م خه‌ڵکه گون‌دیه عه‌شایه‌ریانه‌ی ناو شار، نه‌ک هه‌ر ناچه ژێر باری هه‌ولێریه ئه‌سل و شارستانه‌که‌وه به‌لکو توانیویه‌که کار له ئه‌خلاق و نه‌ریت و بیرکردنه‌وه‌ی ئه‌مانیش بکه‌ن و سیسته‌م‌یکه‌ی عه‌شاریه‌یه و بیرکردنه‌وه‌یه‌کی خه‌ڵکه‌کی له‌ناو شاره‌که‌دا به‌چێن، ئه‌مه‌ش ئۆتۆماتیکیان ده‌ژ به‌ بیرکردنه‌وه‌ی تاکه‌که‌سی و ئازادییه تاکه‌که‌سییه‌که‌! ئه‌مه‌ مانای وایه، به‌شیکه‌ی زۆری خه‌ڵک له‌ناو شاریشدا، به‌لام به‌ عه‌قلی عه‌شیره‌ت و گوند به‌پتوه ده‌چێ؛ له‌ژێر په‌حمه‌تی خه‌نجه‌ری خاڵ و کلاشنکۆفی مام و چاوسوورکردنه‌وه‌ی باوکیدا ده‌ژیت!

که‌واته، ئه‌و بۆچوونه‌ی ژان پۆل سارته‌ری فه‌ره‌نسی راسته‌که ده‌لێ (هه‌مووی تاکه‌که‌س له‌ خه‌ڵکه‌وه دێت). ئه‌مه‌ش مانای وایه تاکه‌که‌سی کورد، راسته: ئازاده‌بوونی، یاخی نه‌بوونی، هۆیه‌که‌ی ده‌گه‌رپتته‌وه بۆ پابه‌ندبوونی به «خه‌ڵک»، هۆیه‌که‌ی ده‌گه‌رپتته‌وه بۆ خۆیه‌ستنه‌وه‌ی به نه‌ریته‌کانی عه‌شیره‌ت و پیر و مامۆستا و میریان حیزب، ئه‌و نه‌ریتانه‌ی توندتر له‌ حوکه‌می مزگه‌وتیک په‌لوی‌بان به‌ستۆته‌وه.

شار واته ده‌ربازبوون له هه‌موو کۆت و په‌یوه‌ندییه‌کانی عه‌شیره‌ت و بنه‌ماله و مزگه‌وت و فیۆدالیزم، که‌چی له کوردستان شار هه‌مان ئه‌و گونده‌ی جارانه که هه‌مان ئه‌و ده‌سه‌لاتانه‌ی پێشوو تییدا ده‌ستپۆن به‌لام له‌ فۆرمی مۆدێرنه‌دا. ئه‌مه‌ش واده‌کات که تاکه‌که‌س و قوتابی و گه‌نجی ئه‌مڕۆ -له‌نیوان ئه‌و دوو به‌رداشه‌دا: بۆ نمونه له‌نیوان مزگه‌وت و ئه‌ننه‌رنیتدا، له‌نیوان دیوه‌خان و سه‌ته‌لایتدا، له‌نیوان حوچه‌ زانکۆدا- تووشی سه‌رسوپمانی و پاشاگه‌ردانی و سه‌رلێشێوان بن!

لیتیه‌دا پیتویسته ئامازه به دووفاقیییهک بدهین که له بیرکردنه‌وهی تاکه‌که‌س و روشنبیری ئازادیخوازانه‌ی گه‌نجی کورددا هه‌یه: «ئه‌و» ده‌یه‌وی ئازادیش بیت و له‌ده‌ست هیچ نه‌ریتیکیش خۆی پانه‌پسکیتنی؛ «ئه‌و» ده‌یه‌وی ئازادیش بژیت و دلی سه‌رۆک عه‌شیره‌ت یان پیر یان حیزب یان مامۆستاکی خۆشی نه‌یه‌شیتنی، هیچ باجیکیش نه‌دات. هه‌مووشمان ده‌زانین: کاتی تاکه‌که‌س (گه‌نج، خوتندکار...) ده‌یه‌وی یاخی بیت و راپه‌ری؛ نابیت پیتویستی به‌راوێژکردن له‌گه‌ڵ هیچ سه‌رۆک عه‌شیره‌ت و حیزب و مامۆستا و باباپیرانیک بمتنی!

که‌واته، تاکه‌که‌سی ئه‌م‌پ‌رۆی کوردستان تا ئه‌م‌پ‌رۆش، به‌هێزه‌ میترووبی و سیاسی و دینی و عه‌شیره‌ت‌گه‌رییه‌کان به‌پ‌توه‌ ده‌چیت.

۳- به‌م شتیه‌یه، دروست نه‌بوونی بیرى تاکه‌گه‌رایى Individualis- me له‌ کۆمه‌ڵکه‌ی کوردیی ئه‌م‌پ‌رۆدا، یان ده‌ست‌پ‌ری سیسته‌می عه‌شایه‌ری و حیزبی و باوک‌سالاری به‌سه‌ر توێژی قوتابی و گه‌نجاندا، هه‌م له‌ ژینگه‌که‌یه‌وه هه‌م تا راده‌یه‌ک له‌ خۆشیدا، هۆکارێکی دیکه‌یه‌ بۆ به‌رده‌وام به‌رده‌وام قبوڵکردنی ئه‌م سته‌م و کۆیله‌یه‌ و یاخی نه‌بوونیان..

کولتووری کوردی کولتوورێکی کۆلیتیکتیفه. سه‌رچاوه‌کانی ئه‌م کولتووره‌ بریتین له‌ سه‌رچاوه‌گه‌لیکی ده‌سته‌جهمعی، نه‌ک تاکه‌که‌سی. ته‌نانه‌ت وای لیتهاتوه هه‌ندێ له‌ دیاره‌کانی ئه‌م کولتووره‌ کۆلیتیکتیفه بوونه‌ته تابوو.

حه‌یف: تاکه‌که‌س له‌ ولاتی ئیمه‌دا نه‌بۆته هیتیک که‌ بتوانی خۆی له‌ نه‌ریت و کۆسپه‌کان به‌که‌ینیته‌وه، نه‌بۆته ئایدیۆلۆژیایه‌ک یان شیوازیکی ژبان به‌لکو ته‌نیا شیوازیکی بوونه (وه‌ک مه‌لایه‌ک، وه‌ک به‌قالیک..);

خۆی نه‌گه‌یانده‌وته ئه‌و ئاسته‌ی بتوانی شیوازیکی شوێشگێرانه و یاخیگه‌رانه بیت له‌ناو ژبانکه‌دا، به‌لکو بوونیکی ئاسایی رۆتین و باوه (ژماره‌یه‌کی ئاساییه له‌ناو ژماره‌کاندا). بۆیه‌ش عاده‌ته‌ن هه‌موو تاکه‌کان له‌یه‌کتر ده‌چن و که‌شیش مه‌ترسی بۆ سه‌ر هیچ شتیک دروست ناکات.

مهسه له که په یو دندی به وده شوه هه یه که نیمه هیچ کولتو ورتکی یا خپوون و هیچ میژویه کی بیر گردنه و دی تاکه که سیانه شمان نیه. هه موومان ده زانین: مهسه له ی نازادی تاکه که س، به در یژایی نه و هه موو سه ده و سالانه ی که کورد ده خوا و ده کا و بیر ده کاته وه و دهنو سی، به داخه وه، نه بوته مهراق و خه می هیچ نووسه ر و رو شنبیریک. نه گه ر له ولوه شاعیریک یان نووسه ریک سه ره دیرتکی له باره ی (داری نازادی) یان له باره ی «نه ی ردقیب» و راپه رینه وه نووسی بی نه و ا به مه مه به سستی کی نه ته وه په روه ری هه بووه، واته مه به سستی: دیسان راکیشانه وه تاکه که س بووه بو ناو کو مه ل (نیتشه گوته نی: بو ناو می گه له که). به م شیوه یه، پیشکه وتنه که ی تاکه که سی کورد له ره وتی میژووی خویدا پیشکه وتنیک بووه به ره و دوواوه.

به م شیوه یه، تاکه که سی کورد، له نه نجامی «گه رانه وه به ره و نه ته وه» و له ناکامی خو به خت کردن له پیتا و (ولات/کو مه ل) دا، هه موو ده م، به در یژایی سه ده رابردو وه کان و تائیس تاش، بوته داشی نه و دامه یه ی که «رپه ره دامه زانه کان» به پتی فهن دی گه مه که جی گور کیتی ان پیتی کردو وه و «به رده که ش» واته تاکه که س، ئیس تاشی ده گه لدا بی، هه سستی به خودی خو ی و جی گور کیتی که نه کردو وه.

لیره وه، پتیو ستبوونی په های ی تاکه که س و خو راته کاندنی تاکه که س له ده ست حیزب و نه ته وه و خیزان و عه شیرت و نه ریته کان، بو تاکه که سی کورد، بایه خیتی زور گر نکی هه یه؛ تاقه رتگیاه که به ره و نازادی به نازاده کان و داهاتو وه نو قلانه به خشه کان.

له م باره یه وه، نه وه لین و تاکه بیر مه ندی کی کورد، که له ما وه ی بیست و پینج سالی کو تایی سه ده ی بیسته مدا رچه ی بیر گردنه وه ی هه مووانی و نه ریته کانی شکاند و نالای بیر ی نازادی تاکه که سیانه ی به رز کرده وه، مه سهوود محمده بوو، نه وه تا له (مرو ژ و ده ورو به ر) دا ده لئی:

له ده میکه وه که وتوومه ته سهر ره هابوون له سیحری قسه ی براگه وره و
پیشه و و قسه رویشتونان: چونکه له چهند ته جره به ی مام سافیلکه وه
دهرو ونبه تالیی ژماره یه ک له و سهرامه دانهم بوو وون بووه؛ بی ئومید بووم له
زۆریه ی هه ره زۆریان که بتوانن ره ها بن له و کوته فیکرییه ی پتیه وه قالب
بهندن..

ئەم دەستە كە چوو دەستەيەكى تازەيە دى مەعلووم نەبوو ئەم كەشمەكەشە كەى دەبرى حاجى

ستەم و چەوساندنەو و بەكۆيلەكردنى قوتايان و لاوان،
بەدرىژايى سەدەكان، بەردەوام بوو. وانىيە؟
- وايە.

- باشە، كەچى ئىستاش ئەم ستەم و كۆيلەكردنەى خويندكار و
گەنج، ھەر ھەيە و بەردەوامە. ئەمە چۆن لىك دەدرىتەو؟
جىاوازى دۆخى جارەن و ئەمرو لەچىدايە؟

لە سەرەتادا، بۆئەو خويندەر لىم چەواشە نەبىت و كەسش واتىنەگات
مەن لە قەسەكاندا بەسەھوو چوو، دووپاتى ئەو دەكەمەو كە مەن لەم
كتىبەمدا تەننى باسى ياخيپوونى گەنج و پاپەرىنى خويندكارانە، واتە باسى
زۆرانبازى نىوان نەوكان Conflit des Generations دەكەم؛ كارم
بەو نەبوو و نىيە كە تۆزىنەو لەبارەى ئەو ياخيپوونە چەكدار و پاپەرىنە
خويناويانە - بنووسم كە لە مېرنشېنە كوردىيەكانەو و لەلەين سەرگەفازى
عەشېرەتە كوردەكانەو سەرۆكايەتى كراو و پاشان خاسىيەتتىكى
ناسىوونالىستانە و كوردايەتايەنى (نالىم كوردستانىيەنى) وەرگرتووە.

ئەم تىبىنى و بىرخستەنەو ەيەشم بۆيە خستەروو، بۆئەو بلىم: ئەسلەن
ھەر ھەمان ئەم رۆحىياتى مېرەپەستى و عەشېرەتگەرىيەش بوو (لەناو
مېرنشېنە كوردىيەكاندا: بۆغوونە لە چوارچىوئەى مېرنشېنى بابان و
ئەردەلان و بەدرخان.. كە خاسىيەتتىكى ناسىوونالىستانەى وەرگرتووە) بۆتە
پىگرو و كۆسپىك لەبەردەم گەنج و خويندكاران لەوئەى كە لەرووى مېر و
سەرۆك عەشېرەتە كوردەكانى خوڤان پانەو سستەنەو و بەرووياندا
ھەلنەشاخىن.

كهواته، پۆحياتي ميرپه رستي و عهشيره تگهري له كوردستاندا (بههوى
 نهوهى خاسيه تىكى مهيله و كورد ايه تيانه ي له لاي گهنج و قوتابى كورد
 دروست كردبوو) به در پى سهده كان هوكارىكى ديكه ي دوواخستنى
 راپه رىنى خويندكارانه و ياخي سوونى گهنجان بهوه له كوردستاندا. نه مهش
 چونكه، گهنج و قوتابىانى كورد، پتيان نه سهف بهوه له دژى ميرىكى
 كورد، له دژى ده سه لاتدارى تىي ميرنشى نىكى كورد راپه رن، يان بىن
 ئاژاوه دىك - سه باره ت به هه ر ياخي سوونىكى خويان - له چوار چى وه
 شار و چكه يه كى خوياندا بنينه وه و دلى دوژمنى خويانى پى خوش بكه ن و
 زيان بگه يه نن بهم ميرنشى نه «نه ته وه بيه». هه ر چه ند خو نه و دوژمنه (ئه گه ر
 سولتانى عوسمانى، يان پاشاى ئيران) له كو تاييدا هه ر ده شى توانى، به
 يارمه تىي ميره كورده كه و ده زگانانى نه و ميرنشى نه كوردى به، راپه رى نه كه
 كپ بكاته وه.

نه م پىز و ملكه چى به فقهى و موسته عىد و ته نانته شاعيره گهنجه
 ياخي به كان (بو غمونه حاجى و خانى و نالى) بو ميرنشىن و ميره
 كورده كان، وا پى ده چى - به داخه وه - هه ر گىز نه بو ته ما به ي نه وهى كه
 نه مانىش (سه رو ك هوز و ميره كورده كان) له پادا شتى نه وه دا پشتى به كتر
 بگرن و خويان ته ر خان بكه ن بو خزمه تى گهنج و سه ره خو يى و رى فو رم له
 ژيانى قوتابى و گهنجه كاندا. له م باره وه نه حمه دى خانى باش توانى به تى
 ره خه له م ميره كورده فى و دالانه بگرت كه چو ن له ناو عه يش و نو شى
 خوياندا هه مى شه رى گر بوونه له به رده م پى شكه وتنى گهنج و قوتابى كورد:

گه ر دى هه ببو يا مه ئى تى فا كه

قئى كرا بكرا مه ئى نقىا ده ك

پو م و عه جه م و عه ره ب ته مامى

هه ميان ژمه را دكر غه لامى

ته كمى ل دكر مه دىن و ده و له ت

تو حسى ل دكر مه عى لم و حى كمه ت

ئەم رۆحياتى مېرپەرستى و عەشیرەتگەریبەى لە سەدەکانى رابردووى کوردستاندا ھەبوو و ھۆکارىكى دوواخستنى راپەرپىنى خۆتەندکارانە و یاخیبوونى گەنجانە بوو، ھەمان ھۆکار - لە شىوہىەكى تازەى ناسیوونالیستیدا - لە کوردستانى ئەمڕۆشدا ھەمان رۆلى نینگەتیش دەبینى. دەمەوى بلیم: ئەمڕۆش ھەر ئەگەر مەترسیى دەولەتى ئێران و تورکیا و عێراق و سووریا نەبێت بۆ سەر «حکومەتە ساواکەمان» ئەوا قوتابى و گەنج و نەسلى نوێى رووناکییان ئەمڕۆ وزە و ئامادەیی تەواوى ئەوہیان ھەبە یاخیبوونى خۆیان دەرپەرن و بکەونە سەر پێ بۆ راپەرپىنىكى ھاوچەرخى گۆرانساز!

من واتیدەگەم قوتابى و گەنجى ئەمڕۆى کورد لەوہ دەترسن کە ھەر راپەرپىنىكى خۆتەندکارانە و گەنجانە و کۆمەلایەتیانە ئەگەر دژى حکومەتى ھەرێم سازیکریت، ئەوا دژى «ئەمنى قەومیى کورد» بکەویتەوہ: چونکە راپەرپىنىكى وەتۆچەند قازانجى گەنج و قوتابى و نەسلى نوێى تیدا دەبێت، ئەوہندە و زیاتریش بە قازانجى دەولەتە دراوسێ - دۆژمنەکانى کورد دەکەویتەوہ.

لە ئەمڕۆشدا و لە سەدەکانى رابردووشدا، گوتان سەتەم و کۆیلەکردنەکە ھەر ھەبوو و ھەبە: بەلام جیاوازیى ئەوہى ئەمڕۆ لەچاو ئەوہى دوتینى لەوہدایە کە جاران ھوشیاری لەبارەى ئەو زولم و سەتەمە نەبوو، بەلام ئەمڕۆ ھوشیارىبە کە گەشتتوتە ئاستىكى دیار! ئەمەش بەئاشکرا لە پەوتى خۆرپەیکەستن و بلاکردنەوہى گوڤار و پۆژنامە خۆتەندکارىبەکان و دامەزراندنى سەنتەرە کولتووریبەکاندا دەرەکەویت.

جیاوازیبەكى دیکەش لەوہدایە کە جاران یاخیبوون نەبوو (ئەگەر ھەستىكى یاخیگەرانە ھەشبووبیت ئەوا مازۆخیانە بوو و بەرەو ناوہ - لەشىوہى تەسەوفدا - ھەبوو) بەلام ئەمڕۆ چەند ھەولەدانیک بەرەو یاخیبوونەکان ھەن، بەرەو دەرەوہ، بۆ سەر واقع. ئەمەش جارى تەنیا لە شىوہى مانگرتن و رێپیتوانیان لە شىوہى خۆپیشاندان دەرەکەون.

لە ھەموو ئەمانەش گەرنگتر، سەرھەلەدانى شار و شارنشینى بوو کە سەبارەت بە کۆچ و پێشکەوتنى کۆمەلایەتى و ھاتنەئارای پێکھاتەبەكى

نوێی کۆمه‌لایه‌تییه‌وه سه‌ری هه‌ڵدا. له‌ شارنشینیشیدا (ده‌قهری تایبه‌ت) و (ده‌قهری هه‌موویی) له‌یه‌کتر جوداگرانه‌وه. جاران منداڵ و ژن و گه‌وره‌.. هه‌موویان پێکه‌وه له‌ یه‌ک ده‌قهردا له‌ناو یه‌ک جوړ په‌یوه‌ندیدا بوون. به‌لام له‌ شارنشینیدا هه‌ر یه‌که‌یان تایبه‌تمه‌ندی و خاسیه‌ته‌کانی خۆیان له‌یه‌کتر جودا کرده‌وه و هه‌ر یه‌که‌یان ده‌قهری تایبه‌تی خۆی دروست کرد: نه‌ده‌بی منداڵ دروست بوو، نه‌ده‌بیاتی ئافره‌تان سه‌ری هه‌ڵدا، پێکخراوه‌ خۆتندکارییه‌کان په‌یدا بوون، سه‌ندی‌کای نه‌دازیاران و سه‌نته‌ری گه‌نجان و .. هتد. ئه‌مه‌ له‌کاتی‌که‌دا له‌ سه‌رده‌می گوندنشینیدا یان له‌ گوندی کوردستاندا تا ئیستاش ئه‌م شتانه‌ نین.

هه‌ر له‌ ئاکامی ئه‌م شارنشینیه‌دا توخمی‌کی بنچینه‌یی و کاریگه‌ر له ١٩١٩ به‌ملاوه‌ هاتۆته‌ مه‌یدانه‌وه که به‌درێژایی سه‌ده‌کانی رابردوو بوونی نه‌بووه: به‌درێژایی سه‌ده‌کانی رابردوو نوستبوو: ئه‌ویش هێزی میینه‌یه: ئافره‌ت.

هاتنه‌ مه‌یدانی ئافره‌ت، که یه‌که‌مین پێکخراوی خۆیان (کورد قادین جه‌مه‌یه‌تی - کۆمه‌له‌ی ئافره‌تانی کورد) له‌ ئه‌سته‌مبۆڵ له‌ ساڵی ١٩١٩ دامه‌زراند هێزێکی زیاتری به‌خشییه‌ ناوه‌ڕۆکی ئه‌م هه‌سته‌ی یاخیگه‌راییی و چۆنیه‌تییه‌که‌ی پته‌وتر و به‌هێزتر کرد. هێز و وزه‌به‌کی دوو لایه‌نه‌ی هه‌یه: ١- له‌باری دیموگرافیه‌وه، بێگومان ژماره‌ی ئه‌وانه‌ی زیاد کرد که ئه‌کتیف و چالاکن له‌م به‌ستینه‌ی خه‌باتی گه‌نجان و خۆتندکارانه‌دا. واته‌ له‌باری چه‌ندیتیه‌وه ژماره‌ی یاخیبووه‌کانی ڕوو له‌ زیاده‌بوون ده‌کات: چونکه جاران وه‌ک ده‌زانین هه‌ر له‌ ماله‌وه‌ دانیشتبوون.

٢- له‌باری فیزیکی و ده‌روونییه‌وه، بوونی ئافره‌ت له‌ناو کوێر و کۆمه‌له‌ و چالاکییه‌کاندا، گوێری نێر (گوێری پیاوی گه‌نج و قوتابی) به‌تینتر ده‌کات: بوونی ئافره‌ت شه‌وق و شوێر و زه‌وق و توانایه‌کی زیاتر ده‌داته‌ گه‌نج و خۆتندکار له‌ راپه‌ڕین و یاخیبوون و چالاکییه‌ کولتووری و سیاسی و کۆمه‌لایه‌تییه‌کاندا.

به‌م شێوه‌یه، ئیستا هه‌موو ئه‌م توخمه‌ تازانه‌ هه‌ن و ده‌ور ده‌بینن.

یه که مین خۆرێک خستنی گه نجانە و قوتابیانهی کورد ۱۹۱۲-۱۸۸۹

لێره دا کورته یهک له میژوی ئه و سه ره له دانه روونا کبیرییه ی گه نجان و نه و
یاخیبوونه خوێندکارییه ی لاوانی کورد له شاری نهسته مېۆلی پایته ختی
عوسمانیدا ده خهینه روو که چۆن پۆلیان هه بووه له دروستکردنی بزاقیکی
یاخیگه رانه و گه نجانە و نازادیخواز له هه مان کاتیشدا له دروستکردنی
بزاقیکی کورد په روانه (ناسیوونالیستانه).

روو خاندنی ئیمپراتۆریه تی عوسمانی ده گه پێته وه بۆ هێزی ته له به و
گه نج؛ ده گه پێته وه بۆ دوو گه نجی قوتابی کورد له نهسته مېۆل:
د. عبدالله جهودهت و ئیسحاق سکوتی که دوو گه نجی قوتابی کورد
بوون، بۆ خوێندن چوو بوونه نهسته مېۆل و له کۆلیژی (پزیشکی سه ربازی)
ده یان خوێند. له وی له پۆلی دوو هه مه وه که وتنه ژێر کاریگه ریتی بیری
په رله ماتتاری و شۆرشی فه ره نسای بیری پۆشن گه ربی نه و روو پییه وه، ئیدی
به ربیاریان دا حزیک له پێناو دامه زراندنی ده وله تیکی ده ستووری و فیدرالی
واته له پێگه ی روو خاندنی ئیمپراتۆریه تی عوسمانییه وه دا به زریتن. به م
شیوه یه، له به روارای ۲۱ ی مایسی ۱۸۸۹ له گه ل چهند قوتابییه کی
دیکه ی ئه رمه ن و چه رکه س به رباری دامه زراندنی ئه م حزبه یان به نه ینی دا و
له رۆژی ناو برادا یه که مین کۆبوونه وی خویان به ست. به م شیوه یه ئیتر ئه م
بازنه روونا کبیرییه له ناو زانکۆدا و پاشان له ناو شاری نهسته مېۆلدا
رۆژه رۆژ و مانگ له دووای مانگ فراوانتر ده بوو تا وای لیته ات بووه
بناغه ی حزبی «ئیتیحاد و ته ره قی» و پته و بوونی (تورکه گه نجه کان) له
هه مه و تورکیای ئه و زه مه نه دا.. تا له کۆتاییدا ئیپراتۆریه تی عوسمانی
به هۆی ئه وانه وه روو خا.

شایانی باسه د. عبدالله جهودهت، روونا کبیر و شاعیر و وه رگێر و
رۆژنامه نووس، خاوه نی یه کی که له یه که مین چاپخانه کانی سه رده می

عوسمانی به ناوی (ئيجتیهاد)، کوردی دیاربه‌کر بوو، به تورکی و فارسی و عهره‌بی و ئهرمه‌نی و ئینگلیزی و فه‌ره‌نسی ده‌ینووسی و ته‌رجه‌مه‌ی ده‌کرد؛ ده‌یان کتیبی به‌م زمانانه بلاو‌کردۆته‌وه. رۆلێکی مه‌زنی هه‌بوو له بلاو‌کردنه‌وه‌ی بیرى یاخیه‌گه‌رانه و گه‌نجانه و ئازادیخوازانه‌ی کۆتایی سه‌ده‌ی نۆزده‌م و سه‌ره‌تای سه‌ده‌ی بیسته‌می ئیمپراتۆریه‌ی عوسمانیدا. کاریگه‌رییه‌کی زۆریشی نواند به‌سه‌ر عبدالرحمن به‌درخان و پیره‌مێرد و ژه‌نه‌رال شه‌ریف پاشا و رووناکبیره گه‌نجه‌کانی دیکه‌ی ئه‌وسای کورد. هه‌موو ته‌مه‌نی خۆی، له ئاواره‌بییدا (له ئه‌سته‌مبۆل و لیسیا و ژنیف و پاریس و له‌نده‌ن) له‌سه‌ر بیرى ئازادیخوازانه دانا و توانیی بیته‌ بناغه‌یه‌ک و سه‌رکرده‌یه‌کی ئه‌و شو‌رشه رووناکبیرییه گه‌نجانه‌یه‌ی که ناسراوه به بزاشی (گه‌نجه‌ تورکه‌کان) و (گه‌نجه‌ کورده‌کان). ئه‌وه‌تا له نامه‌شیعریکیدا له ۲ اغسطوس ۱۸۹۸، له شاری ژنیفه‌وه -له سویسرا- بو عبدالرحمن به‌درخانی سه‌رنووسه‌ری یه‌که‌مین رۆژنامه‌ی کوردی (کوردستان) ی نووسیوه ده‌لێ:

ایام ما گذشت بغربت ولی چه غم
اشراق شرق شد اثر اغتراب ما
واته:

رۆژه‌کاڤمان له ئاواره‌بییدا به هه‌ده‌ر چوون، به‌لام چ باک
رۆژه‌ه‌لاتی سه‌رتاپا دره‌وشانه‌وه ئاواره‌بییمان

ئه‌وه‌تا ئه‌مه‌یه هێزی قوتایی و گه‌نج! ئه‌و هێزه گه‌نجانه و خوێندکارییه‌ی که ده‌بیته هۆی دره‌وشاندنه‌وه‌ی هه‌موو رۆژه‌ه‌لات! ئه‌وه‌تا ئه‌و شو‌رشه ئازادیخوازه‌ی که روخساری - جوگرافیی رۆژه‌ه‌لات ده‌گۆریت و ژیا‌نی رۆژه‌ه‌لات ده‌گۆریت: له‌لایه‌ن قوتابییه‌کی گه‌نجی کورده‌وه ده‌ست پێده‌کات و پاشان له‌لایه‌ن چه‌ند گه‌نج و خوێندکار و رووناکبیریکی گه‌نجی هاو‌رتی خۆیه‌وه (له‌ناو ئه‌وانه‌دا چه‌ند کوردیکیش: پیره‌مێرد، میقداد - مه‌دحه‌ت، عبدالرحمن به‌درخان، ئیسحاق سکوتی، ئه‌مین عالی به‌درخان...) پ‌ریشکی ئاگره‌که‌ی ده‌که‌وتیه ناو کوردستانیشه‌وه.

له کوتایی سهدهی نۆزدهم و سه رهتای سهدهی بیسته مدا، ژماردیهکی زۆر نهوجهوان و قوتابی و لاوانی کورد، که به «گه نجه کوردهکان» ناسراون، له ههر چوار پارچهکانی کوردستانهوه روویان کردبووه ئهسته مبول: محهممه میهری و مستهفا شهوقی له کوردستانی ئیرانهوه، مه مدوح سه لیم و همزه بهگ و سه عید کوردی و خه لیل خه یالی و د. عبدالله جهودهت و براییانی به درخان و قه دری جه میل پاشا و ع. ره حمی هه کاری له کوردستانی تورکیاوه، ئیسماعیل حه قی بابان و پیره میتد و مستهفا پاشا یامولکی و ئه مین زهکی بهگ و مه عرووف جیاووک و ئه مین فه یزی بهگ و ژهنه رال شه ریف پاشا و زیوه ره عیراقه وه.. ئه مه جگه له نالی و حاجی قادری کۆبی و که یفی و شیخ رهزای تاله بانی که له پیش ئه م نه سله گه نجه شه وه ههر له وی بوون.

گه لیک له و خوتندکار و نووسه ره گه نجه کوردانه له زانکۆکانی ئه نقهره و ئه سته مبول و پایته ختهکانی ئه ورووپا ده یان خوتند که پاشان پروانامه ی به رزیان هیتایه وه؛ پیره میتد ده لێ: «به نیوه خوتنده واری له سلیمانی ده رچووم و خوتندنێکی به رزم هیتایه وه». یان به لای که مییه وه فییری زمانهکانی تورکی و فره نسی و ئه لمانی و رووسی و یۆنانی و ئینگلیزی بیوون. ئه و زمانه بیگانانه یان به کارده هیتا بۆ تازه کردنه وهی کولتووری کوردی و به ره و پیشه وه بردنی دۆزی کورد.

ئه و نووسه ر و قوتابی و گه نجه کوردانه به شی ههره زۆریان به خواستی خۆیان په رته وازه ی شاری ئه سته مبول، هه ندیکی دیکه شیان ئاواره ی شاری ژنیف و پاریس بیوون. له وی- له لایه که وه له ژیر کاریگه ریتیی کولتووری ناسیۆنالیستی تورک و ئه رمه ندا، له لایه کی دیکه شه وه له ژیر کاریگه ریتیی راسته وخۆی کولتووری ئه وروپی، به تاییه تی فره نسیدا- ده یانویست دووره ولاتیوونی خۆیان بکه نه تربیوونیک بۆ بووژاندنه وهی جموجۆلی ناسیونالیستی کورد و تازه کردنه وهی کولتووری کوردی.

ئه م دووره ولاتییه خواسته مندانه یه ی (گه نجه کوردهکان) به تاییه تی له ئه سته مبولدا به یه که مین هه نگاو له قه له م ده دریت له میژووی دووره ولاتییه کوردا، که وهک ده ستاوه ردیک به شیوه یه کی نه خشه بۆ کیشراو به کاری

بەیتەن بۆ دروستکردنی دیالۆگیکی شارستانیانه لەگەڵ کولتووری
رۆژئاوا: لەبێناو تازە کردنەوهی پرووناکبیری و بوژاندنەوهی ژبانی
کولتوری و سیاسیی کورد.

بەشیوەیهکی گشتی: لەسەر دەستی ئەو نووسەرە گەنج و قوتابیه
کوردانەدا بوو کە بیر و نووسین، بیری نەتەوايه تی و روزنامه نووسی، بیری
یاخیگه ری و ئەدەب،، تیکەڵ بە یەکتەر بوون؛ چه مکی تازە لەبارە ی
سیاسەت و ژبان و ژن و کولتور و شارستانیەت هاتنە ئاراوه و کۆمەڵیک
تیکە یشتنی هاوچەر خ و بیرو پای تازە سەریان هەلدا. بۆ نمونە گروپی
نووسەرانی گۆفاری ژین (۱۹۱۸ - ۱۹۱۹)، کە کۆمەڵیک قوتابی و
گەنجی کورد بوون و لە ئەستەمبۆڵ دژبان، پشتیان بەستبوو بە فەلسەفە و
ئایدیۆلۆژیە تیکی هاوچارخ و سیستەمیکی تازە ی بیرکردنەوه و نووسین.
دروشمیان لەم دێژەدا وەدیار دەکەوی کە لە وتاری " بیر حەسب حال " بە
زمانی تورکی لە ژمارە (۱) دا لە ۷ / ۱۱ ۱۹۱۸ دا نووسیویانە :
ئایدیۆلۆژیە تە کۆمەلایەتی و سیاسیه کۆنەکان، ئەمڕۆ، روو لە هەرەسن.
ئێمە ئەمڕۆ بەشداری لە سازکردنی چەند رچە و پرینسپییکی تازە دەکەین."

یان ئەو قوتابی و گەنجانە ی کە لە ۱۹۱۲ یە کەمین ریکخراوی
خوێندکاران لە میژووی کورددا دادەمەزرتن بە ناوی (هیوی- جەماعەتی
تەلەبە ی کوردان) لە ئەستەمبۆڵ، پاشان گۆفاریکیش بۆ بلاوکردنەوه ی
فەلسەفە ی ریکخراوه خوێندکارییه کە یان دادەمەزرتن بە ناوی (پۆژی
کورد) کە نەجدەت دیاریه کری و عبدالکریم سلیمانی و د. عبدالله جەودەت
و سالتح بەدرخان چەندین وتاری ئازادیخوازانە ی تیدا لەبارە ی یاخیبوون و
پاپهرینی گەنجانە تیدا دەنووسن. (هینکەری زمانی کوردی) ناوێشانی
نامیلکە یه کی ۶۵ لاپەرە ییه بۆ فێرکردنی زمانی کوردی، بە زمانی تورکی
و بە هەر دوو دیالیکتی ژوور و و خواروو، لە سالی ۱۹۲۱ لە ئەستەمبۆڵ
لە چاپخانە ی (نجم استقبال) دا چاپ کراوه. ژمارە ی یە کە می زنجیره ی
بلاو کراوه کانی کۆمەلە ی قوتابیانی کورد (هیقی) بووه لە ئەستەمبۆڵ.

دیسان ھەر لە ئەستەمبۆڵدا یە شاعیری نەوجەوان، زیوەر ۱۸۷۵ - ۱۹۴۸ یە کەم شیعری خۆی لە ۱۹۱۳ لە گۆڤاری رۆژی کورد بڵاو کردۆتەو. بە ھەمان شێوە پیرەمێرد بۆ یە کەمین جار یە کەمین شیعری خۆی لە ئەستەمبۆڵ بڵاو کردۆتەو، ئەمەش لە سەر لاپەرەیی گۆڤاری کورد لە ۱۹۰۸. جگە لە دەیان شاعیری تازە دەرکەوتووی دیکە کە ھەموویان لە ئەستەمبۆڵ وەرە سەردەردە کەن و شۆرەت پەیدا دەکەن: عەبدولرەحیم رەحیمی ھەکاری، کامەرەن بەدرخان، محمد میھری، سیاپۆش، ئەمین عالی بەدرخان، نەجدەت کەرکوکلی، داوەر ئەردەلانی، مستەفا شەوقی.

دیسان لە ئەستەمبۆڵ وە: لە ۱۹۱۳ لە گۆڤاری رۆژی کورد لە ژمارە (۲) دا لە لاپەرە ۸۲، ئەم شیعری حاجی قادری کۆبی بڵاو کراوەتەو کە نووسەرەن ھاندەدات تەرجەمە بکەن:

بێگانە بە تەرجومەیی زوبانی
ئەسراری کتیبی خەلقى زانی

بەم شێوەیە، وەرگێڕانی، دیسان، لە سەر لاپەرەیی رۆژنامە و گۆڤارە کوردییەکانی ئەستەمبۆڵ وە دەست پێ دەکات بە تاییبەتیش لە سەر لاپەرەیی گۆڤارەکانی (رۆژی کورد) و (کوردستان) و (ژین) لە ۱۹۱۸ بەملاو. پیرەمێردی شاعیر بۆ خۆی لە ماوەی خۆبەکارایی و گەنجیتیی خۆیدا لە ئەستەمبۆڵ (۱۸۹۷-۱۹۲۳)، لەناو ئەم جمووجۆڵەدا ژباوە و دیپلۆمی حقوقی لە زانکۆی ئەستەمبۆڵ وەرگرتووە و ئەندامی پەرلەمان (مەجلیسی عالی) بوو لە دەوڵەتی عوسمانیدا، شاھدیمان بۆ دەدات: «ئێواران، کە لە ئەستەمبۆڵ وە بە واپۆر ئەگەرانی سەلامەتی سەلامەتی خۆم، کە ئوطە بوو، وە کە سەرۆکی فنونم لە گۆگرتەیی ئەو واپۆری سەر دەریای مەرەپەیدا ئەخۆبندەو؛ تەئسیری ئەو شیعەر و ئەدەبیاتە لە سەندبادی بەحری زیاتر ئەخستە سەر دەریای خولیاو».

بەم شێوەیە، دەبینین گەنج و قوتابیانی کورد لە دەیهی یە کەمی سەدەیی بیستەمەو، بە تاییبەتی لە ئەستەمبۆڵ و پاشانیشت لە شارەکانی قاھیرە و

ژنیف و پاریس، له‌په‌په‌ی دامه‌زرانی قوتابخانه و پوژنامه و گوڤار و
پیک‌خراوی خوتندکارانه و پروناکبیرانه‌وه، ده‌بنه دامه‌زرتنی مۆدیرنیزمی
کوردی و بناغه‌ی راپه‌په‌په‌ی کولتووری ئه‌وتۆ که هه‌رگیز هاوتای له
میترووی کوردستاندا نه‌بووه.

که‌واته، ئه‌مه‌تا، مه‌لا و شیخ و ئوستاد و میره‌کان نه‌بوون ئه‌م راپه‌په‌په‌ی
کولتوورییه‌ی سه‌ره‌تای سه‌ده‌ی بیسته‌میان دروستکرد: نه‌سلێکی نوێی
قوتابی و گه‌نج بوون، که توانییان بۆ یه‌که‌م جار له میترووی کوردستاندا
ده‌رگا و سنووره‌کانی شارۆچکه‌کانی خۆیان بشکینن و خۆیان بگه‌یه‌ننه
ئه‌سته‌مبۆل و ژنیف و قاهیره و پاریس، له‌وێهه‌ بتوانن هه‌ندیکیان بخوێنن و
ئه‌وانی دیکه‌ش هیچ نه‌بی زمانه ئه‌زووپیه‌کان فیر بن بۆ ئه‌وه‌ی بتوانن ئه‌و
پێناسه له کوردستاندا به‌ریا بکه‌ن.

ئه‌و قوتابی و نووسه‌ره گه‌نجه ئاوارانه‌ی ئه‌سته‌مبۆل، له ۱۹۲۳ به‌ملاوه،
کاتی خوتندنی خۆیان ته‌واو ده‌که‌ن، یان یه‌کسه‌ر له‌دووای قه‌ده‌غه‌کردنی
زمان و کولتووری کوردی له‌لایه‌ن رژیمی فاشیستی تورکیاوه، په‌یتا په‌یتا،
گه‌رانه‌وه بۆ کوردستان: مالتیکی کولتووری هێنده ره‌سه‌ن و به‌پرشتیان
دروستکرد که تا ئه‌مڕۆش، تێمه، له‌ سای به‌ره‌م و سیبه‌ری ئه‌واندا
ده‌ژین..

که‌واته، له ئه‌سته‌مبۆل و قاهیره و ژنیف و پاریسه‌وه، به‌ره‌و سه‌نه و
هه‌ولێر و مه‌هاباد و سلێمانی و دیاره‌که‌ر و که‌رکووک و قامشلوو..

ئانار شيزم

ئەمرى سولتاناڭ ھەممۇ تەكلىف و قەيد و زەحمەتە
طۇرەى ئازادى و خطووطى شادىيە فەرمانى دىل
خەمدى

تاكو ئەمپۇش ھەر - ۋەك سەدەكانى رابردو - گەنج و قوتايىانى كورد
پىيان ئەسەفە لە دژى «حكومەتتىكى كوردىي خويان» ياخى بىن و راپەرن،
يان بىن ئاژاۋدەك بىننەۋە و دلى دوزمنى خويانى پىن خوش بكنە و زيان
بگەيدەنن بەم حكومەتە ساوا «نەتەۋەيە». بەلگەش بو ئەم راستىيە
نەۋەيە كە لەم دوو - سى سالى رابردوۋدا گەنج و خوتىندكاران،
بەتاييەتەش، ئەوانى زانكۆكانى ھەولير و سلىمانى، چەندىن خويىشاندانى
گەۋرە و گورچوۋپرى ئەۋتويان سازكردوۋە كە ئەگەر خويان بە ويست و
برپارى خويان پايان نەگرتايە بازەيەكى گەۋرەترى پەيدا دەكرد، فراۋانتر و
بەزەبرتر دەبوۋ!

لىرەۋە دەكرى بوتىرىن بىر لەۋە بگەينەۋە «كە لەناۋ خۆماندا» بە چرپە بە
يەكتر بلىين: مەسەلى «ئەمنى قەۋمىي كورد» سەرسەختىرىن دوزمنى
گەنج و قوتايىانى كوردە، ھۆيەكى سەخىفە لە بەردەم ئەۋ گۆرپانسانىيەنى
پىۋىستە ۋەدى بەيىندىرىن.

كەۋاتە، ئايا راپەرىنى گەنج و خوتىندكارانى گۆرپانسان سەرھەلئادات تا
ئەۋكاتەى كورد لە مەترىسى دوزمنەكانى خۆى رزگارى دەبىت؟ بە بۆچۈنى
من: ھەممۇ چارەنۋوسى نەسلى نۆى لەنپو ئەم پرسىيارەى سەرەۋەدا
كۆدەبىتەۋە؛ كە دورپانىكە و چارەنۋوسى نەسلى نۆيمانى پىۋە بەندە: ئايا
ھىچ نەكەين، ياخى نەبىن، رانەپەرىن، ھىچ نەگۆرىن نەۋەك «حكومەتە
ساۋاكەمان» لى تىك بچىت؟!

ئەمە ھەمان ئەۋ پرسىيارە بوۋ جارەن مەلا رۆشنىبىرە گەنجەكان و فەقىكان
و موستەعىدەكان و ھەندىك لە شاعىرانى مەۋەۋەرىش لە خويانىيان

کردووه. ئەوان بێدەنگییان ھەلبژارد و کەوتنە سەنگەری بەرگریکردن لە میر و میرنشینەکانمان. جارێ ھێشتا کەس نازانی ئاخۆ نەسلی نوێی ئەمڕۆش چی بپار دەدات لە داھاتوودا: ئایا ھەک نەسلی کۆن و منەوەرەکانی جاران ھەر لە سەنگەری پاراستنی «کورد» دەمیتێتەو ھەیان بەراستی دەکەوێتە سەر پراتیک کردنی جەوھەری یاخیگەرانی خۆی خۆی؟!

لێرەدا، بە ھەیفێکەو ھەزەدەکەم دان بەو ھەدا بنێم و بڵێم: بەلێ، راستە، سەبارەت بە لێکچوونی دووخی جاران و ئەمڕۆ، ئیستاش ھەر - سەبارەت بە رۆڵ بینینی نێگەتێفانە ی مەسەلە نەتەویدیەکە - ئەم سەتەم و کۆبلەکردنە ی خوێندکار و گەنج، تا ئەمڕۆش ھەر بەردەوامە. بەلێ، وایانم ھەموومان دەوترین دانی پێدا بنێین: ئەمنی قەومیی کورد بەرەستییکی گەورە یە لە بەردەم پێشکەوتنی قوتابی و گەنجانی ئەمڕۆی کوردستان. ئەمنی قەومیی کورد لە مەپەرێکی دوژمن ئاسای زەزاقورسە و ناھێڵتێت توێژی تووڕە ی خوێندکار و گەنجی ئەمڕۆ پێگە بە خۆیان بدەن ھێزی میلەت دابڕێژنە سەر شەقامەکان. وایانم ھەر بۆیەش بوو لە خۆھەلبژاردنەکانی ئەم دوواییە ی پەرلەمانی کوردستاندا، زۆریە ھەرە زۆری گەنج و تەلەبە ی کورد، سەرەرای ئەو ی دەیانزانی کاندیدەکانی «لیستی ھاوبەش» بۆ پەرلەمان زۆریە یان کۆنەبە عەسی و سەرۆک جاش و سەرۆک عەشیرەت و خەلکی پیر بوون، بەلام پێیان بە جەرگی خۆیانەو ھەنا و ناچار ناچار دەنگیان داوە بە «لیستی ھاوبەشی حەزبە کوردستانیەکان». ئەمە بۆ ئەو بوو کە «حکومەتە فیدراالیە کوردییەکەمان» بە ھەرچی چۆنیک بیت سەرگریت و کورد بتوانێ بێتە ئەو ھێزە ی لە عێراقی داھاتوودا سەنگی خۆی ھەبێت.

ئەمەتا، ئەمە مانای وایە تا کو ئەمڕۆ بیری «کوردایەتی» و ناسیوونالیزمە پێھەرایەتی گەنج و تەلەبە ی کوردستان دەکا؛ لەمەش خراپتر بیری مەملانیتی حیزبایەتیە بزافی لاوان و خوێندکاران لە ولاتی ئێمەدا پێھەری دەکات. ھەر ئەمەیشە ئەو جیاوازییە ی لە نێوان بزافی خوێندکارانە ی

ئەوروپا و کوردستاندا ھەبە.

بزاڭی قوتابیانە و گەنجانە ی ئەوروپا بیری نازادیخوازی و تاکگەراییی **Individualisme** و مارکسیزمی نوێ و تا پادەبە کیش نازاوەخوازی بە پێوەی دەبرد و دەبات، بەلام ئەوەی کوردستان بیری ناسیوونالیزم (کە ئەویش دابەشکراوەتە سەر دوو حزبی پاوانکار) سەرکردایەتیی دەکات. ھەر ئەمەیشە ھۆی ئەوەی بزاڭە خۆتندکاری و گەنجانەکان لە ولاتانی ئەوروپادا ھەمیشە بەر و بەرھەم و ئاکامی بەسوود و گەشاوەیان لی دەپوێت و ئەوانە ی لای ئێمە ھەمیشە، کۆستکەوتوو، لەر و لاواز، پێگە ی سەعاتە پێشک بە سێ سال دەبرن، لە سنوورێکی زەردیان سەوزیان سپی زیاتر ھێچی دیکە نابین!

تووانەو دەنیو حیزیدا!

تووانەو ی نیو ملیۆنێک قوتابی و گەنج دەنیو یەکیەتیی نیشتمانیی کوردستاندا، تووانەو ی نیو ملیۆنێکی دیکە ی خۆتندکار و لاو دەنیو پارتی دیموکراتی کوردستاندا، تووانەو ی چارەگە ملیۆنێکی ش دەنیو حیزبە ئیسلامیەکاندا، تووانەو ی چارەگە ملیۆنێکی دیکە ش دەنیو حزبی شووعی و زەحمەتکیشان و ئەوانی دیکەدا.

تووانەو دەنیو حیزیدا! ئەمە یە ئەو ماددە بیتۆشکەرە ی پاپەرینی خۆتندکار و یاخیبوونی گەنجانە ی نەسلی نوێی ئێمە ی دوواخستوو.

ئەمە لە کاتی کدا گەنج و قوتابیانی فەرەنسا لە پاپەرینەکە ی خۆیاندا لە مایسی ۱۹۶۸ دژی بیتکاری و فەساد و ستم و پۆتین و عەقلە پیرەکە ی فەرمانرەوایان، گوێیان نەدایە ھیچ ئیعتبارێکی نەتەوہیی و حیزبی و دینی و «ئەمنی قەومیی ولاتی خۆیان»، بۆیە پاپەرینەکیان سەرکەوت و بوو ھۆی ریفۆرم و گۆرانکارییەکی بنەرەتی لە ژبانی مۆدێرنی فەرەنسا و تەنانەت لە ھەموو ئەوروپاش.. کە لە کۆتاییدا ئەمنی قەومیی فەرەنسای

بههیتتر و پتهوتریش کرد. (چونکه له زۆریه ی حالهتهکاندا سهروک حیزب و مهکتهبی سیاسیی حیزبهکان لهترسی رای جهماوهر و بزاقی گههناجه و خوتندکارانه ناچار دهبن چاو له ههندی بهرژهوهندییهکانی خویان بهپوشن و ریگای راست بگرته بهرا!).

ئهم راپه‌پینه خوتندکاری و لاوانه‌یهی فهره‌نسای ۱۹۶۸، بێ ئه‌وه‌ی هیچ پیتودانگیتکی نه‌ته‌وه‌یی و عه‌شایه‌ری و حیزبی و دینی و ئه‌منی قه‌ومی به لایه‌وه گرنه‌گ بیت، بێباک به‌رامبه‌ر حیزب و که‌نیه‌سه و خیزان و ده‌سه‌لاتی نه‌ته‌وه‌یی، بوێرانه، ئهم دروشمه ئانارشیه‌سته جوانانه‌یان به‌رز کردبووه:

با (قه‌ده‌غه‌کردن) قه‌ده‌غه‌بکریته!

ده‌رگای په‌ناگه‌کان بکه‌نه‌وه، ده‌رگای زیندان و قوتابخانه‌کانی دیکه‌ش!
با واقیعی بین: هه‌رچی شتییک نامومکینه، داوای بکه‌ین!
چیتەر خوتان نار‌ه‌حه‌ت مه‌که‌ن! خه‌لک نار‌ه‌حه‌ت بکه‌ن!
گوو له‌ کۆمه‌لگه‌ ده‌که‌م .. ئنجا دلم خۆش ده‌بی.
«پیرۆز» دوژمنی ئیتمه‌یه.

میشکته‌کان وه‌ک زنجیری پانتۆله‌کانتان .. بکه‌نه‌وه!
دلی خۆت خۆش بکه: بێ ئه‌وه‌ی گوێ بده‌یت به‌ریه‌سته‌کان!
بژی: بێ ئه‌وه‌ی گوێ بده‌یت وه‌خته‌ مردووه‌کان!

به‌م شتیه‌یه، له‌ کاتی توور‌ه‌به‌وون و یاخه‌نبووندا، واته‌ له‌ کاتی راپه‌ریندا هیچ خوتندکاریک پتویه‌ستی به‌وه نامینێ بزانی ناخۆ باو و باپیره‌کانی کێ بوونه؟ یان سه‌ر به‌ کام عه‌شیره‌ت و حیزبه!

له‌ کاتی دار‌ژانه‌ ناو جاده‌ و راپه‌ریندا، هیچ گه‌ه‌نجیک پتویه‌ستی به‌وه نامینێ به‌رسی ناخۆ حکومه‌ت و زانکۆ و ده‌زگا‌کانی دیکه‌ به‌و راپه‌رینه‌ی ئه‌و دل‌خۆش یان سه‌غله‌ت ده‌بن؟! هیچ گه‌ه‌نجیک به‌ر له‌وه نه‌کاته‌وه «ئه‌منی قه‌ومی» چیه‌ یان ناخۆ «عیراقی ئازیز» پارچه‌ پارچه‌ ده‌بی یان نا؟!

ئەمىرۆش، ئەو دەت:

گەنج و تەلەبەى ئەمىرۆ - سەرەراى ئىنتىماى حەزىشىيان - لە خۆيان دەپرسن: ئايا ئەم حەزبە كوردستانىيانە ھەمان ئەو عەشیرەت و مىرنشین و سەرۆك ھۆزانەى جاران نین لە شىتوھەكى ھاوچەرخدا؟ ھەمان ئەو دەسلەتە نین كە لەبەر خاترى ئەوان بوو ھەموو ژيانى گەنج و تەلەبەى ئەو پازدە سالەى رابردوو لە نىتو ستم و تارىكى و جەھالەتدا بە ھەدەر چوو؟

گەنج و تەلەبەى ئەمىرۆ - سەرەراى ئىنتىماى حەزىشىيان - لە خۆيان دەپرسن: ئايا ئەم حەزبە كوردستانىيانە، بۆچى ئەندامانى مەكتەبى سياسىي خۆيان و ھەزىرەكانيان، دەسلەتدارەكانى دىكەيان و پەرلەمانتارەكانى سەر بە ئەوان، مەنسولەكانى دىكەيان و دەستندەخۆرەكانىشىيان، ھەروەھا سەرتاپاى مال و منداڵ و خەزم و كەسوكارەكانىشىيان، بۆيان ھەيە لەو پەرى ئاسوودەييدا بژين؛ بەلام گەنج و تەلەبە، فەرامۆشكراو، لەناو رەزالەت و نالەبارى و بىبەرى بووندا، لەناو تارىكى و بىكارى و بىكارەباییدا، لەناو ستم و نەداریدا، نەيانتوانىبى تەنانەت لە شارەكەى خۆيان زیاتر ھىچ شونىكى دىكەى دنيا بىين؟

گەنج و تەلەبەى ئەمىرۆ - سەرەراى ئىنتىماى حەزىشىيان - لە خۆيان دەپرسن: ئايا ئەم حەزبە كوردستانىيانە، لە جەوھەر و ناوەرۆكدە، بەراستى، برىتى نین لە (دەسلەت)، تەنانەت دەسلەتەىكى «پىرۆز» و «تەوتەم» و چەوسىنەرىش؟

گەنج و تەلەبەى ئەمىرۆ - سەرەراى ئەم ئىنتىما حەزىيەشىيان - لە خۆيان دەپرسن: ئايا ئەم حەزبە كوردستانىيانە، لە جەوھەر و ناوەرۆكدە، بەراستى، لەرىگەى ئەو ھەموو دامودەزگا سەرکوتكەرە جوراوجورانەى ھەيانە، بەرپرسى يەكەم نین لەو رەزالەت و برسىتى و تارىكى و بىكارى و دوواكەوتنەى كۆمەلگەى كورد بە دەستىيەو دەتلىتەو؟ ئايا خودى «ئەم دەسلەتە كوردیيە» بەرپرسى يەكەم نىە؟

حاجی قادری کوئی، گهنجیکی یاخیگه ر و راپه ربوی کوتایی سه دهی
نۆزده هه می کوردستان، له دێره شیعرێکیدا دهڵتی:
«چوونه ژێر باری ریاسهت کهری و ئهحمه قییه».

ئه م دێره شیعره ی حاجی، ده قناوده ق ناوه روکیکی ئانارشیستانه ی
(ئاژاوه خوازی) هه یه؛ پێمان دهڵتی: مافه کان و ئازادییه کان ته نیا له رێگه ی
په فزکردنه وه ی ده سه لات و به گژداچوونی ئه و ده سه لات ته وه و ده ده ست
ده هیندرتین!

ئانارشیسته کان، واته ئاژاوه خواز و ئاژاوه گیره کان یه کییک له
دروشمه کانیان بریتی بوو له په فزکردنه وه ی هه رچی ده سه لاتیک که هه یه،
ده یانگوت (نه خوا، نه فه رمانه روا Sans Dieu Ni Maitre). ئه م
فه لسه فه تازه پشکووتووه ی حاجی، له و زه مانه وه، خو ئاماده کردنیکی
سه ره تاییه - به بوچوونی من - بو هه نگاوانان له پێناو و ده ده سه ته یێنانی
ئازادی و مافه کانی گهنج و ته له به ی ئه مرۆ.

ئایا لە دووای «گەنجە کوردەکانەوه» تا ئەمڕۆ، بزاڤی خۆبەندکار و لاوانی کورد، چۆن هەڵبەسەنگیتین؟

تاكو ئەمپوڧى دوۋاى راپەرېن، بزاڧىكى ئەۋتۆى سەرېخۆ كە دەرېرى
خودى جەۋھەرى گەنجانە و خوتەندكارانە بىت، لە مېژوۋى كوردستاندا
روۋى نەداۋە.

بزافه که له هەر قوناغیکدا بەشیوهیهک بووه، بەرزی و نزمییهک هه‌بووه،
به‌لام نه‌گه‌یشتۆته ئاستی ئه‌وه‌ی جه‌وه‌هرێکی یاخیبوونی گه‌نجانه و
خوێندکارانه سنگی خۆی بێنێته پێشه‌وه و ئه‌کشنێکی مه‌زنی هه‌بێت.

بۆ نمونە لە ساڵی ١٩٣٥دا لە بەغدا دەستەبەندی لاوانی کورد پەیدا دەبن (دیاریی لاوان یادگاری لاوان) بلۆدە کەنەوێ لە گەڵ بلۆکردنەوێ زنجیرە کتیبێک و چەند چالاکییەکی ڕۆشنبیری دیکە، بەلام لەلایە کەوێ سنووری چالاکییەکانیان تەنێ بلۆکردنەوێ ئەدەبیات بوو، لەلایە کە دیکەشەوێ ناوێ ڕۆکیکی نیشتمانییە ڕوپیانی (کوردایەتیانیان) هەبوو: نەگەشتبووێ ئاستی یاخیبوونی گەنجانە و خۆتەندکارانە واتە جەوهەری بیری خۆتەندکاری و گەنجانەیان تەیدا نەبوو. جگە لەمەش لەباری جوگرافیەوێ تەنێ لە بەغدا گیرسابوونەوێ و سەنگیکی ئەوتۆیان لە کوردستاندا نەبوو.

غومونه یه کی دیکه ی ئه و بزاقه خوتندکارییه ، بریتیه له دامه زرانندی
 یه کیه تیی خوتندکارانی کورد و یه کیه تیی قوتابیانی کورد له سالانی
 چله کان و په نجاکاندا واته ئه و یه کیه تیی خوتندکاری و قوتابیانه یه ی که
 دروستکراوی پارتی دیموکراتی کوردستان و حیزبه کانی دیکه بوون.
 ئه وانیش به هه مان شیوه گریدراوی حیزب و پارته کانی کوردستان بوون،
 وهک ئه وه و ابوون که لقی حیزب و نوێنه ری حیزب بن له باره گا و شوێنیک
 دیکه دا. ئه گهر ئه و قسه بهرز و جوانه ی مه لا مسته فای بارزانی، سه روکی
 بزاقی نه ته وه یی کورد به غومونه به یێنینه وه بو قه ناعهت پی گۆرینی خۆمان

که دهلتی (قوتابیانی سه‌ری رمن له هه‌موو شو‌پ‌شیکدا)؛ ئەوا له نرخى ئەم
 راپه‌مان که‌م ناکاته‌وه که تو‌پ‌زى گه‌نجان و قوتابیان هه‌ر دیسان نه‌یان‌توانیوه
 - به‌قه‌د ئە‌م‌پ‌رۆى دو‌واى راپه‌رین - ته‌عبیر له‌ جه‌وه‌ه‌رى یا‌خی‌بو‌ونى
 گه‌نجان‌ه و قوتابیانه‌ى خو‌بان بکه‌ن.

له‌ لایه‌کى دی‌که‌شه‌وه ناب‌ى ئە‌وه له‌ب‌یر بکه‌ین که له‌ به‌ست‌ینه
 جو‌راو‌جو‌ره‌کانى ئە‌ده‌یدا گه‌نج پ‌ۆ‌لى خو‌ى باش نو‌واندو‌وه. ئە‌مه‌ش هه‌ر
 له‌گه‌ڵ هه‌نگا‌وى گه‌نجه‌ لا‌وه‌کانه‌وه، کات‌ى شیخ نو‌ورى شیخ سال‌ح،
 خاکه‌رایانه، با‌وه‌ردار به‌ ه‌یزى گه‌نج، له‌ژ‌یر کار‌ی‌گه‌ریت‌یی ب‌یری گه‌نجه
 تو‌رکه‌کاندا م‌ژده‌ ده‌به‌خش‌یت‌ه گه‌نجانى کو‌رد و ده‌لتى:

صبحه‌ینى ئە‌م ته‌جه‌دوده بو‌ تو‌به‌ ئە‌ى شه‌باب
 بو‌ تو‌به‌ ئە‌ى ئوم‌یدى وه‌ته‌ن، خاد‌یمى حه‌یات
 ئە‌ى ئافتابى فه‌جرى ته‌مه‌ن، مایه‌ى نه‌جات!
 ئە‌ى فه‌جرى ب‌ى غوبار و که‌ده‌ر؛ عاله‌مى ئە‌مه‌ل
 چا‌وى له‌ تو‌به، تو‌ که‌ ئوم‌یدى هه‌موو که‌سى!
 ئە‌ل‌حه‌ق عیلاجى ده‌ردى، ده‌وايه‌کى نه‌و‌ره‌سى!

تا ده‌گاته‌ نو‌ورى وه‌شتى و بزاقى شاع‌یرانى کفرى و پروانگه‌ له‌ کو‌تایى
 سالانى شه‌ست و ۱۹۷۰دا.

به‌ شی‌وه‌یه‌کى گشتى، ئە‌م‌پ‌رۆ، سه‌باره‌ت به‌ وه‌لومه‌رجه‌ تازه‌یه‌ى له‌دو‌واى
 راپه‌رین و ئازاد‌بو‌ونى کو‌ردستان هات‌ۆ‌ته‌ پ‌یشه‌وه، قو‌ناغ‌یکى بو‌یر و ب‌ى
 و‌ینه له‌ هوشیار‌یى گه‌نج و قوتابیاندا سه‌رى هه‌ل‌داوه، که ب‌ى هاوتایه
 ده‌ک‌رى ب‌ی‌ته‌ هه‌و‌ینى «شو‌پ‌شیکى خو‌ت‌ن‌دکارانه و گه‌نجان‌ه» له‌ کو‌ردستاندا..

بزاقی خویندکاران دیاردهیه کی جیهانییه

هاننا نارنیت

لینین و پاشان مه لا مسته فای بارزانیش جه ختی له سه ره نه وه ده که نه وه که خویندکاران هه می شه سه ری رمن له هه موو شوړشیکدا. باشه، نه دی بوچی روښن بیران و ماموستایان، ماموستایانی زانکو، کریکاران یان جوتیاران نه م پو له شوړشگتیرییه ناتوانن ببینن؟ بوچی ئومید و باوه رمان هینده به گهنج و قوتابی هه بیت له جیاتی هه موو تویره کانی دیکه؟!

من نالیم روشنبیر و کریکار و ماموستای زانکو و جوتیاران و خەلکی دیکە ناتوان بەشداری لە پرۆسەی گۆڕین و لە هەلگیرساندنی راپەرینهکان بکەن، خۆبشم وەک تووتی لێ ناکەم بێم هەمان ئەو بێردۆزی هێرەرت مارکۆز بجوومەووە لەبارەی کۆمەلگەی ئامریکایی و ئەورووپییەو و بلیم: «چونکە کریکار و جوتیار هوشیاری چینیایەتیان نەماوە و داخزاو، ئیتر بۆیە ناتوان خۆیان رێک بخەن و نایانەوی شۆرش بکەن».

بە هەمان شێوە ئەو راستییە دروست و واقعییانەش هەر ناجوومەووە کە فەیلەسووفیکی یاخیگەری وەک مەسعوود محەممەد لە (مروث و دەورو بەر) دا پیتی گەشتوووە کە دەلی:

مێژوو بە وەرزیتری نەخوێندووی جندوو کە پەرست بەرەوپێش ناپروات.. چونکە وەرزیتر و کریکار و هەژاری عەدەتی، لە خەون و خەیاڵیشدا نابن بە حکوومەت: هەر نەبی لەبەر بێ سەوادی کە ناتوان ناوی خۆیان بنووسن چ جایی ئەوەی ببە وەزیر و سەرۆک سپا و زانای زەرپەر و پزیشکی شیرینجە و چوونە ئاسمان.. ئەمانە هەرگیز و هەرگیز نابن بە حکوومەت مەگەر دەرچن لەو قەپیلکە و ببن بە بۆرجوازی..

هەرودەها (هاننا ئارنیت) خاوەن کتیی ناوداری (تۆتالیتاریزم) دەلی کە «بزووتنەوێ گەنج و خوێندکاران بزووتنەوێکی جیهانی و لە هەموو ولاتێکدا بەرپا بوو».

من ئەگەر کارم بە هیچ یەکیەک لەو فەیلەسووفانەشەو نەبی، خۆ ئاشکرایە و زۆر بە سادەیی دەتوانم بۆ خۆبشم تەماشای دەورو بەری خۆم بکەم و بیری کەمەووە و لەئەنجامدا بلیم: گەنج و قوتابیانی کوردستانی ئەمڕۆ لە هەموو چین و توێژە ناوبراوێکی دیکە هوشیارتر، چالاکتر، شایستەتر و ئامادەترن بۆ ئەو راپەرینه پێویستە بەرەو ریفۆرم و گۆرانکارییەکان دەروا.

- بۆچی؟

- دوور لە هەموو تیۆر و قسەییەکی نیۆکتیبان: جاری جوتیاری بەستەزمان ژمارەییکی ئەوتۆیان - لەبەر تەرحیل و تەعریب و ئەنفال - لە

گوندان نه ماون كه بتوانن ته نانهت رۆژئ دوو قسانيش له گهڵ يه كتر بكهن،
 چ جاي خۆرپكخستن و له يه كتر كۆبونوه و خۆپيشانندان! نه گهر بشيانه وي
 بيته ناو شار خۆپيشانندان ئيك ساز بكهن بۆ نه وهى حكوممهت ناچار بكهن
 گوپيان لى رابگرئ: ئهوا ده بى ههر يه كيكيان دوو سى مۆبايل و
 سيمكارتى جوراوجورىان له وانهى (ناسيا سىل) و (كۆرەك تيليكۆم) و
 (سانا تيل) له باخه لدا هه بىت بۆ نه وهى بتوانن كۆبونوه و كانى خويان له ناو
 شاردا بۆ سه عاتى سفر له گهڵ يه كتر پيك بخهن؛ ئنجاش پتيوسته
 «حيزبيك» هه بىت هوتيل و حه وانه و خواردن و خواردنه و يان بۆ دابين
 بكات له ماوهى ئه و چهند رۆژانهى مان ده گرن يان خۆپيشانندان سازده كه ن!
 دوور له هه موو تيۆر و قسه يه كى نيۆكتيبان: كرپكارانيش به هه مان
 شپوه. به لām له به رنه وهى ئه مان زۆرتريان له ناو شاردا ده ژين و تا راده يه كيش
 له نيۆسه نديكا و رپكخراوه كاندا خويان رپكخستوه، ئوميدىكى هه نديك
 زياتريان ليده كرپت - له چاو جوتياران و رۆشنبيان و مامۆستايان - كه
 بتوانن له داها توودا جووله يه ك بكهن! به لām ئه مانيش ههر پتيوستيبان به
 هيتزىكى له خويان هوشيارتر و مه زنتر هه يه: چونكه ده ركه و تووه و
 ئاشكرايشه ستالينيزم و حيزبه كۆمونيسته كان نه يان توانيوه ئاراسته يان
 بكهن به ره و هيج بزاف و شۆرشپك.. ته نانهت له سالى ۱۹۶۸ يشدا له
 فهره نسا گهنج و خويندكاران بوون پيشره وايه تيبى كرپكاران يان كرد و ئالاي
 سوورى ئه وانيشيان له پال ئالاي ره شى خوياندا به رزكردبووه و هاواريان
 ده كرد: «ئهى ستالينييه كان، ئه وه تا رۆله كانتان له گهڵ ئيمهن» يان
 ده يانگوت «مرۆڤايه تى ئاسووده نابىت تا ئه و كاتهى دووايين سه رمايه دار
 له سىداره ده درپت!».

حيزبه چه په كان (كوردستانيه كان) به حيزبى شووعى و كۆمونيستيشه وه،
 زۆر به هيتزترن له سه نديكا كانى كرپكاران. ههر ئه مه يشه هۆى نوستنى
 كرپكاران (يان نوستاندى كرپكاران) و سه ره له نه دانى ياخي بوون له ولاتى
 ئيمهدا.

جگه له مه ش كۆمه لتيك ته كنۆقرا و كادر و مودير ههن كه حيزب
 دايناون و ده سترۆن؛ ئه وان هيتزن و «ده ور ده بينن»: نه ك كرپكاران. به م

حاله‌ش کرتکاران له خواره‌وه‌ی خواره‌ودا ده‌میښنه‌وه، هرگز نابنه خاوه‌ن کولتوویک که نه‌کشن و چالاکي و یاخی‌بوون به‌ره‌م بهیښتی؛ به‌رده‌وام «کولتووری به‌پړوه‌چوون» به‌پړوه‌یان ده‌بات.

دیسانه‌وه دوور له هه‌موو تیور و قسه‌یه‌کی نیو کتیبان: رۆشن‌بیرانیش به هه‌مان شتیه، دابه‌شکراونه‌ته سهر دوو حیزه سهره‌کیه‌که‌ی کوردستان (ته‌نانه‌ت نه‌وانه‌ی نه‌کتیشن ههر له‌ناو ده‌سه‌لاتدان!)؛ نه‌وانه‌ی به‌خویشان ده‌لین «نۆپۆزیسیۆن» له‌سیبهری حیزه ئیسلامی و شووعی و به‌ناو چه‌په‌کانی دیکه‌دا ده‌وریکی نه‌وتوبان نیه. نه‌وه‌ی ده‌شمیښته‌وه، ژماره‌یان ناگاته ژماره‌ی په‌نجه‌کانی ده‌ست.

له‌ساته خه‌ته‌رناکه‌کاندا زۆریه‌ی نووسهر و رۆشن‌بیران لایه‌نگیری هه‌له‌ی حیزه‌فه‌رمان‌په‌واکانیان کردووه. ته‌نانه‌ت زۆریه‌یان - به‌هه‌ندی له‌شاعیره‌گه‌وره‌کانیشه‌وه - بۆ نمونه له‌کاتی شه‌ری براکوژیدا فتیلی ناگری جه‌نگه‌که‌یان گه‌رمتر ده‌کرد. له‌کاتی ناشت‌بوونه‌وه‌ی مه‌کته‌بیی سیاسیی دوو حیزه‌که‌شدا، نه‌و شاعیره‌گه‌وره و رۆشن‌بیرانه، ته‌بای «سهر‌کردایه‌تی» چوونه‌ته ده‌ست له‌ملانیی سهر‌کردایه‌تی حیزه‌ره‌قیبه‌که و ده‌یان بوتله‌قه‌ل و شه‌رابی له‌علی رومانییان له‌به‌رپیتی هوتیله‌بلنده‌کاندا بۆ یه‌کتر سهر‌پړوه.

که‌واته فه‌یله‌سووفیکی یاخی و سهر‌ازبه‌کی وه‌ک مه‌سعوود مه‌حه‌مه‌د راست ده‌کات کاتی ده‌لی: «نه‌و ته‌رزه‌رۆشن‌بیرانه له‌رۆژگارپکدا که‌خو‌بان خه‌ریکی خه‌باتی نه‌یښتی ده‌بن هه‌موو پۆلیسی نه‌یښتی ولاته‌که‌ی خو‌بان به‌جاسووس داده‌نښن، که‌چی دووتر که‌ده‌سه‌لات ده‌گرنه ده‌ست ده‌بنه‌وه جاسووس به‌سهر‌غه‌یری تا‌ق‌می خو‌ی‌اندا».

به‌په‌چه‌وانه‌ی هه‌لو‌یستی رۆشن‌بیر و مامۆستایانی زانکو، ده‌بینین قوتابی و گه‌نج و خو‌یندکارانی زانکو، ده‌سپیش‌خهر، له‌زۆریه‌ی به‌لا و قه‌یرانه‌گورچوپره‌کاندا پيش هه‌موو تو‌پ‌ر‌یک‌ی دیکه له‌پیش‌ه‌وه‌دا بوونه: بۆ نمونه له‌کاتی ده‌نگۆی له‌شکر‌کیشیه‌که‌ی تورکیا بۆ ناو خاکی کوردستانی عیراق، له‌کاتی زه‌بروزه‌نگی حکومه‌تی فاشیستی سووریا به‌رام‌به‌ر خه‌ل‌کی کوردی قامشلوی کوردستانی سووریا، له‌کاتی جاسووس

دهرچوونی هه‌ندی له ئەندامه به‌رزه‌کانی ناو حیزبه ده‌سه‌لاتداره‌کان و هه‌ندی له مامۆستایانی زانکۆ، له‌کاتی هه‌لۆتست وهرگرتن له‌هه‌مبه‌ر کوردستانی بوونی که‌رکووک، له‌کاتی هه‌لۆتست وهرگرتن له‌هه‌مبه‌ر سته‌می کۆماری ئیسلامیی ئێران به‌سه‌ر خۆبندکاره‌ کورده‌کانی زانکۆکانی تاران و سنه؛ له‌کاتی تالانکردنی مۆزه‌خانه‌ی هه‌ولێر.. ده‌بینین ئەم توێژه چاونه‌ترس و بێداره، پێش حکوومه‌ت و حیزب و سیاسه‌تمه‌داره‌کان، پێش پروناکبیره‌کان، ته‌نانه‌ت پێش مامۆستا‌کانی خۆشیان له‌ زانکۆ ده‌سپێشخه‌ر بوونه: به‌که‌مین توێژ بوونه که‌ ناره‌زایی و هه‌لۆتستی خۆیان نواندوووه؛ چ به‌ مانگرتن یان به‌ خۆبێشان‌دان یان به‌ چالاکیی دیکه.. دووای ئەوان ئنجا توێژه ناوبراو‌ه‌کانی دیکه -ئهمه‌ش دووای وهرگرتنی ئیعا‌ز له‌ حیزب- رێپێوانی‌کیان تا به‌رده‌می په‌رله‌مان کردوووه؛ بۆ سه‌لمان‌دی ئەم قسانه‌م پێویست نا‌کا رۆژ و به‌روار و نمونه‌ی دیکه ده‌سنیشان بکه‌م. هه‌ر که‌سی‌کی بێدار له‌ ماوه‌ی ئەو چهند ساڵه‌ی دوواییدا له‌ کوردستان ژیا‌بیت، ده‌زانی ئەمه‌ پیا‌هه‌ل‌دان و زی‌ده‌پۆیی نیه له‌ به‌ستی‌نی سه‌رازایی ئەم توێژه جه‌سوور و هه‌میشه‌ بێداره!

جگه‌ له‌ هه‌موو ئەمانه‌ش، گه‌نج و قوتابی، به‌پێچه‌وانه‌ی پیر و مامۆستا (که‌ عاده‌ته‌ن خۆی به‌ ده‌سه‌لاتدار ده‌زانی‌ت و له‌ ته‌مه‌نی‌کی هه‌لکش‌اودایه) له‌رووی فیزی‌که‌وه، به‌ سروشتی خۆی، ناوه‌رۆکی‌کی ر‌اچه‌نیو، سروشتی‌کی سه‌رازا و سه‌ره‌پۆی هه‌یه. که‌واته، له‌چاو پیر و مودیر و مامۆستا و مه‌لا و عه‌مه‌یده‌کان، بێگومان گه‌نج جه‌سوورتر، بێدارتر، یاخه‌گه‌رت‌تر و سه‌رازا‌تر ده‌که‌ونه‌وه. بروانه‌ نالی، چهن خاکه‌را و جوان به‌راوردی گه‌نجی‌تی و پیری‌تی ده‌کا:

ئهو پیری خه‌ره‌ف، ئافه‌تی مه‌ردی و صه‌فا بوو

تۆ شو‌خ و جوان، دوور بی له‌ ئافات و خه‌رافات

هه‌ر قو‌ناغی‌کی دیاری‌کراوی ته‌مه‌ن خاوه‌ن خاسیه‌تی تایبه‌تمه‌ندی خۆبه‌تی: پیر، که‌ تاقه‌تی نه‌ماوه، هه‌زه‌کا دانیشی‌ت و ئیسرا‌حه‌ت بکات و بکش‌یه‌ته‌وه؛ مندال و رک ده‌گر‌یت و جار‌جار که‌می‌ک یاخی ده‌بیت؛ گه‌نجیش - له‌ نه‌وجه‌وانی‌تی و خۆبندکاریه‌وه تا دووای ته‌واوکردنی زانکۆش -

فیزیک و سروشته تاییه قه نده که ی، نهو خاسیه ته ی بی دهبه خشی که
 هه میسه حه زبکات یاخی بییت و جه ره زه بی بنوینیت و عاشق بییت، نهو
 هیزه مه زنه ی پی دهبه خشییت که بتوانی موغامه رات بکات و سه رکیشی
 بکات و هاوار بکات و چیرتکی بی پایان له هه رچی شتیکدا ببینیت که
 بوونی خوی تییاندا وه دی دهینتی - بام هه را و هه له و ویرانکردنیش بییت!
 نه م ناره زووی یاخیسوون و جه ره زه بییه لای گهنج، لهوکاته دا دهگاته
 چله پویه کاتی عاشق ده بییت و بواری مومار سه کردنی نهو عه شقه ی - بهو
 شیوه یی خوی ده یه وی - لی سهندراوه ته وه ..

عاشق سوون ته نی له هه ره تی گه نجیتیدا ده بی، گه نجیش ئیتر له م کاتی
 عاشق سوونده دا جو شیک کی داهین و خرۆشیک کی یاخیگه ره په یدا دهکات، وهک
 مه حوی ده لی:

له بهرده رگاهی عیشقا یه کسه ره هه ره کهس سه ری دانا

نه گه ره په تیاریه ک بوو، بوو له سه د عه للامه داناتر

که واته، من واتیده گم، یه کیک له هوکاره کانی نه وه ی ک قوتابی ئیمه
 هه میسه له سه ره پی و یاخی و تووره و بیزارن ده گه رپته وه بو نه وه ی که دلیان
 ده ره هیندراوه، بواری نه و دیان لی سهندراوه ته وه که ویست و هه وهس و
 ئاوات و ناره زووه کانی خو یان مومار سه بکه ن! نه م بی بهری بوون و
 که موکورتیه ش، بیگومان، به ته نیاش بی، هو یه کی کیفایه ته بو نه وه ی
 خویندکاری زانکو و گهنج بیانه وی تووره بن و راپه رن، بیانه وی دنیا
 بگو رن و بکه ونه ناو شه قامه کان هاوار بکه ن:

گوو له کو مه لگه ده که م .. ئنجا دل م خوش ده بی.

«پیرۆز» دوژمنی ئیمه یه.

که میک به گوئی نه کردن، ده بیته زو ریک ده سه که وت

میشکستان و زنجیری پانتوله کانتان .. بکه نه وه!

با قه دهغه کردن قه دهغه بکرت!

له هه موو ولاتیکدا جیلێک ده مرێ بو نه وه ی کتیبیک کی باش له دایک

بییت. به لام له کوردستانی ئازادی دووای سه دام حسین دا وا پازده سال

زیاتره نەسلە پیرەکەى رابردوو یان رۆشنبیرهکانى نەوێ پێش راپەرین - بە
 هەموو مامۆستاکانى زانکۆشەو - هیچ کتیبەتییان بۆ نەکردۆتەو کە
 گێچەتیک بۆ دەسەلات یان بۆ نەریستەکان بنێتەو؛ یان رۆحیات و ئەقل و
 فەلسەفە و ئەخلاقی سەردەمەکەى خۆى هەلوەشاندىتەو و خستبیتنیه ژێر
 پرسیارەو؟

نایا ئەمە واتای چى دەگەیهنێ؟ واتای ئەو ناگەیهنیت کە ئەو جیلەى
 پێشوو، بە مامۆستایانى زانکۆ و رۆشنبیرانیشتەو؛ هیچ یەکتیکیان لەناو
 رووداوەکاندا نەژیاو و بیریان نەکردۆتەو؟! ئەمە لەکاتێکدا زۆربەى ئەو
 وتار و راپۆرتار و کتیبە بەھادار و بێدارانەى دەنووسرێن، زۆربەى ئەو
 بزاف و کار و چالاکییە دیارانەى هەن، هى رۆشنبیرە گەنجەکانن، هى ئەو
 قوتابیانەن کە ناسنامەیهکى رۆژنامەنووسانەیان لە باخەلداى و تەنێ ئەو
 گەنجانەشن زۆر جازان - لەناکاو - برادەرە گەنجەکانیان لێفە و دۆشەگ یان
 شووتییەکى گەرمیان بۆ دەبنە بەندیخانەکانیان، کاتى لەسەر راپۆرتارێکى
 جەسوور لەبارەى فەسادى ئیدارى چەند شەویەک تەوقیف دەکەن.

کەواتە، ئاشکرایە، هەلوێستى مامۆستایانى زانکۆ لە هەلوێستى
 کرێکاران و جوتیاران و رۆشنبیران بەربادتریشە. جگە لەمەش، ئەم توێژەى
 مامۆستایان، وەک رۆشنبیران، خودى خۆیان بەشیکن لە دەسەلاتە
 مەعریفییە کۆن و پیرەکەى فەرمانرەوا، واتە بەشیکن لە دەسەلاتە
 کارگێڕییەکەى گەنج و خۆبەدکاران بەستۆتەو. بەکورتى: چاوەڕێى ئەو
 نەبێن بەهیچ شتێوەک کە رۆشنبیر و مامۆستای زانکۆى نەسلى رابردوو
 بێن مەعریفەیهکى یاخى و ئەپستمۆلۆژیایەکى هاوچەرخی و پەخنەگر فێرى
 گەنج و قوتابیان بکەن، وەک حاجى قادری کۆبى دەلێ:

دەستگیریت لە عەمەلدا قەت نەکا مورشیدی پیر

دەستى تۆی گرتووه، پێى بەستووی مانەندى ئەسیر!

بزاقی «گهنجه کورده کان» و ریکخراوی هیقی

له گهل بزاقی نه مړوی گهنج و قوتابیان

چون به راورد ده کری؟

رپه پړینی «گهنجه کورده کان» که دامه زړاندنی ریکخراوی خوتندکارانه ی (هیقی) له ۱۲-۱۹۱۳ تنیا په نجه یه کی بچو کی بوو، رینسانسیک بوو؛ تا ئیستا هاوتای دروست نه بوته وه. له و کاته وه تا ئیستا له هیچ قوناغیکی میژووماندا نه بیندراو ته وه. بویه به راورد کردنی به دؤخی نه مړومان، تنیا له به ستینی چهند تییینیه کدا ده میتیته وه:

رپه پړینی «گهنجه کورده کان» رینسانسیکی کولتووری و کومه لایه تی و ته کنیکی و سیاسیی مه زن بوو له ناستی هه موو کوردستانی گه ورده ا، که سهره تاکه ی به چهند قوتابی و گهنجیکی ناواری نه سته مېژل دهستی پیکرد، واته چهند خوتندکار و گهنجیکی رۆشنبیری وه ک د. عبدالله جهوده ت و پیره میژد و عبدالرحمن به درخان و ژه نه رال شریف پاشا و د. کامهران به درخان و حسین حوزنی موکریانی و چندیکی تر (له وانه یه به ته مه نترینیان حاجی قادری کوئی بووبی) بناغی نه م رینسانسیه یان دامه زړاند.

هه موو نه م رینسانسه، به پاره و پوولی شه خسیی خودی نه م گهنج و خوتندکارانه هاته دی، ته نانه ت کرپینی چاپخانه کان و دروست کردنی قوتابخانه کانیش به پاره ی باخه لی خوبان بوو: هیچ حکومتیک و وه زاره تیک له پشت نه م رینسانسه وه نه بووه. نه مه ش به پیچه وانه ی هه موو رینسانسیک له دنیا دا که هه میشه پیوسته ده وله تیک کومه کیان بکات. هه روه ها نه مه له هه مان کاتدا پیچه وانه ی دؤخی نه مړیسه، که بزاقی خوتندکاران و لاوانی نه مړو حکومتی هه ریم کومه کیان ده کات. نه مه ش،

دیسانہ وه، خۆږاگری و باوهر و هیزی نهو نهسله لهخۆږدووه بویره ی رابردوو
ددردهخات که -به پاره و پوولی خوشیانوه- چند سوور بوونه لهسهر
خهبات!

بزاڤی خوښندکار و لاوانی نهوکاته بزاڤیکی وهک گوتمان سهرتاپایی بو،
خوڤان ههلهدقورتانده ههموو بهستین و بواریک (سیاسی، کۆمه لایه تی،
کولتووری، چینه یه تی، دینی..هتد)، ده یانویست گۆران له ههموو نه
بوارانهدا ساز بکه ن و ته نیا بۆ بهرژه و هندییه کانی خوڤان کار نه که ن
(بیگومان ههر بۆیه ش توانییان نهو پرتسانسه بۆ هاوتایه له میژووی
کوردستاندا تۆمار بکه ن)؛ به لام بزاڤی قوتابیان و لاوانی نه مپۆی
کوردستانی عیراق، ته نیا له چوارچێوه ی بهرژه و هندییه کانی خوښندکاران
ده سوورپتته وه و خوڤان ناده ن له قهره ی گرفته کانی غه یری خوڤان؛ له مه ش
به ده ختانه تر کار زیاتر له چوارچێوه ی بهرژه و هندییه کانی قوتابیانی سه ر به
یه ک حزب ده که ن. نه م خاسیه ته ش نه نگترین و خراپترین خاسیه تی نه م
بزاڤیه و له م رووه و پتوبسته نه م بزاڤه ی نه مپۆ، په خنه یه کی زۆر توند له
خۆی بگریته، چونکه:

۱- نه م بزاڤه نه مپۆ کار ته نیا له چوارچێوه ی بهرژه و هندییه کانی توژی
خوڤان (لاوان و خوښندکاران) ده که ن. خوڤان هه لئا قورتیننه کیشه سیاسی و
کۆمه لایه تی و پهروه ده یی و چینه یه تی و گرفته کانی دیکه ی بۆ نمونه له
بهستینی ژیا نی سیکس و دهستوور و بهر هه مه ینان و بووژاندنه وه ی
ئابووری نیشتیمانییه وه دینه پتسه وه.

۲- بزاڤه که خۆی به سه ر دوو ریک خراوی سه ره کی، (قوتابیان) و
(خوښندکاران)، دابه ش کردوه، جگه له ریک خراوی خوښندکارانه ی
حزبه کانی دیکه (فیرخواز) و (گشتی) و .. هتد.

نه مه مانای وایه بزاڤه که خاسیه ت و ناوه رۆکیکی حزبا یه تیانه ی هه یه،
ههر یه کێکیان وهک نامرازیک وان - نه ک وهک شه خسیه تیکی زیندووی
سه ربه خۆ- کار له پیتنا و بهرژه و هندی و نامانجه کانی ته نی حزبی که ده که ن.

نه م حیزبی بوونه ی ریک خراوه خوښندکاری و گه نجان ه کانی نه مپۆی
کوردستان، نه م لایه نه خراپانه ی هه یه:

- هەر يه کيک لڼم رېکخراوانه سيفه تی عه شیره تیکی وەرگرتووه،
 خاسیه تی هوزیکی سده کانی ناوهراستی وەرگرتووه. تاکه کهس تییاندا
 دهنگی خنکاوه، په یوه نډیداره به نهریتی هوزه که یه وه. عه شیره ته که ی (واته
 رېکخراوه که ی) داوای لیده کات همیشه هاوچوونی نندامانی دیکه بیت؛
 نه مه له کاتیکدا رېکخراوی خویندکاری و گه نجانه پیوسته له پیناو
 ته قانده وهی ههستی تاکه که سیانه ی نهو تیبکوشیت، رېگهی پو خوش
 بکات تاک و نازاد بریت، داوای ماف و نازادییه کانی خوی بکات؛ یاخی
 بیت له دهست نهریت و چوارچیوه کان: نهک به پیچه وانه وه.

بویه من پیم وایه، تاکو ئیتاش سیسته می هەر هه موو رېکخراوه کان
 بریتیه له هه مان سیسته می عه شیرت و هوزه کانی سده کانی ناوهراست
 به لام له جلویه رگیکي نویدا.

به کورتی، من دهموئ نه وه به گهنج و قوتابیان بلیم:
 ئینسانی گهنج یان خویندکاری مهرد کاتی تووره ده بیت و ددهوئ یاخی
 بیت نابئ مننه تی به هیچ حکومده ت و عه شیرت و باوک و باپیران و
 براگه وره یه ک بمینئ. وهک دیکارت ده لئ: «من نامه وئ ته نانه ت نه وه ش
 بزائم ناخو پیش من خه لکی تر هه بونه یان نا؟!».

گه نجی یاخی یان قوتابییه کی سهرازا کاتی ددهوئ کرده ویه کی مهردانه
 و سهرازا له پیناو گورانسازییه ک بنوئنی نابئ پرسیار له حزبه که ی خوی
 بکات: مه گهر ته نیا نه وه نه بیت بچی قه ناعت به هاوړئ و هاو نازاره کانی
 دیکه یشی به یتیت.

- نه م حیزی بونه ی رېکخراوه کان وای کردووه هەر یه کيک لڼم
 رېکخراوانه (له هه موو روویه کی سیاسی و کومه لایه تی و نابووری و
 کولتورییه وه) خاوه ن سهره خوئی و پرپاری سهره خوئی خویان نه بن، نازاد
 نه بن له رهفتار و پرپار و چالاکییه کانیاندا. بو غمونه نه گهر حزبه که ی گوتی
 (نابئ له کانی وهتمان به ملاوه پروی، نابئ پروا). وهک له سهره ودها باسما ن
 کرد ته نانه ت هیچ یه کيک له تاکه کان و نه ندامه کانیش نابئ پرون! نه مه ش

چونکه، وهك فه یله سووفی سه رازای كورد، مه سهوود محه مه د ده لتي: «مرۆی سیاسي به زۆری قسه يهك ده كوتیته وه كه له گه ل به رنامه كهی خۆیدا بپروات.» نهك له گه ل به رژه وهندی و نازادی و دۆخی تاكه كه سهكان و ته نانه ت هه مروه كو مه ل گاش!

بۆ نموونه له كاتی جهنگی براكوژیدا كه چه ندين سالی خایاند، هه یچ یه كێك له دوو رێكخراوه خۆتندكاری و قوتابییانه سه ره كیه كه نهك هه ر رۆلێان نه بوو له ناشت كردنه وهی ئه و دوو حیزه، نهك هه ر نه هاتن به خۆبیشاندان قورساییهك بۆ سه ر دوو حیزه كه دروست بکه ن له پێناو راگرتنی شه ر، به لكو له ئه نجامی پابه ندبوونیان به بریاره كانی سه ركر دایه تیی دوو حیزه كه چه ند لا په ریه كی پروزه رد و شه رمه زاریشیان له میژووی بزاقی خۆیاندا تۆمار كرد.

له وانه یه ئیستا نه ندای سه ركر دایه تیی یه كێك له و رێكخراوانه لیم بێته گۆ و گالته به م قسانه م بكات و بلی «باشه، به لام له هه موو دنیا دا و له فه ره نساش هه ر حزبیك رێكخراویكی قوتابییانه یان گه نجانیهی خۆی هه یه».

ئه گه ر هه ر حزبیك هه شیبیت، ئه و رێكخراوه گه نجانیه یان خۆتندكارییه كهی، له گه ل هه ر رێكخراویكی دیکه ی حیزبیكی دیکه دا هاو په یان و هاو نازار و هاو ئامانجن، له وه دا یهك ده گرنه وه كه ئه و ان هه موویان به رگری له یه كیه تیی به رژه وه ندیه كانی گه ل ده كهن (بۆیه له و ولاتانه دا هه یچ رێكخراویكی خۆتندكاری و گه نجانیه ئه وه له حیزه كهی خۆی قه بوول ناكا - له هه یچ دۆخیكدا - رۆله كانی گه ل یان ته نانه ت ئوتومبیلێك و .. بزنیكیش بێته قوربانیی جهنگیكی براكوژی). ئه مه له پرووی سیاسیه وه. له پرووی رێكخراوه ییشه وه، هه ر رێكخراویك تیده كو شیت له پێناو بووژاندنه وهی په هه نده تاكه كه سی و خۆتندكاری و گه نجانیه كانی ئه و توێژه، نهك خۆكردنه ده سه كه لای ئه و حیزه و ماستاوسا رد كردنه وه بۆ مه كته بی سیاسیی ئه و حیزه.

بۆيەش من پىم وايە لە ھەر كۆمەلگەيە كدا كىشەي حزبايە تي و شەري
 چە كداری كە متر بىت و پىكە وە ژيانى ئاشتيانە بەرقەرار بوويت، ئەو
 خويندكاران و گەنجان باشتر دەتوانن خويان سازىدەن لە پىتتا و وەديھيتنانى
 ئامانجەكانى خويان. چەند زياتر ديموكراسى بەناو كۆمەلگەدا رۆبجيت،
 ھىندە زياتر قوتابيان و لاوانيش بەرەو پيشەو ھەنگاوى جوانتر و گەشتەر
 دەننن. ئەم رىكەوتنەي ئەم دووايىيەي يەكەيە تي و پارتى و دامەزراندنەو ەي
 پەرلەمان، كە بىگومان بەرەو چەسپاندنى ئاشتى و ديموكراسى ھەنگاو
 دەنيت، بە بۆچوونى من: سەرەتايەكى تازە دەبىت لە راستەزى خەباتى
 قوتابيان و لاواندا.

لەوانەيە ئىستا ديسان ئەندامى سەر كرايە تي رىكخراويكى ديكە لىم
 بىتە گۆ و ھەر سەبارەت بەم قسانەي پيشوومەو ە كە گوتبووم (ھىچ
 رىكخراويك سەربەخۆ نىيە و پوول لە حزبەو ە وەردەگرى)؛ لىم بپرسى:
 - باشە، لە ھەموو دنيا دا و لە فەرەنساش ھەر رىكخراويك، ئەگەر
 بۆدجەكەي لەو حيزبەو ە و بەھۆى ئەو حيزبەو ە وەريگريت، ئايا نابىت وەفای
 بۆ ئەو حيزبە ھەبىت و گوپرايەلئى بىت؟

لە وەلامدا - دەبى بزاني: بەپىتى قانونى ھەموو دەولەتتىكى ديموكرات و
 نىمچە ديموكرات، ھەر پىنج يان پازدە كەسئىك ئەگەر كۆبينەو ە و ويستيان
 رىكخراويك يان سەنتەرىك دروست بكەن، مافى خويانە و بۆيان ھەيە
 بىكەن و بۆدجەيەكى مانگانەشيان بۆ تەرخان بكرىت. لە لايەكى
 ديكەشەو ە، ديسان، لە قانونى ھەموو دەولەتتىكى ديموكرات و نىمچە
 ديموكراتدا: حكومەت پرىك پارەي دەسنیشانكراوى تەرخان كەردو ە بۆ
 بۆدجەي رىكخراو ە جوړاوجۆرە ناحكومەتبيەكان. ئەم پارەيە پارەي ھىچ
 حيزبىك نىيە بەتەنيا، پارەي گەلە، لەرىگەي حكومەتەو ە - ئىتر ماو ەيەك
 ئەم حكومەتە پارتى بەرىو ەي دەبات و ماو ەيەكى ديكە يەكەيە تي يان
 كۆمەل يان حزبى شووعى، فەرقى نىيە بۆ رىكخراو ەكە - .

كەواتە بۆچى دەبى خويندكاران يان لاوان كاتى رىكخراويك يان
 سەنتەرىك بۆ بەرژو ەندييە گشتيەكانى خويان دادەمەزرىن پىويستە تا

ههتا به سوپاسی یهکیه تیی نیشتمانیی کوردستان بکه و مننه تباری بن له بهرئه وهی مؤله تی پی داو و بۆدجه یه کی مانگانه ی بۆیان برپوه ته وه؟ یان بۆچی پتویسته له پاداشتی ئه وه دا تا ههتا به له خزمه تی برپاره کانی مه کته بی سیاسی پارتی دیوکراتی کوردستاندا بن؟! خو ئه و بۆدجه یه ی بۆ چالاکیه کانی ریکخراوه که ته رخان کراوه هیچ یه کی که له و گه نج و قوتابیان نه چوونه به و پاره یه مایه سیری خۆبانی له له نده ن پی چاک بکه نه وه؟! نه چوونه ژنی دوومی پی بین وه که ئه ندای مه کته بی سیاسی هه ندی له حیزبه کان ده یکه ن.

که واته پتویست وایه:

- خوتندکاران و لاوان هه رگیز به م ههستی که می شه رمه زاری و مننه تباریه وه کار نه که ن و چیت و اتینه گه ن که ئه م پاره و بۆدجه یه ی له حکومه ته وه بۆ سه نته ر یان ریکخراوه که یان دیت، سه ده قه و زه کات و خیری فلان حیزه؛ به لکو پاره ی گه ل و سامانه کانی ئه م نیشتمانه ی خۆبانه و به پیتی قانونیک که له په رله مانه وه ده رچووه، کاری پی ده کریت.

- پتویست وایه ئه م بۆدجه یه ی ده درتته سه نته ر و ریکخراوه کان، ته نیا له حکومه ته وه بیت؛ واته پتویسته حزب ده سه لاتنی ئه وه ی لی به سه ندرتته وه که بۆدجه بۆ سه نته ر و ریکخراوه کان بیرتته وه.

- پتویست وایه، له مه و دووا ریکخراوه کان له وه ئه رخایین بن که ئامانجه کانی ریکخراوه که یان له پیتنا و به رژه وه ندیه گشتیه کانی تاکه کانی ئه و توێژه یه که ریکخراوه که ی له پیتنا و دامه زراوه، له پیتنا و زه مینه خو شکرده بۆ پراتیک کردنی ئازادییه کان و مافه کانی گه نجان و قوتابیان؛ نه که له پیتنا و پاداشت دانه وه ی ئه و حیزب و حکومه ته ی که بۆدجه که ی بۆ برپوه ته وه.

بیگومان ته نیا و ته نیا له م کاته شه وه هه ر ریکخراوێک ده توانی هتیز و پرستی خه بات په یدا بکات که سه ره خو و ئازاد برپار بدات و کار بکات.

- ئەم حیزبی بوونە ی رێکخراوەکان، خەوشیکی دیکەیشی ھەیە، ئەویش ئەو ھەبە کە ژمارە ی ئەندامان و لایەنگرانی کەم دەکاتەو: تەنیا ئەو کەسانە لایەنگیر و ئەندامی دەبن کە سەر بەو حیزبەن کە کۆمەکی رێکخراوەکە دەکات. لەم کاتەشدا ئەو رێکخراوە، بام ئامانجی بەرز و جوان و مەزنیشی ھەبێت، بەلام مەکزیمەمی لایەنگرەکانی بریتی دەبن لە مەکزیمەمی لایەنگرە حیزبییەکانی.

ئەمەش مانای وایە ئەم حیزبی بوونە ی رێکخراوەکان، توێژی لاوان و خۆتەندکاران تووشی پارچە پارچەیی دەکات؛ ھێزی قوتابی و گەنج ھەلەمەمژت و کەمی دەکاتەو. ناھێلی پستی یەکتەر بگرن و لە کاتە چارەنووسسازەکاندا بەراستی لەیەکتەر کۆبنەو و داخوازییەکانیان سەر بگرت. چونکە ھەر یەکتەکیان لە ئاشیک دەکات و ھەر یەکتەکیان بەجیا بەرەو ئاراستە یەک دەروا و ھەر یەکتەکیان بەجیا لە شوێنێکی جیا کۆدەبێتەو.

ھەر ئەمەشە ھۆی ئەو ھەبە کە تا ئێستا راپەرینیکی سەرتاپاگیر، گۆرانسازییەکی سەرتاپاگیر ھەموو کوردستانی نەگرتۆتەو: چونکە تا ئێستا توێژی گەنج و قوتابی نەیان توانیو ببنە قورسایییەک و ھێزێک بۆ سەر حکوومەت، تەنانەت نەیان توانیو یەک نۆتەریشیان نەک ھەر لەناو پەرلەماندا بەلکو نەیان توانیو نۆتەریان لەناو ئەنجومەنی ھیچ زانکۆیەک و تەنانەت لەناو ئەنجومەنی ھیچ بەرپۆلەبەرایەتیەکی بەرپریش ھەبێت.

ھەمیشە، بۆئەو داخوازییە ھەمەکییەکان جێبەجێ بکرتن، پێویستە ئەو رێکخراوە ی داخوازییەکان دەردەبێت ھوشیارییەکی باشی لەبارە ی یەکتیی تاکەکانی خۆیەو ھەبێت؛ پێویستە ھەولبەدات کۆبان بکاتەو یەکپزبان بکات بۆئەو یەکھێز بن، یەکدەست بن؛ نەک پەر تەوازە و بێھێز.

- ئەم حیزبی بوونە ی رێکخراوەکان، بیرى ئەندامانی رێکخراو تووشی کلێشە گەراپی و رەقە لە تەن دەکا، ھەروەھا فیزیکی ئەندامانی رێکخراو

همموومان ده‌زانین حیزب بیرکردنه‌وه‌ی ئینسان له چوارچێوه‌ی خۆیدا به‌ند ده‌کات. ناهیتلی ئازادانه بیر بکاته‌وه: حیزب چۆنی بیر کرده‌وه، ئه‌ویش ده‌بی به‌همان شیوه‌ی بیت! هه‌ر بۆه‌ش ده‌بین له‌ کوردستانی ئازادی دوای پاپه‌پیندا - سه‌ره‌پای نه‌مانی به‌عس - قوتابیان و لاوان ته‌نانه‌ت رووناکییرانی گه‌وره‌ش بریار و ئیراده‌ی خۆیان سپاردۆته‌ حه‌زه‌کان. ئه‌مه‌ دوو لیکدانه‌وه‌ هه‌لده‌گرێ:

۱- حه‌زه‌کان تووانیویه‌انه‌ بریار و ویست (ئیراده) له‌ لاوان و خوتندکاران و پۆشنییران بستیینه‌وه.

۲- قوتابی و گه‌نج و رووناکییرانی‌ش به‌ پۆلی خۆیان، تاقه‌تیان نه‌ماوه، چاره‌نووسی خۆیان و گه‌له‌که‌یان سپاردۆته‌ ده‌ست بریار و ویستی مه‌کته‌بی سیاسی حه‌زه‌کانه‌وه.

که‌واته، ئه‌مه‌یه‌ هۆی ئه‌وه‌ی که‌ ئه‌م‌پۆ (تاکه‌که‌س) پۆل و به‌ها و ئازادی و سه‌نگی نیه‌ و نه‌ماوه: حیزب له‌جیاتی ئه‌و بیرده‌کاته‌وه.

که‌واته، ئه‌مه‌یه‌ هۆی ئه‌وه‌یش که‌ ئه‌م‌پۆ (یاخیبوون) نیه: حیزب-خۆی له‌جیاتی ئه‌وان یاخی ده‌بی.

به‌م شیوه‌یه، له‌ سۆنگه‌ی ئه‌وه‌ی که‌ حیزب بیرکردنه‌وه‌ی تاکه‌که‌سیانه‌ و بیرکردنه‌وه‌ له‌ یاخیبوون ده‌کوژیت، که‌واته‌ مانای وایه‌ بیرکردنه‌وه‌ش نامیتیت (ته‌نانه‌ت له‌ناو په‌رله‌مانیشدا). یاخیبوون - که‌ جه‌وه‌ه‌ری پێشکه‌وتنی تاکه‌که‌سه‌ - له‌به‌ین ده‌روات و نامیتیت؛ چونکه‌ یاخیبوون - همموومان ده‌زانین - له‌وکاته‌دا ده‌ست پێده‌کات که‌ «من» بیرى کرده‌وه.

ئه‌مه‌ش مانای وایه‌ که‌ ئیمه، له‌میترووی خۆماندا، ده‌بین به‌ سه‌رده‌میتکی بێ یاده‌وه‌ری؛ سه‌رده‌میتک که‌ هیچ پێشبینی و مومکیناتیکی لێوه‌ له‌دایک نابێ.

له‌باره‌ی کوژرانی فیزیکی ئه‌ندامانی رێکخراویشه‌وه، ده‌زانین یاخیبوون په‌هه‌ندیکی فیزیایی هه‌یه. تۆ سه‌یرکه، ته‌نانه‌ت منداڵ یان نه‌وجه‌وان ئه‌گه‌ر یاخی نه‌بیت (به‌رامبه‌ر باوک، دایک، قوتابخانه... هتد) ئه‌وا ناتوانی

بگاته خودی خوئی و سه‌ربه‌خو بیټ، ناتوانی داهینه‌ر بیټ؛ ناتوانی ته‌نانه‌ت گه‌وره‌ش بیټ. که‌واته، هه‌ر کۆمه‌لگه‌یه‌ک یان حزیک ته‌گه‌ر نه‌وجه‌وان و گه‌نج و قوتابی له‌ چوارچیه‌ی خوئی بدات یان سانسۆر بخاته سه‌ر یاخیبوونه‌کانیان، نه‌وا چالی مردن بو خوئی و بو نه‌وجه‌وان و خویندکارانه‌ هه‌لده‌که‌نی. چونکه‌ که‌خه‌ون و ئاره‌زووه‌ تاکه‌که‌سییه‌کان، یان کاتی بریاری تاک و ویستی تاکه‌که‌س نه‌می‌نی، تاکه‌که‌س -خویشی نامینی.

به‌م شیوه‌یه‌ تاکه‌که‌س (گه‌نج، قوتابی، رو‌شنبیر) له‌ ولای ئیمه‌دا، به‌رده‌وام ده‌ژی، به‌لام ئیمارێ (بیروکه‌که‌ی له‌باره‌ی خوئی) نه‌ماوه. ته‌مه‌ش - به‌رای حیزب - مردنیکێ تراژیدی نیه، به‌لکو مردنیکێ شکۆمه‌ندانیه، له‌پیناو گه‌ل و شه‌هیدبوونه. خو‌یه‌خه‌تکردنه‌ له‌پیناو عه‌شیره‌ت و حزب و گه‌ل.

جیاوازییه‌کی دیکه‌ی نیوان بزاقی «گه‌نجه‌ کورده‌کانی سه‌ره‌تای سه‌ده‌ی بیسته‌م» له‌چاو هی ته‌مرو له‌وه‌دایه‌ که‌ نه‌وان چه‌ندین ده‌روازه‌ی کولتووری روژئاواپیان به‌سه‌ر خو‌یاندا کردبۆوه، به‌تایبه‌تی ده‌روازه‌ی ته‌سته‌مبۆل و نه‌وروپا، توانیبوویان خو‌یان فی‌ری چه‌ندین زمانی نه‌وروپیی بکه‌ن (بو نمونه: د. کامه‌ران به‌درخان: ئینگلیزی و فه‌ره‌نسی و ته‌لمانی؛ د. عبدالله جه‌وده‌ت: فه‌ره‌نسی و ئینگلیزی؛ عبدالرحمن به‌درخان: ته‌رمه‌نی و فه‌ره‌نسی؛ میقداد- مه‌دحه‌ت به‌درخان: فه‌ره‌نسی؛ ژه‌نه‌رال شه‌ریف پاشا: ئیتالی و فه‌ره‌نسی و ئینگلیزی، حسین حوزنی موکریانی: رووسی و ئینگلیزی و فه‌ره‌نسی؛ ع. ر. هه‌کاری: رووسی و ته‌لمانی؛ مه‌مدووح سه‌لیم: فه‌ره‌نسی...). ته‌م زمانانه‌یان به‌کارده‌هیتا بو‌بووژاندنه‌وه‌ کولتووری و کۆمه‌لایه‌تییه‌که‌ی ژبانی کورد. ته‌مه‌ له‌کاتیکدا خویندکار و لاوانی ته‌مرو، خه‌ریکه‌ زمانی عه‌ره‌بیه‌که‌شیان له‌بیر ده‌چیته‌وه: له‌ کوردی زیاتر هه‌چ زمانیکی دیکه‌ نازانن، مه‌گه‌ر به‌ده‌گمه‌ن نه‌بی، هه‌ندیکیان که‌میک فارسی یان که‌میک عه‌ره‌بی بزائن.

جیلپکی نوئی، له قوتابیانی سهره تاییه وه تا زانکو، له ئیستاوه دروست بووه که عهره بی نازانی. ئەمەش چونکه ئەمڕۆ له کوردستاندا زمانی عهره بی وهکو جاران له ناو دهزگا و تهلهفزیۆن و رادیۆ و قوتابخانه و زانکۆکاندا بالا دهست نیه. ئەم دوورکه وتنه وهیه له زمانی عهره بی، به بۆچوونی من، دیاردیه کی زۆر خه تهرناکه چونکه تا کو ئیستا ئیمه ئەلته رنه تیقی زمانی عهره بی و کولتوری عهره بیمان نه دۆزیوه ته وه! وازهێنان له کولتور و زمانی عهره بی، قهیناکه: بهلام ئەدی نابێ بیر له دۆزینه وهی زمان و کولتورپکی دیکه بکهینه وه؟ ئەدی نابێ بیر له هێنانه ئارای مێتۆد و مهنه جیکی تازهی کار و خۆندن و رۆشنبیری بکهینه وه؟ ئەم کاره وهک ئەوه وایه که تۆ له ژووریکدا بژیت و تهنیا یهک پهنجهره ی هه بێت و بێت ئەو پهنجهره یهش دابخهیت. ئیتر ناشکرایه، تۆ له ژوو پکی داخراوی بێ پهنجهره دا ده خنکیت، بۆگه نه ده کیت!

من واتیده گهم، ئەم جیله نوێیه ی ئەمڕۆ، ئەگەر ئاوها بهردهوام بێت و هیچ گۆرانیك له مهنه جی کتیبه پهروه رده بیه کان نهکات و هیچ میکانیزمیکی نوئی بۆ فیزیوونی زمانی ئه ورووی و ده دهست نه هینیت، وهک ده لێن «له قه لانیس ده بێت و له کوترانیس ده بی»؛ واته ههم زمان و کولتوره عهره بیه که یان له ده دهست ده چیت، ههم دهستیان به و کولتوره رره رۆژئا واییه ش راناگات که خهونی پتوه ده بین!

حه یف له وه دایه تا کو ئیستا، سهره پای رابوورینی پازده سال به سه ره راپه ریندا، وه زاره تی په روه رده و رۆشنبیری و زانکۆکان و ئەکا دیماکان، هیچ یه کتیکیان به هیچ شتیه یه ک بیریان له م کتیشه خه تهرناکه نه کردۆته وه و ههستیان به مه ترسیی ئەم مه حروومیه ته کولتورییه نه کردوه. پتووستیی گۆرینی مهنه ج و ناوه رۆکی کتیبه کانیس (له سهره تاییه وه بکه تا قوناغی زانکۆ ئەوا هه ر هیچ!)، ئەمەش ئەوه ده گه یه نیت که تا کو ئیستا هیچ وه زیریک و ئەکا دییه ک و سه رۆک زانکۆیه ک و سه رۆک کۆری زانیارییه ک له ئاستی ئه رک و ئەمه که زانستی و رۆشنبیری و پهروه رده بیه کاند

نەبوونە؛ هیچ یەکیکیان نەیان توانیوە پەڕی بەو بەن کە کۆمەلگە نوێیە کە و
نەسلە تازە کە چ جووڕە کێشە و گرفت و ئاوات و پێداویستی یەکیان هەبێت!

بەم شێوەیە، دەبینین، هیچ یەکیکیان، هیچ بەرنامە یەکی پێشگیری و
زانستی و پەرودردەیی و زانکۆیی هاوچەرخی ئەوتۆی پێ نەبووە کە لە
بەستنی پێداویستی و هەلومەرجە تازە کە کۆمەلگە دووای راپەریندا
پێداوە بکات. هەر وەزیری و سەرۆک زانکۆیە کە و سەرۆک کۆڕێکی
زانباریی تازە کە هاتوو، تەنیا دیواری بینایە کە بە بۆیە یەکی تازە و بە
رەنگێکی دیكە بۆیە کردۆتەو و شوفیترێکی خزمی خۆی بۆ لەیلا
عەلەو بیە کە داناو و چەند پاسەوان و فەرمانبەر و حیمایە و سکریتێری
تازە - لە خزم و کەسوکاری کاری خۆی - لە جیاتی پاسەوان و فەرمانبەر
و سکریتێر و حیمایەکانی پێشوو داناو؛ ئەوپەڕی ئەگەر شتیکی تازە
کردبێت: برادەرێکی یان خزمێکی خۆی لە جیاتی مودیرە کە پێشووی فلان
شوێن، تەعین کردوو.

بەداخەو - خۆبندکار و لاوانی دەستوی سپی و بی دەسەلات و
بەستەزمانیش، هیچیان لە دەستدا نەهاتوو (لە ئاستی گۆرانکارییەکاندا)
بیکەن: تەنیا هەندێکیان نەبێ کە بێن لە بۆنەکاندا ریز ببن و چەپلە بۆ
«مقەست لێدانی وەزیریان سەرۆکە کە لێ بدەن لە کاتی کردنەو
پێشانگایە ک یان لە کاتی دابەشکردنی خەلات بەسەر چەند نووسەرێکی
سەر پووتاوێ پێردا!!».

که شیخ و واعیظ و صوفی به جهنمت بهن گهد و گپیال
 دهی نه مسالی نیمه بو جهه نه نه م بهن سر و سیپال

مه حوی

تیرۆر به تاییه تیش تیرۆریزمی بزافه ئیسلامیه کان، به ههر دوو لادا:
تیرۆری جهستهیی و تیرۆری روشنبیری، کۆسپتکی دیکهیه له بهردهم
پیشکهوتنی ژبانی گهنج و گه لاله بوونی بزافی خوتندکاران.

تهقاندنه وهی شوینه گشتیه کان و خزمه تگوزارییه کان و جیگاکانی
دیکهیی خوشی و کات به سهبردن و باخچه کان، یان تیزاب داگردن به ژنان
و کچانی سفووری ناو بازاره کان و ئهم جووره کرده وانه، و له خه لکی گهنج
و قوتابیان ده کهن چاو ترسین بن و نه توانن ژبانیککی سروشتی و ئاسایی
بژین.

ئهو تیرۆریسته عاره به موسلمانان راسته قینانه، هه موو شاره کانی خوڤان
(له مه غریبه وه بگره تا ده گاته میسر و ئیمارات و سووریه و ئوردن)
یه کپارچه و سهرتاسه پر له مه لها و راقیسه خانه و فه ساد، که چی ناچن
له وئ - له ولاتی خوڤان - گولله یه کیش له عاره بیتک بدن: ئه مه چونکه
شاری خوڤانه و هاو نه ته وهی خوڤانه؛ به لام له ولاتیکی وه ک کوردستاندا که
ئه وه پهری ئه خلاقیی بهرز و جوانی تیدا فه رمانه وایه، یان له شاریکی وه ک
هه ولێردا که یه که مین شاره له هه موو میژووی دنیا و ئیسلامدا یاد کردنه وهی
له دایک بوونی پیغه مبه ری کردووه به نه ریت و عاده تیک، دین له ماوهی
چاو ترووکانی کدا ده یان پیاوی مه زنی وه ک (شه وکه تی شیخ یه زدین) تیرۆر
ده کهن که ته نیا تاکه پیتا لویکی ئهو شه هیده نه مره ئیمانداره ده یان
سه رکردهی وه ک حافظ الاسد و فهد بن عبدالعزیز و شیخ زايد و حوسنی
موباره ک ده هیئت!

ئهم سیاسه ته ته نی له به رته وهیه که شه هید شه وکه ت و شه هید شاخه وان و
ئهو هه موو سه دان شه هیدانه ی دیکه مان و ئیمه ی رۆله کانیان، کوردین و
حه زمان له ئازادیی نه ته و دییه و ده مانه وئ ئیمه ش ئالای سه ره خوی
ده وله تیکی خو مان هه بیت!

تیرۆر، که واته، هوکاریکی دیکهیه قوتابی و گهنج ده گه رپیتیه وه
چوار چیته ی بهر گر بکردن له «حکومه ته ساواکه مان» و ئابلووقه یان ده دات
به کۆت و پیتوهنده کانی مه سه له ی «ئه منی قهومی».

لیره شه‌وه ده‌توانین بلّین: ولّات چهند له تیروړ و ده‌سه‌لاتی تیروړیستان زیاتر دوور بکه‌وښته‌وه، نه‌وه‌نده و زیاتریش خوښندکاران و گه‌نجه‌کان له یاخیبون و راپه‌ړینی کومه‌لایه‌تی نریک ده‌خاته‌وه.

مه‌سعوود محمد له‌باره‌ی فه‌سادی تیروړستانی ئیسلامییه‌وه ده‌لّی:

بیّ نه‌وه‌ی به‌وئ دینداران زویر بکه‌م: بزووتنه‌وه‌که به‌ره و ده‌رویشایه‌تی بیّ پلان له هه‌لبه‌ز هه‌لبه‌زدایه. باره‌ها و جاره‌هاش چ گه‌شاییه‌کی عومه‌ری عه‌بدولعه‌زیز و ئیمامی عه‌لی پتوه نامیّتی. به‌پتچه‌وانه‌وه درنده‌یی بیتل‌زوم و کوشتنی بیّ ده‌سه‌لاتان و بوم‌باه‌قاندنی شه‌قام و کولانان به‌جه‌ر و مه‌نگه‌نه‌ش نابردریته‌وه بو‌هیچ باوهر و نامانجی‌کی پیروژ. حال گه‌شته راده‌یک ئیسلامییه‌کان له پله‌ی گه‌یشتن به‌ده‌سه‌لاتی ده‌وله‌تی هه‌ر له ته‌مای ده‌وله‌ته‌که‌وه یه‌خه‌ی یه‌کتریان گرت. ده‌زانم ته‌عه‌سسوویی دینی و مه‌زه‌به‌ی و قادری و نه‌قشی و چی و چی به به‌ریه‌وه هه‌یه له حاله‌تی هه‌لچووندا به‌کوته‌ک هه‌لکو‌تیتته سهر‌تانک و شیر و پلینگ. هه‌ر ئه‌م لایه‌نه‌ی تیکه‌لبوونی سیاسه‌ت له‌گه‌ل دیندا وه‌ها ده‌کات دوو لایه‌نی ئیسلامی له‌سهر گه‌یشتن به‌ده‌سه‌لات، به‌جوړیک پاله‌وانیتی دژ به‌یه‌کتر دهنوین که هه‌رگیز له‌گه‌ل گومر‌ایانیا نهنواندووه. بیتگومان به‌شیک له‌و پاره و پووله‌ی به‌شه‌رکه‌رانی موسلمان ده‌گات له سهر‌چاوه‌ی ناموسلمانوه دیت، ته‌نانه‌ت ده‌وله‌تی ئیسلامیش هه‌یه به‌ریدانی ده‌وله‌تی نائیسلام یاریده‌ی ئه‌م و ئه‌و ده‌دات.

ئه‌مه قسه‌ی فه‌یله‌سووفی‌کی دینداری دل‌سوژی کورد بوو، ته‌ماشاکه‌ن (دیاره‌په‌تای تیروړ به‌ناوی مه‌سیحیه‌تیشه‌وه له‌کو‌تایی سه‌ده‌ی نوژده‌مدا نامریکا و نه‌وروپایشی گرتب‌ووه) شاعیری‌کی ئه‌و زه‌مانه‌ی نامریکا، وال‌ت

وېتمان، له باره ی به کاره ټټناني مه سېحیه ت و به کاره ټټناني که نیسه دژ به
ټینسان (له شیعړ ټیکیدا به ناو نیشانی «واق وړماني مندال ټیک» چ ده لټی:

له بیرمه که مندال بووم، وړژانی یه کشه م، هه میسه

سه رسام

گوټم بو ټو پیاوه ټاینیانه شل ده کرد

که له خوتبه کانیا ندا ناوی خوايان ده ټټنا

بو هیچ مه به سټیک نا

ته نیا بو ټه وهی به گژ مروږ و شکومه ندیی مروږ دا بچنه وه.

له گه ل ټه مه شدا، مه سېحیه ت له سه ده کانی ناوه راستدا ټه ورو و پای
له ده ست نابوودی و ناله باری وړگار کرد و ته نانه ت له وړ ټنسان سېشدا
مه سېحیه ت وړ ټیکي گه وړه ی هه بوو. ټه دی ده ی با بزانی ن ټیسلام چیی بو
کورد کردوه؟

دان به وده دا ده بی بنټین که ټیسلام وړگر و کو سټیک بووه له به رده م
دروستبوونی ده و ټه ټیکي کوردی و سه به خوی کوردستاندا. کورد له تاو
ټیمانی خوی و سه باره ت به به رده وام خزمه ت کردنی عه رب (له به ر خاتری
دینه که) هه رگیز نه وړژاوه ته سه ر ټه وه ی بیر له ټازادبوونی نه ته وه یی خوی
بکاته وه. ته نانه ت خودی صلاح الدین الیوی ش، کاتنی دټت فه رمانیک
ده ربکات له باره ی ټه وه ی که ټه رمه نییه کان مافیان هه بیته به زمانی خویان
بنووسن و بخوټننه وه و مافی کولتووری ده به خشټه گه لی ټه رمن، ټه وا
میلله ته که ی خوی هه ر به خه یالیشدا نایه: ده با هاتبا هیچ نه بووایه هه مان
مافی کولتووری که داویه تیه میلله ټیکي فه له ی بیگانه بیدایه ته میلله تی
موسلمان و هاو خوټنی خزی شی! جودابوونه وه له ټیمپراتوریه تی عه بیاسی و
ټه بیووبی و عوسمانی و سه فه وی به وه لیته که کورد ده یه وی له
ټیسلام جودا بیته وه. هه ر وه ک ټه مړو: کاتنی ده مانه وی باسی سه به خوی
کوردستان بکه ین، بشار الاسد و حوسنی مو باره ک و زهید بن فه د یان
ابراهیم بن قه حطانیکمان لی قیت ده بیته وه و ده لټین (کورد له جووله که
خراپترن و ده یانه وی ټیسرائیلیکی دیکه له و مه لبه نده دا به زړین).

به لām له هه مان کاتیشدا، ناکرێ پۆلی مه زنی مزگهوت له پێگه یاندنی شاعیرانمان نادیده بگرین: سه رتا پای شاعیرانی کورد و نووسه رانی کورد، ئه گه ر به عه ره بی نووسیبیتیان یان به کوردی، ئه و له مزگه وته وه فێری خۆبێنده واری و شیعر و نووسین بوونه، هه ر له بابا تاهیری هه مه دانی یه وه (۹۳۵-۱۰۱۰) بگره تا حه ربق (۱۸۵۱-۱۹۰۷).

به م شێوه یه مزگهوت نه ک ته نیا و ته نیا بۆ نوێژ و تاعهت و دینداری بووه (وه ک ئه مپۆ هه یه!) به لکو جار ان پۆلی قوتا بخانه ی سه ره تای ی و ناوه ندی و ئاماده یی و زانکۆشی بینیه، له وه ش زیاتر وه ک مه لبه ندیک ی پۆشنبیری و سه نته ریک ی تیشکه هاوێژی زانسته کانی ئه وسه رده م پۆلی بینیه.

که واته پرسیا ره که مان به شێوه یه کی تازه داده پێژنه وه و ده پرسین: ئه و ئیسلامیه راست و راسته قینانه، بۆچی نایه ن ئیعتیار و به ها و ناوه پۆک و پۆلی گه وه ی جار ان مزگهوت هه ییو، بۆی بگه پێژنه وه؟! بۆچی نایه ن ئه و پۆله جوان و به رزه ی جار ان مزگهوت هه ییو، دروست ی بکه نه وه؟ ئایا شه رم نامان گرێ ئه گه ر بلیین ئه و مزگه وته ی که جار ان شاعیری گه وه ی وه ک مه لای جه زیری و مه حویب دروست ده کرد، ئه مپۆ بۆته جیگه ی ته نیا نوێژ و دوعا و خوتبه دانی ژێر کار یگه ریتیی فلان حیزب؟! بۆته جیگه ی ته نیا پێو یستیه کانی پێوار ان و وه خت به سه ربردنی پیره میترد و بیکاره کان!؟

مزگهوت به راستی نه یه توانیه و ناتوانی به ته نگ کیشه و داخوازییه کانی نه سل ی نوێه بچیت و پێده چێ تا هه تایه ش هه ر ئاوا له په راوێژدا مینیتته وه. گه لێک شاعیرانی وه ک هه مدی، دیاره له ده میکه وه هه ستیان به م جیاوازییه کردووه:

ئه و شه خصه که ئه یکرد به دوعا مه نعی موصیبه ت
ئێستاکه به لایه که ده کا ده ستی به وه ر وه ر
ئه و پیره که ئوفتاده یی مه سجد بوو له به ر فه یض
هه لسا وه وه ک فیتنه قه دی میسل ی سنه وه ر

که واته، به هه موو شیوهیه که دهرده که وی که تیرۆری ئیسلامی، دوور له ئیمان و ههر ئامانجیکی جوان، مه به ستیان ته نیا و ته نیا پساندنی شیرازی که شه سهندنی ژبانی کۆمه لایه تی و سیاسی کوردستانه، ده یانه وی گهنج و خویندکارانی کوردستان نه توانن بگهنه قۆناغه کانی ره هایی و نازادی و راپه رینه خویندکارییه کان.

له هه مووی سه مه ره تر نه وه یه که مه نه هج و دهرس و موفره داتی دهرسه کان و بناغه کانی پهروه رده و قوتابخانه و زانکۆ و رۆشنییری و راگه یاندنمان، نه گهر وه زاره ته کانی رۆشنییری و پهروه رده لیتی بهرپرسیار بن یانیش حیزب و ده زگا کانی دیکه، زۆریه ی ههره زۆریان به شیوهیه کی وا دارپێژاون که گه را دا بنیته وه بۆ له دا یکه بونی ئیسلامی سیاسی، له هه مان کاتیشدا بنه ما کانی «تیرۆریزمی ئیسلامی» ده روین و به ره وا و جوان پیشانیان ده ده ن! ته نانه ت له هه لسه که وه تی ده سه لاتداران و راگه یاندن و حکومه تیشدا هه مان ره فتار ده بیندریت. بۆ نمونه: خه لکی رۆشنییری ئاکری ده لێن: هه موو خه لکی ئاکری حه زده که ن سینه مایه ک یان هۆلیکی شانۆیان یانه یه کی لاوان له ئاکری بکریته وه، هه موو خه لکی ئاکری حه زده که ن یانه یه کی مه شرووبخواردنه وه یان هوتیلیک له ئاکری دا به زریت، هه موو خه لکی ئاکری حه زده که ن سه نته ریکی گه نجان یان مه له وانگه یه ک له ئاکری دا به زریت؛ به لام حکومه تی هه ریم هه موو نه و شتانه ناکاته وه.. بۆچی؟ ده لێن چونکه چهند شیخ و مشایه خ و ناغایه کی ئیماندار ی شارکه پییان ناخۆش و کفره! به لایانه وه کفره که نه م شتانه له ناو میلله تی ئیمه دا هه بیت.

ههر سه باره ت به م مه سه له یه ی دوو فاقی (ئیزیدیواجیه تی) سه رکردایه تی کورد، چهند سالتیک پیش ئیستا کۆمه لیک گهنج و قوتاییی پروناکییری سه رازای هه ولیر گوڤاریکیان بلاوده کرده وه به ناوی (نوێ)، پاش بلاو بوونه وه ی یه که مین ژماره ی نه و گوڤاره، ده موده ست چهند مه لا و شیخ و خه تیبتیک، چووبوونه لای سه رکردایه تی کورد و داوایان لی کردبوو که نه و

گۆڭقاره دابخريت و دهستهی نووسه رانه کيشی ته ئديب بکړين! نه مه هم مووی سه بارهت به ووی که گۆڭقاره که چهند و تاريکی له بارهی سيکس و روشن بيري سيکسی بلا و کړد بووه وه. نيتړ بهم شپويه، نه م گۆڭقاره گه نجانه يه چي تر يه ک ژماره ي ديکه ي لي دهر نه چوو.

نه م هه لوښته ي لاگرتني مه لا کان و چاوسو ورکړد نه وه له گه نجانه کان و ريگه گرتن له ثاوات و سرگه رميه کانيان، بيگومان، گه نج و قوتابي له سره کړد ايه تبي کورد ده توريتي و ايان ليده کات ره قيب و دوژمناني کورد به راست و سره کړد ايه تبي کورد به ترسوک و هه له بخوينه وه!

هر له باره ي نه م دوو فاقيه ي سره کړد ايه تبي کورد ده وه، نيمه ده زانين مزگوت له کوردستاندا رولتيکی نه وتو له ژباني کومه لايه تي و روشن بيري و پيشکه وتني خه لکدا نابيني. مه سه له ن، مزگوت له سره ده مه کاني کوندا رولتي قوتابخانه و خهسته خانه و محکمه و کتيب خانه و زانستگه و زور شتي ديکه ي شي ده بيني، به لام نه مړو مزگوت چوته په راويزه وه. حکومو مه تي کوردستان، که واته، چون هيشتا هر پابه ندي دروستکردني نه و هه موو مزگوت هيه و که چي له يه ک کتيب خانه زياتر يش (بو نزیکه ي مليونيك دانيشتووان) له پايته خته که يدا نيه ! زياتر له ۳۷۶ مزگوت له م شاره هيه؛ که چي ته نيا يه ک کتيب خانه ي گشتي ليته، بي هيچ سينه مایه کی هاوچهرخ و بي هيچ مه دينه تولعايتک و بي هيچ سه نته ريکی دلخوشي گه نجان و قوتابيان! نه مه له کاتيکدا پتيوست و ابو، چون له هر گه ره کيکدا پينج مزگوت هيه، ده بووايه به هه مان شيوه له هر گه ره کيکدا سي کتيب خانه، له هر گه ره کيکدا سي سه نته ري روشن بيري گه نجان و قوتابيان، له هر گه ره کيکدا سي سينه ما، له هر گه ره کيکدا سي هولي شانو و موسيقا، له هر گه ره کيکدا سي مه لبه ندي دلخوشي لاوان و خوتندکاران، له هر گه ره کيکدا سي باخچه ي خيزاني، له هر گه ره کيکدا سي مه لبه ندي فيرووني زمان.. هه بيت!

به لام به داخه وه: نه له هه وليري پايته ختدا و نه له هيچ شاريکی ديکه شدا، له هر گه ره کيکدا ته نانه ت نيو کتيب خانه يش و نيو سه نته ري

پوښنبيريش و نيو سينه مايش و نيو هوټلی شانۆ و موسيقايش و نيو
مه لېه ندى دلخوښى و باخچه ى خيزانېش و نيو مه لېه ندى فيرکردنى زمانېش
به دى ناکړت!

حەيف: ئەم ولاته ى ئيمه، که نه و هه موو چه پله ى تيدا بو
سه کرده کاغان لى دده ين، سه حراى هونه ر و زانست و پوښنبيري و
دلخوښسيه بو گنج و خوښدکارانى کورد!

حەيف: ئەم ولاته ى ئيمه، که نه ک سه روکيکى کورد به لکوسى
سه روکيشى هه ر کوردن و نه و هه موو به قوربان و به ساقه يه شيان ده ين،
که چى پوله کانى، گه نجه کانى، خوښدکاره کانى، هه ر هه موويان، له ناو
حرمانى هونه ر و جوانى و کتيب و زانست و پوښنبيري و دلخوښى و
ته فريحدا ده خنکين! چ گوناخن، چند جىگه ى به زه ين: قوتابى و گنج و
نه و جه و انانى کورد!

ئەم ئيه مال کردنه ى ژيانى لاوان و قوتابيان، هه روه ها ئەم دووفاقى و
پاراييه ى سه رکردايه تى کورد له هه مبه ر مه سه له ى پيشکه وتنى ژيانى
خوښدکار و گه نجان، ئەم تويزه فراوانه جوانه له خوى ده ته کينيته وه،
پايانده پيچى به ره و کونجه تاريکه کانى سه ده کانى ناوه راست، به ره و
سه نگه رى تيرورستان و هاوکارى کردنيان، پايانده پيچى به ره و بيزارى و
دلته نگى و خوته قانده وه. وه فايى ده لى:

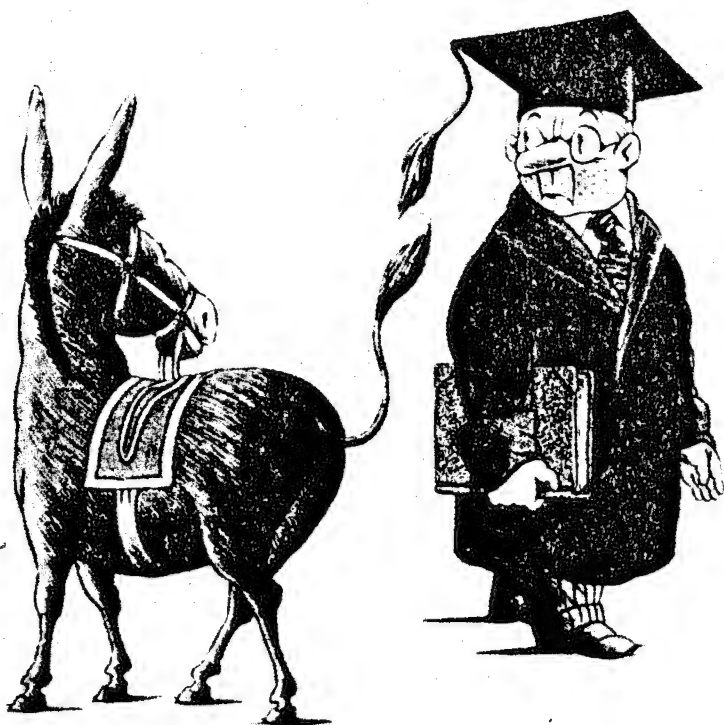
که ئيسلامى به هار فتواى جيهادى کافرى ده ى دا
سهنوبه ر نيژه، گولشه ن گورز، سوڤه ن خه نجه رى هينا

ماموستا:
دوژمنی خویندکار

گه لیك بیروای نادروستم له سهرده می مندالییوه وهک بیروای راست
وهرگرتووه؛ ئیتر له وه گه یشتم که نه گهر بمه وی بگه مه بهر نه جامی زانستی و
په سه ن، پتویسته راسته وخو و تا هه تایه ده سبهرداری هه موو نه و بوچووانه
بم که جار ان هه مبوون؛ کاره کانیشم ته واو له سهر بنچینه تازه کانه وه ده ست
پئی بکه م.

دیکارٹ

رامانه‌كان. راماني ۱

- باشه (سهره‌رای که میی ژماره‌ی مامۆستایانی زانکۆ) خۆ بیئتوو ئەگەر مان بگرن، دەتوانن ببنه هێز و قورساییه‌ک، وەرەقه‌یه‌ک!
- پێشنیار و پێشبینییه‌که، زۆر جوانه، به‌لام مان ناگرن.
- بۆچی.
- مان ناگرن.
- ئەدی ئەو ههموو مامۆستایانه‌ی دیکه‌ی قوتابخانه‌کانی ناوه‌ندی و ناماده‌یی؟!
- مان ناگرن. چ بکه‌م.
- باشه، خۆ مامۆستایانی زانکۆ، به‌رزترین پله‌ی ئەکادیمی و پۆشنییری و ئەپستمۆلۆژیای گه‌لن؟!
- له‌ دیدارێکی رۆژنامه‌ی (پروانین)ی یه‌کیه‌تی قوتابیاندا، پروفیسۆر سه‌عدی به‌زنجی که سه‌رۆکی پێشجوی زانکۆی سه‌لاحه‌دین بوو، به‌ناشکرا به‌راوردی زانکۆ به‌ جه‌یش و به‌راوردی مامۆستای زانکۆش به‌ نامر به‌تالیۆنیکی جه‌یش ده‌کات و شانازی به‌و پروانامه‌یه‌شه‌وه ده‌کات و ده‌لتی: (چۆن له‌ جه‌یش پێز له‌ روتبه‌ی عه‌سکه‌ری ده‌گرن، له‌ زانکۆشدا پله‌ی زانستی و پروانامه‌ پێوه‌ره).
- ئەدی مادام، چۆن، بۆچی هه‌یچ رۆلێکیان نه‌بووه و نیه (هه‌یچ نه‌بی) له‌ ریفۆرمێکدا؟
- تۆ ته‌ماشای واقیعه‌که بکه و بیر بکه‌وه: له‌ ههر زانکۆیه‌کی کوردستاندا چوار سه‌د تا شه‌ش سه‌د مامۆستا هه‌ن. وایه؟
- وایه.
- نایا به‌ ههموویان، له‌ ههر زانکۆیه‌کدا چهند رۆژنامه‌یان هه‌یه؟ چهند رۆژنامه‌ی بلاوده‌که‌نه‌وه؟
- هه‌یچ.
- ته‌نیا گوڤاریکی «گوایه‌ ئەکادیمی» نه‌بی له‌ ههر زانکۆیه‌کدا، که ئه‌ویش له‌ پێناو ته‌رقیه‌کردن و پله‌ و پایه‌ وه‌ده‌سته‌پێنانی شه‌خسیی خۆیان،

سالی جارێک به ههزار شهڕه شهق دهڕده چۆ.

- وایه.

- ئهمه له کاتی کدا گهنج و خۆتندکاران دهیان پۆژنامه و ههفته نامه و مانگنامه و دهیان گوڤاریان ههیه، که ئهمانهی خوارهوه تهنیا ههندیکیانن که له لایهن چه ندين گرووپ کۆمهله و دهسته و تاقم و یهکیه تی و ریکخراوی گهنجان و خۆتندکاریی جوړاو جوړهوه (تهنیا له شاری ههولیر و سلیمانی) بلاوده کړینهوه: مه کو، پروانین، ئاقیستا، شوناس، خۆتندنی لیبرال، گۆران، ئهمرو، زهنگی زانکو، هاوالاتی، لاوان، دیدی نو، لښین، گۆنا، شهقام، دهربه نديخان، جه ماوه، هاموون، را، نوژن، داهینان، ههنگاوی نو، رابوون، کرانهوه، پرژه، ئاراسته، سۆلیداریتی، پهیمانی نو، ژبانی نو، بایت، گهنجان، پۆشن، خامه... کهواته با بیرسم: ئهم جیاوازییه چی دهگهیه نی؟!

- ئهوه دهگهیه نی که مامۆستاکانی زانکو نوستوون، بهلام تهله به و گهنج بیرده که نهوه.

- مانای ئهوهی شه که مامۆستا هه زناکات و نایه ویت (له بهرژه وهندیی ئه ودا نیه هیچ پێشکه و تنیک و ریفۆرمیک له م بهستی نه زانکۆیی و پهروه ده ییه دا پروبدات). پرسیاریکی دیکه: به ههر سێ زانکۆکه ی کوردستان و به م هه موو سه دان مامۆستای زانکۆیه وه، چهند سه نته ری پۆشن بیریان ههیه ؟

- ته نانه ت رابیطه یه کی مامۆستایانی زانکۆش نیه.

- ته نی، له ههر زانکۆیه کدا «مه رکه ز سه قافییه ک» ههیه که سه ر به زانکۆیه .. ئه ویش له ههر سێ شه ره که دا بوونه ته جیگه ی عاره قخواردنه وه ی هه ندیک له خویان و فیتهر و قه صاب و پاسکی له چیه کان.. بهلام قوتابی به هیچ شتیه یه ک بۆی نیه به چیته ژووره وه!

- ئه دی مامۆستایانی پهروه ده ؟

- مه به ستت ئایا بۆیان ههیه به چنه ژووره وه یان نا ؟

- نا، مه به ستم: ئاخۆ مامۆستایانی پهروه ده چ چالاکییه کیان ههیه ؟

- مامۆستایانی پهروه ده ش تهنیا گوڤاریک و مه له به نديکی پۆشن بیریان

ههیه، که ئه ویش به هه مان شتیه بۆته جێگهی عاره قخواردنه وهی هه ندیک له خۆیان و پۆلیس و سایه ق ته کسێ و ئه و موهه ندیسانه ی مالیان له «مه لبه نده رۆشنیرییه که ی خۆیان» دوه دووره.

- که واته، تاکه جیاوازییه که ی مه لبه نده رۆشنیرییه که ی زانکۆ له گه ل مه لبه نده رۆشنیرییه که ی مامۆستایان..

- له وده ایه که یه که میان قوتابی بۆی نیه به هیج شتیه که بچیته ژووره وه، به لām ئه و دی دووه م: قوتابی - نه گهر جلوه رگیتکی قه صابان له بهر بکات- رێگهی ده دهن بچیته ژووره وه!

- به لێ. ئه مه هه موو چالاکییه کانی مامۆستا و مامۆستایانی زانکۆی! که چی له ناو پۆله سارد و سه رکه کانی شیاندایا گزاندده له قوتابیان ده که ن که کتیب ناخویننه وه و له م روه وه گالته یان بیده که ن و به چاوی سووکه وه ده لێن (گه نجی ئه م زه مانه به ره لāن و ناخویننه وه).

- گوتمان: مامۆستایان له وه زیاتر هیچی دیکه یان نیه، هیج سایتیتکی نه نته رنیتیشیان نیه!

- ده بیر له هه موو ئه م جیاوازیانه بکه ره وه، ئه مه له کاتیکدا قوتابیان و لاوان، ئه مرۆ، به پیچه وانه ی مامۆستا پیر و نوستوه کانیان ده یان سایتی نه نته رنیت و ده یان سه نته ری گه نجان و مه لبه ندی رۆشنیری و کۆمه له ی قوتابیان و ریک خراوی خویندکاران و بنکه ی پروناکبیری و پیشه یی و زانستی جۆراوجۆریان دروست کردوه.. له گه ل چه ندین ئه لقه ی پروناکبیرانه و گه نجانیه ی وه ک (بازنه ی گفتوگۆ) و (گروپی هه لۆتست) و (گروپی خۆشه ویستی)، (سه نته ری هه موون)، (بزوتنه وه ی پیشکه وتنی گه نجانی کوردستان).. که هه موویان رۆلی په ی یه که میان هه یه له یاخیبوون و خۆپیشانده ان و ته کاندانه کانی به ستینی به ره و پیشه وده بردنی مه عریفه و بلاو کردنه وه ی له کوردستاندا. دیسان ده پرسم: ئایا ئه م جیاوازییه چی ده گه یه نی؟

- ئه وه ده گه یه نی که مامۆستایان، پیر، تاقه تیان له کار چوه، به لām قوتابی و گه نج هه میشه و به رده وام بیتدار، دپ به ژیان و به ره به سه کاندانه ده دهن.

- ههروهه ها ئهوهش دهگهيه نئى كه ماموستا، بهو دهزگايه شهوه كه ئينتيماي بوى ههيه، هه زناكه ن و نايانه وئى (له بهرژه وهنديى ئهواندا نيه ههچ پيشكه وتن و ريفورميك لهم بهستينه زانكوئى و پهروه دهيهيه دا رپوودات). پرسيارىكى ديكه: ئايا له ناو ههچ يه كيك له زانكوكانى كوردستاندا بهرپوه بهرايه تيهك ههيه به ناوى (بهرپوه بهرايه تيبى كولتورى زانكو)؟ ههچ به شيكى ئيدارى له پيتناو دهستوى كردنى چالاكويه هونه ريه كاني قوتابيان و له پيتناو پهروه ده كردنى به هرهى كولتورى خويندكاراندا ههيه؟ ههچ تىپىكى شانوى زانكويان پهروه ده؟ ههچ گروپىكى موسيقي زانكويان پهروه ده؟ ههچ...؟!

- به بيرم دئ، له چاوپيكه وتنكى ته له فزيونيدا، دوو هونه رمه ندى گه وهري ميسر، عادل ئيمام و صلاح السعدنى، جه ختيان له سه ر ئه وه كرده وه كه به هرهى هونه ريه ئه وان له وكاته وه دهستى پى كردوه كاتى چوونه ته زانكو و له وئى له ناو تيهپه شانوى و هونه ريه كاني زانكو دا توانيو يانه بيه ئه دوو هونه رمه نده گه وه ريهى هه موو ميسر و هه موو عاره بى دنيا شانازيان پتوه ده كات!

- كه واته، دهيان ساله، ئاخو، چهند به هرهى جوانى خويندكاران و چهند گولى تازه پشكوتوى هونه ريه قوتابيانان، كه ده بو ايه دهستيان بگيريت و يارمه تى بدرين، بوونه ته قوربانى ئه م گه لحوئى و كه وده نى و ته وه زه لليهى سه رو كايه تيهيه كاني زانكوكانان و بهرپوه بهرايه تيهيه گشتيهيه كاني پهروه ده مان؟! ئايا ئه مه ئه وه ناگهيه نئى كه ئه م دهزگا گه وه ره (به ناو پهروه ده بى و ئه پستمۆلۆژيه) بو ئه وه كاره كات كه به هره و گه نجيتى و نه وجه وانيتى قوتابيانان بكورژيت؟

- به لئى، سالى (٢٠٠٣) هه ر سئ سه رو كايه تيهيه كى زانكوكانى سه لاهه دين و سليمانى و دهوك ريككه وتان نامه يه كيان ئيمزا كردوه له پيتناو له باربردنى هه رچى خو پيشاندان و ههرايه كى خويندكارانه..

- له سه ر قسه كهى پيشووى تو، له سه رو كايه تيبى زانكوكاندا به شى راگه ياندن ههيه!

- به لئی، بریتیه له به شیکې گړتدراو به نووسینگه ی سهرۆکی زانکو،
چهند کامپرا و لافیته و دهفتهر و قه له میکی لییه: ته نیا له کاتی
چاوپیکه وتنه کانی خویدا و له کاتی «حه فله ی ته خه روج» و پر پواگانده
حیزی و ئیدارییه کاندای سالی چهند پر ژتیک ده که ونه کار.

- له بهر پوه به رایه تیی په روهرده شدا به شیک هیه به ناوی
(بهر پوه به رایه تیی چالاکییه قوتابخانه ییه کان).

- ئه مه یان له وه ی زانکو هه ندیک باشتهر، چونکه ئه وان هیچ نه بی سالی
جارتیک ئیشی دهستی قوتابیه کان و کلاو و گۆریه و بیتشکه و که لویه له
عه نتیکه ی دیکه ی ماله وه ی قوتابیه کان کو ده که نه وه و له ویدا پیشانی
یه کتریان دده ن!

- پیده چی بهر پوه به رایه تیی په روهرده حالی که میک لهم پر ووه وه باشتهر
بیت له چاو زانکو کان؟

- ئه گهر و ابو وایه قوتابی کاتی شه شه می ئاماده یی ته واو ده کرد و
ده گه یشته زانکو به شپوه یه کی لیزان و ئاماده ده گه یشته زانکو؛ به لام وا
نیه؛ چونکه قوتابی هه ر له قوناغه کانی په روهرده وه به شپوه یه کی
که موکورت و ئیفلیج په روهرده ده کرت: بی خه بهر له هه موو مه عریفه و
زانست و هونه ر و میژوویه کی کولتووری و نه ته ویدی و هاوچه رخی
جیهانی.

- بهر پرسه کانی په روهرده گازانده ی ئه و دیان هیه ده لئین (زانکو - خوی)
کادری باش و ماموستای لیته اتوومان بو دروست ناکات و ئه مه ش واده کات
ماموستا کانی ئیمه ماموستای باش و شایسته نه بن؛ واته خراپی ئاستی
ماموستا ده گه ریتیته وه بو گه نده لیبی سیسته می زانکو و مه نه ه جی خوتندن
زانکو یی و په یانگه کانی ماموستایان.

- ئه مه راسته، به لام له هه مان کاتدا (په روهرده) و سیسته می
په روهرده یی و مه نه ه جه کانی ئه وانیش - خوشیان له مه رگه ساته که دا
بهر پرسیارن.

- چون؟

- ئه گهر بیتوو په روهرده باش قوتابیان ئاماده بکات و بیانخاته

ئاستىكى بەرز و پسكاوى شايسته، ئەوا ئەو قوتايىپە لىھاتىوانە كاتى دەگەنە زانكۆ لە ئامادەباشىيى ئەو دەدا دەبن كە بتوانن بەھرە و تواناكانيان بەتەقیننەو و كادرى داھىن و پىشكەوتىويان لى دروست بىيىت. بۆيە لەم رۆو دەو، بەرپرەسراوى يەكەم و تاوانبارى يەكەم بەرپۆبەرايەتتى پەرورەدەيە.

- چۆن؟

- تۆ ھەر سەيرى ئەو بەكە: تا ئىستا چەندىن جار جوگرافىيەى سياسىيى دىنيا گۆراو، كەچى لە كىتەبە قوتابخانەيە كاغاندا جوگرافىيەى سياسىيى گۆى زەمىن ھەمان جوگرافىيەى سياسىيى سەردەمى «عفىفە اسكندر» و يوسىف و عومەرە! تا ئىستا چەندىن گۆران بەسەر دىدىمان بۆ زمان و مېژووى ئەدەبى كوردى و وىستەگەكانى كولتورى و مېژووى نەتەوھىيمان داھاتو، كەچى لە كىتەبە قوتابخانەيە كاغاندا، دىد و تىگەيشتمەن ھەمان دىد و تىگەيشتمەنى سەردەمى ئەحمەد ھەسەن بەكرە! يان بۆ ئوموونە نەوھەكى تازەى دووای راپەرپىن، ئازادىخواز و كوردستانى، پەيدا بوونە كە دەيانەوئى كولتورى كورد و مېژووى كورد و جوگرافىيەى كوردستانى گەورەى خۆيان بناسن، كەچى تا ئىستا لە قوتابخانە كاغاندا زياتر جوگرافىيەى كولتورى و مېژووى (قەشقار) و باپەرەگەورەكانى حافظ الاسد فېرى نەوجەوانانى ئەمروى كورد دەكەن!

- پىش ئازادكردنى عىراق و پىش رۆوخانى سەددام، وەزىرى پەرورەدە و مەنسولەكانى خۆمان دەيانگوت: (يونسكو) ناھىيەى ئەو مەنھەجانەى كىتەبە قوتابخانەيەكان بگۆرىن.

- وا نى، مامۆستاكانى خۆمان و پەرورەدەى خۆمان تەمبەل و پىرن و تاقتەى كاركردىيان نەماو و نى.

- چۆن؟

- ئايا ھەر يونسكو بوو نەيدەھىشت و ناھىيەى وانەكانى (وەرزش) و بەتايەتەى (وانەى رەسم) و (وانەى ھونەرەكان) پاىە و ئىعتىبارى خۆيان بۆ بگەرپتەو؟

- مەبەستت چىە؟

- يونسكو رېگە لەو دەگرتت بىرەكەينەو ناوەرۆكىك، مەعرفەيەك،

سوودیک، چیتیک بیه‌خشینه وانه‌ی ره‌سم و هونه‌ره‌کان؟! ئایا تو ده‌زانی، تا ئیستاش وانه‌ی ره‌سم و هونه‌ره‌کان له قوتابخانه‌کاندا قه‌شمه‌رجاری کردنه به زانست و هونه‌ره؟ مامۆستا دیته ژووره‌وه و ده‌لتی (ره‌سمیک به ئاره‌زووی خۆتان بکیشن) و ئیستر لیتی پال ده‌داوه. هه‌ر ده‌لتی ئه‌م ده‌رسانه‌یان له‌پیناو ئه‌وه‌ داناهه که قوتابی بیتز له ره‌سم و وه‌رز و هونه‌ره بکاته‌وه و پیتی شتیکی سووک و عه‌یب و ناچیزه‌ بیت؟! ده‌یان قوتابی کۆلیتری وه‌رز و له‌سه‌ره‌ له‌په‌ره‌ ره‌ژنامه‌ خۆتندکار بیه‌کاندا نووسیویه‌نه و ده‌لتین: (که ده‌لتین له کۆلیتری په‌روه‌رده‌ی وه‌رز و ده‌خۆتین خه‌لک گالته‌مان پێ ده‌که‌ن). ته‌نانه‌ت وانه‌کانی دیکه‌ش، زۆر پێ سه‌روه‌ره‌، له زۆریه‌ی قوتابخانه‌کاندا به‌پیتی میزاجی ئه‌و مودیر و پیر و مورشیدانه‌ به‌رپه‌وه ده‌چێ که هه‌زه‌که‌ن ئیستاش دار و هه‌یزه‌ران و لینکه‌ قۆندره‌ له‌گه‌ڵ خۆیان - بۆ دارکاری کردنی ته‌له‌به‌ - به‌پینه‌ ژووره‌وه. بۆ ئه‌وه‌ وانه‌ی ئینگلیزی، زۆر ئاساییه‌ ئه‌گه‌ر بدریته‌ مامۆستایه‌ک که ئیختیساسی عه‌ره‌بی بووه‌ و به‌ هه‌سه‌ن ده‌لتی (عه‌سه‌ن) و به‌ (عیلم) ده‌لتی (حیلم) و نو‌سالی‌ش بووه‌ خۆی ته‌قویت کردوه‌ به‌لام له‌به‌ر ته‌ماحی زیاده‌بونی مووچه‌ و هه‌والی عه‌رد ته‌وزیع کردن به‌سه‌ر مامۆستایاندا هاتۆته‌وه‌ ریز و ده‌چێ «ئینگلیزی» فیری منداله‌کانمان ده‌کا! با پینه‌وه‌ سه‌ر باسه‌که‌ی خۆمان.

- چیی دیکه‌!

- گه‌نج و قوتابی و خۆتندکارانی زانکۆ، به‌په‌چه‌ وانه‌ی هه‌لو‌ستی مامۆستا و مامۆستایانی زانکۆ، ده‌بینین هه‌میشه‌، ده‌سپیشخه‌ره‌، له زۆریه‌ی کیشه‌ نیشتمانی و قه‌یرانه‌ گورچووبه‌کاندا پێش مامۆستا‌کانی خۆیان که‌وتوون: بۆ ئه‌وه‌ له‌ کاتی ئه‌گه‌ری له‌شکرکێشیه‌که‌ی تورکیا بۆ ناو خاکی کوردستانی عێراق، یان له‌ کاتی کوشتاره‌ خۆناوییه‌که‌ی حکومه‌تی فاشیستی سووریا به‌رامبه‌ر خه‌لکی کوردی قامشلوی کوردستانی سووریا، هه‌روه‌ها له‌ کاتی به‌عسی ده‌رچوون و جاسوس ده‌رچوونی هه‌ندی له‌ مامۆستایانی زانکۆ و ئه‌ندامه‌ به‌رزه‌کانی ناو حیزبه‌ ده‌سه‌لاتداره‌کان، ده‌بینین ئه‌م توێژه‌ هوشیار و خاوه‌ن وێژدان، پێش هه‌موو

توێژێکی دیکهی کۆمهڵ، ته‌نانه‌ت پێش مامۆستاکانی خوشیان له‌ زانکۆ ده‌سپێشخهر بوونه: ههر زوو هه‌لوێستیان نواندوو: چ به‌ مانگرتن یان به‌ خۆپیشاندا‌ن یان به‌ چالاکیی دیکه‌.. دوای ئه‌وان ئنجا توێژه‌ ناوبراو ده‌کانی دیکه‌ -ئه‌مه‌ش دوای وه‌رگرتنی ئیعا‌ز له‌ حیزب- رێپێوانی‌کیان تا به‌رده‌می په‌رله‌مان کردوو: ئایا ئه‌م جیاوازییه‌ فراوان و گه‌وره‌یه‌ی نێوان مامۆستا و قوتابی، چۆن لێک ده‌درێته‌وه‌؟

- وا لێک ده‌درێته‌وه‌ که مامۆستایان و مامۆستایانی زانکۆ، به‌شیکیان تا بینه‌قاسا سه‌ر به‌ کولتووری به‌عس، به‌شیکیان پیر و په‌که‌وته، به‌شیکیشیان تاقه‌تیان له‌ خه‌بات چووه‌ یانیش باوه‌ریان «به‌م شته‌ هه‌رزه‌گویی و هه‌رزه‌کارانه‌» نه‌ماوه؛ به‌لام قوتابی و گه‌نج هه‌میشه‌ بێدار، ئومێد ده‌چێن و به‌رده‌وام خه‌بات ده‌که‌ن! ده‌زانی، ئه‌م جیاوازییه‌ی نێوان پیر و گه‌نج دێره‌ شیعریکی نالی -م بیرده‌خاته‌وه‌، که تییدا به‌ (گه‌نج) ده‌لتی:

تۆ یوسفی نه‌وحوسنی له‌ میصری جینانی

من پیرم و فانی

له‌م کۆله‌یی ئه‌حزانه‌ نه‌ زیندووم و نه‌ مردووم

- منیش ئه‌وه‌م بیر ده‌خاته‌وه‌ که بلیتم: مامۆستا سه‌رقالی ته‌نیا یه‌ک شته‌: شه‌رکردنی به‌رده‌وام له‌پێناو وه‌رگرتنی زۆرت‌رین مو‌حازه‌رات و سه‌ره‌رشته‌یکردنی زۆرت‌رین «ماسته‌رنامه‌» و زۆرت‌رین پا‌ره‌ی ئوجووری مو‌حازه‌رات و گفتوگۆکردن له‌سه‌ر زۆرت‌رین «دکتۆرنامه‌». مامۆستا به‌رژه‌وه‌ندییه‌کانی خۆی له‌کۆی بیت، له‌وێ ده‌بێت.. به‌رژه‌وه‌ندییه‌کانی له‌گه‌ڵ کێ بیت، له‌گه‌ڵ ئه‌و ده‌بێت.

- که‌واته‌، شتیکی زۆر سروشتی و ئاساییه‌ که مامۆستا به‌که‌وته‌ سه‌نگه‌ری ده‌سه‌لاته‌وه‌ و به‌رگری له‌ ده‌سه‌لاته‌ مه‌عریفی و پۆلیسی و ئیدارییه‌ هه‌ره‌مییه‌که‌ بکات.

- سه‌نگه‌ر؟

- به‌لتی، سه‌نگه‌ر؛ چونکه‌ من وای ده‌بینم که ئه‌م‌پۆ له‌م به‌ستینه‌دا، له‌م

مەملەتتە، دوو سەنگەرى دژ بەیەكتر - پەر بە مانای وشە: دژ بەیەكتر -
هەن، كە دوژمنی سەرسەختی یەكترن: سەنگەرى مامۆستایان كە
بەرگربكاری دەسلەتە مەعریفی و ئیداریە پیر و بێرۆكراتەكەن، سەنگەرى
دوو دەمیش: قوتابیان و گەنجەكان كە گۆرانخواز و یاخیگەر دەیانەوی
ریفۆرمێك لە ژیان و سیستەمەكەدا دروست بكەن!

- بە چ نمونە یەك دەتوانی ئەم قسە یەت بەمەڵینیت؟

- گوڤاری پامان: ژمارە ۱۵ كە لە ۵ی ئەیلوولی ۱۹۹۷ بڵاوكراوەتەو،
دوو پرسپاریان بۆم ناردبوو: (ئایا خۆبەندكاری زانكۆ هیچ لە مامۆستا فێر
دەبێت؟ هەروەها ئایا پروانامەكانی دكتۆرا قابیلن بۆ پەخەگرتن لێیان یان
نەخێر؟) منیش بێگومان پەخەگرانە گوتیبووم كە بەداخەو شەهاده و
دكتۆرا شەرعیەت دەدەنە راستبوونی مامۆستا بەرامبەر خۆبەندكاری
بەستەزمان، هەروەها گوتیبووم كە زۆر كەتیبی نائەكادیمی هەن لە زۆربە
شەهادهكانی دكتۆرا بەپێزترن. . . لەوێش زیاتر شتێكى وام نووسیبوو كە
لەمەودوو پێویستە گوێ لە خۆبەندكارەمان بگڕین! لەسەر ئەم قسە
سەرۆكایەتیی بەشی كوردی و لیژنەی زانستیی بەشی كوردی لە كۆلیژی
ئاداب، بە سەرۆكایەتیی پروفیسۆر مەرف خەزەدار، لەسەر تادا ویستیان
فەسڵم بكەن، بەلام پاشان لیژنەی زانستیی بەش مەزەتەبەكیان لەسەرم
نووسی و لەویدا كاریكیان پێكردبووم كە با بە دەواری شەری نەكردبێ،
ناردبوویان بۆ گوڤاری (پامان)، گوڤارەكەش پێی گوتیبوو: (زۆر قسە
ناشیرین و جێبەجێ تێدا یە، هەندێكى لێ لابەدن. . . ئێجا بڵاوی
دەكەینەو!).

ئەمەى گێرامەو نمونە یەكی زۆر بەپەلە و ساكاری ئەم سەنگەرەستە
مامۆستایانی زانكۆ یە دژی قوتابی؟ نمونە یەكی دیکەش: ئەو
پێككەوتننامە سێ قۆلییە لە سالی (۲۰۰۳) لەنیوان سەرۆكایەتیی
هەر سێ زانكۆكانی دهوك و سلیمانی و سەلاحەدین لەپێناو لەباربردنی
هەموو جۆرە خۆپیشاندا نێكى خۆبەندكارانە. ئەمە سەنگەر... جیاوازییەكی
دیکە!

- چى؟

- قوتابیسان و گهنج، بهردهوام، له سهنتهر و بنکه پۆشنبیرییه
جۆراوجۆرهکانیاندا گۆڤار و پۆژنامه ده‌رده‌که‌ن و کۆر و سیمینار ده‌گێرن و
خولی فێرکردن سازده‌ده‌ن و کتیبخانه‌یان هه‌یه. له کۆر و کۆبوونه‌وه و
سیمیناره‌کانیشیاندا به‌ردهوام باسی یاخیبوون ده‌که‌ن و په‌خه له مه‌عریفه و
کۆمه‌ل و سیاسه‌ت و ئه‌خلاق و دین و ده‌سه‌لات ده‌گرن..

- ده، من راشکاوانه قسه ده‌که‌م: که‌چی له کۆر و کۆبوونه‌وه‌کانی
مامۆستایاندا، به‌ردهوام - به‌تایبه‌تیش کاتێ ده‌سه‌لاتداریکی گه‌وره‌ی
حیزب ئاماده ده‌بێت - باسی هه‌ره گرنگ و باسی هه‌ره له‌پیشه‌وه‌تری ئه‌و
مامۆستایانه مه‌سه‌له‌ی مووچه و وه‌رگرتنی پارچه‌زه‌وی و ئه‌م به‌رژه‌وه‌ندییه
تایبه‌تیانه‌ی خۆیان!

- ئه‌مه به‌لگه‌یه‌کی دیکه‌ی ئه‌وه‌یه که مامۆستا (له به‌رژه‌وه‌ندییه
تایبه‌تییه‌کانی خۆی زیاتر) نایه‌ویت و به‌لایه‌وه گرنگ نیه ریفۆرم ساز
بکری. به‌تایبه‌تیش چونکه ئه‌و ریفۆرمه له به‌رژه‌وه‌ندیی ئه‌ودا نیه.

- ته‌نانه‌ت له کۆنفێرانسه هه‌ره گه‌وره‌که‌ی ئه‌م دوواییه‌ی مامۆستایانی
زانکۆدا که هه‌ر سێ زانکۆ به‌شدارییان تێدا کردبوو و پروانه‌ی ماجستێر
بۆی نه‌بوو به‌شدارێ تێدا بکات و چه‌ندین ملیۆن دۆلاری بۆ خه‌رج کرا: به
هه‌موویان نه‌یان‌توانی سانتیمه‌تریکیش گۆران و ملیمه‌تریکیش ریفۆرم
دروست بکه‌ن له‌ناستی زانکۆدا.

- نه‌ک قوتابی، یان نوێنه‌ریکی خۆینه‌کاران، ته‌نانه‌ت مامۆستای
هه‌لگری پروانه‌ی ماجستێریش بۆی نه‌بوو به‌شدارێ له کۆبوونه‌وه‌کانی ئه‌م
کۆنفێرانسه‌دا بکات (چونکه گهنج بوون).

- که‌واته، مامۆستایان چاره‌نووسی خۆیان و قوتابیان و زانسته و
مه‌عریفه و میلیه‌تیان سپاردۆته ده‌ست حیزبه‌کان، بوونه‌ته پاشکۆی ئه‌وان و
پالێان لێ داوته‌وه.. کێ کێ ده‌خۆن و ده‌نوون؟ هه‌ر بۆیه‌ش له سه‌نگه‌ری دژ
به‌ ته‌له‌به و گهنج دان!

- مه‌سه‌له‌که هه‌ره‌مییه.

- چۆن؟

- مامۆستاكان ملكه چى سەرۆك بەشى خۆيانن، يان ملكه چى بەرپۆه بەر. سەرۆكى بەش يان بەرپۆه بەرەكان كۆبونە وەيان پى دەكەن و برپارەكانيان بۆ دەخوئىنە وە بۆئە وەى جىبە جىتايان بکەن.

- بەرپۆه بەر و سەرۆك بەشەكانىش؟

- بەرپۆه بەر و سەرۆك بەشەكانىش ملكه چى بەرپۆه بەرە گشتىيەكان يان عەمىدەكانن كە كۆبونە وەيان پى دەكەن بۆئە وەى برپارەكانيان جىبە جى بکرىت.

- عەمىد و بەرپۆه بەرە گشتىيەكانىش ملكه چى سەرۆك زانكۆكان و وەزىرەكانى پەرورەدەن.

- كە واتە، ئەمە هېچ سوودىكى نىيە ئەگەر بۆ نمونە سەرۆك بەشىك يان بەرپۆه بەرەك لابیەن و سەرۆك بەشىك يان بەرپۆه بەرەك دىكە لە جىتى دابىتىن؟

- نەخىر، چونكە پىويستە عەقل و سىستەمەكە بگۆردىت نەك وەسىلەكانى جىبە جىكردن. سەرۆك بەش و بەرپۆه بەر تەنيا وەسىلە يەكى جىبە جىكردنن و بەس.

- ئايا ئەمەش هەر هېچ سوودىكى نىيە ئەگەر بۆ نمونە عەمىدىك يان بەرپۆه بەرەك گشتى لابیەن و عەمىدىك يان بەرپۆه بەرەك گشتى دىكە لە جىتى دابىتىن؟

- بىگۆمان نەخىر. تۆ سەيركە: هەموو عەمىدەكان و هەموو بەرپۆه بەرەكانى گشتى پەرورەدە خاوەن بۆوانامەى بەرز يان دكتورا يان پروفیسۆرى بوون و زۆرەشيان عەدەتەن خاوەن ئەزموون، ئەدى مادام بۆچى هېچ رىفۆرمىك يان گۆرانكارىيەك، وا بۆ ماوەى پازدە سال دەچى نەهاتە جىبە جى كردن؟ مەسەلەكە گۆرپنى شەخسەكان نىيە (زۆرەشيان پىرن)، مەسەلەكە گۆرپنى عەقل و سىستەمەكە يە: دەبى عەقلىكى تازە هەبىت و سىستەمىكى نوێ و هاوچەرخ بەبىندرىتە مەيدانەكە.

- كە واتە، تەننەت ئەوێش هېچ سوودىكى نىيە ئەگەر بۆ نمونە سەرۆك زانكۆك يان وەزىرىك لابیەن و سەرۆك زانكۆك يان وەزىرىك دىكە لە جىتى دابىتىن؟

- ئىيمە ئەوا پازدە سائە سەرۆك زانكۆبەك لادەبەين و سەرۆك زانكۆبەكى دىكەى لەجىياتى دادەنئىين و واتىدەگەين كە ئازادىيان لەگەل خۆمان هيناهو..

- وەزىرىك لادەدەين و وەزىرىكى دىكەى لەجىتى دادنئىين و واتىدەگەين رىفۆرمان كىردوو..

- بى خەبەرىن لەوہى كە پىتويستە پىش ئەم كارە و پىش ھەموو شتىك سىستەمە كەودەن و مەنھەجە پىر و عەقلىيەتە بەعسى و نەرىتە كۆنەكانى مەعريفە و ئەخلاق و سىياسەت و ئىدارە ھەلتەكىتىن!

- بەراستى حەيف بۆ ناوچەى زانكۆ و كۆمىتەى زانكۆ، حەيف بۆ حەيكەن!

- بۆچى؟

- حەيفە وا بىردەكەنەوہ كە ئەگەر بەرپۆبەر و عەمىد و مەمىد يان وەزىر بگۆرن ئەمە دەبىتە ھۆى گۆرانكارى و رىفۆرم.

- بۆ چما ناوچەى زانكۆ و كۆمىتەى زانكۆ برىار لەسەر ئەوہ دەدەن كى بگەنە عەمىد و كى بگەنە سەرۆك بەش و چ سەرۆك زانكۆبەك لەجىياتى ئەوہى پىشوو دابىين؟

- بەلى، حىزب برىاردەدات. لەوكاتەشدا حىزب بىنگومان پىرەكەرىك كە يەكىيەتى بىت يان دەلەقۆرىك كە پارتى بىت، بەلايەوہ زۆر لەپىشتەر و گونجاوتر و زاناترە لەچاو مامۆستايەكى گەنجى زاناي «بىتلايەن» كە لەگەل داخوازىيەكانى وەچەى نوئ و قوتابىياندايە و دەيەويت رىفۆرمىك لە زانكۆدا بكرئ.

- بەلام ئەمە ماناي وا نىيە كە مامۆستا و پروفىسسۆرە پارتى و يەكىيەتییەكان ھەمويان پىرەكەر و دەلەقۆرن و بى مستەوان. عەيبە بۆ تۆ، تۆ خۆت مامۆستاي زانكۆيت و عەيبە بۆ تۆ كە ھىندە دەمت پىسە و جنىتو دەدەى!

- ياخيون بەناو زمانىشدا دەروا. من و گەنجە ياخييووہكان و قوتابىيانى نارازى، لە وشە و زمان زياتر ھىچ ئامرازىكى دىكەى دەبرىن و ھىچ دەسلەتتىكى دىكەمان نىيە. ئايا ئەوہشمان پى بەرەوا نازانىت كە ھىچ

نەبىي بە زمان خۆمان لەو توورپەيى و ياخيىبونەي خۆمان بە تال بکەينەو؟
من بە پيچەوانەو، بە ئانقەست ئەم کارە دەکەم: پيتم خۆشە و بەلامەو گرنگە
ئەو توورپەيى و ياخيىبونە هەميشە لەناو زمانيشماندا ڕەنگ بەداتەو و
خۆي تەعبير بکات. ياخيىبون، چۆن بەناو هۆلتي موحازەرات و نادبي
تەلەبە و شەقامەکاندا دەروات پيويست وایە بە هەمان شتێو بەناو زمانيشدا
بروات! لەکاتى توورپەبون و هاواری هەلچوون و ياخيىبوندا من ناتوانم
بليتم «ئەو جەنابى سەرۆک زانکۆيە» دەليتم «ئەو پيرە کەرە کۆنە
بە عسييه»؛ ناتوانم بليتم «ئەو عەميدە بەريژە»، دەليتم «ئەو دکتاتۆرە
ستالينييه»؛ ناتوانم بليتم «کۆري زانيارى کوردستان» دەليتم «گۆري
زانيارى کوردستان»؛ ناتوانم بليتم «راوێژکارەکانى وەزيرى پەرەردە و
پۆشنبيري» دەليتم «کاوێژکارەکانى وەزيرى پەرەردە و پۆشنبيري»..
ئەمەش چونکە تەنيا ئەمان بەرپرسيار و تاوانبارى يەکەمن لەو مەهزەلە
پۆشنبيري و پەرەردەيى و زانکۆيەي ئەمڕۆ گەنج و قوتاببيانى
بەستەزمان بە دەستيانهو دەتليتنەو. ئەم زمانەي من، ئەگەر تۆ بە پيسى
دەزاني، هۆبەکەي ئەو يە کە بەناو واقيعيکي پيسدا تپەرپو: بەلام
ئامانجەکانى: پاک، داهاتوويەکي زيرەوشان و پر خيتر و بيريان ليو
دەدرەوشيتەو، داهاتووي پرووناک و جواني وەچەيەکي ياخي.

- من گوتم: ماناي وانيە مامۆستا و برۆفيسۆرە پارتى و يەکیەتييهکان
هەمويان پيرەکەر و دەلەقۆر و بي مستەوان.

- زۆر راستە، بەلام ليم قبوول بکە منيش «ئەم جارە بەئەدەبەو» بليتم:
هەر مامۆستايەک ئەگەر يەکیەتي بوو يان پارتى بوو ماناي وانيە دەبيتە
سەرۆک بەش و عەميد و بەرپوڤەر و تەنانەت سەرۆک زانکۆ و وەزيريکي
زانا و ليها توو! چونکە تۆش دەزاني، سەبارەت بەو ي ئەم توێژە وردە
بۆرژوايەي مامۆستا و پۆشنبيران، مارکس گوتەني (هەلپەرسەن) و
بەدوواي بەرژەو ندييه تايبەتييهکانى خوياندا ویتن، نيوى زياتريان لەو
جۆرانەن کە -بەپيى بارودۆخ و بەرژەو نديي خويان - گيڕ دەگۆرن.

- چي دەگۆرن؟!

- قوربان، گيڕ! گيڕ دەگۆرن يەعني پيش راپەرین بە عسي و رەفيق

حیزی و مەنسوولی بە عەس بوون، کەچی ئەمڕۆ - چونکە باش لە گەمە کە دەزانن - بۆ خاتری ئەوەی پلە و پایە و کورسییەکانیان و دەدەست بەیئەنە وە دین دەبنە پارتی یان یەکیەتی! من چەندین بەرپۆشە و وەزیر و عەمید و سەرۆکی زانکۆ و سەرۆکی بەش دەناسم کە جاران بە عەسی بوونە و ئەمڕۆ پارتین یان یەکیەتین، پێش ۱۹۹۶ یەکیەتی بوون و ئەمڕۆ پارتین، پێش نازانم کە ی شووعی یان پەکە کە یان ئیسلامی بوون و ئەمڕۆ یان یەکیەتین یان پارتین. هەرایە لە هەمزی بەگی: لە پێناو پلە و پایە و کورسی..

- راستە، ئەم دیاردە یەکیەتیکە لەو پەخە زۆر توندانە ی کە جەماوەر هەمیشە، هەر لە سەرەتای راپەرینە و، ئاراستە ی دوو حیزبە فەرمانرەواکە ی دەکات.

- ئەم دیاردە ی چی دەگە یەنی؟ ئەو دەگە یەنی کە حیزی دەسەڵاتی تەداریش حەزە دەکات ئەم جوۆرە خەڵکە هەڵپەرستە نەزان و پیر و گەلخۆیە لە دەوری خۆی کۆیکاتە وە.

- بۆچی؟

- چونکە دەسەڵاتی تازە حوکم بە دەستە و گرتو و هەمیشە لە زانست و پۆشەبیری پەسەن و یاخی و ریفۆرمخواز دەسەڵە مێتە وە. کەسانێکی پێوستە ملحیز ملحیز مەسئولێکی حیزب هەرچی فەرماشت کرد، بە گۆتی بکات. ئەم کەلە پیرە هەڵپەرستانەش باشتین و گونجاوترین دەست لە سەر سنگە کان! هەر ئەمەیشە نەیتینی ئەوە ی کە مودیریەت و وەزارەت و زانکۆ و دەزگاکانی دیکە بەم نەوعە پیر و کەر و کە و دەدانە پر کرانە وە و گەنج و قوتابیە یاخیبو وە کان دەچە و سینە وە!

- من واتێدە گەم هەر ئەمەیشە هۆی ئەوە ی کە گۆرانکاری و ریفۆرمە کان تا ئێستا تەنیا لە ناستی گۆرینی پلە و پایە و کورسییە کان دەکرێت و بەس..

- بە ئی عەمیدێک لادە دەن و عەمیدێکی دیکە ی لە جیتی دادە نین، وەزیری یک یان سەرۆک زانکۆ و سەرۆک بە شتیک لادە دەن و وەزیری یک یان سەرۆک زانکۆ و سەرۆک بە شتیک دیکە ی لە جیتی دادە نین..

- بە لām گۆرانکاری لە سیستەم و عەقڵیەت و میتۆدە کان ناکەن، چونکە

له وکاته دا زۆربه ی ئهو پیر و کهر و که و ده نانه ده بی ناچار ناچار ته قاویت بکرتن یانیش له نه نجامی ئه وهی که ده رۆستی واقیعه زانستی و پهروه دهیی و زانکۆیی و رۆشنبیرییه تازه که نایهن و تییان ناگهن، ورده ورده خۆیان ده پوو کینه وه و له ناوده چن.

- که واته، راسته: پتویسته عقل و سیسته مه که بگۆردریت نه ک وه سیله کانی جیبه جیترکردن.

- نایکهن چونکه هه موو ئه م نوخته ده سه لات هه لپه رست و پیرانه (له سه روک به ش و به رتیه به روه بگره تا ده گاته عه مید و به رتیه به ره گشتیی و وه زبره کان و سه روک زانکۆکانیش) نایانه ویت و ناتوانن هیچ گۆرانکارییه ک له عه قلیه ت و میتۆد و مه عریفه و سیسته مه که دا بکه ن: چونکه هه ر یه کێکیان له خواره وه له لایه ک به رژه وه ندیی خۆی تیکده چی له لایه کی دیکه شدا ملکه چی ئه وهی سه رووتره؛ ئه وهی سه رووتریش به هه مان شتیه ملکه چی سه رووتری خۆیه تی.

- هه موو ئه م زنجیره ملکه چیه شیان به هه نجه تیک به ستوته وه و به ره وایان کردوه که پتی ده گوتری «قانون» یان (قانونی ئیداره) که هیچ که سێک و مودیریک و عه میدیک بۆی نیه سه ربێچی بکات ئه گینا ده رده کرت.

- میشتیل فۆکو ناو له م په یوه ندیه ملکه چیه ده نیت «میکروفیزیای ده سه لات». چونکه پتی وایه هه موو ملکه چیه ک به زۆر (واته به پتی یاسا) به شتیه کی ورد و میکروفیزیایی که هیچ که س به ئاسانی هه ستی پیناکا به ستراوه ته وه به ملکه چیه ک بۆ سه رووتر ئه ویش بۆ سه رووتر و سه رووتر و سه رووترین.

- جارتیکیان له جزووری جه نابی سه روک مه سهوود بارزانی دانیشتیووم، هه وائی زانکۆ و باری زانکۆی لی پرسیم، منیش زۆر ره خنه گرانه و نا رازبیانه باسی زانکۆم بۆی کرد و تیمگه یاند که پتویسته ریفۆرم و گۆرانکاری بکرت، له وه لامدا، زۆر خاکه رایانه، ته نیا به یه ک جومله وه لامی دامه وه گوتی (ئیمه پتشمه رگه ین، ئه گه ر پیمان بلتین: پتویسته ئه و

شاخه بگرین، ده توانین بیگرین! بهلام گۆرینی سیسته می زانکۆ و ریفۆرم له زانکۆدا نهوا ئیوه خودی خۆتان واته مامۆستایان بهرپرسیارن).

- که واته پتویسته پتیش هه موو شتیک قانونه کان بگۆرین، ناوه رۆکی نهو مه عریفه یه بگۆرین و قانونی دیکه یان بۆ دابنیتین.

- پتویسته نهو گۆرانکاری و ریفۆرمه له خودی زانکۆوه، له ناو زانکۆوه یان له ناو پهروه رده وه دهست بێ بکات.

- بهلام تۆ ده لێ ئهم کاره مامۆستایان نایکهن، ئاماده نین بیکهن!

- به لێ چونکه زۆریه یان له سهرووتره کانی خۆیان ده ترسن و هه زناکه ن بشیوی دروست ببیت، جگه له مهش له بهرژه و هه ندیساندا نیه. نهوانی دیکهش پیرن و هه ر ئه سلهن باوه ریان به «جووله» نیه.

- باشه، ئه دی پتیش ماوه یه ک (له ۲۰۰۵/۴/۱۰) له سلیمانی سه دان مامۆستا رژانه ناو شه قامه کانه وه و داوایان ده کرد ریفۆرمی ک له به ستینی پهروه رده دا بێته دی!

- ئافه رین بۆ ئهم مامۆستایانه، چونکه پتیش مامۆستایانی زانکۆ که وتن و لهم مه یدانده هه موومان ده زانین ئه مه یه که م جاره راپه رینی مامۆستایان له کوردستانی ئازاددا سه ره له بدهات، بهلام تۆش ئاگاداریت تا ئیستا هه یج وه لامیکیان نه بوو!

- به لێ، چونکه ریفۆرم و گۆرانکاری به که له بهرپۆه به رتیبی گشتیی پهروه رده و وه زاره تی پهروه رده و سه رۆکایه تی زانکۆه پتویسته بکرت!

- ئه دی بۆچی نایکهن؟

- چونکه زۆریه ی مودیره کان و سه رۆک به شه کان و مودیر عامه کان و عه مه یده کان و سه رۆک زانکۆکان و نهو مامۆستایانه ی ده سه لاتیان هه یه له داخوازی به کانی قوتابیان و مامۆستای گه نج تیناگن، یانیش پیرن و تاقه تی ئهم به زمه یان نه ماوه، یانیش کۆنه به عسین، واته عه قلیه تی زۆریه یان خاوه ن عه قلیه تی که که ناوه رۆکه که ی ده گه رپته وه بۆ سه رده می «داخل حسن» و «حمديه صالح و بناتها...».

- مه به ستت ئه وه یه که خاوه ن عه قلیه ت و بیر کردنه وه و میتۆدیکی

کۆنن؟

- به لئی. مه سعوود محمدهد نه مانه ناو ده نیت «جه ندرمه ی کونه پهرستی و تاریکییری و پاشه کشه و سته م».

- که واته، نه م پرژه یه تنیا ته له به و وه چه ی نه مړو خه باتی بو ده که ن و تنیا نه وان تیی ده گن؛ له گه ل ژماره یه کی زور که می ماموستایانی که نج و یاخی و شایسته که به راستی ماموستای راسته قینه نه وان!

- من شتیکی دیکه ده لیم.

- چی؟

- ماموستاکان، که له خواری خواره وهی هه موویان، واته له بهر نه وهی له بهر حوکمی قانون و فرمایشه کانی هه موو نه وانه ی سهره و دان و له ژیر پاله په ستوی هره خواره وهی هه ره مه که دان، له هه موویان به سته زمانتر و گوناخترن.

- نه خیر؛ ماموستایان له هه موویان دکتاتورترن.

- چونکه نه وانیش داخی سهره وهی خو یان به قوتاییه کانیان هه لده ریژن؟

- راسته.

- که واته قوتاییان و وه چه ی نوی له هه موویان گوناختر و مه زلومترن.

- به لئی.

- په ک!

- چی؟

- ده بیني چ مملاتی و زوران بازییه کی بیده نگ و شاروه له م به ستینه دا هیه و که سیش پتی نازانی؟! به لئی. که واته، تو وایده بیني که ماموستایان به شتویه کی گشتی، شتیک له هه لپه رستیان تیدایه. ها؟!

- نه گهر به راوردیان بکه یت به ته له به، به لئی.

- بویه ش هیچ یه کیکیان ناماده بیان نیه مان بگرن.

- ماموستاکان؟

- به لئی ماموستاکان و به رتوه به ره کان و عه میده کان..

- نه مه ش چونکه، به رای تو، له سەنگه ری ده سه لاتدان دژ به سەنگه ری ته له به.

- جگه له مه ش، خودی خویشیان به شتیکن له مه کینه که.

- کام مەكینه؟

- مەكینهی چەوساندنەونەى گەنج و تەلەبە.

- یەعنەى تۆپیت وایە مامۆستا تەلەبە. دەچەوسینیتهوه؟

- چەوساندنەوێهەکی مەعریفی و روشنبیری و ... شتی تریش ... بێ
ئەوێ باسی حەیزەران و قەصاص کردن و دەرکردن و بە زۆر یان بە نانقەست
ساقیتکردنی تەلەبەش بکەم! من پێم وایە: مامۆستا نەک هەر تەلەبە
دەچەوسینیتهوه، بەلکۆ تەلەبە پتووستە مامۆستا بە دوژمنی خویشی
بزانیت.

- تۆچ بەلگەیهکی دیکەت هەیه کە تەلەبە لەلایەن مامۆستاوه
دەچەوسینیتهوه و مامۆستا دوژمنی تەلەبەیه؟!

- مامۆستایەک لەجیاتى پێی راست پێی غەلەت پێشان بدات؛
لەجیاتى پروناکی و جوانی و پێکەنین تاریکی و ناشیرینی و گرژی بخاتە
دەروونتەوه؛ لەجیاتى فێرکردنی زانست و مەعریفە و هونەر ئەو شتە
بجوێتهوه و کاویژ بکات کە تۆ بە دیاریهوه خەو بباتەوه و پارەیش بەهۆی
تۆوه وەرگیریت؛ ئەوه دوژمنی تۆیه؛ ئەو مامۆستایە دوژمنی تۆیه کە بێت
و هەک پۆلیس لە ئیستیعەلامات بوەستیت بزانیت پانتۆرت لەبەرە یان
تەننووڕە؛ ئەوه دوژمنی تۆیه نەهێلێت تۆ خۆت مامۆستای سەرپەرشتیاری
باسی دەرچوونت یان باسی ماجستێر و دکتۆرات بەئارەزووی خۆت
هەلبێژیت؛ ئەوه دوژمنی تۆیه کە گویت لێ رانەگرێ وەختی بە خۆت و بە
هەموو قوتابییهکانی دیکەى چەندین پۆلەوه پێی دەلێن (تۆ مامۆستایەکی
خراپیت و وازمان لێ بێنە) کەچی پشتیوانە هاوچۆر و هاوکارەکانی ئێدارە
بەزۆری زۆردارەکی هەر ئەوت بۆ بخەنەوه پۆل و تۆش بە گێرەشیۆت و بێ
ئەدەب لەقەلەم بدەن؛ ئەو مامۆستایە دوژمنی تۆیه کە بە تف و دار و جنیو
و «دانیشه» و «نابی» و «کتیب بۆ راوهاندن» وەلامی پرسیارەکانت
بداتەوه؛ ئەو مامۆستایە دوژمنی تۆیه کە وات لێدەکات مەکتەب یان زانکۆ
بەجێ بهێلێت، ئەو مامۆستایە دوژمنی تۆیه کە وات لێدەکات لەداخی ئەو
و لە حەژمەتان و لە ریسواییان ئەوت بە خۆت داکەیت و خۆت بسووتینی!

به کورتی: ئەو مامۆستایە دوژمنی تۆیە که پێگر بیت لە بەردەم پێشکەوتنی
تۆ و خۆدەرپرینی تۆ و وەدیھێنانی ئاوات و ئارەزووەکانی تۆدا. نازیزەکەم..
تۆ لەو دەچێ ئاگاداری ژيانی تەلەبە و مامۆستا نەبیت. دەزانی.. من..
حەزەکەم کتێبەکەی مەسعوود محەممەد بخوێنیتەو بە ناوێشانی (مرووف و
دەورو بەر)، جوملەییەکی زۆر جوانی تێدا یە لەم بارەییەو.

- چ دەلتی؟

- دەلتی: وا دەبێ ئەو پێبازەیی که مامۆستا و رابەر و
هونەرکار بەسەریدا دەپۆن، بەهۆی کۆن بوونییەو، دەوری
چاک و سوودبەخشیی بەسەر دەچیت.. کهچی بەشی زۆری
ئەو رابەرانی وەک سووفی و دەرویش پەنجە لە زەرگ و تەپڵ
و دەفە گیردەکەن.. بەشیوێیەکی جەزبەگرتوانە پێی لەسەر
پراستبوون و پیروزیوون و دروستبوونی پێبازە که دادەگرن و
بە بەژن و بالایدان هەڵدەلێن؛ بەمەشدا بەیە کجارەکی لە
نوێدۆستی و پێشکەوتنخوازی و خەسلەتی رابەراییەتی
دەتارێن و دەبنە جەندرمەیی کۆنەپەرستی و تاریکبیری و
پاشەکشە و ستم.

دەستگیریت لە عەمەلدا قەت نەکا مورشیدی پیر
دەستی تۆی گرتوو، پێی بەستووی مانەندی ئەسیر!
حاجی

- تۆ به لگهی دیکهت ههیه بۆ سه لماندنێ ئه وهی که مامۆستا ته له به ده چه و سینتته وه و دوژمنی ته له به یه ؟!

- تازه ها تبه و مه وه له ۱۹۹۴، مامۆستایه کی هاوکۆلیژم - له ئاداب - ده یگوت: سویندم خوار دو وه که فلانه قوتابی هه ر ده بی ساقیت بکه م! گوتم: بۆچی؟ گوتی: له به رته وهی له ناو ده رسی خۆم به چاوی خۆم دیومه خورمای ده خوار! گوتم: ئی خورما باشه بۆ بیدارمانه وه و زیندو و مانه وهی می شکی ته له به هه رده ها بۆ وه رگرتنی که رمی به م زستانه سارده ی ناو ئه م پۆله سه هۆ له بانه! گوتی: نه خیر، ده بی هه ر ساقیتی بکه م!.. ساقیتیشی کرد! نیتر دو وای ئه م قسانه ی ئه و، ئه وم بیرها ته وه که من له ناو هۆلی محازره کانم (که له پاریس بوو) به رده وام چایه ک یان قاوه یه کی لیمۆناویم له سه ر میزه که م دانا بوو، به رامبه ر مامۆستاکه شم دانیشته بووم و ده رسم ده نووسی هه وه). من چۆن ئه م جوړه مامۆستایانه به دوژمنی سه ر سه ختی ته له به نه زانم؟

- به لام..

- تو، مادام به ناو ژیان و په یوه ندییه کانی نیوان مامۆستا و ته له به دا قوول نه بوو یته ته وه، به س برۆ مانشیت و ده نگویاس و هه واته کانی نیو رۆژنامه خۆتند کاریه کان بخۆینه وه، ئنجا له وه تی ده گهی که ئاخۆ ته له به هه قیه تی مامۆستا به دوژمنی خۆی بزانی ت یان نا؟ له سه ر لاپه ره ی رۆژنامه خۆتند کاریه کانه، به مانشیت، ئه م هه ستی دوژمنایه تی و توو په یی و نا په زایی و هه ستی تۆ له و ئازار و داخوازیانه ده خۆتینه وه:

با مامۆستا کاغان ته می بکه یین!

له قوتابخانه یه کی (دینار تی) مامۆستایه ک ده ستی قوتابی هه کی خۆی ده سوو تینی

ئه و مندالانه ی له ترسی مامۆستا وازیان له خۆتندن هینا

قوتابی به ئاره‌زووی خۆی به‌ش هه‌لنا‌بژێرتیت

زانکۆ‌بیکاری به‌رهه‌م ده‌هێنیت

ده‌نگی جه‌نابی عه‌مید ده‌نگی کۆره‌ شیخیکه‌ و قه‌بوول نا‌کات
که‌س له‌ کاروباره‌کانی زانکۆدا قسه‌ بکات.

له‌ قوتابخانه‌کاندا پاره‌ له‌ قوتاتبیان وه‌رده‌گیریت.

ده‌رکردنی قوتابی له‌ پۆلدا

گه‌ره‌نتیی ته‌ندروستیمان (زمانی صحی) ئه‌رکی حکومه‌ت و
سه‌رۆکایه‌تی زانکۆیه‌!

زانکۆ چه‌قی هه‌لگیرساندنێ شوێشه‌کانه‌

ده‌بی حیزب به‌ند بکرت نه‌ک ته‌له‌به‌!

مامۆستایانی ئێمه‌ له‌ ئاست گه‌یاندنی په‌یامێکی رو‌شن‌بیری
هاوچه‌رخدا نین

له‌ زانکۆی سلێمانی گرووپی هه‌لوێست ناسنامه‌یان لی
ده‌سه‌ندریته‌وه‌

بۆچی پێگه‌ له‌ خوێشاندانی خوێندکارانی زانکۆی سلێمانی
گیرا؟

له‌ په‌رتووکی جوگرافیا‌ی پۆلی پێنجه‌می سه‌ره‌تاییدا وه‌زاره‌تی

پەرورده دان به کوردستانی بوونی کهرکووکدا نانێ

گۆرپینی ئیداره‌ی زانکۆ و سیسته‌می خۆپندن

قوتابییانی کۆلیژی زانست به‌شی کیمیا مان ده‌گرن

قوتابیان ئه‌سیری کیشه‌ی حیزبه‌کان..

گۆرانکاری له سیسته‌می په‌روه‌رده و زانکۆیی ئه‌رکیکی زۆر
پێوسته

١٣ ئه‌ندامی لقی کۆمه‌له‌ی خۆپندکاران ده‌ست له کار ده‌کێشنه‌وه

له ده‌ربه‌ندیخان خۆپندکاران داوای لابردنی مزگه‌وتی نزیک
قوتابخانه‌که‌یان ده‌که‌ن

له راپرسیه‌که‌دا ٨٩/ ی گه‌نجان بێزار و نارازین له ژبانی
خۆیان

له ولاتی ئێمه‌دا حکومه‌ت تا ئێستا به‌رنامه‌یه‌کی بۆ
دیموکراتیزه‌کردنی زانکۆ و په‌روه‌رده ئاماده نه‌کردوه.

کۆمه‌ڵێک نه‌وجه‌وانی هه‌ولێر: له کۆتاییدا هه‌موو گه‌نجی
کوردستان ده‌بن به پۆلیس

پێوسته رێگه له قبوول خاص بگه‌ڕیت

تیرۆرستان دوو خۆپندکار شه‌هید و دووانی تر بریندار ده‌که‌ن

قوتابیان بهشی ناوخوايان نيه، هه نديكيان له مزگه وته كان
دهخهون

كولتوورى ئيمه كولتوور يكي ئيستيداديه

ماموستاي زانكويان شواني رانه مه؟

له كوليتري ئادابي زانكوي سه لاهه دين قه دهغه يه ماموستا له گه
قوتابي بيت!

پيويسته فيربووني زمانى ئینگليزي پهرى پي بدرت و زياتر
بكرت!

ژماره ي كتيبخانه كانمان بو زياد بكه!

ئاخ، نه خوشخانه بوگه نه كانمان!

مانگرتنى قوتابيانى كوليتره كانى نه نداد زيارى و ئینگليزي
ئيواران

له دوواناوه نديي (زهرايه ن) به تو مه تي ئاژاوه نانه وه ٣٤
قوتابي نه قل ده كرتن

سيسته مي غيا بات چاره سه ريكي جيدى ده و،

له كتيبخانه ي گشتي هه وليتر كچ و كور له يه كترى جيا
كراونه ته وه

له قوتابخانه و زانکوکاندا له پیکردنی پانتول بۆ کچان
قه ده غه یه!

که میی بینایه ی قوتابخانه له شاروچکه کاندا

که میی پۆل له به شه کاندا

خویندکاری دیتها ت فراموشکراوه

ده سدریژی ده کرتته سهر قوتابیان

تابلوی نازاد نازاده به لام مانای ئه وه نیه بییت به به ره لایی!

خویندکاران داوای پاک کردنه وه ی ده سه لاتی حیزب ده که ن له ناو
زانکودا

قوتابیانی زانکۆ داوای زیاد کردنی ده رماله ده که ن

دیاردی سوال کردن و کلۆلیی خانه نشینان

گه ره ننتیی ته ندروستیمان (زمانی صحی) ئه رکی حکومته و
وه زاره تی پهروه رده یه!

خویندکاران داوای دابین کردنی پید او یستییه کانی به شه
ناو خو بییه کان ده که ن:

دابین کردنی سوپا، نهوت، کومبار، قهرو تله، په رده،
دروست کردنی ده رمانخانه ..

دابینکردنی پاس بۆ هاتوچۆکردنی قوتابیان

به شه ناوخۆییه کائمان حه مامیان نیه

دهرگای به شه ناوخۆییه کان له کاتژمێر شهشی ئیواره وه
داده خریت

نه بوونی سه رچاوه ی زانستی نوێ له کتیبخانه کاندا

دابینکردنی بنکه ی ئه نته رنیت له ههر به شیکى کۆلیژ و له ههر
به شیکى ناوخۆیدا

به رپرسی زانکۆ به قوتابیانی به شه ناوخۆییه کان ده لیت «برۆ
داوای سوپه له باوکت بکه!»

له بهردهم زانکۆی سلیمانیدا چهند ئاسایشیک میلی ده مانچه له
چهند خۆتندکارێک راده کێشن و یه کێکیان ده سگیر ده کهن

پۆلی زانکۆ ئیفلجیه

کێ به رپرسیاره له هه له ی پرسیاره کانی پۆلی شه شه می
سه ره تایى ئه مسال؟

له خۆپیشاندانی کدا له زانکۆی سه لاهه دین قوتابیان داوای
گۆڕینی ئیداره و دابینکردنی ده رماله و سووته مه نی ده کهن

کۆلیژی شه ربعه به ره و هه ج ده روات

چەند ژمارەيەکی رۆژنامەيی خویندنی لیبرال دەستیان بەسەردا
دەگیری

سەردان بۆ پەیمانگە و کۆلیژەکان قەدەغەيە

پەیمانگە وەک بەندیخانەيی سەدە کۆنەکانە

لە هەرمێکدا چوار شێوازی فێربوونی ئەلف و بێی پۆلی
یەکەمی سەرەتایی

تاقیکردنەوە لە هەندێ کۆلیژ بە زمانی کوردی قەدەغەيە

ئەگەر نەخۆش بکەوین پێیویستە حکومەت و سەرۆکایەتیيی
زانکۆ خەرجیمان بدەن و (زمانی صحی) مان بۆ داوین بکەن.

بۆچی رێگە لە خۆپیشاندانێ قوتاییانی زانکۆی سەلاحەدین
گیرا؟

ئایا سەدان تەلەبەيی خەریجی کشتوکالّ چ دەوریکیان هەبوو لە
بەرەو پێشەوەبردنی کشتوکالّی کوردستاندا؟

مەنەهەج و موفرەداتی دەرسەکان هی سالانی حەفتان و پێیویستە
بگۆردرێن

نەبوونی سەرچاوە و کتیبی تازه

باسی دەرچوون (بحث تخرج) دەبێ سالتیکی بۆ داوێنیت و

بیټه وەرگرتنی تایبه تمه ندى

مه رجه كانى وەرگیران له ماجستیر و دکتورا دادپهروه رانه نیه و
به فهرمايشتى حیزبه كان به رپوه ده چى

ئهمرۆ سه رنوسه رى رۆژنامه ی (ئهمرۆ) دادگایى ده کړى

خه رېج پاقله ده فروشى يانېش ته کسى هیه

ته نیا رۆژانى هه ینى بو ارمان هیه، که چى له و رۆژه شدا
کتیبخانه یان داخستوه!

پتوېسته مه لبه ندى فیربوونى زمانه ئه ورووپاییه کان له
کوردستاندا بکړینه وه!

ئهم مانشیت و هه والانه له م رۆژنامه گه نجان و خوتندکارى یانه ی
خواره وده دا بلا وکراونه ته وه له ماوه ی سالانى (۲۰۰۴ - ۲۰۰۵) دا: مه کو،
رووانین، ئافیتستا، شوناس، هاوالاتى، خوتندنى لیبرال، گوړان، زهنگى
زانکو، دیدى نوئ..

ئهم مانشیتانه، که مشتیکن له خهرواریک، باسى ژيانى ناله بارى
خوتندکار و لاوانى کوردستان بۆ ده کهن، چیرۆکه مه رگه ساتاوییه کانى
ژيانى قوتابى و گه نجان بۆ ده گپړنه وه؛ ئه وه ت بۆ باس ده کهن که پتوېسته
راپه رینیکى ئهم توژه بیدار و شکومه نده بیتچاره یه بکه ویتته سه ر پى! وه کو
گوتم: ئهم توژه سته ملیتکراوه له خووه نیه، به پېچه وانه ی توژى
ماموستاکانى خوېان، - له خووه نیه که ده یان گوڤار و رۆژنامه و
هفته نامه ی هیه! ئهمه نیشانه ی ئه وه یه که هوشیاریه کی بیتزار،
بیداریه کی تووره له نیویاندا وه کو بوړکان قولب ده دات و رۆژیک دادى
هه موویان پیکه وه ده ته قنه وه، هه موویان پیکه وه له ژیر ئالایه کی ره شدا

دهرژيته سهر شه قامه كان و دروشمی براده ره دیرینه کانی خویان دووپات
ده کهنه وه - به هاوار:

«پیرۆز» دوزمنی ئیمه یه ...

میشکتان و زنجیری پانتۆله کانتان .. بکه نه وه!

چیتەر جهنتا و ته باشیر مه گرنه دهست! دهسه لات بگرنه دهست!

رێزگرتنی له خوگه وره تر نه ما چیتەر به دووایدا مه گهری!

گه شبین بوونیش ههر گووه و به گه لک نایه، بجوولتی! ژیان
بگۆره!

که مێک به گوێ نه کردن، ده بیته زۆریک دهسکهوت

چیتەر خۆتان نارچهت مه کهن! خه لک نارچهت بکهن!

گوو له کۆمه لگه ده کهم .. ئنجا دلم خوش ده بی

ئیمه سه رقالی دنیا یه کی تازه و ره سه نین، خه یال خه ریکه
دهسه لات ده گریتته دهست ..

په نجه ره ی زۆر گه وړه به به ردی کی بچووک ده شک

به قانونیش مووه زه ف گه ییه هه ددی خو ی، ته قاو یته
ته مای چیمان هه یه، تاکه ی بژی شیعی من و زیوه ر؟
شیخ نووری شیخ صالح

نهمه یه هه قیقه ت و حالی په رله مانتارانی پیری کوردستان
که بوونه ته مایه ی گالته بیت کردن
له لایه ن نه وه ی نو تی گه نج و قوتا بیان و رۆژنامه نووسه لاوه کانه وه

مادام سهره خوئی کوردستان و دادپهروهی - وهک چاره نووس و خۆزگه و ئاره زووه کانی ئەو ههموو ههزاران قوتابی و گهنج و خۆتندکارانهی که سالانه قوتابخانه ناماده بیهکان و پهیمانگهکان و زانکۆکان تهواو دهکهن - له پێ کران؛ مادام وهزارهتهکان و داموده زگاكان و ئەو ههموو حیزه نیشتمانیه - وهک ئەو ههموو زرته رۆشنبیر و مامۆستای زانکۆ و رۆژنامه نووسه عهلمانیانه - هیچیان له بهستینی ریفۆرم و گۆرانکاریهکاندا پێ ناکریت؛ مادام داھیتان و شهرفمهندی و پێزگرتن و بههره و تواناکان - وهک ئەو ئافرهته بیچارانهی له دوای راپهڕینهوه دهستیان داوه ته کاری قهحچهیی - هیچ حسیبیکیان بۆ ناکریت و هیچ باداشتیکیان نادریتهوه.. کهواته تهنیا (یاخیبوون) و (راپهڕینیک) دهتوانی بههای گهنج و ئازادییهکانی، مافهکانی قوتابی و سهرهستییهکانی بگهڕینیتتهوه و هیچی تر.

ههموو بهیانی و نیوهڕۆ و ئیوارهیهک، لهناو نادیی کۆلیژ و سهرحاده و پهنادیواری مزگهوت و چایخانه و فولکهی ناوبازارهکان و ههندی جاریش لهناو مهلبهنده رۆشنبیرییهکاندا، خۆتندکارهکانمان، گهنجهکانمان، قوتابییهکانمان - که هیچی نهوتویان نیه بیکهن؛ دێن گوناح گوناح خۆزگه و خهونهکانی خۆیان بۆ یهکتر دهگێرنهوه.

بێبهبش له ههموو خۆشی و ماف و ئازادی و سهفهڕیک، ههلهزراوی نیتوان بهرداشهکان، ههلهپرووکاوی نیورۆتین و واجیبات و سهغلهتی و بێتاقهتییهکان؛ قوتابی و گهنجی ئەمڕۆ، تهنیا خهونیان بهدهستهوه ماوه: ئەو خهونانهی، وهک مرواری، له قوولترین پنتی بێزارییهکانی خۆیاندا خهویان لیکهوتوه و خهون دهبین...

مههرگهسات لهوه دایه که ههرگیز نهشها تون لهم خهونهی خۆیان قوول بینهوه و بیرویتن! ههرگیز نهشیان توانیوه بێن خۆیان فێر بکهن چون بتوانن جهسارهت بکهن ئەم خهونهی خۆیان بکهنه عهشقییک، راپهڕینیک، یاخیبوونیک!

ههمیشه، تهنیا ئەو ستهم و رۆتین و پروکهشی و هیلاکی و مدعریفه کۆنه دهتفینیتتهوه که بهیانییهوه تا نیوهڕۆ جووبیوونی..

نه و جه وان: بټزار بټزار، هر ئټواره يه ک له چايخانه يه کدا نه زنيف، له سينه مایه کيشدا فيلمټکي پروت، چاوه پټي دهکا..

قوتابی: هیوادار هیوادار چاوه پټي نه وړوز و یازدهی نازار و هه شتی شویات و ژنهیټنانی کوره مامټک یان شوو کړدنې کچه خالیکه که بتوانی «هه نديک ناسمانی ساف» هه لمټیت و بونی چاوی «کچټک» بکات..

گهنج: بیټ تاقهټ بیټ تاقهټ هر ئټواره يه ک چاوه پټي تازیه و پرسه يه کی دیکه دهکات بچټ فاتیحه يه کی له سر بخوټټیت..

خوټندکار: گوټرایه ل گوټرایه ل دانیشټوه پرچی داپیره ی جهر و مه دخل و عه وروز و قیاس و ته قومعه کان ده هوټټټه وه..

به هه مان شیوه، هه موو پوز: هه موو به یانییه ک، هه موو نیوه پړویه ک، هه موو ئټواره يه ک، هه موو شه ویک.. هه مان شریټی کوټه و لټی ده داته وه و دټټه وه بهر چاوی... ئه مه له حاله ټټکدا، خوټشی باش ده زانټ: جوینه وه ی بهر ده وام بهر ده وام بهر ده وام ئه م پړټین و واجیبات و سه غله تی و سټه م و گوټرایه لی و پړټین و پروکه شی و هیلاکی و مه عریفه کوټ و بیټ تاقه تانه: ته نیا خولانه وه يه کی بیټ هووده يه له ناو هه مان بازنه ی بوگه نی بیټ ماناییدا.

قوتابی و گهنجی ئه مړو زور به لایه وه ناجور و ناویزه يه - ته نانهټ ئه گهر بو خوټشی هه بکات- بیټ خوژگه و خه ون و نازادی و ناره زووه کانی خو ی ده ربړټ و دنیا که پټکراوه شه خسیه «جوانه کان» ی خو ی بته قټټټه وه! له م کاتانه دا (وایان راهټناوه و وایان فټر کردوه) وه ک ئه وه ی هه ست بکات که پروبه پرووی «لادانیکی ئه خلاقی» یان نزیکي «تاوانټک» ده که وټټه وه! دوو دل، شه رمنوک: باشه چوټ بچټ بوټرټ کارټک بکات که س نه یکر دبیټ؟ چوټ بچټ بوټرټ باس له «جیهانیکی پر خوژگه و تووړه یی و هه وه س و ناره زوو» بکات که که س هیټشا پیش خو ی ده رینه بریټی؟! چوټ جوړټهټ بکات وشه و ده سته واژه و زار او و زمانټک ده کار به ټټټ که له واقعی عدا تا ئټستا نه بوټه باو؟ ئه دی نابټ پیش ئه و، که سیکی تر ئه م کاره ی کر دبیټ و له لای خه لک په سه ندرابټ و بوو بیټه شټیکی باو؛ ننجا ئه و بیټ کاره که دوو پات بکاته وه؟!

ئەم ھالەتتى ترسنۆكى و بى تاقەتتى و پارايىيە، بەداخەو، سىفەتتىكى زۆر دىرىن و تۈزلىنىشتىكى گەلى كوردە؛ ديارە پۆشنىر و ژن و پىاۋە گەورەكانىشمان ھەر لەم سىفەتە بىبەش نىن. ئەوليا چەلەبى نىزىكەى پىنج ۋە ۱۰۰ سال بەر لە ئەمىر ئامارەى بۆ ئەم سىفەتتى نەۋىران و تەمبەللى و ترسنۆكىيەى كورد كوردو، لە سەفەرنامەكەى خۇدا (چاپى سەئىد ناكام، لا پەرە ۸۳) دەلتى:

«ئەگەر جىزىك بە دەۋرى كوردىكدا بىكىشى، بىشمىر لەو جىزە نايەتە دەرى: ھەتتا يەككىك نەيت لا يەككى جىزەكەى بۆ تىك بدات».

كەۋاتە، يەككىك لە ھۆيەكانى مەرگەساتى گەنج و قوتابىي ئەمىر كورد لەۋەى كە ناتوانى فىر بىت چۆن نازاد و ئاسودە و سەرفراز بىت، رەنگە ئەۋە بىت كە ئەۋ، بەدرىزايى مىرۋو، لە ناھوشىيى گەلەكۆبى (اللاشعور الجمعى) خۇدا، ھەرگىز بەۋە رانەھاتوۋە كە ياخى بىت، ياخى بىت بۆتەۋەى نازاد بىرىكەتەۋە، نازاد بىرىكەتەۋە بۆتەۋەى نازاد بىت، نازاد بىت بۆتەۋەى نازاد بىت، نازاد بىت بۆتەۋەى ھەمىۋە كۆمەلگەكەيشى نازاد و ئاسودە و سەرفراز بىن! بەۋە رانەھاتوۋە خۇى بىنىت تۈنۈيۈتە دەسپىشخەر! بەۋە رانەھاتوۋە كە شەخسى خۇى بىت، شەخسىانە بىت، شەخسىانە بىر بىكەتەۋە.

لەلايەكى دىكەشەۋە، نەۋىرۋە بىتۈن بىزىت چۆن بىگاتە ئاستى باۋەرەيتان بە ھىزى خۇى، نەۋىرۋە بىزىت چۆن بىگاتە ئەۋ ئاستە بىلندەى كە بىتۈن باۋەر بەۋە بىنىت كە سەرجاۋەى پىشكەوتنى خۇى و ئاسودەى و داھىتان و گەيشتنە جوانى و چىر و ەشق و دلخۇشىيەكان و رەھابوۋن تەنبا لە قولايى شارۋەى خۇدى خۇدايە، نەك لە دەۋرەۋەى! ئەگىنا، ئەوليا چەلەبى گۆتەنى: بۆجى تاقەت و ھىزى ئەۋەى نىە كە ئەۋ جوغزەى بە دەۋرىاندا كىشاۋە بىشكىنىت و لىي بىتە دەۋرەۋە؟

ئىجا كەۋاتە گەنجى كورد چۆن فىرى ئەۋە دەبىت «جوغزەكەى خۇى» بىشكىنىت و لە جوغزەكەى بىتە دەۋرەۋە؟! كەى فىرى ئەۋە دەبىت بىتۈن بىزىت چۆن بىزىت بىگاتە ئەۋ ئاستەى باۋەرەيتان بە ھىزى خۇدى خۇى بۆ رەھابوۋن؟

لەناو ئەم شەرم و نەوێری و پارایی و کۆیلەیی و بێزاری و ستمەمی
 تێیدا، تەنیا ئەم ئەم شەرم و نەوێری و پارایی و کۆیلەیی و بێزاری و
 ستمەمەیشە کە دەمانگەیهێتە نازادی و سەرفرازییەکان. تەنیا ئەم شەرم و
 نەوێری و پارایی و کۆیلەیی و بێزاری و ستمەمەیشە کە هەموو دەرگاکی
 خەون و خود و هوشیارییە جوانە خەفەکراوەکان بۆ ئەو گەنجانە دەخاتە سەر
 پشت کە واتێگەشتوون: دەستەکانی شەو قەرچۆکن و پڕن لە بەتالی و
 تاریکی.

- چۆن؟

- کاتی تۆ دەوێرت یاخی ببیت، کاتی تۆ دەوێرت بە پێچەوانەی
 حکوومەت و ژینگە و حزب و دام و دەزگاکەت و مودیرەکەت و
 مامۆستاکەت و سەرۆک بەشەکەت بیربکەیتەوه و ڕەفتار بکەیت، کاتی تۆ
 دەوێرت بە پێچەوانەی گەورەکان و کۆمەڵەکەت، خۆت بیت؛ ئێتر ئەم
 وێرانە جێژووێتی بووژاندنەوی هەموو توانا و بەهرە و ڕاپەرین و یاخیبوون
 و نازادییەکان! لەوکاتەدایە کە تۆ چێتر ئەوەندە پێوستیت بە ڕاوەستانی
 سەرجادەکان و پالەدانەوی پەنادیواری مزگەوتەکان و لەوغەیی ناو
 چایخانەکان و ڕاوەستانی ناو فولکەیی بازارەکان و دۆمێنە و تاوڵە و دوو
 شەشی تۆپیو نامیتێ! لەوکاتەدایە کە تۆ چێتر هێندە پێوستیت بە قوماڕ و
 جگەرە و عارەق و ماستاوکردن و پیاھەلدانی حزب نامیتێ! لەوکاتەدایە
 کە تۆ چێتر مننەت بە هیچ - بە هیچ نامیتێ: تەنێ بە خودی خۆت و
 خۆشەویستەکەت و هاوڕێکان! پێم وابێ ناسر خسرۆ لە کاتیکی ئاواھا
 گوتووێتی (ئەم دنیا بە هەرگیز نەیتوانی بکات ئەسیرم : چونکە من بەسەر
 ئەفسی خۆمدا ئەمیرم):

اسیرم نکرد این ستمکاره گیتی

زیرا که من بر نفس خویش امیرم

ئەو گەنجانە تر دەوێرن، بۆیە قوزکێشی بۆ کەس ناکەن و چاویان هەتا
 دەمرن لە دەستی باوکیان و لە دەستی هیچ کەسیکی دیکە نیە، ناشچن
 ناوی خۆیان لە هیچ لیستیکی سەرھەلگرتن بۆ ئەورووپا بنووسن و
 کەمتریش خۆیان بە عارەقخواردنەوه سەرخۆش دەکەن..

یاخیبوون که بنه‌مایه‌کی گرنګ و بنچینه‌یی ئازادبوون و په‌هایی و سه‌رفرازیه، جمکانه‌ی خوژګه و که‌لکه‌له و ئاره‌زووه‌کانی گه‌نجانه، دینامیکیه، وه‌ک مه‌ره‌قی نوښته‌ری، هه‌میشه دووباره ده‌بیت‌وه و له‌هر سه‌رده‌میکدا خو‌ی به‌شپوه‌یه‌کی تازه، تازه ده‌کاته‌وه. با له‌پو‌خی سه‌ره‌کشی شوکری فه‌زلی وردینه‌وه، کاتی توو‌ره ده‌بیت و له‌ده‌ست سته‌می کو‌مه‌ل یاخی ده‌بیت چ ده‌لی:

من به ئاشویم، به جاری خان و بانووتان نه‌گیم
ئیبنی مه‌شهوورتان ده‌یوس و به‌دخوتان نه‌گیم
هر له‌کو‌ر تا کچ، له‌سالی سه‌د هه‌تا دووتان نه‌گیم
یه‌ک به‌یه‌ک هه‌مسایه‌کانی ده‌وری خانووتان نه‌گیم.

ویران و یاخیبوون مه‌ده‌ئی ئازادین، هی هه‌مووان و له‌هر سه‌رده‌میکدا. هر که‌سیک له‌هر سه‌رده‌میکدا بو‌ئازادبوون و په‌هایی خو‌ی به‌کاریان دینی. یاخیبوون ئیلتیزام نیه، به‌لکو په‌هابوونه؛ پرگاربوونه له‌ده‌ست «جغزه‌که‌ی ئه‌ولیا چه‌له‌بی» که‌کو‌یره‌گرته‌ی هه‌موو کیشه‌کاغانه. هر له‌م پروانگه‌یه‌وه، نه‌مرو، ئیمه‌ی باوکه‌کان، ئیمه‌ی مام‌وستاکان، هه‌موو ئیمه‌ی گه‌وره و پیر، هر له‌ئیستاوه، ده‌بی دان به‌وه‌دا بنیین و بزانیین که‌ئیمه -له‌چاو نه‌سلی نو‌ی و له‌پیتناو داهاتووی گه‌نج- گه‌وجترین و گه‌مره‌ترین سه‌له‌فیه‌کانی سه‌رده‌می خو‌مانین؛ نه‌مه‌ش چونکه نه‌وه‌ی تینووی نه‌مرو و نه‌وه‌ی دووای ئیمه، پتوبسته به‌سه‌ر ئیسک و پرووسکی ئیمه‌وه بگه‌نه‌ئو.

پیای گه‌وره‌ی مه‌رد، مام‌وستای مه‌زنی له‌خو‌بوردو، له‌وه سل ناکاته‌وه که‌نه‌مرو یان سه‌بینی، گه‌نجیک یان خو‌پندکاریکی له‌خو‌ی به‌تواناتر دیته مه‌یدان و ده‌چی «بتی ئه‌و» به‌رده‌داته خو‌اره‌وه. له‌وه ناترسی گالته به‌عه‌قل و ئیمان ونه‌ریته‌کانی و سیسته‌می بیرکردنه‌وه‌ی بکریت: چونکه نه‌و بو‌خو‌ی تیر تیر ژیاوه و زوری کردووه و بی مننه‌ته. بو‌یه هر بی مننه‌تانه‌ش له‌باره‌ی حالی حازر و واقعی ئیستا یان داهاتووی خو‌ی قسه ده‌کات؛ بی مننه‌ته له‌وه‌یش که‌ناخو نه‌وه‌ی نه‌مرو یان داهاتووی چی پی

ده لټين و چوڼی هه لډه سه نگیټن؟ له حوکمدان و قهزاوه ته کانی نه وهی نه مړو
و داهاتوو هه رگیز ناترسئ:

تری نه ولادی نه م عه صره به کټرم
که من مردم مه گهر گوو بکه ن به خټرم
نه م شیعره، بیتگومان شاعیریک نووسیویه تی که باش ده زانی خوی مه رد
و نازاد و سهر فراز بووه؛ ئیتر بیتباکه له وهی که نه وهی نوئ و دووای خوی
چی پټده کهن و چی لټده کهن و چ تازه گاراییه کی دیکه ی ده خه نه سهر.

نه و که سه ی خوانی له بو دی سوچ و شام

چی له ئیمه زیاتره: غهیره ز که ری؟

پاشکاوانه ده لټیم: هه — وو وه زارات و بهر پټویه رایه تی و زانکو و
قوتابخانه و ده زگا کانی راگه یان دن و زانست و پوښبیری و په روه رده،
له ده ست کو مه لټیک زه و قی کو ن و عه قلی پیردان، نه و زه و قه کو ن و عه قله
پیرانه ش هیچ حسیتیک بو خه ون و خو زگه و خوشه ویستی و عه قل و
داهیتان و زیره کی و به هره و توانا کانی گهنج و قوتابیان ناکهن.

نه و مورشید و مه لا و ماموستا و پیرانه، ده یانه وی خه لکی دیکه ش
بخه نه ناو هه مان «جغزه که»؛ ته نانه ت ده یانه وی، به نه نواع و نه شکال،
میانه ی نیوان گه نجه کان و لاوان، میانه ی نیوان خو ټندکاران و قوتابیان
تیک بدن یان به هو ی «پاره» و «رټیک خراوی حیزی» و ئیمتیا زاتی تر و
پایه و وه زیفه و شتی تره وه، ناچار یان بکه ن بو لای خو یان یان را ټکی شن
یان دوو به ره کی بخه نه ناویانه وه، ته نانه ت هه تا پټیان ده کری ده چن کچ له
کور، ده ست له گول، نیگا له جوانی، دوور و دوور تر ده خه نه وه!

نه و مورشید و مه لا و ماموستا و پیر و پروفیسورانه، حکومت و
وه زاره ت و بهر پټویه رایه تییه گشتییه کان و زانکو کان و مزگه و ته کان و ده زگا
جوړاو جوړه کانی دیکه، به داخه وه، پشتگیری و هاوکاری و پشتیوانییه کی
بی هاوتایان لټده کهن. نه و انیش ئیتر بو خو یان شه هاده ی پروفیسوری و

دکتورا و زانکو ده‌که‌نه به‌لگه‌ی راستبوونی بریاره‌کانی خو‌یان، پایه و نه‌کادیمیه‌ت ده‌که‌نه هه‌نجه‌تی له‌سه‌ره‌ه‌ق بوونی خو‌یان، پیری و پش و ع‌دینه‌گ و گ‌و‌چان و ک‌و‌خه‌ک‌و‌خ و مافی به‌ل‌غ‌ه‌م تی‌گ‌رتن و ک‌تیب تی‌گ‌رتن ده‌که‌نه پاساوی نه‌وه‌ی پی‌ویست بیت تا هه‌تایه ر‌ت‌زیان ب‌گ‌ریت و له‌به‌ریان هه‌لب‌ستیه‌وه! - هه‌ر‌گ‌یز سل‌یش له‌وه ناکه‌نه‌وه، ه‌ینه‌ی پی‌یان ب‌ک‌ری، ته‌نیا ک‌و‌نه‌خوازی و ک‌و‌نه‌خوازه‌کان، به هه‌ر‌چی شی‌وهیه‌ک بیت، بل‌ند ر‌اب‌گ‌رن؛ پ‌ر‌و‌یا‌گ‌ان‌ده‌یان ب‌و‌ب‌که‌ن، خه‌لاتیان ب‌ده‌نی، نازناوی «گ‌وره‌ترین» و «هه‌ره گ‌وره‌ترین» به بال‌ایان ب‌برن، له‌سه‌ر شاشه‌ی ته‌له‌ف‌زی‌ون و سه‌ته‌ل‌ایته‌کاندا ه‌ینه‌ شیرین و به‌رز و موهیمیان ب‌که‌ن، که خه‌ل‌ک، له ده‌ره‌وه، هه‌ر‌حه‌زب‌کات ر‌ه‌سمیان له‌گه‌ل ب‌گ‌ریت! هه‌موو نه‌مانه‌ش، ب‌و‌ته‌وه‌یه که بتوانن زه‌مینه‌ خوش ب‌که‌ن ب‌و‌ته‌وه‌ی بریاری می‌ژوو هه‌ر به‌ل‌ای ب‌و‌چوونی خو‌یان و ب‌و «پ‌یر» بش‌ک‌یه‌وه.

ئه‌م میر و مه‌لا و مام‌وستا و پ‌یر و پ‌ر‌و‌ف‌یس‌ت‌وره‌نه، به‌و هه‌موو ه‌یزه له‌بن نه‌هات‌وه‌ی خو‌یا‌نه‌وه، که هه‌میشه توانای نه‌وه‌یان هه‌بو‌وه توانا و به‌هه‌ره‌کانی ئی‌وه‌ی گ‌ه‌نج و قوتابی هه‌لب‌م‌ژن؛ له هه‌مان کاتدا هه‌موو نه‌خشه «مه‌ع‌ریف‌ی» و «ئ‌ی‌سته‌ت‌یک‌ی» و سی‌سته‌مه «ر‌و‌شن‌ب‌یری‌یه‌کان» ته‌نیا خو‌یان دا‌یده‌ر‌ی‌ژن و به‌سه‌ر ئی‌وه‌دا پی‌اده‌ی ده‌که‌ن؛ نه‌مانه‌ تا‌قم‌ی‌ک‌ن. تا‌قم‌ن! ز‌ور به‌دا‌خه‌وه، حک‌رو‌مه‌ت و ح‌زه‌کان‌یش، به پی‌سته‌ترین ش‌ی‌وه، پ‌شت‌ی‌وان‌یی ئه‌م تا‌قمه ده‌که‌ن، به‌ش‌ی‌وه‌یه‌ک که گ‌ه‌نجی تو‌وره و یا‌خی واهه‌ست ب‌کات هه‌مو‌ویان پ‌یکه‌وه تا‌قم‌ی‌کی سته‌م‌کاری گ‌ه‌وره و هاو‌کارن.

باشه که‌واته، خ‌وت‌ند‌کار و گ‌ه‌نج، یان نه‌وانه‌ی ده‌یا‌نه‌وی له ج‌غ‌زه‌که‌ی «ئه‌ولیا چه‌له‌بی» نازایانه بی‌نه ده‌ره‌وه، له‌کو‌ی ب‌ژین! چ ب‌که‌ن؟ چ‌ون بتوانن شه‌خ‌سیه‌تی خو‌یان و نازادی و مافه‌کانیان به‌رجه‌سته ب‌که‌ن؟
له زه‌مانی به‌ع‌س، ر‌امان ده‌کرد و ده‌چ‌و‌ین ده‌بو‌ینه پ‌ش‌مه‌ر‌گه؛ نه‌دی ئ‌ی‌ستا بی‌ینه چی؟ بی‌ینه پ‌ول‌یس؟ بی‌گ‌ومان نه‌خ‌یر.
له زه‌مانی به‌ع‌س، ر‌امان ده‌کرد و ده‌چ‌و‌ینه ئ‌یران، له‌و‌ی‌شه‌وه سه‌ری

خۆمان هه‌لده‌گرت و ده‌چوینه ئه‌وروپا. ئه‌دی ئیستا چ بکه‌ین؟ رابکه‌ینه ئه‌وروپا و له‌وی چاوشۆر چاوشۆر ببینه «په‌ناهنده‌»؟ بێگومان نه‌خێر. له‌ زه‌مانی به‌عس، ده‌چوینه ناو ئاوده‌سخانه‌ی مزگه‌وته‌کان و ده‌ورانه‌وری دیواره‌که‌یان به‌کارده‌هێنا: چی ره‌خه‌ و چه‌ژمه‌ت و جێتو هه‌بوو به‌ حکومه‌تی به‌عسمان ده‌دا، دیواری ئاوده‌ستخانه‌ی مزگه‌وتمان ده‌کرده تابلۆی ئازاد و پرمان ده‌کرد له‌ خه‌ونه که‌پتکراوه‌کانی خۆمان و گه‌ل و گومان. ئه‌دی ئیستا چی بکه‌ین و بۆ کوێ بچین؟ چه‌ژمه‌تی خۆمان و گه‌ل و گومان دیسان هه‌ر له‌سه‌ر دیواری مزگه‌وت و نادیی کۆلیژه‌کاندا بنووسینه‌وه؟ دیسانه‌وه بچینه‌وه ناو ئاوده‌سخانه‌ی مزگه‌وته‌کان؟ بێگومان نه‌خێر.

به‌پێچه‌وانه‌ی میر و مودیر و مه‌لا و مامۆستا و پیر و پرۆفیسۆره‌کانه‌وه، ئێوه‌ی گه‌نج و قوتابیانی ماندووی نیتو «جغزه‌که‌ی ئه‌ولیا چه‌له‌بی» له‌رووی هێز و ته‌کنیک و تواناتانه‌وه لاوازن. که‌واته، ئێوه‌ش، ئێوه‌ی کۆیله و ده‌ستبه‌ستراوی نیتو «جغزه‌که‌»، ئێوه‌ی ته‌نیا بال، ئێوه‌ی به‌سته‌زمان، له‌ هه‌موو شتێک زیاتر پتیوستیتان به‌یه‌ک‌گرتن هه‌یه. له‌ هه‌موو که‌ستێک زیاتر پتیوستیتان به‌گرووپ هه‌یه. زۆری ژماره‌تان و پرواتان و هێزه که‌پتکراوه‌کانتان و یاخیبوونتان، گه‌ره‌نتیی به‌سه‌رکه‌وتنی راپه‌ڕینه‌کانتان له‌ داها‌تو‌دا..

درۆیه، داری گهوره وهک نه مامی تازه دانایه..

حاجی

گهنج و قوتابیانی فهره نسا، پیتش سالی ۱۹۶۸، ههمان مهرگه ساتی ئیوه یان هه بوو، له ههمان دۆخ و دۆزه خی ئیوه دا ده ژیان؛ به لام له مایسی سالی ۱۹۶۸، چهند قوتابی و گهنج و خوتندکاریک خۆپیشاندا نیتکیان سازدا، پاشان چهن دیککی دیکهش چوونه پالیان و خۆپیشاندا نیتکی گه وره تری دووهم سازدرا.. له کوتاییدا خۆپیشاندا ن و مانگرتن و راپه رپینی گهنجان و خوتندکاران سهرجه م پاریس و ئنجا سهرجه م ولاتی ته نییه وه: تا له کوتاییدا سهرکهوت و بووه مایه ی گۆرانکاری و ریفورمیتیکی سهرتاپایی له فهره نسا.

گورزی یه که م و ههره کوشنده ی خۆپیشاندا نه کان له ۳ی مایسی ۱۹۶۸ له پاریس دهستی پیکرد، کاتی قوتابیانی زانکۆی سۆربۆن سهرتاپای زانکۆیان خسته ژێر رکیتی خۆپانه وه. به لام پیتش نه مهش، قوتابیانی فهره نسا له ههردوو شاری (نانتیر) و (کان) له ۸ و ۲۶/۱/۱۹۶۸ به مالاوه (دوای ده رکردنی قوتابییه کی جووله که ی فهره نسی به هه نجه تی ئازه وه گیتی له فهره نسا) که وتبوونه مانگرتن و ده رپینی نا په زاییه کانی خۆیان.. ئنجا له رۆژی ۲۲ی مارسدا له شاری (نانتیر) گه یشتبووه شهر و پیکدادان له نیوان قوتابیان و هیزه کانی ئاسایش - پۆلیس.

نهم راپه رپینه خوتندکارییه هه ژنده، شتیکی له مارکسیزم و که میکی له ماویزم و هه ندیک له وجوودییهت و زۆریش له تاکه که سه گه راییی و نه نارشیزمی تیدا بوو؛ وایکرد که فهره نسا - پاشانیش هه موو نه وروپا - له سه ر شۆسته ی مانگرتن و خۆپیشاندا نه کانی گهنج و قوتابیاندا خه به ری بیهته وه!

خۆپیشاندا نه کانی قوتابیان و گهنجان له فهره نسا، که له کوتاییدا زۆربه ی توێژه زه حمه تکیشه کانی کۆمه ل و ته نانهت هه موو سه ندیکاکانی ش چوونه ژێر ئالا که یه وه، له ئاستی سیاسیدا، رۆلیان بینی بۆ وه رگه رانی

کورسییه که ی ژهنه رال شاپل دی گۆل له نیسانی ۱۹۶۹؛ له بواری ئابووریشدا بوونه هۆی ئالوگۆرپکی باش له ژیانی ئابووری و خوشتربوونی ژیانی دارایی خه لک؛ جگه له مانهش له بواری ژیانی نه خلاقى و روشنبیریشدا گورزیکى به زه بر بوون.. به شیوهیه کی گشتی ریفۆرمیکى فراوانیان له هه موو به ستینه کانی ژیانی فهره نسادا هیتایه دی.

پاپه پینی خویندکاران له سالانى ۱۹۶۸ - ۱۹۶۹ (که هه ندیک جار به شۆرشى قوتابیانیش ناو ده بریت) له سه ره تادا له فهره نسا ده ستى پى کرد، پاشان چیکۆسلۆفاکیا و ئەلمانیا و ئەمریکا و ولاتانی دیکه یشى له ئەورووپا گرته وه. راپچه کین و واگهاتنه وه و ریفۆرم و گۆرانکارییه کی مه زنى له هه موو به ستینه کانی ژیانی سیاسى و ئابووری و کۆمه لایه تی و روشنبیری ئەورووپا به رپا کرد.

ئهو دروشمانه ی که خویشاندانه کانی گهنج و خویندکاران به رزبان کردبۆوه له مایسی ۱۹۶۸دا، پر بوون له یاخیبوون و په فزکردنه وه و به گۆداچوون؛ داخوازییه کانیان له ناو شه قامه کاندا و له بهردهم په رله مان و زانکۆ و وهزاره ته کاندا بلاوده کرده وه؛ پر به رۆحی خۆیان هاواریان ده کرد:

با قه ده غه کردن قه ده غه بکریت!

با واقعی بین: هه رچی شتیک نامومکینه داواى بکه ن!

چیتەر خۆتان ناره حه ت مه که ن؛ خه لک ناره حه ت بکه ن!

له ولاتى (دیکارت) دا حه ماقه تی قوماربازه کان فەرمانه وایه

حه زکردن له واقیع باشه، به لام وه دیهیتانیان.. باشترا!

«پیرۆز» دوزمنى ئیمه یه

خه ون واقیعه
خه یال هیز پهیدا دهکا
بیر و باوه‌ری خوتان هه‌بی!

پیزگرتنی له خوگه‌وره‌تر نه‌ما چیت‌ر به‌دووایدا مه‌گه‌ری!

گه‌شبین بوونیش هه‌ر گووه و به‌گه‌لک نایه، بجوولئی! ژیان
بگۆره!

ئه‌مه سه‌ره‌تایه، به‌رده‌وام بن له خه‌بات

شتیک له دل‌مایه بیلتیم، به‌لام نازانم چیه

ده‌رگای په‌ناگه‌کان بکه‌نه‌وه، ده‌رگای زبندان و قوتابخانه‌کانی
دیکه‌ش!

له‌مه‌ودووا ته‌نیا دوو جو‌ر پیاو هه‌یه: یان شو‌ر‌ش‌گیت‌ریت یانیش
«گامیش». نه ئه‌م بیت و نه ئه‌و بیت، ده‌بیت به «گامیش‌گیت‌ر».

گوو له کۆمه‌لگه ده‌که‌م .. ئنجا دل‌م خو‌ش ده‌بی.

چیت‌ر جه‌نتا و ته‌باشیر مه‌گره ده‌ست؛ ده‌سه‌لات بگره ده‌ست!

میش‌ک‌تان و زنجیری پانتۆله‌کان‌تان .. بکه‌نه‌وه!

هیز له لووله‌ی تفه‌نگ‌دایه
دیوار کوتی هه‌یه، کوتی ئیوه‌ش دیواری هه‌یه.

هیز له ناو شه قامه کاندایه.

ئیمه سهرقالی دنیایه کی تازه و پرسه نین، خه یال خه ریکه
دهسه لات ده گریته دهست.

شین ههر خوله میشی ده مینیته وه تا ئه وکاته ی داده هیندر یته وه

ناره زووه کان وه دی ده هیتم، له بهرئه وه ی ناره زووه کانم واقعیین و
واقیعه تیان هه یه

شورش ده بی له ناو ئینساندا هه لگیرسی پیش ئه وه ی له ناو
شته کاندایه لگیرسی

به رهسته کان ده توانن ته نیا ریگاگانمان لی دابخهن، به لام
دهنگه کانمان ده که نه وه

ئه ی ستالینییه کان، ئه وه تا روله کانتان له گهل ئیمهن

ناره زووه کانتان نازاد بکهن

که میک به گوئی نه کردن، ده بیته زوریک دهسکه وت

چون بتوانین نازادانه بیربکه ینه وه له ژیر روشنایی ئه و کونجه دا

له سهر شوسته کاندایه قه راغ ده ربایه ک رابخهن!

دلی خوت خوش بکه: بی ئه وه ی گوئی بدهیته به رهسته کان!

بژی: بی ئه وه ی گوئی بدهیته وه خته مردووه کان!

کرۆنۆلۆژیای ئەو راپەرینه خۆبندکاری و گەنجانهیه بهم
شیوهیه بوو:

۲ی مایس ۱۹۶۸

ژۆرژ پۆمپیدۆ سەفەر دەکات بەرەو ئێران؛ لە شارێ نانتیر شەڕ و
پێکدادان لەنیوان قوتابیانی و پۆلیس دەست پێدەکات؛ دەوامی زانکۆ و
خۆبندن رادەوهستی.

۳ی مایس

لەجیاتی دەوام، خۆبندکاران لەناو زانکۆی سۆربۆندا کۆبونەوه دەکەن و
خۆپیشاندان سازدەکەن. گەورەترین خۆپیشاندانیش لە گەرەکی لاتینی
سازدەکریت و ۶۰۰ قوتابی دەگیرێن. رۆژنامهکان دەست پێدەکەن هەست
بە مەترسیی «کارەساتی خۆپیشاندانەکان» دەکەن.

۴ی مایس

دەوامی زانکۆکان و خۆبندن وەستاوه. مانگرتنەکانی سەرتاپای قوتابیانی
دەست پێدەکەن.

۵ی مایس

چوار خۆپیشاندەر حوکم دەدرێن بە زندان.

۶ی مایس

شەڕ و پێکدادان لەنیوان قوتابیانی و پۆلیس؛ زیاتر لە ۴۰۰ قوتابی
دیكە دەگیرێن.

۸ی مایس

لەناو پەرلەماندا دەبیته هەرا و دەنگۆ و گفتوگۆ.

۹ی مایس

زانکۆی سۆربۆن دادەخزیت؛ خۆبندکارانی هێندەیانەوی سۆربۆن بخەنە ژێر
رکێفی خۆیان.

۱۰ی مایس

تا کاتژمێر ۳ی بەیانی هەرا و شەڕ و پێکدادان لەنیوان قوتابیانی و
پۆلیس لە گەرەکی لاتینی بەردەوامه.

۱۱ ی مایس

ئەنجوومەنى قوتابیان بانگەواز بلاو دەکەنەو بۆ مانگرتنێکی سەرتاسەرى
لە ھەموو فەرەنسای. ژۆرژ پۆمپیدۆ دەگەرێتەو و داوا دەکات کە لە ۱۳ ی
مایسدا زانکۆی سۆریۆن بکڕێتەو.

۱۳ ی مارس

سۆریۆن دەکڕێتەو و دەکەوێتە دەست خۆتندکارە خۆپیشاندەرەکان.
پاریس شلەژاوە. سەندیکاىیەکانیش دەکەونە خۆپیشاندان. حکوومەت
چەند رێکخراویکی لاوان، خۆتندکارانەى قەدەغە کردووە.

۱۵ ی مایس

سەرۆکی فەرەنسای ژەنەرال دی گۆل دەگاتە پۆمانیا؛ بەشیکی پاریس
دەکەوێتە ژێر دەستی قوتابیان، پۆلیس و ئاسایش ھەرس دیتن.

۱۶ ی مایس

مانگرتن لە زۆریەى کارگە و کۆمپانیاکاندا دەست پێدەکات.

۱۷ و ۱۸ ی مایس

حکوومەت تەواو شلەژاوە و دەستەپاچە بوو. خۆپیشاندان و
مانگرتنێکی نیمچە سەرتاسەرى ھەموو پاریس و زۆریەى شارەکانی
دیکەى گرتۆتەو. دە ملیۆن کەس مانى گرتووە. ژەنەرال دی گۆل
دەگەرێتەو پاریس.

۲۲ ی مایس

کۆمیتەى نیشتیمانى بۆ پارێزگارى کۆمارى فەرەنسای دادەمەزرت.
سەندیکاىیەکان (نەقەبەکان) ئامادەى خۆیان دەردەبەرن کە گفتوگۆ لەگەڵ
حکوومەت بکەن: بۆ جێبەجێکردنى داخوازییەکانیان.

۲۴ ی مایس

خۆپیشاندان و پێکدادان ھەر بەردەوامە لە پاریس و زۆریەى شارەکانی
دیکەى فەرەنسای. ژەنەرال دی گۆل لە تەلەفزیۆنەو بۆ خەڵک دەدوێت و دان
دەنێ بە نوشستیى حکوومەت و داوا دەکات راپرسییەک سازبدرێت
بۆ ئەوێ بزانی قوتابیان و میللەت چیان دەوێ؟!

۲۵ ی مایس

دهستپيكردنى گفتوگو له نيوان خوږيشاندهران و حكومته.

۲۶ و ۲۷ مایس

گفتوگوى گهرم و بهردهوام له نيوان حكومته و ياخيپووهكان
(سهنديكان، خويندكاران..)

۲۸ مایس

كونگرهيهكى رۆژنامه نووسى فراوان ده به ستریت و له ویدا فرانسوا ميتران
را ده گه يه نيته كه خوى هه لده بتریت بۆ سه رهك كو ماری فه ره نسا له
داها تو دا.

۳۰ مایس

خوږيشاندهانىكى يهك مليۆنى له پاریس سازده كريت له خوشیى ئه و
ريفۆرم و گوړانكارىيانه ی ژه نه پال دی گوّل له ولات سازى ده دات.

رېگوزه ريانه چهند قسه يهك له سه ره هه ندى له
دروشمه كانى راپه رينه خويندكارىيه كه ی مایس ۱۹۶۸:

(۱) قه دهغه كردن قه دهغه

پيش چهند مانگييك، رۆژنامه نووسى فه ره نسى، كريس كو وچيرا، له
يانه ی يه كيه تى نوو سه ران له هه ولىتر دانيشتبووين ماسيمان پي كه وه
ده خوارد، پتي گوتم «تاقه دروشميكي راپه ريني خويندكارانى فه ره نسا ی
۱۹۶۸ كه تا ئيستاش هه ر هيز و برستى مابيت، ئه و دروشمه يه كه داوا
دهكات «قه دهغه كردن قه دهغه بكریت».

گوتم: بۆچى؟

گوته: چونكه ئه مه بۆته سيمبولييك بۆ ئه و داخوازييانه ی زۆريهان
شۆرشگيترانه بوون، ته نانه ت بۆ ئه مپروش.

بيگومان ئاشكرائشه كه گه نج هه ميشه حه زى له قه دهغه كراوه كانه: ئه گه ر
شتيكي لى قه دهغه بكه يت، ئنجا زياتر حه زى ده چيىتى. هه موو
ئينسانتيكيش هه ر وايه. عاره ب ده لىن (كل ممنوع مرغوب).

ئه م دروشمه داخوازييكه بۆ ئه هه لگرتنى سانسۆر له سه ره هه رچى شتيكي

قه‌ده‌غه کرابوو، تهنانهت داوای نه‌وه‌شیان ده‌کرد که یاسای قه‌ده‌غه‌کردن خویشی قه‌ده‌غه بکړیت! نه‌م دروشمه داخو‌ازی‌که بو‌ئازاد‌کردن‌یکي په‌های هه‌رچی شتی‌کی په‌وا و به‌سوود و جوانه له‌کومه‌لگای تابوودا. گه‌نج و قوتابییانی یاخی نه‌مه ستراتیژیان بوو: زوریان داوا ده‌کرد بو‌نه‌وه‌ی مه‌کزی‌هم و ده‌ده‌ست بهیئن!

(۲) با واقعی بین: هه‌رچی شتی‌ک نامومکینه داوای بکه‌ن! و ده‌دیه‌تانی نامومکین کاری‌کی واقعی نیه، به‌لام نه‌وان زی‌ده‌پړویی ده‌که‌ن بو‌نه‌وه‌ی بیسه‌لمی‌ن که ده‌یانه‌وئ خه‌باتی‌کی شیل‌گیرانه بکه‌ن بو‌ و ده‌دیه‌تانی خه‌ونه‌کانیان. واقعی بوون نه‌وه‌یه که تو‌نامومکینه‌کان به‌راست بگه‌ریتیت. نه‌م دروشمه جه‌ختی‌کردنه له‌سه‌ر نه‌وه‌ی که نه‌سلی کون پتی وایه هه‌ندی شت نامومکینه، به‌لام نه‌سلی نوی پتی داده‌گړیت له‌سه‌ر نه‌وه‌ی که هه‌ر ده‌بی بکړی!

(۳) خه‌ون واقعی

نه‌مه له‌وانه‌یه کاری‌گه‌ریتی‌سوریالیسته‌کان بیت به‌سه‌ر نه‌و قوتابیه سه‌رازایانه‌وه. چونکه تو‌له خه‌وندا هه‌موو ویست و ناره‌زووه‌کانت به‌رجه‌سته ده‌بیت و وه‌دی دیت، نه‌مانیش ده‌یانه‌وئ بلتین که پتویسته به‌گوئی خه‌ونه‌کانان بکه‌ین!

(۴) خه‌یال هی‌ز په‌یدا ده‌کا

توسکار وایلد ده‌لئ (نه‌وانه‌ی خه‌یالیان نیه بی‌ته‌خلاقن). خه‌یال ده‌تبا به‌ره و خه‌ونبین و ثاوات ویست. تو‌نه‌گه‌ر بتوانیت خه‌یال بکه‌یت، نه‌وا له‌نه‌نجامدا نه‌مه ده‌بیته هی‌زیک بو‌تو: په‌لت ده‌گړی به‌ره و ده‌دیه‌تانی نه‌و ثاوات و خه‌ونانه.

(۵) گه‌شبین بوونیش هه‌ر گووه و به‌گه‌لک نایه، بجوولئ! ژیان بگوره!

قوتابیانی یاخی پتیان وایه که (گهشپین بوون) وات لیده‌کا چاوه‌ری
بکه‌یت تا دۆخه‌که بو خۆی ده‌گۆریت. نه‌مه‌ش هه‌له‌یه و دووات ده‌خات.
که‌واته پتیوسته له‌م چاوه‌ری‌کردنه ره‌پی بیسته‌وه و هه‌ستیت بجوولیتیت:
خۆت ژبانی خۆت بگۆریت.

ده‌لتی: پیاویک نوستبوو خه‌ونی ده‌دیت. گوتیان هه‌لی مه‌ستین بو خۆی
خه‌ون ده‌بینی. به‌لام شاعیر هات گوتی: نه‌خیر، هه‌لی بستیین بۆنه‌وه‌ی
خه‌ونه‌کانی وه‌دی بیتنی.

(٦) چیتەر خۆتان نار‌ه‌حه‌ت مه‌که‌ن؛ خه‌لک نار‌ه‌حه‌ت بکه‌ن!
له‌ هه‌ر گه‌نجیک پیرسی: «چیته؟». ده‌لتی: «بی‌تاچه‌تم». قوتابیانی
یاخی پتی ده‌لتین: - مه‌لتی بی‌تاچه‌تم، هه‌سته نه‌و بی‌تاچه‌تییه‌ی خۆت
بکه‌ره‌ جووله‌یه‌ک، گۆرانیه‌یه‌ک، نیگارێک، هه‌رایه‌ک.. قه‌یناکه‌ بام
گه‌وره‌کانیش جار‌س بکا، بام پۆلیس و خه‌لکیش بخاته زه‌واقه‌وه!
نه‌م دروشمه‌ کاربگه‌ریتیی بی‌ری ئانارشیستانه‌ی (نا‌زاوه‌خوازانه‌ی)
به‌سه‌ره‌وه‌یه، به‌لام له‌پیتناو سه‌وزبوونی هیزی گه‌نج و تاکه‌که‌س گوتراوه.

(٧) گوو له‌ کۆمه‌لگه‌ ده‌که‌م .. ئنجا دلم‌ خوش ده‌بی.
نه‌م دروشمه‌ش هه‌ر کاربگه‌ریتیی بی‌ری ئانارشیستانه‌ی به‌سه‌ره‌وه‌یه،
به‌لام تیکدانی نه‌ریته‌کانی کۆمه‌لگه‌ و له‌ کۆمه‌لگه‌ و حکوومه‌ت ده‌کات
که‌ ناچار ببن به‌شپوه‌یه‌کی تازه‌ کۆمه‌لگه‌که‌ دروست بکه‌نه‌وه.
که‌واته‌ دل‌خۆش‌بوونه‌که‌ (گوو له‌ کۆمه‌ل‌کردن) ته‌نیا له‌پیتناو
خۆبه‌تال‌کردنه‌وه (ته‌نفیس) نیه، به‌ل‌کو‌ره‌ه‌ندیک‌کی کۆمه‌ل‌ایه‌تیانه‌ و
سیاسیانه‌یشی هه‌یه. وێران‌کردنی نه‌ریت و کۆت و پتوه‌نده‌کانه!

(٨) چیتەر جه‌نتا و ته‌باشیر مه‌گره‌ ده‌ست؛ ده‌سه‌لات بگره‌ ده‌ست!
گالته‌ به‌وه‌ ده‌کات که‌ قوتابی تا هه‌تایه هه‌ر ده‌یه‌وێ جانتا و ته‌باشیر
بگریته‌ ده‌ست و ته‌نیا و ته‌نیا هه‌ر نه‌وه‌ بزانی که‌ گوتراوه‌لی مامۆستا و
مودیر و یاساکان بیت. بیتوسته‌ بیر له‌وه‌ بکاته‌وه‌ که‌ کورسی و سیسته‌مه‌

کۆنه‌که‌ی ئه‌و پیرانه قه‌لب بکاته‌وه و خۆی سیسته‌میکی نوێ بۆ زانکۆ و بۆ کۆمه‌لگه‌ دابرتزته‌وه.

۹) شین هه‌ر خۆله‌می‌شی ده‌می‌نیتته‌وه تا ئه‌وکاته‌ی داده‌هی‌ندرتته‌وه.

ئه‌گه‌ر داهیتان نه‌بیت، ئه‌گه‌ر گۆپانسازی له‌ کۆمه‌لگه‌ و له‌ ژياندا نه‌کرت، ئه‌و په‌نگه‌ جوانانه‌ی ژیان و ئه‌و به‌ها به‌رزه‌ مرۆڤایه‌تیانه‌ که‌ پیتشیل کراون و له‌ لایه‌ن نه‌سله‌ کۆنه‌که‌وه و له‌ لایه‌ن ده‌سه‌لاتدارانه‌وه ناشیرین کراون، هه‌ر ناشیرین و که‌م و خۆله‌می‌شی ده‌می‌ننه‌وه. که‌واته‌ یۆسته‌ چاکسازی بکرت و داهیتان بکرت، که‌ سه‌ره‌تاکه‌ی به‌ راپه‌رین و یاخیبوونی که‌نجان و خۆندکاران ده‌ست پیده‌کات.

۱۰) بیر و باوه‌ری خۆتان هه‌بی

ئه‌م‌رۆ ئه‌گه‌ر یاخیبوون نیه‌، مانای وایه‌ بیرکردنه‌وه نیه‌. یاخیبوون له‌وکاته‌دا ده‌ست پیده‌کات که‌ من بیرم کرده‌وه. که‌واته‌ ده‌بی بیر بکه‌ینه‌وه و بیه‌نه‌ خواوه‌ن باوه‌ری خۆمان نه‌ک و ه‌ک پیره‌کان و مامۆستاکان و ده‌سه‌لاتداران و خه‌لکی ئاسایی بیر بکه‌ینه‌وه.

له‌ هه‌مان کاتدا ئه‌م دروشمه‌ بیرتکی فله‌سه‌فه‌ی تاک‌خوازی (فهردانیه‌تی) ئیدیایه Individualisme که‌ گه‌نج و قوتابیان پیتی کاریگه‌ر بوون.

۱۱) ئاره‌زووه‌کان و ده‌ی ده‌هینم، له‌به‌رئه‌وه‌ی ئاره‌زووه‌کانم واقیعین و واقیعه‌تیان هه‌یه

ئه‌م دروشمه‌ وه‌لامدانه‌وه‌ی ئه‌و پیر و ده‌سه‌لاتدار و ئوستادانه‌یه‌ که‌ پتیا وایه‌ ئاره‌زووه‌کانی گه‌نج و قوتابیان چهند ئاره‌زوویه‌کی هه‌رزه‌کارانه‌ن. جه‌ختی کردنی‌که‌ له‌سه‌ر ئه‌وه‌ی که‌ ئاره‌زووه‌کانیان واقیعی و په‌وان.

۱۲) «پیرۆز» دۆژمنی ئیمه‌یه‌.

باوک و ده‌سه‌لات و که‌نیسه‌ و پیره‌کان کۆمه‌لێک نه‌ریت به‌ پیرۆز

داده‌نځين و بښان وايه نه‌گهر گه‌نج له‌و نه‌ري‌تانه لا‌بدنه‌و نه‌وا به‌ر نه‌فره‌تی خوا و‌کو‌مه‌ل‌گه ده‌که‌ون، ده‌مه له‌کاتیدا نهم سنو‌ریه‌زان‌دنه‌ی نه‌ريت له‌لایه‌ن گه‌نج و قو‌تابی‌یه‌وه ده‌بی‌ته ه‌وی زبان گه‌یاهندن به‌ پله و پایه و به‌ر‌ژه‌وه‌ندی‌یه‌کانی ده‌سه‌لات و پی‌ره‌کان. ب‌ویه گه‌نج و قو‌تابی جه‌خت له‌سه‌ر نه‌وه ده‌که‌مه‌نه‌وه که تی‌ویسته د‌ژی نه‌ريت و د‌ژی هه‌رچی پی‌رو‌زیک بین!

(۱۳) نه‌ی ستالینی‌یه‌کان، نه‌وه‌تا رو‌له‌کان‌تان له‌گه‌ل ئی‌مه‌ن. راپه‌رینی ۱۹۶۸ی فه‌ره‌نسا، وه‌ک چ‌ون له‌ژیر کار‌ی‌گه‌ریتی‌ی تاک‌خو‌ازی و نا‌ار‌شیز‌مدا بو، به‌ هه‌مان ش‌یوه‌یه‌یش که‌می‌ک له‌ژیر کار‌ی‌گه‌ریتی‌ی ما‌وی‌زم و مار‌ک‌سی‌زم‌میشدا بو (هه‌ر ب‌ویه‌ش زو‌و کر‌یک‌کارانی‌شیان لی‌ کو‌بو‌وه‌وه). له‌م درو‌شمه‌دا ده‌یانه‌وی به‌ دنیا بل‌ین: نه‌وه‌تا مار‌ک‌سی‌یه‌کانی جا‌ران و د‌ک‌تا‌ت‌وره‌کانی جا‌رانی‌ش له‌ فله‌سه‌فه‌ی خ‌ویان په‌ژبو‌ان بو‌ونه‌ته‌وه و ها‌تو‌ونه‌ته‌ پ‌ری‌ی ئی‌مه. نه‌وه‌تا نه‌سل‌یکی نوی په‌یدا بو‌وه و به‌ی‌چه‌وانه‌ی ستالینی د‌ک‌تا‌ت‌وری با‌وکی خ‌وی بیر ده‌کاته و له‌گه‌ل ئازدی و مافه‌کانی گه‌ن‌جانه!

(۱۴) می‌ش‌ک‌تان و زنجیری پانت‌وله‌کان‌تان.. بکه‌نه‌وه! راپه‌رینی گه‌نج و قو‌تابیان گه‌لی‌ک جا‌ر ش‌یوا‌زی‌کی قه‌شمه‌ر‌جا‌رانه‌شی به‌کار‌ده‌هیتا. بو‌غو‌ونه‌ لی‌ره‌دا گال‌ته به‌و گه‌ن‌جانه ده‌کا که له‌ژیر سا‌نس‌وری با‌وک و فه‌رمانه‌کانی حی‌زی‌دا ده‌ژین و (می‌ش‌ک دا‌خ‌را‌و) ته‌نیا ده‌زان می‌ز بکه‌ن و گان بکه‌ن و ته‌واو! گال‌ته به‌و گه‌ن‌جه‌ گه‌وج و قو‌تابیه ته‌وه‌زه‌ل‌لانه ده‌که‌ن که‌می‌ش‌کیان دا‌خ‌را‌وه و ژیا‌نیان بر‌یتی‌ه ته‌نیا له‌ می‌ز‌کردن و گان‌کردن و به‌گو‌ی‌کردنی مو‌دی‌ر و سه‌رو‌ک و ده‌سه‌لات‌داره‌کان، دا‌وا‌یان لی‌ده‌که‌ن: می‌ش‌ک‌تان بکه‌نه‌وه و که‌می‌ک بیر بکه‌نه‌وه! به‌سیه‌تی حه‌ما‌قه‌ت!

(۱۵) له‌سه‌ر شو‌سته‌کان‌دا قه‌راغ ده‌ریا‌یه‌ک راب‌خه‌ن! نهم درو‌شمه ده‌عوه‌ت‌نامه‌یه‌که بو‌یا‌خی‌بو‌ون و مان‌گر‌تن، بو‌نه‌وه‌ی خه‌ل‌ک بر‌ژینه سه‌ر شو‌سته‌کان، به‌لام نهم یا‌خی‌بو‌ون و مان‌گر‌تنه‌ جوانی و چ‌ی‌ژتی‌کی بی‌ها‌وتای هه‌یه.

ئەم دروشمە نیشانەى ئەوھىە كە ياخیبۇون و مانگرتنى گەنج و قوتابیان
لە مانگرتن و یاخیبۇونی خەلکی دیکە ناچی: پرە لە مۆسیقا و چیژ و
جوانی و کامەرانی، وەك ئەوھ وایە لە قەراغ دەریایەك بیت..

(١٦) لە ولاتی (دیکارت) دا ھەماقەتی قوماربازەکان
فەرمانرەوایە.

دیکارت فەیلەسووفیکی گەورەى فەرەنساىە و خەلکی فیری یاخیبۇون و
راپەرین دەکرد لەبێناو بەختەوئ و جوانی و شکۆمەندی، کەچی نەسلى پیر
و دەسلالتداری فەرەنسا بەبیچەوانەى ئەمەوھ ھەموو بوونەتە قومارباز و
قومار بە شەرەفی نەسلى نوێوھ دەکەن!

(١٧) دلى خۆت خۆش بکە: بى ئەوھى گوى بدهیتە
بەربەستەکان! بژی: بى ئەوھى ئەوھى گوى بدهیتە وەختە
مردووھەکان!

ئەم دروشمە گەنجانەى، شتیک لە فەلسەفەى تاکخوای و ئانارشیزم و
ھەروھە شتیک لە فەلسەفەى ئابیکۆریشى تیدایە: چیژوھەرگرتن بى
گوێدانە نەریت و کوۆسپەکان.

شایانى باسە، رەخنەگرەکان پێیان وایە کە قوتابى و گەنج لەم دروشمەدا
کاربگەر بوون بە کتیبى (شتەکان) ى جورج پیریک کە ئەم فەلسەفە
ئابیکۆرى و تاکخوایى دەردەپرى و داواى ئازادییەکی رەھای دەکرد لە
ژیانى خێزاندارى و تاکەکەسیدا.

تۆ کاغەز بۆ مەن دەنوو سیت پەرە لە مێژوو مەن کاغەز بۆ تۆ دەنوو سەم پەرە لە ئایندە

ئەم دێرە شیعەرە ی پامیار مەحمود کە گەنجیکی توورە ی ئەمڕۆیە و شیعەرە کە لە ھاوالاتی (ژ ۲۲۸) دا بلاو کراوە تەو، جەوھەری مەلانیی ئەم دوو نەسلە دۆژ مەن بە یەکتەری پیر و گەنج پوون دەکاتەو؛ جەوھەری حالی نەبوونیان لە یەکتەری، جەوھەری ئەوێ کە لە کۆتاییدا نەسلی پیر ناچار ناچار ناچارە پتووست ببینیت کە سەر بۆ داخوایەکانی نەسلی نوێ دابھێنێ: ئەگینا راپەرینیکی ھەژەند لە داھاتوودا شوێستە و شەقام و پەرلەمان و زانکۆ و بالاخانە ی دەزگاگانمان وێران دەکا..

- لە کۆلتووری پۆژھەلاتدا، وەک چۆن لە قورئانیشتا ھاتوو، بۆ نمونە لە ھەکا یەتی ئیسماعیل و ئیبراھیم پێغەمبەردا: باوک بۆی ھە یە کۆرە کە ی خۆی، ھەر کاتیک پتووست بێ، سەر بپۆت و بیکاتە قوریانی!
- کۆر دەبێ گۆرپا یە لێ باوک بپۆت.

- ئەمە لە کۆلتووری ئیسلامەو کە و تۆتە ناو کۆلتووری کوردیشەو.
- بە لێ. ئیمە بە مەندالە کاغان دەلێن (خوا بەردی گەورە و بچووکی داناو)، یان دەلێن (ئەگەر باوک و دایک لیت رازی بپۆت خواش لیت رازی دەبێ). ئەمە بۆ ئەو یە بیان بەستینەو و لە قسە ی ئیمە دەرنەچن.
- کەواتە بە پتیی ئیسلام و نەرتی کورد: کۆر کۆیلە ی باوکی خۆ یە تی.
- کۆر دەبێ باوکی چی بپۆت، ئاوا بکا.

- کەواتە، پلانیکی پێشووەخت دا پێژاوە و تەنانەت پیرۆزیش کراو... بە پتیی ئەم نەرت و پلانە پتووستە ھەمیشە نەسلی نوێ بدۆرپۆت؛ پتووستە ھەمیشە جیلی نوێ ملکەچ بکات بۆ جیلی کۆن.
- وایە.

- کەواتە، ئیمە، ھەر بۆیەش، دونیای قەدیمان بە سەر دنیای ئەمڕۆدا ھەر زال دەمینی تەو... بیری کۆنمان بە سەر بیری نوێدا ھەر زال دەمینی تەو. ھەر بۆیەش ئەمڕۆمان تا ھەتا یە ھەر لە ژێر دەستی بپار و پتووانگەکانی دۆینیدا دەمینی تەو.

- راسته.

- هەر بۆيەش، (مامۆستا) سەبارەت بەوەی (گەورەیه) و ئیماژى باوکی
تێدايه، «پیرۆز» کراوه و دەبى گوترايه لى بین!

- وایه.

- بواری ئەوه نادەینه کوپ که شتى نوێ و کاری هاوچەرخانه و رەفتاری
ئەمرۆییانەى هەبیت.

- وایه.

- ئەمە لە کاتی کدا لە کولتووری پۆژئاوادا، بە تاییه تیش لە مایسی
١٩٦٨ بەملاوه، واتە لە راپەرینی خۆتندکارانهوه، خیزان بۆتە جیگهیه کی
گفتوگو له پیناو رێککهوتن، که کوپ (بەشیوهیه کی گشتی مندال) تێیدا
وهک ئینسانیتیک گوئی لى راده گیرى، نهک ئەمرى بەسەردا بکری.

- چۆن؟

- مندال (ئەگەر کوپ ئەگەر کچ) هەرگیز ئەمرى بەسەردا ناکری، بەلکو
گفتوگوێ له گەل دەکری؛ گوئی لى راده گرن.

- چیتەر؟

- باوک زوڵم لە کوپی خوێ ناکا، بەلام لیتره - لە پۆژههلات - باوک
دەسهلاتیکی ئەرزەنگ و دیکتاتۆریانەى پیسی بەسەر کوپهوه ههیه.

- چیی تر؟

- لە کولتووری ئەوروویدا، ئەگەر کوپ ئەگەر کچ، کاتی دەگاته تەمەنى
١٧-١٨ سال، ئیتر لە هەلبژاردن و بریارهکانى خۆیدا نازاده. که چى لیتره -
لە پۆژههلات - کوپ پابهندی گیرفان و عەقل و بریار و هەلبژاردنهکانى
باوکیهتی. (خۆش له وهدايه، گەلیک له و پونا کبیرانهى تەمەنیان له نیتوان
٢-٣٠ سالی دایه، وتار دژی باوکسالاری بلاوده کە نهوه: که چى له
ماله وه جهسارهت ناکهن جگه رهیه کیش له حزووری باوکیان بکیشن!).

- هوی ئەم مەرگه ساته، تەنێ بۆ زالم بوونی باوکی پۆژههلاتی
ناگەریتهوه. هویه کی تەنیا ئەوه نیه که باوکی پۆژههلاتی دکتاتوره: بەلکو
هۆکاره که - به بۆچوونی من - دهگەریتهوه بۆ ئەوهی که کوپ خویشی - له
پۆژههلاتدا - تەمبەل و بێ جهسارهت، متمانه ناکاته سەر هیزی خوێ.

مهسه له ن، کور، زور جار، تهنانهت دووای ته و اوکردنی زانکوش، دهست و پټ سپی، باوک ژنی بۆ دههینن! که واته گنجی کورد خوی بی جهسارهت و دهستوی سپیه. بهلن، توانای نهوای نیه بزانیته بتوانیته یاخی بیته و گورانکارییه کان بکات.

- له وانهیه ناخر له مهشدا دیسان خهتای نهسلی کۆن (باوکه کان) بیته که کوره کان و نهسلی نوپیان و راهیناوه (له راستیشدا ته میپیان کردوون) که له سهریه سستی خویان بترسن، نهویرن تهنانهت بیریش له خوشترکردنی ژیاخی خویان بکه نهوه. له لایه کی دیکه شهوه خهتای حکومه ته.

- بهلام من گه شبینم.

- بوجی؟

- چونکه هاوزه مانی نهم نهسله کونه دکتاتوره، نهسلتیکی نوو و عهقلتیکی نوو تهوتوش تازه خهریکه ده رکه وتوو که بای نهو نهوهی له دهست دیته ده که بتوانی ئومیدی داهاتوو بیته.

- نهو توژه عهقله نوپیهی هیه و ده رکه وتوو، بهراستی، - ده بی دانی پیدا بنریت - بهری داری نهم چند ساله نازادییهی دووای پاپه پینه.

- چون؟

- گه نجی نه مپو، له وه خهیه وهی له پرژیمی سه دام داپراون و له ژیر سیبه ری نیمچه نازادییه کهی حکومه تی هه ریمدا ده ژی، توانیویه تی تا پادهیه ک جیاواز بژیت و شتی تازه بهیننیته ناو ژیان و کولتوری خویه وه. به کورتی: نهم چند ساله نازادییهی دووای پاپه پین جیلتیکی نوو کارا و نهسلتیکی پاپه نیوی نهکتیف و جیاوازی دروست کردوو که ده توانی - هیچ نه بی هه ندی جار نازادانه په خه بگریت.

- راسته، له سهرده می دهسه لاتی به عسدا نهم به هیچ شیهویه ک مومکین نه بوو؛ بهلام من وای بۆ ده چم که ئیستاش هه نهم بزاقه گه نجانه و خویندکارییه بزاقیکی ته نیا نه ده بیاتی و پرژانه گه ریانه یه. نهمه خالیتیکی لاوازی بزاقه که یه.

- بزاقیکی ته نیا نه ده بیاتی و پرژانه گه ریانه یه؟ مه به ست چیه؟

- گوتم بزاقی گه نج و قوتابیان تا نه مپوش هه ر ته نیا بزاقیکی نه ده بیاتی

و رۆژنامه گهربیانهیه، واته نه گه یشتۆته ناستیکی کۆمه لایه تی و سیاسی و توندوتیژی ئه وتۆ که حکوومهت بترسینی! ئه مه له کاتی کدا بۆ نمونه له کۆریای باشوور بزافی گهنج و خۆبندکاران بووه بزافیکی چه کداری پێشمه رگانه.

- له گه لاپه رین، واته له ۱۹۹۱ به ملاره، کۆمه لیک چه مک - له هه موو بواره کاند - هاتوونه ته ناو مهیدانی کار و بیرکردنه وه، که پێشتر به هیچ شتیه که بوونیان نه بوو یان پراتیک نه ده کران: مافی مرۆف، مافی مندا ل، مافی ئافه رت و ئازادییه کانی، کۆمه لگهی مه ده نی، دیموکراسی، هه لبراردن و خۆه لبراردن، سیسته می په رله مانتاری و جکومه تی ده ستووری، ئازادیی پاده رپین، ئازادیی رۆژنامه نووسی و چاپه مه نی، سیسته می فره حزبی.. ده یان دیاره دی که هه موویان له سه رده می سه دامدا قه ده غه بوون یان ته نی کلێشه بوون؛ به لام ئه مرۆ له کوردستان ئه م چه مکانه هه موویان ورده ورده به راستی پراتیک ده کرین و که وتوونه ته ناو ژیان و کاره وه. هه ر بۆیه ش دژایه تییه کان و ناکوکییه کان له کوردستاندا - له چاو به غدا و باشوور - به ره مه میان هه یه و کاردانه وه و ئه نجامی باشریان هه یه.

- به لام ئه مه دوو فاقیی (ئیزدواجیه تی) له ناو ده روونی خه لکدا و به تایبه تیش له لای گهنج و قوتابیاندا دروست کردووه.

- چۆن؟

- کولتووریک خه ریکه کۆتایی دیت، به لام هیچ کولتووریکی نوێ له جیه گی ئه ودا هیشتا دروست نه بوته وه. ئه مه خه ته رناکه. ئه م دوو کولتورییه زۆر تر سناکه.

- مه به ست چیه؟

- بۆ نمونه..

- به لێ؟

- ئه و پازده سا له ئیمه باسی ئازادیی ئافه رت ده که یین، که چی تا ئیستا بار و دۆخیکی ئاوه له لایه ن حکوومه ت و ده زگا به رپرسه کانه وه بۆ ئافه رت دروست نه کراوه که بتوانی موماره سه ی ئه و ئازادییه ی تیدا بکات..

مهسه له ن... تو که ده ته وی ئافره ت به ئازادییه وه بیته دهره وه، ئه دی نابئ له سه ره تادا ئه من و ئاسایشی ئه و ئافره ته زامن بکه ی ت؟ ئه دی نابئ له سه ره تادا ئه و قانونه بگۆریت که ده لئ (نابئ کچ له دووای تاریکی داهاتن و رۆژئاوا بوونه وه بگه ریتته وه به شه ناو خۆبیه کان)؟ ئه و نه یه کی تر..

- به لئ؟

- ئه و پازده ساله ئیمه باسی ئازادیی تاکه که س ده که ی ن، یان باسی بیستییه نه مانئ ده سه لاتئ باوکسالاری ده که ی ن، باشه ئه دی نابئ له سه ره تادا چهند قانوننیک له پهر له مان پیشنیار بکری ت و بیته ده ستور که زه مینه بو ئه و سه ره خۆبو نه ی کو ر خو ش بکات؟

- یه عنی چۆن؟

- بو ئه و نه بو ئه وه ی قوتابی بتوانی ت شه خسیه تی خو ی هه بی ت و بی مننه تی باوک خویندنی خو ی ته و او بکات؟ بو ئه وه ی خویندکار بتوانئ ئه گه ر هه زی کرد سه فه ریک بکات؟ به شیوه یه کی گشتی: بو ئه وه ی قوتابی چیت ر چاوی له ده ستی باوکی خو ی نه بی ت؟ بو ئه وه ی قوتابی بتوانئ کاتی ویستی کتیب و سه رچاوه و پیوستیه کانی دیکه ی خویندن بکری ت یان کاتی ویستی سه فه ریک بکات و هه ندیک دنیا بی نی، یان کاتی ویستی خو شه ویسته که ی خو ی ده عوه ت بکات... ئه م داخو زییه، ئه م کی شه یه .. چۆن چاره سه ر ده کری ت؟! چۆن ئیعتیباری قوتابی و ئازادییه کانی و شه خسیه تی سه ره خۆی خو ی، له باوک به سه نریتته وه؟

- ئه و رو ویا توانیویه تی ئه م کی شه یه چاره سه ر بکات.

- چۆن؟

- قانوننیکه ی ده رکردوه به پی ئه و قانونه: گه نچ له ماوه ی ژیا نی زانکۆبیدا مافی ئه وه ی هه یه که قه رز له حکومه ت وه ربگری ت. له هه مان کاتیشدا مانگانه ده رماله یه کی هینده زۆر وه رده گری که مننه تی به باوک نامینیت و چاوی له باخه لئ باوک نابیت. ئه م قانونه واده کات که کو ر به ته واهه تی ئازاد بیت و شه خسیه تیکه «خۆیه که م زان» و لاوازی نه بیت: هه ر کاتیک بیه ویت، بتوانئ سه فه ریکات و ده عوه تی خو شه ویسته که ی بکات و کتیب و پیدا ویستییه کانی دیکه ی بکری ت و به کورتی: ئاسوده و

نازاد بژیټ..

- وایه.

- که واته سیاسه تی نابووری ئیمه له هه مبهه ر گهنج و قوتابیان هه
سیاسه تیکی نابووری هه له یه.

- باشه بۆچی تا کو ئیستا نه ندام په رله مانیک ئهم داخواری و
پیتوستیه ی له ناو په رله مانیک کوردستاندا مه تره ح نه کردوه؟ بۆچی هیج
راوێژکاریکی نه فجوومه نی وه زیران ئهمه ی بۆ سه روکایه تییه حکومه تی
هه ریمی کوردستان پیشنیار نه کردوه؟ بۆچی ماموستایانی زانکو و وه زیر
و سه روک زانکو و عه مید و روشنیر و مودیر و مه لا و ماموستاکان، تا
ئیستا ئهم مه سه له گرنگانه یان نه ورووژاندوه؟

- ده زانی بۆ؟

- بۆ؟

- چونکه نه ندام په رله مان و کاوێژکار و وه زیر و سه روک زانکو و عه مید
و مودیر و مه لا و ماموستاکان، هه موویان بۆ خوێان پیرن، بۆ خوێان باوکن،
له به رژه وه ندیی ئه واندانیه که کوپ، قوتابی و گهنج، ژیانیان به ره و باشترو
یاشترو بکوژیټ. ده یانه وی خوێندکار و گهنج (کوچه کانیان) تا هه تایه، ژیر
ده ست، چاویان له دهستی له خوگه وه تر، له ژیر فه رمان و سته می خوێاندان
بمینیته وه. ئهمه یه ململانییه نه سه له کان.

- که واته، راسته: حکومه ت خویشی به رپرسه له م پاشکه وتن و
کوێله مانه وه یه نه سلێ نوێدا.

- ته نانه ت من حکومه ت به به رپرسی یه که م داده نیم.

- راست ده که ی: کوپ، زۆر جارن، ته نانه ت دووای ته واو کردنی
زانکووش، ده ست و پێ سپی، باوک ژنی بۆ ده یینی! به لام تو بۆچی
حکومه ت به به رپرسی یه که م داده نییت؟

- چونکه پیتوست وایه حکومه ت خوێ ئهم قانونه ده ریکات که باسم
کرد؟ له ده سه لاتداریتییه سه روک حکومه تدا هه یه که قانونیکی ناوها
ده ریکات.

- ئه دی نابێ په رله مان خوێ پیشنیاری بکات و بپاری له سه ر

دهريكات؟

- پەرله مان ته نيا مير و مه لا و مودير و ماموستا و باوك و پير و پرؤفيسؤرى تيدايه؛ نه مانهش خويان - وهك گوتم: دوزمنى ته له به و كهنجن! پەرله مانى كوردستان تا نه مپوش يهك قوتابى يان يهك كهنجى تيدا نه بووه؛ تا ئيستا ته نانهت نوينه رى كهنج و خويندكارانىش له پەرله مانى كوردستاندا وجوديان نه بووه و نيه.

- كه واته نه مه يه هوكارى نه وهى كه ئيمه قانونه كاغان هه موويان له پيناو ژيان و بهرژه وندى پير و پرؤفيسؤر و مير و مه لا و موديره كانه و بهس؟! نه مه يه هوكارى نه وهى كه ئيمه كو مه لگه يه كى تا سهر ئيسقان پيرين، كه نه فتين.

- له هه موو نه مانه پيستر ده زانى چيه؟

- له كوردستاندا كراوه ته قانون: ههر كه سيك بيه ويت خوى هه لهر ژيريت بوئه وهى بيه ته نه دنام پەرله مان، پتويسته ته مه نى له سه رووى (٣٠) سالييه وه بيت! ده زانى؟

- كى نه م قانونه ي داناوه؟

- پير و پرؤفيسؤر و مير و مه لا و ماموستاكانى «قانون»! حكومهت.

- ده زانى بوچى نه مه يان كردۆته قانون؟ ده زانى بوچى كهنجيك بوى نيه بيه ته نه دنام پەرله مان؟! به هه موو شيويهك (به قانونيش!) هه موو ريگه يه كيان له پيشكه وتنى قوتابى و كهنج گرتووه؟ ده زانى بوچى كهنجيكى (٣٠) ساله بوى نيه بيه ته نه دنام پەرله مان؟!

- بوئه وهى كهنج نه توانى دهنگى نارهازى بهرز بكا ته وه، بوئه وهى نه توانى پيشنيارى هيج قانونيكى ناوها بكات كه باسمان كرد و له بهرژه وندى كهنج و خويندكاراندايه.

- نه مه له حاله تيكدا زۆربه ي كو مه لگه هه ميشه كهنجن!

- له وهش نايه كسانتر: ههر نه دنام پەرله مانى پير له ناو پەرله مانى كوردستاندا هيج سنووريكى بو دانه نراوه: ته مه نى پيريك له هه شتايشى تيه پراندى قانون بوى نيه هيجى پى بلتى!

- ئەمە بەتەواوەتی ئەو دەردەخات کە قانونیان بەشێوەیەکی وا داناو
کە کۆمەلگە و حکوومەت دژی گەنج بێت و ھاوژەوقی پیر بێت!
- دژی گەنجبوونەو بێت و لەگەڵ مانەوێ نەربیتی پیران و عەقڵی پیران
بێت!

- بەراستی، ئەو پیرە دەسەڵاتدارانە ھەر گەمەییەکی کردبێتیان، لە
بردنەو دُنیا بوونە: باش توانیویانە نەسلی نوی بێستەنەو. بە «قانون»!
- باشە چارەسەری ئەمە چیە؟

- پیرەکان ھیچ ریفۆرمێک ناکەن، گەنج و قوتابیەکانیش «لەبەر ئەمنی
قەومی کوردستان» ھیچ جوولەییەک ناکەن.. چارەسەر چیە؟
- بۆئەوێ یاخیبوونیەک سەرھەڵدات، پتویستە تاکەکان ھەست بە
بەرژووەندییە ھاوبەشەکان بکەن.

- بەلام ھەستی ئەم بەرژووەندییە ھاوبەشە دروست بوو، ماوەیەکی
زۆرە.

- بەپێچەوانەی کوردستان، ھەر ئەمسال، لە ئەلمانیا قوتابیەکی تەمەن
١٩ سالی بۆتە ئەندام پەرلەمان. لە فەھرەنساش و زۆریە و لاتانی
دیموکرات: ھەر خۆتندکار و گەنجی (٢١) سالی بۆی ھەیە ببیتە
ئەندام پەرلەمان.

- باشە چارەسەر چیە؟

- من بێم گوتی: بزاقی خۆتندکاری و گەنجانی ئێمە لە کوردستاندا تا
ئێستا بزاقی تەنیا ئەدەبیاتی و پوژنامەنوسییە، نەبۆتە قورسای و ھێز
و مەترسییەک بۆ سەر حکوومەت و پەرلەمانە پیرەکان.

- کەواتە، گەنج و قوتابی پتویستە فشار بخەنە سەر پەرلەمان بۆ
مەسەلەی گۆڕینی ئەو قانونە پەيوەندیی بە تەمەنی (٣٠) سالەو ھەیە.
ھەلبەتە قوتابی و گەنج داخواری و گرفت و خۆزگەی زۆری دیکەیان ھەن.

- کەواتە، نەک فشار، پتویست وایە ئەو فشارە بگاتە ناستی
یاخیبوون، بگاتە ناستی راپەرینیکی گەنجانە و خۆتندکارانە
سەرتاسەری..

فیدای جوتیاران بی حاتھی تهی به قوربانی سه پانتان نالی بهرمهک

حاجی

له فهسلکی پیشوودا گوتمان: راپه‌رینی ۱۹۹۱ و ئهم پازده سال
ئازادییه‌ی هه‌مانه، وایکردوو ده‌خیتی دووفاقی (ئیزدواجیه‌ت) له‌ناو
ده‌روونی خه‌لک و روشن‌بیراندا به‌تایه‌تیش له‌لای گهنج و قوتاییاندا
دروست بیت. چونکه له‌م ماوه‌یه‌دا کولتووریک خه‌ریکه کۆتایی دیت،
به‌لام هیچ کولتووریک نوێ له‌جیگه‌ی ئه‌ودا دروست نه‌بوته‌وه.

ئاسه‌واری به‌عس هیشتا هه‌ر بنه‌ر نه‌بووه. ئهم ئاسه‌واره له‌ناو
میکانیزمی چالاکیه‌کان و زانکۆکان و سیسته‌می به‌رپوه‌بردنی ولات و
سیاسه‌تی حکومه‌تیشدا هه‌ستی پیده‌کریته. ئه‌مه‌ش میله‌ته‌که‌ی تووشی
دووانه‌یی بیرکردنه‌وه و دووفاقیته‌ی کردوو له‌ ره‌فتاردا: له‌لایه‌که‌وه ئازادن،
له‌لایه‌کی دیکه‌وه هیشتا هه‌ر ژێرده‌سته‌ن.

ئەم دۆخە دوو فاقییە، چەند زیانبەخشە و گەرفتی تازە ی لە گەل خۆیدا
 ھێناو، ئەوەندەش نیشانە ی ئەو دیە کە زۆرانبازییە کە ی نێوان نەسلی کۆن و
 نوێ تیزتر دەکاتەو. من نالیم (ئەم دۆخە دوو فاقییە) سوود بەخشە، بەلام
 پێویستە توێژە یاخی و چالاکەکانی کۆمەل (پۆشنبیران، قوتابیان، نووسەرە
 گەنجەکان...) سوودی لێ ببینن، واتە ئەو توخمانە بە ھێزتر بکەن و
 باشتریان بە گەر بخەن کە دەبنە ھۆی بە ھێزکردنی نەسلی نوێ و
 نوێ گەرتییە کە یان.

حەزەدە کەم چەند نمونە یەک بۆ ئەو دۆخە دوو فاقییە (ئیزیدیواجیە تە)
 بە ھێنمەو کە لە کوردستاندا ھەیە:

(۱) نمونە یەک لە بارە ی ئیزیدیواجیە تی بە ڕێو بەردنی ولات:

لە بەرواری ۲۰۰۲/۱۲/۳۱ نزیکە ی چوار ھەد قوتابی ی زانکۆ ی
 سەلاحە دین لە ھەولێر خۆپیشاندا نێکیان ساز کردبوو لە پێناو وەدی ھێنانی
 پازدە ئامانجی گەرنجی ژانی خۆتێندکارییان. کاتی گەشتبەسوونە بەردەم
 سەرۆکایە تی ی زانکۆ، سەرۆکایە تی ی زانکۆ لە جیاتی ئەو ی گوێیان لێ
 ڕاگریت و بە تەنگ داخوازییەکانییەو بە چیت: پەرتەوازی پێ کردبوون و
 پۆلیسی تی بەردابوون. ھۆی ئەمە بێگومان ئەو دیە کە سەرۆکایە تی ی زانکۆ
 سەرۆکایە تی یە کێ پیرە و بە عەقڵیە تی کی پەربووت و کۆنی دکتاتۆریانە ی
 سالانی بە عەس بە ڕێو دە چیت! کە چی لە ھەمان ڕۆژدا (لە ھەمان ڕۆژی
 خۆپیشاندا نە کە دا) لە ھەمان ئەوکاتە ی کە سەرۆکایە تی ی دکتاتۆری زانکۆ
 پۆلیسی لە داخوازییەکانی قوتابیان بەردابوو؛ سەرۆکی حکومە تی ئەم
 ھەرتەمە، نیچیرقان بارزانی، کە پێاویکی گەنج و کراو و دیوکرانە و
 پۆشنبیریە کی ھاوچەرخانە ی ھە یە، خاکە ڕایانە چووبوو لە سەر ئەنتەرنێت
 دانیشتبوو، وەلامی ھەزاران گازاندا و پەخنە ی کوردەکانی ئەورووپای
 دەدا یەو لە بارە ی حکومە تە کە ی!

ئەمە چ پێچەوانە یی و دوو فاقی و سەمەرە یە کە لەم ولاتە دا؟ ئەمە چۆن
 لێک دەریتەو: سەرۆک حکومە ت گوێ لە پەخنە ی نەسلی نوێ بگریت؛
 کە چی سەرۆکایە تی ی زانکۆ پۆلیس بەرداتە گیانی خۆتێندکارانەو؟

وهلامهكه‌ی ئاشكرايه: سه‌روكايه‌تیی زانكو‌خواه‌ن عه‌قلیه‌تیی كۆن و پیری به‌عسییانه‌ی سه‌رده‌می سه‌دامه، به‌لام سه‌روك حكوومه‌ته‌كه پیاویکی گه‌نجی سه‌ر به‌هه‌مان جیلی تازه‌ی دووای پا‌په‌رینه!

(٢) دوو فاقیتی و چه‌وت و چه‌ویلی سیاسی ئابووریان /
 ئه‌م دوو حزبه‌ فه‌رمانه‌ویه‌ی پارتی و یه‌کیه‌تی، نه‌ك هه‌ر ته‌نیا نه‌یان‌توانیوه‌ ئاسه‌واره‌ كۆنه‌كانی رژیمی به‌غدا له‌سه‌ر خۆیان بسپه‌نوه‌ و بێن سیسته‌میکی نوێ بۆ پێكهاته‌ی وه‌زاره‌ت و ده‌زگا و زانكو‌و به‌پێوه‌به‌رایه‌تییه‌كه‌یان دابه‌زرین، به‌لكو به‌هێنانه‌ ناوه‌وه‌ی دوو ده‌ست و سیسته‌می بێگانه‌ی دیکه‌یش (ئێران) و (تورکیا) بۆ ناو کوردستان، سه‌ریان له‌ میللته‌كه‌ی خۆیان و ته‌نانه‌ت سه‌ریان له‌ رووناکبیر و هونه‌رمه‌نده‌کانیشیان شتواندوه‌! بۆ نمونه، هه‌ولێر و سلیمانی، هه‌ر لایه‌کیان به‌جودا، بوونه‌ته‌ بازاری ساغکردنه‌وه‌ی به‌رهم و که‌ره‌سته و کولتوری ولاتیکی بێگانه‌ی جیا. ناوچه‌کانی سلیمانی بوونه‌ته‌ بازاریک بۆ قازانجی ئێران: پرن له‌ که‌لوپه‌ل و خواردن و هونه‌ر و کولتور و که‌ره‌سته‌ی ئێرانی؛ ناوچه‌کانی هه‌ولێر و ده‌وکیش بوونه‌ته‌ بازاریک بۆ قازانجی تورکیا، پرن له‌ که‌لوپه‌ل و خواردن و هونه‌ر و کولتور و که‌ره‌سته‌ی تورکیا. ئه‌مه‌ چونکه‌ هه‌ر حیزبێک به‌جیا له‌لای خۆیه‌وه‌ له‌سه‌ر قازانجی (باج) و گومرگی سنووری ئه‌و دوو ده‌وله‌ته‌ی دراوسێ ده‌ژیت.

دوو فاقیه‌كه‌ له‌وه‌دایه (قوتابی و گه‌نج ده‌پرسن): ئه‌دی قازانجی نه‌ته‌وه‌یی؟ ئه‌دی به‌رهمه‌تییانی کوردستانی؟ چما «سه‌ربه‌خۆیی کوردستان» و داواکردنی دامه‌زراندنی «ده‌وله‌تی کوردی» هه‌ر وا به‌هه‌وه‌نته‌ و ته‌نیا به‌ شیعارات ده‌کړی؟

زۆر سه‌یره: شیعاراتی دامه‌زراندنی ده‌وله‌تی کوردی و ریفیراندۆمی سه‌ربه‌خۆیی کوردستان به‌رزده‌که‌ینه‌وه، که‌چی له‌ملاشه‌وه‌ مالی و هزیر و موذیر و مه‌لا و میر و مامۆستا و سه‌روک زانکو‌کامان پرن له‌ «ئاوی حه‌یات»ی تورکی و «هه‌نگوینی سه‌عوودی» و «ماستی ئێرانی»!.. ئه‌مه‌ له‌کاتی‌که‌دا باشت‌ترین و خوشترین هه‌نگوین و ماست و ئاو له‌ کوردستاندا هه‌یه. شاعیری ناودارمان، حه‌مدی، نیو سه‌ده‌ به‌ر له‌ ئه‌م‌پۆ گوتویه‌تی:

ئەم ئاۋ و ئەرزەي ئىمە ھەمانە زەرع كرى
 دەولەت دەبى بە كۆلكەش و شا بە سەپانان
 ئەم سىياسەتە ئابوورىيە چەوتە بەرھەمى بىرى پىرى ئەندام پەرلەمان و
 حكوومەتە كەيە، بەلام لەبەرەمبەر ئەمەدا و بەپىچەوانەي ئەمە: يەككە لە
 دروشمەكانى ئەو گەنجانەي لىستىكى گەنجانە و خويندكارانەيان
 دامەزراندبوو بۆ خۆھەلبىژاردنەكانى پەرلەمانى سالى (۲۰۰۵) ئەو بوو
 داوايان دەکرد بايەخ بەریتە بووژاندنەوہى بەرھەمە نەتەوہىيەكان!

بەم شىئەيە، دوو فاقى و دوو جوۆر بىرکردنەوہىيە، لە كوردستانى
 ئەمرودا، بۆتە شەرىكى توند لەنىوان جىلى كۆن و نویدا. راستىيەكەيشى،
 ئەم توێژە ياخى و راپەرپوہى قوتابيان و گەنجەكان، ئەمەتا ديارە: لە جىلە
 كۆن و پىرەكەي ناو پەرلەمان و ناو وەزارەت و دامودەزگاكان
 ناسىوونالىست تر و نەتەوہەپەرەرتن؛ چونكە ئەم گەنج و قوتابىيە زىرەكانە
 دەزانن، باش دەزانن كە «دەولەتى كوردى» و سەرپەخۆيى كوردستان بە
 فەشەي ئىعلامى و دروشمى حزبەتەي دروست نابىت، بەلكو بەوہى دروست
 دەبىت كە كورد سەرمايە و پارە و پوولتيكى مەزن كۆيكاتەوہ و
 شەخسەتيكى مەزنى دارايى و ھىزىكى سەرمايەداريى گەورەي ھەبىت
 بۆئەوہى بتوانى بلىت «ھەم».

كەواتە، كورد دەبى بتوانى بلىت «من ھىزىكى دارايى و مەزنى ئابوورىم
 ھەيە»، ئنجا دەتوانى بلىت «كەواتە، من ھەم». كورد دەبى شەخسەتيكى
 زۆر بەھىزى سەرمايەدارى بۆ خۆي دروست بكات، ئنجا دەتوانى بە دنيا و
 بە دراوستىكانى بلىت «من ھەم».

دروستبوونى ئەم شەخسەتە مەزنە دارايى و ھىزە سەرمايەدارىيە
 كوردىيە گەورەيەش، بىگومان، بە بووژاندنەوہى بەرھەمەيتاننى ناوخۆ و
 كشتوكاڵ و پىشەسازىيە نەتەوہىيەكان دىتە دى، وەك حاجى كۆبى دەلتى:

بەراو و ئەرزی ئیوہ كىمىايە
 دور و گەوہەر گەر مازووى چىايە
 مەعادين خاترى تۆ بى لە گەل كان
 گەنمتان زىرە حەتتا زىوہ زىوان

یان بۆ نمونه وهک ئهحمده موختاریهکی جاف دهلتی (له پێگهی تووریزم و گهشتوگوزارهوه):

کیو و کهژ گشتی دهبیته باخ و قهسری گهوههرین
بۆ تهماشای دهسته دهسته دین له ئینگلستانهوه

نهسلی نوی، گهنج و قوتابیان، شهر له پێناو ئهم ئامانجه جوانانه دهکهن و دهپرسن: پهرلهمانی پیری کوردستان و ئهم دوو حزبه فەرمانهوایه، ئاخۆ کهی بیر لهوه دهکهنهوه شیر و ماست و تووتن و کهرهسته و سامانه نهتهوهیهکانی خویان، له جیاتی کهل و پهل و کهرهسته بیانییهکانی دراوسی بخرنه ناو بازارهوه؟

ئایا بهجیگهیانندی ئهم پرۆژهیه، ئهرکی پهرلهمان و حکومهت و حزبهکان نیه؟ تو بلتی پهرلهمان و ئهم دوو حزبه و ئهم حکومهته کوردیهیه نهزانن که پابه‌ندبوونی خواسته‌ندانهی ئابووری و بازرگانی کوردستان به تورکیا و ئێران ههوه، هه‌مان واتای کۆیلایه‌تی کوردستان و بنده‌ستبوونی کورد ده‌گه‌یه‌نیت؟! بۆچی نایانه‌وی له‌م بنده‌ستی و پابه‌ندبوونه‌ی ئابووریه‌ی پرژگار ببن؟ خۆ ئه‌مه‌یان (وهک مه‌سه‌له‌ی ده‌وله‌ته‌ کوردیه‌یه‌که) مه‌سه‌له‌یه‌کی سیاسه‌تی نی‌وده‌وله‌تی نیه و به‌یاری نی‌وده‌وله‌تی و به‌یاری نه‌ته‌وه یه‌که‌گرتوه‌کانی ناوی!

به‌م شێوه، نه‌سلی پیری پهرله‌مان و جیلی کۆنی حیزب و داموده‌زگاكان، به‌تاییه‌تی به‌هاران (به‌تاییه‌تیش له‌ مانگی مارس و ئه‌پرێلدا: ئه‌وکاته‌یه‌ی خۆیندکاران سه‌رقالی خۆیندن و ده‌وامن) به‌رده‌وام مه‌ژغوولی لێدانه‌وه‌ی قه‌وانه‌ کۆنه‌ گریاناویه‌کانی میژووی خۆیناوی کوردن و له‌م وه‌رزدا دین ده‌یان جار «یاده‌ نه‌ته‌وه‌یه‌یه‌ شکومه‌نده‌کان» یاد ده‌کهنه‌وه؛ به‌پێچه‌وانه‌ی ئه‌مانه‌وه، قوتابیان و گهنج و جیلی نوێش فشه‌یان به‌ عه‌قڵی ئهم ئیعلامه‌ پیر و درۆزن و ئهم پرۆپاگاندیه‌ بێه‌ووده‌یه‌دا دێته‌وه و هه‌زده‌کهن حکومه‌ت و حیزب و پهرله‌مان چێستر ئه‌وه‌نده‌ به‌سه‌ر میژووی خۆیدا نه‌گرت و بێت که‌مێک بکه‌ویتته‌ بیری بونیادنا‌نه‌وه‌ی خۆی و داها‌تووی...

۳) پیکهاته‌ی ئایدیۆلۆژیی ئەمپۆی کوردستان جۆراوجۆرتییەکی وای له
فۆرمی خەباتی سیاسی و حیزبیدا هەیە که به قەد جۆراوجۆرتییی فۆرمە
کۆمەڵگەراییه‌کان و عەشیره‌تگەراییه‌کان جۆراوجۆرن. ئەم دیاردەیه،
پێگومان دیاره کاریگەرتییەکی باری خراپانه‌ی هەیە بەسەر یه‌کپزبونی
گەنجان و یه‌کگرتنی قوتابیانەوه.

ئەم ولاته پڕه له حاله‌تی ناکۆک و دژبیه‌کتر: وه‌زیری وه‌زاره‌تی مافی
مرو‌ف گەنجیکی نو‌بخوازی له ئەورووپا گه‌راوه‌یه، که‌چی سه‌رو‌کی فلان
حزب سه‌رو‌ک عەشیره‌تیکی ئەوتۆیه که له‌به‌ر خاتری شیخ‌یک یان
مه‌لایه‌ک ناچاره مافی ده‌یان گوند پ‌یشیل بکات! به‌رپوه‌به‌ری فلانه ده‌زگا
گەنجیکی نو‌بخوازی پ‌وشنبیره، که‌چی وه‌زیره‌که‌ی پ‌یاو‌یکی
به‌ناوساله‌وتووی کۆنه به‌عسیی ئەوتۆیه که بواری هیچ کاریکی گەنجانه‌ی
باشی پ‌ی نادا... هتد.

کورد ده‌لتی «سه‌ری دوو به‌رانان له‌ناو مه‌نجه‌لتیکدا ناکولتی». ئەمه له
کاتییکدا که کوردستان ئەمپۆ له‌وه ده‌چێ نه‌ک سه‌ری دوو به‌ران به‌لکو
سه‌ری جه‌وت هه‌شتی به‌رانیشی پ‌یکه‌وه ت‌یدا بکولتی: کۆن و نو‌ی له‌یه‌ک
کاتدا، پ‌یر و گەنج له‌یه‌ک کاتدا، شارستان و گوندی له‌یه‌ک کاتدا،
ئەورووپا‌دیده و عەشایه‌ریک له‌یه‌ک کاتدا!..

۴) دووفاقه‌یی نیوان واقیع و خۆزگه‌کانی گەنجان

گەنج ئەو فیلم و گۆرانی و به‌رنامه و باب‌ه‌تانه‌ی له‌ ته‌له‌فزیۆن و سه‌ته‌لا‌یت
و ئەنته‌رنه‌تدا ده‌یان‌بینی جیاوازیان هەیە له‌گه‌ڵ واقیع. ته‌ماشای ده‌کا
له‌و‌یدا زۆر ئاسایی و ئاسانه دوو گەنج یان دوو خ‌وت‌ندکاری زانکۆ له‌ژێر
دره‌ختیکدا ده‌سه‌لمانه‌تی یه‌کتر و ده‌میان له‌ ده‌می یه‌کتردا یه‌ (ته‌نانه‌ت له
کلپه‌ کوردیه‌کانیش هه‌ندێ جار دیمه‌نی ئاوها ده‌بینی) به‌لام له‌ واقیعی
خ‌ویدا ئەمه عەیب و عاریگی زۆر گه‌وره‌یه.

له‌ناو کتیب و پ‌ۆژنامه و گۆڤار و به‌یاننامه و ئامرازه‌کانی دیکه‌ی
پ‌اگه‌یان‌دندا ته‌ماشای ده‌کات: مافی مرو‌ف، مافی ئافره‌ت، مافی مندال،
ئازادیی ده‌رپ‌ین، ئازادیی پ‌ۆژنامه‌گه‌ری، کۆمه‌لگه‌ی مه‌ده‌نی، دیموکراسی،
ئاوه‌دان‌کردنه‌وه، خ‌زمه‌ت‌گوزاری.. ده‌یان چه‌مک و زاراوه‌ی دیکه‌ی

دروەشاوہ بەلېشاو دادەمەزرتنە ناو سیستەمی بیرکردنەوہ یەوہ، کەچی لە
واقیعدا، ئەگەر نەلێم ھەمیشە ئەوا زۆریە جارێ دەبینی ھەموو شتەکان
بەپێچەوانە ی ئەم قسە فشە و درۆ و دەلەسانەن:

تەماشای دەکا: لەو پایتەختە گەورە یە کوردستانی «نازاد و مەدەنی و
دیوکرات و پر خزمەتگوزارییەدا!» کە نیو ملیۆن تەلەبە و گەنج و
نەوجەوانی تێدا دەژی، تەنیا یەک کتیبخانە ی گشتیی بەجکۆلە ی پەرپووتی
لێیە و رۆژانە (لەبەر بەربادیی شوێنە کە و لێکتر جودا کردنەو ی کوپ و کچ و
نەبوونی کافیتریا و ئەنتەرنێت و کارەبا و ھۆی دیکە) تەنێ پەنجای
قوتابی یە ک ئەگەر رووی تێ بکا. لەو دەچێ حکوومەت و «پەرلەمانی
پیر» واتێ بگات کە گەنج و قوتابی ی کورد تەنیا بە نان دەژی! تەنیا و
تەنیا پەنیری کیری و پۆنی «زەپ» و ھەنگوینی سعوودی و کوپن فلیکسی
سویدی بۆ گەنج و قوتابیانی کورد دەھێنیتە ناو ولات: بێ خەبەر لە
ھەموو کتیب و سەرچاو و گوڤار و ماتێرپالێکی دیکە ی مۆدێرنی
رۆشنبیری و زانستی و ھونەری ئەوروپا و ولاتانی دیکە..

تەماشای دەکا: لەو پایتەختە گەورە یە کوردستانی «نازاد و مەدەنی و
دیوکرات و پر خزمەتگوزارییەدا!» کە نیو ملیۆن تەلەبە و گەنج و
نەوجەوانی تێدا دەژی، تەنانت یەک شوێنی رابواردنی گەنجانە و تەفریح و
دڵخۆشبوونی خێزان یان مەدینە تولعابیکی لێ نیە..

ئێوە دەزانن ژبانی شەو لە کوردستاندا کوژاوە تەوہ؟! مەبەستم لە
کوژانەو ی ژبانی شەو، کوژانەو ی گۆپ و ئەلەکتریک و کارەبا نییە؛ کە
ئەمە یان ھەر بەشیوہ یە کێ سروشتی و ئاسایی و بەردەوام کوژاوە تەوہ!
مەبەستم ھەر ژبان خۆی، ژبانی گەنج و قوتابی ی کورد، بە شەوان، بەردەوام
کوژاوە تەوہ! یەعنی، دەتوانم بڵێم: مەرۆقی کورد بە شەوان - لە کاتر مێتر
شەشی ئێوارەوہ تا ھەوتی بەیانیی پۆژە کە ی تر، دەمری. ناژیت. ئەمە
تەنانت لەو شوێن و شەوانە شدا ھەر وایە کە کارەبا ھەیە: مەگەر
شەقامێک نەبێ لە ناوہ راستی شاردا کە ئەویش کارەبا و پروناکی و ژبانە
درەوشاوە کە ی، دەگەر پێتەوہ بۆ دەقەرە تاییەتی و دوکاندارە بەستە زمانەکانی
ئەو شەقامە کە بە پارە ی خوێان و بۆ بەرژوہ و ندی ی خوێان ئەو پێیان

پازاندۆتەو (بەبێ هیچ پلان و نەخشەیه‌کی که پێویست وایه پارێزگا بۆ
هه‌موو جاده و بازار و شه‌قام و گه‌ره‌کتیک داینینت!).

ئاخر، زۆر به‌ده‌گه‌من له‌ گوشه‌یه‌کی ئهم پایته‌خته خۆله‌میشه‌یه‌ پر ته‌پوتۆز
و هیلاک و بێ ئاوه‌دا- که ناوی هه‌ولیره- قوژنیکی ته‌ر یان سووچینکی
دره‌وشاوه‌ی ره‌نگینی ئه‌وتۆ ده‌بینیت که حه‌ز به‌که‌یت رووی تی به‌که‌ی یان
تییدا داینیشیت. نه‌ک مۆسیقا و ره‌نگ و ته‌رایی، به‌لکۆرووناکیی
گلۆبه‌کانیش، سه‌رتاپا کۆژاونه‌ته‌وه.

٥) عیراقچیتی و کوردستانچیتی

پارتی دیموکراتی کوردستان و یه‌کیه‌تی نیشتمانیی کوردستان که دوو
حزبی فه‌رمانه‌وه‌ی کوردستانن، له‌ هه‌لبه‌ژاردنه‌کانی په‌رله‌مانی سالی
(٢٠٠٥)دا، به‌شێوه‌یه‌کی فه‌رمی ئاگادار کرانه‌وه که نه‌ک ته‌نیا نه‌سلی
نۆی، نه‌ک ته‌نیا گه‌نج و خۆتندکار و نه‌وجه‌وانی ئه‌مپۆی کورد، به‌لکۆ
سه‌رتاسه‌ری خه‌لک ده‌یانه‌وی له‌ ده‌وله‌تی ره‌شی عیراق جودا بینه‌وه؛ له
سه‌دا نۆود و حه‌وت و پۆینت سی ی خه‌لکی کوردستان ٩٧/. حه‌زده‌که‌ن
بگه‌نه‌ ئازادیی نه‌ته‌وه‌یی خۆیان، ده‌شزانن: هه‌موو مه‌رگه‌سات و دۆزه‌خی
ژیاانی ئه‌وان له‌مه‌وه‌ دیت که «عیراقین»! که‌چی له‌ راگه‌یاندنی هه‌ر دوو
حیزه‌که‌ و حکومه‌تیشدا ته‌نانه‌ت له‌ به‌ستینی په‌روه‌رده و زانکۆ و
کۆلتووریشدا پانتاییه‌کی فراوان بۆئه‌وه ته‌رخان کراوه که له‌ خه‌لک، له
نه‌وجه‌وان و گه‌نج و قوتابیان بگه‌یه‌نن که ئیمه‌ عیراقین و «عیراق چاوی له
ئیمه‌یه!».

ئهم ئیزدیواجیه‌ت و دوو فاقیه‌ ئایدیۆلۆژییه، گه‌تج و خۆتندکار و نه‌سلی
ئه‌مپۆ سه‌رگه‌ردان و حه‌یران ده‌کا: مه‌ترسییه‌کی گه‌وره‌ی بۆ سه‌ر ئه‌مپۆ و
داهاتووی ولات هه‌یه.

من نه‌ک ئه‌گه‌ر مودیری ده‌زگای راگه‌یاندنی حیزبکی خه‌باتگێری وه‌ک
پارتی دیموکراتی کوردستان بم، نه‌ک ئه‌گه‌ر سه‌کرته‌ری گشتیی راگه‌یاندنی
یه‌کیه‌تی نیشتمانیی کوردستان بم، ته‌نانه‌ت ئه‌گه‌ر جه‌مامچییه‌کی فه‌له‌ی
نه‌خۆتنده‌وار یان کۆوره‌چییه‌کی تورکه‌مانیش بم (له‌کاتیکدا ئه‌گه‌ر دُنیا بم

سەرتاپای میللەتی کورد دەیهوێت لە عێراق جودا بێتەوه) بەراستی لەرووم نایەت و نایەم (بە پارە و پوولی خۆشم و میللەتەکشەم) زوڕنا بۆ عێراقچیتتی و «دەولەتی عێراقی ئیبراھیم جەعفەری» لێ بدەم و سروودی «موطنی، موطنی..» لە سەتەلایتی کوردستان تی ئی و کوردساتدا بەردەوام بەردەوام لێ بدەمەوه!

کەچی لەلایەکی دیکەشدا (هەزاران ئافەهرین بۆ جەنابی سەرۆک مەسعوود بارزانی..) کە هاتوو تا ئیستاش هەلواسینی ئالای پیسی عێراقی لەسەر خاکی خاوینی کوردستانی فیدرالدە دەهەغە کردوو: چونکە دەزانن گەنج و نەوجەوان و خۆبەکارانی کورد ئەمەیان دەوێت.

کەواتە، ئەم ئیزدیواجیت و دوو فاقییە ئایدیۆلۆژییە، تەنانت بەرنامە ی سەرکردایەتی کوردیشی گرتۆتەوه: جەنابی مام جەلال سەرۆکی عێراق و بەرگری لە یەکیارچەیی خاکی عێراق دەکات، کەچی جەنابی سەرۆک مەسعوود بارزانی، سەرۆکی حکوومەتی هەرێم، تەنانت هەر ئالای عێراقیشی هەڵنەواسیوه «بەلام ئەویش هەر هێشتا بە راگەیانندن دەلێت کە قەوانە کۆنەکە «موطنی موطنی..» لێ بدەنەوه. بەراستی کەس تێیان ناگات: گەنج و خۆبەکار و نەسلی ئەمڕۆیان سەرگەردان و پارا و ناچارام کردوو!

که تو هاتی له نهومیدی نهما باس له هیجر و ئینتیزار ئیدی نهما باس

نالی

پیشتر ئاماژەمان بەو هە دا که لەناکامی دروستبوونی شار و پیشکەوتنی
کۆمەڵایەتیدا، توخمیکی دیکەى گرنگ و ئەکتیف دەنیوژیانی پەروردهیی
و کولتوریی کورددا سهوز بوو، ئەویش ئافرهته.

ئافرهت که پێ دهخاته نیو ئەم دوو مهیدانهی پەرورده و کولتور، پیش
بیرکردنهوه و ههنگاوه‌لانی خۆی، به هاندانی پیاو کاره‌که‌ی بۆ مه‌یسه‌تر
ده‌بیت. ئەوده‌مه‌ی ئەم ههنگاوه‌ش هه‌ڵدەنی چ بزوتنه‌وه‌ی فیمینستی و
خۆبادانی پیشه‌وه‌ختی ئەو ژنه‌ ئه‌ورووپا‌دیده و ناشیرین و له‌م‌یرد
داب‌راوانه‌یان له‌پشته‌وه‌ نه‌بووه که واتیده‌گه‌ن ئەگه‌ر ئەوان نه‌بن ئیدی ئافرهت
پیش ناکه‌ویت! مه‌به‌ستم ئەوه‌یه ئالوگۆره‌که‌ له‌ئه‌نجامی پیشکەوتنیکی
سروشتی و بێ زۆرله‌خۆکردن و بانگاشه‌کردن بووه. له‌ سه‌ره‌تا‌دا چه‌ند
شاعیر و مه‌لایه‌کی وه‌ک حاجی قادری کۆبی و مه‌لای گه‌وره‌ ئنجا چه‌ند
پرووناکبیریکی دیکه‌ هانی ئافره‌تان ده‌ده‌ن یان کچی خۆیان ده‌نێرنه‌ به‌ر
مه‌کته‌بی، ئەمه‌ش له‌سه‌ره‌تا‌دا ده‌بیته «عه‌بییک» و به‌و کچانه‌ ده‌لێن
«مه‌کته‌بلی»، پاشان ئیتر ده‌بیته‌ چاولیکه‌ری و مۆده، ورده‌ ورده‌ ئافرهت
دیته‌ ناو ژیا‌نه‌وه و به‌های خۆی په‌یدا ده‌کاته‌وه، وه‌ک نالی ده‌لێ:

شیرین کچ و له‌یلا کچ و سه‌لما کچ و عه‌ذرا کچ
نه‌خلی ئەمه‌ر و مایه‌ بۆ ده‌وله‌تی دنیا کچ

من ناتوانم بیسه‌لمینم، به‌لام پێم وا نیه‌ ئافره‌تی کورد پیش ١٩٢٠
قوتابخانه‌ی دیبیت، یان ئەسه‌لەن هه‌ر له‌ له‌ سه‌ده‌ یه‌کیش ژنی کورد هه‌ر
خوێنده‌واریشی بوو‌یت: مه‌گه‌ر ژنیکی وه‌ک مه‌ستوره‌ خانمی ئەرده‌لانی که
حه‌مه‌ن دیاره‌ له‌ کۆشکی خانایه‌تی بنه‌ماله‌که‌یدا مامۆستای تایبه‌تی بۆ
گیراوه‌! که‌واته‌ وا پتی تیده‌چی له‌گه‌ڵ هاتنی ئینگلیزه‌کان بۆ کوردستان

(۱۹۱۷) واته له گهڼ کرانه‌وهی یه که مین قوتابخانه مؤدیرنه کان بۆ کوران له شاری سلیمانی و ههولیر، بیر له‌وه‌ش کراوه‌ته‌وه که قوتابخانه‌ی تایبته بۆ کچانی‌ش بکړیته‌وه. ئه‌مه سه‌ره‌رای ئه‌وه‌یش که یه که مین ریک‌خراوی ژنان (کورددین جهمعیه‌تی) له ئه‌سته‌مبۆل له سالی ۱۹۱۹ دامه‌زراوه.

هه‌لبه‌تا قو‌ناغ به قو‌ناغ و له شپوهی په‌ره‌سه‌ندنیک‌ی هه‌نگاو به‌هه‌نگاوی سروشتیدا، ئافه‌رت توانیویه‌تی بگاته ئه‌و ئاسته نیمچه پێشکه‌وتوه‌ی بتوانی بپته ناو ژبانی په‌روه‌رده‌یی و کولتووری و زانستی و ته‌نانه‌ت سیاسه‌تیشه‌وه.

ئه‌وه‌ی پته‌وندیی به‌ چوارچیه‌ی باسی منه‌وه هه‌بیت ئه‌وه‌یه که ئافه‌رت - نازانم له که‌یه‌وه، به‌لام له‌و پو‌ژه‌وه‌ی بو‌وه هاو‌پۆل و هاو‌پری و هاو‌کار و هاو‌هه‌نگاوی پیاو- ئیدی جو‌ش و خرو‌شیک‌ی دیکه‌ی، واته به‌گو‌ر و به‌تینی، به‌خشییه پیاو؛ به‌کورتی: جه‌ساره‌تی پیاوی (ئه‌گه‌ر کو‌ر ئه‌گه‌ر پیاو، ئه‌گه‌ر پیاوی به‌ژن ئه‌گه‌ر پیاوی بی ژنی) زیاتر کرد؛ بزاقی نازادپخوازانه و گو‌رانخوازانه‌ی به‌جو‌شتر کرد. چونکه جاران ئافه‌رت لای پیاو، ته‌نانه‌ت لای پیاوه هه‌ره جه‌ساس و شاعیره‌کانیش، کانی‌نیک‌ی ون و نه‌ناسراو بو‌و، وینه‌یه‌کی سادی‌پانه‌یشی هه‌بو‌و. (ئه‌ده‌ب) ئاسا کاتی کچیکیان ده‌دیت ئیدی ئه‌وسه‌ری دونیایان لی ده‌هاته‌وه یه‌ک:

قامه‌ت نیه بالله قیامه‌ت بو‌و هه‌لستا

له‌و شو‌رش و غه‌وغایه که په‌یدایه له بالات

پیاوی کو‌رد (به شاعیرانی‌شه‌وه) واتیده‌گه‌یشتن که ئافه‌رت ئیدی له «نازاردانی پیاو» و «کوشتنی پیاو» زیاتر به غه‌مه‌ و ناز و عیشه‌کانی، ناتوانیت و نازانیت هیچی دیکه بکات، بو‌یه شیعرێ کلاسیکمان پره‌لام باس و خواس و لیک‌چو‌واندانه (فه‌وجی سه‌رباز و جه‌یشی هجووم و تیری غه‌مه‌ و هو‌لاکو‌زی چاو...).

ئه‌مه له‌کاتی‌که‌دا کاتی ئافه‌رت دپته ناو ژبان‌ه‌وه، تیگه‌یشتنی پیاو له‌باره‌ی ئافه‌رت و ته‌نانه‌ت له‌باره‌ی خودی ژبان‌یشه‌وه دو‌خیک‌ی سروشتی و

واقیعی وهرده گرت (بهره مه کانی گوران شایه دی ئەم حاله تهن) ژیان ده بیته پرۆژه و ژینگه یه کی هاوبهش بۆ ههر دووکیان؛ خهبات و تیکۆشانیش بۆیه - له ئەنجامی ئەم پتیکه وه بیه دا- جوانتر و پر مانا تر، ده دره وشینه وه. ئەوه تا پیره میترد گه واهیمان بۆ ده دات که هاتنی ئافرهت بۆ ناو ژیان هاوزه مان و هاوه نگاوی به جۆشتر بوونی راپه رینه جه ماوه ریه کان بووه. ئەگەر، به پیتی تابلۆیکه ی دیلاکروا ئافرهتی فهره نسی له سالێ ۱۸۳۰ دا بهیداخی شۆرش به رزده که نه وه و به سنگی پرووته وه پرریه پرووی سته م و رۆتین و ده سه لات ده بنه وه، ئەوا له کۆمه لگه ی کوردستاندا سه د سالێک دوواتر ئەم واقیعه به چاوی خۆمان ده بینین که ئافرهت هاو خه م و هاو ده ردی پیاو یاخی بیته و به پیتش راپه رینه کان بکه ویت:

تا ئیستا پرووی نه داوه له تاریخی میلله تا
قه لغانی گولله سنگی کچان بێ له هه لمه تا

ئەم شیعه ری پیره میترد ئەوه نشان ده دا که ئافرهت، کاتی دیته مهیدانه وه، به راستی توانیویه تی گری یاخیبوون و راپه رینه کان به جۆشتر و خۆشتر بکات. ئەمهش نه ک به شیویه کی جودا و له قۆلێکی دیکه وه یان له ریزێکی دیکه وه - وه ک له بزافه فیمینیستییه نه خۆشه ئاو رووپاییه کاندایه بینین- به لکو ئەو یاخیبوون و راپه رینه بۆ ئافرهت مه سه له یه کی بوونی ئینسانیا نه Existencialisme بووه له چوارچێوه گشتیه که ی کۆمه لدا پتیکه وه (که ژن و پیاوه) چونکه زانیویه تی که هه رچی پتیکه وتنێک بیته دی به و راپه رینه پتیکه وه بیه له پیتناو ژیا نی هه موواندا بۆ ئەویشه!

جاران پیاو له تاو که پتی سیکس و بێ به ری بوون له ر نیعمهت و هه یزه جوانه ی ژن، هه میشه خۆی وه ک نه سیر و پیر و ئوفتاده یه ک هاتۆته پیتش چاو. ئەوه تا (ئه ده ب) ده لێ:

عومرم گه بیه ئاخ و ماچیکێ جانانم نه کرد
یه ک نه زهر تیرم ته ماشای ماهی تابانم نه کرد

به لّام تۆ ته ماشاكه كاتى ئافرهت نزيك پياو دهكه ويته وه، كاتى ئه وينىك
له لاي ئهم دووانه سهره لدهدا، پياو (بۆ نمونه مه حوى) چ هيز و
متمان يهك به خوى پيدا دهكا:

عيشق ئاگريكه بهريوه ههر كهس ده بى به كهس

گهر رۆژرەش وهك شه وه بى، بوو به شه و چراغ

يان ده لى:

له بهردهرگاھى عيشقا يه كسهره ههر كهس سهرى دانا

ئەگەر پەتیارە يەك بوو، بوو لە سەد عەللامە دانائەر

وليهم رايش، خاوهن كتيبي (شۆرشى سيكسى) حەفتا سالى دوواي
مه حوى ئهم بيروكه يه له تيورتكى دهروونناسياندهدا دارشتوته وه:
به ره لداكردى ئاره زووه كان و حەزه كه پتكر او دهكان ده بنه مايه ي پيشكه وتن
و ئارامى و ئاسووده بى و داھينان. له وه ده چى ئه سكه ندهرى مه كه دۆنيس
هه مان بۆچوونى هه بوويت بۆيه گوتويه تى: «حهوت پياوى عاشقم بدهرى
هه موو دنيا م بۆ ده گرم».

به م شيوه يه، هاتنى ئافرهت بۆ ناو قوتابخانه و زانكو و بۆ ناو ههر
مهيدانىكى ديكه ي كار، له بارى فيزيك و دهروونيه وه، وزه ي پياو بۆ
تيگه يشتن له ژيان و چه مكه كانى په يوهندييان به ژيان وه هه يه زياتر
دهكات، له ئاكامدا هيزى پياو بۆ ياخي بوون و شۆرشه كان، به جۆشتر دهكات.
چونكه ئه وه بهردهوام له ئه نجامى جوانى و ئاماده بيه جوانه كه ي خوى، ژيان و
داهاتوو له لاي پياو جوانتر و پر چيژتر و پر مانا تر دهكات، واى ليدهكات
كه ههست بكات ژيان به راستى شايسته ي ئه وه يه خه باتى بۆ بكهيت و
ههرچى جهر به زه بيه كى بۆ بكهيت. ئه وه تا نالى باسى ئه وه ئاماده بيه جوانه ي
كچ دهكات:

ئەى جیلۆه دەرى حوسن و جلّه و كيشى ته ماشا!

بهو شه هدى كه لامهت كه به ئيشرابى له تافهت

له زهت دهگه يهنى به دل و زيهنى موخاطه ب

دیاره کچ و کورانی هاوچه رخیشمان باش دهرکیان بهم راستییه کردووه،
 بۆیه یه کتیک له دروشم و داخواییه کانی خویشاندان و راپه رینه کانیان
 بریتی بووه له ویرانکردنی یه کجاره کیی ئه و دیواره ئه ستورده ی له نیتواندایه،
 ههروه ها زه مینه خوشکردن بۆ ئه وه ی کچ و کور بتوانن به یه کتر بگهن و یه کتر
 بین و به شیوه یه کی سروشتی و نازادانه بژین ..

ئه مپرو، له ۱۹۹۱ به ملاوه، درستبوونی ئه وه هه موو کۆمه له و سه نته ر و
 ریک خراوانه ی ژنان و ئافره تان، ئه گه رچی هه ندیکیشیان ئامانج و
 نایدیۆلۆژیای سه نته ر و ریک خراوه که یان ته سک کردۆته وه تا راده ی
 «ژنانه یه تی» به لām له کۆتایندا هه ر خزمه تی بژاڤه یاخیگه راکه ی قوتابیان و
 گه نجان ده که ن.

هاتنی ئافره ت بۆ ژبان، بێگومان، له باری دیمۆگرافیشه وه، وایکرد
 ژماره ی ئه وانه زیاد بکات که ئه کتیڤ و چالاکن له م به ستینه ی خه باتی
 گه نجان و خوتندکارانه دا. واته له باری چه ندیتیه وه وایکرد ژماره ی
 یاخیبووه کان روو له زیادبوون بکات..

بۆ بئىزنى نەوجەوانى يىگەشتەوى ۋەك نىھال؟!

خەمدى

بۆتەۋەي زانكۆ بېيتە ھى ھەموومان؛ پىتۈستە ھەر ھەموومان،
بەتايىبەتەش بە خوتىندكارانەۋە، كچ و كور، ئازاد بىن لە بنىاتنانەۋەيدا.
بۆتەۋەي پەرۋەردە و قوتابخانەكان، بىنە ھى ھەموومان؛ پىتۈستە ھەر
ھەموومان، بەتايىبەتەش بە قوتابيانەۋە، كچ و كور، ئازاد بىن لە
بنىاتنانەۋەيدا.

بۆتەۋەي كوردستان بېيتە ھى ھەموومان؛ پىتۈستە ھەر ھەموومان،
بەتايىبەتەش بە گەنج و نەوجەوانانەۋە، كچ و كور، ئازاد بىن لە
بنىاتنانەۋەيدا.

ئەمە ماناي وايە ھەر لە مامۇستاكانەۋە تا دەگاتە مىر و مودىر و مەلا و
مامۇستاكانى زانكۆ و سەرۆك بەش و «دینگە» و سەرۆك زانكۆ و
بەرتۈبەره گشتى و ۋەزىر و پروفېسسور و پىر و پەرلەمان؛ پىتۈستە بە پلەي
يەكەم و پىش ھەموو شتىك، لەمەۋدوۋا، گىروگرفتەكانى گەنج و
نەوجەوانان، ھەرۋەھا داخۋازىيەكانى خوتىندكاران بەخەنە بەرنامەي ھەرە
لەپىشى كارى خۇيانەۋە.

پازدە سال زياترە ھەر دوو ھزىي فەرمانپەرۋا و حكومەت ھەۋلدەدەن -
توانىيوانە - نەسلىكى نوپى ئازادىخۋازى بەتوانا و نىمچە دىموكرات
دروست بىكەن؛ توانىيوانە «ھىزىكى نوپى» دروست بىكەن. دەستيان خوش
بى و ئافەرىن! بەلام پىرسىار ئەمەيە: ئەدى مەسەلەي بەگەرخستىنى ئەم ھىزە
نوتىيە؟ ئەدى مەسەلەي سوۋدوۋەرگرتن لەم نەسلە نوپىيە؟ ئەدى ئايا پىتۈست
ناكات كارتىكى و ابكىرىت پىداۋىستى و خۆزگە و گرفت و داخۋازىيەكانى
ئەو ھىزە نوپىيە، لەبەرچاۋ بگىرىت؟!

ئەم نەسلە نوپى و ئازادىخۋازەي ئەمپۇر ئىستە لە خۇي دەپرسى:
«باشە، حكومەت مەنىكى ئاۋا جىاۋاز و ئازادىخۋاز و ياخىگەر
دروستكرد، ئەدى بۆچى بوارم پى نادا پۇلى خۆم ھەبى؟ ئەدى بۆچى كار

و پایه و ئهركیكم پئ ناسپیترئ؟ بۆچی به تهنگ پئداویستی و خۆزگه و
گیروگرفت و داخوازییه کاغهوه نایهت؟» ..

ئهم نهسله نوئ و ئازادیخوازه ئه مپرو ئیستا له خوی ده پرستی:
«بۆچی هیچ نه بی چهند کورسییه کم نه بی له په ره له مان؟ بۆچی نوینه ریکی
قوتابیانی په وروده م نه بی، بۆچی نوینه ریکی خوئندکارانی زانکۆم نه بی،
بۆچی نوینه ریکی نه وجهه وانانم نه بی، بۆچی نوینه ریکی گه نجانم نه بی له ناو
په ره ماندا؟» ..

ئهم نهسله نوئ و ئازادیخوازه ئه مپرو ئیستا له خوی ده پرستی:
«من به په ره له مانیکی ناوها چۆن پازی بیم که سئ چاره گی ئه ندامه کانی
پیرن: له داخوازی و گرفت و خۆزگه کانی گه نج و خوئندکاران تیناگه ن؟ من
له و په ره له مانه چۆن یاخی نه بم که چاره گیتک زیاتری ئه ندامه کانی به (گه ل)
ده لئین «گه ل» و له وهش ناخوشتتر: قه له م و گیتزه ریش له یه کتری جیا
ناکه نه وه؟! من چۆن نه و په ره له مانه به هی خۆم بزائم که چاره گیتک زیاتری
ئه ندامه کانی، کۆنه جاش و کۆنه به عسی و نه و ره ئیس عه شیره تانه ن که
ده یانه وئ نه رب ت هه تایه نیلی گه رده نی گه نج بمینیتته وه؟!» ..

گه نج و خوئندکاران (به شتیه یه کی گشتیش نه سلئ نوئ) له بهر خاتری
له سه ره سهری خۆ دانانی «ئالای کوردستان» و له بهر خاتری «ئه منی
قه ومیی کورد» تا کو ئیستاش، نه و هتیه خه ته رناک و یاخییه ی ناو
شه قامه کانیان پیشانی (ده سه لات) نه داوه، به لام توانیویه نه - هیچ نه بی
له ریکه ی نه و خویشاندان و مانگر تنانه ی سالانی رابردو وه - توانیویه نه
هه ره شه ی خویان له حزه فه رمانه وه اکان و حکومه ت بکه ن و پێیان بلتین:

ولات پتویستی به ریفۆرم هه یه!

کۆمه لگه مان پتویستی به ریفۆرم هه یه!

راستییه که یشی: سیاسه ت چهند زیاتر له گرفته کانی تاکه که س نزیک
بیتته وه نه وه نده زیاتر به شداریوون له ژياندا راسته وخۆتر ده بی.

حزه چه په کان (کوردستانییه کان) به تاییه تیش حیزیه فه رمانه وه اکان زۆر
به هتیزترن له سه ندیکا و ریکه خراوه کان ته نانه ت ده ستروشن به سه ریاندا،

جگه له مهش ناوه پۆکی رێکخراوه خۆتندکاری و گه نجان و پێشه ییه کانیان قۆرخ کردوو و بۆ بهرژه و نندیی خۆیان ده کاریان ده هیتن. ئه مه هۆکارێکی راسته و خۆی لاواز بوونی دیموکراسییه له ولاتی ئێمه دا، کۆسپێکی نه ستوور و زه به للاحه له بهردهم پێشکه و تنی ئاسایی و سروشتیی کۆمه لگهی کوردستاندا.

نموونه م بۆ سه لماندنی قسه کانم:

(١) له کاتی خۆی شاندا نه کانی مانگی دیسه مبه ری (٢٠٠٢) ی قوتابیانی زانکۆی سه لاحه دین بۆ وه دیهیتانی داخوازییه ره واکانیان، ههروه ها له کاتی خۆی شاندا نه کانی خۆتندکاریانی زانکۆی سلێمانی دژی له شکرکێشیی تورکیا، هه ر دوو حیزبی پارتهی و یه کیه تی، به دار و ناگر و به ندیخانه پووه پووی خۆتندکاران و قوتابیان بوونه وه .. له وهش زیاتر یه کیه تی قوتابیانی کوردستان و کۆمه له ی خۆتندکاریانی سه ر به یه کیه تی نیشتمانی له سلێمانی خۆیان له و دوو خۆی شاندا نه هه ژنده یی ساجیب کردو ته نانه ت ده وری پۆلیس و ئاسایشیان بینی له به رهنگار یبوونه وه ی ئه و خۆزگه و هه لۆیسته جوانانه ی قوتابیان و خۆتندکاران.

(٢) له خۆه لبرژار دانه کانی په رله مانی کوردستانی سالی (٢٠٠٥) دا، به یتهی رۆژنامه ی (چاودێر) که له مه کته بی رێکخراوه دیموکراتییه کانی سلێمانی ده رده چیت: ته نیا له سه دا یه کی رێکخراوه کان (بۆ هه موو کوردستان!!) به شیان هه بووه بۆ نوێنه رایه تییه سه ندیکا و رێکخراوه کانی کوردستان له په رله مانی نوێماندا.

ئه مه مانای ئه وه ده گه یه نه ی که هه موو ئه و قسانه ی حیزبه کان ده یکه ن له باره ی «پیتو یستبوونی کاری موئه سه سه ساتی» و «کۆمه لگهی مه ده نی» و «دیموکراسی» و «ده وری رێکخراوه کان» .. له لای گه نج و قوتابی، پیتو یسته به هه لخه له تاندنی میللته حسیتهی بۆ بکریت! راستیش ده رچوو، ئه وه تا: له سه دا یه کی رێکخراوه کان ئه ندامن له ناو په رله مانی نوتهی کوردستاندا به رامبه ر له سه دا نووه د و نازانم چه ندی ئه ندامی حیزب و پیر و میر و کۆنه جاش و کۆنه به عسی و ماستاو چیه کانی «گه ل» .

٣) له کاتی خۆپیشاندا نه به زهبر و پهوا و جوانه که ی سهدان مامۆستایانی سلیمانی که هه موو کوردستانی له مانگی مایسی (٢٠٠٥) دا راجله کاند، سهندیکای مامۆستایانی کوردستان له سلیمانی، له ههر هه موو میدیاکاندا پۆلی درۆزانه ی ده بینی و که وتبووه سهندگه ری حیزب و حکومه ته وه.

٤) ههر له ئه نجامی ئه م ده سترویییه ی حیزب به سه ر سه رجه م سهندیکا و کۆمه له و ریکخواوه کاند، خه لک (ته نانه ت رۆشنبیر و مامۆستای زانکۆش) وایان لی هاتووه که ئیراده ی خۆیان و جلّه ی خۆیان سپاردۆته ده ست حزه کان - حکومه ت.. تاقه تی راده رپین و یاخیبوون و «ئهم شته قۆزانه یان» نه ماوه و ته سلیم بوونه: ئه وه تا پیتش خۆه له ئیزاردنه کانی په رله مان، خه لک باش باش ده یزانی بریاره کان چی ده بن و ئه نجامه کان چۆن ده بن! له بزاقی نه ته وه ییشدا ئه وه تا ده یان سا له ته نیا حیزب بریارده دات چی بکه ین، ته نیا حیزب بریار ده دات چۆن ده بیت..! خه لکی چی و میلله تی چی و دیوکراسیه تی چی؟ ده ی.. ئه وه نیه: ٩٧ / ی گه لی کوردستان به پیتی ریفاندۆمه که، ده یانه وی له ده ولّه تی عیراق جودا بینه وه! کوا ئه کشنی دیوکراسیانه ی ئه م حا له ته جه ماوه رییه (له ناو په رله مانی کوردستاندا و له ناو حکومه تی هه ریمدا؟).

به لام له گه ل نه مه شدا، ئه و نیمچه دیوکراسییه ی هه یه (ئه و هه موو سه نته ر و ریکخواوانه) زه مینه خۆش ده کن بۆ هه نگاوانان بۆ وروژاندنی گرفته کانی گه نجان و قوتابیان و داخوازییه کانی تاکه که سه و چاره سه رکردنیان. ههر له ئیستاوه بزاقی ئافره تان هه ولده دات بیربکاته وه که گرفته تایبه تییه کانی ژنانی کورد بکاته «گرفتییکی سیاسی». به هه مان شتیه ریکخواوه کانی قوتابیانی ش ده یانه وی بیر بکه نه وه که بتوان داخوازییه کانی خۆتیدکاران «وه ک مه سه له یه کی خه ته رناک» له لای حکومه تدا تاوتوی بکات.

که واته، به راستی: بۆ ئه وه ی کوردستان ببیته هی هه موومان؛ پتیوسته ههر هه موومان، به تایبه تیش به گه نج و نه وجه وانا نه وه، کچ و کور، ئازاد بین له بنیاتنا نه وه یدا.

به پیتچه وانهی خۆزگه و ئاواتی خۆپندکاران، له دژی بهرژه و هندییه کانی نه ته وه یی کوردستان، ههر سێ سه رو کایه تیی ههر سێ زانکۆکانی دهووک و ههولێر و سلێمانی، له سه ره ئهم رێکه که وتنه به ریاد و ناماقووله بێ نه وه ی خۆشیان پێ بزانی ئیمزایان کردوه:

زانکۆی ههر شارێکی کوردستان (بۆ نمونه ههولێر) پێویسته ته نیا قوتابییانی شاره که ی خۆی (ههولێر) وه رگریت: به ده گمه ن خۆپندکارانی شارێکی دیکه ی کوردستان (سلێمانی یان دهووک) له باوه ش ده گریت. ئه مه مانای وایه زانکۆی دهووک ته نیا خۆپندکارانی دهووک، زانکۆی سلێمانی ته نیا قوتابیانی سلێمانی... وه ده گریت. به م شتیه یه، عه قلی عه زیم و پرۆفیسۆرانه ی ئهم سێ سه رو کایه تیی زانکۆیه، کارێکی وایان کردوه که گه نج و خۆپندکاری نه ته وه په ره ور و تینوی ژیا نی ئهم سێ شاره به سه ته زما نه تا گه نه جیتیشیان ته وا و ده بی له شاره که ی خۆیان نه چنه ده ره وه و تا ده مر ن له شاره که ی خۆیان زیاتر هه یج شارێکی دیکه ی کوردستان نه بین و نه ناسن! ئایا ئه مه ی زانکۆکان ده یکه ن مه ترسیی نیه بۆ سه ر «ئهمنی کۆمه لایه تیی» کوردستان؟

- قوتابیان (که توێژیکێ گه فجن و پێویستیان به دنیا دیقن هه یه) پێویست وایه له شاره که ی خۆیان بێنه ده ره وه و بتوانن بۆ خۆیان شاره زای شارێکی دیکه ی غه یری شاری خۆیان بن و نه زموونی نوێ له ژیا نیاندا په یدا بکه ن.

- خۆپندکاران له حا له تی دو ورکه وتنه وه له شاره که ی خۆیان و چوونیان بۆ شارێکی دیکه (بۆ نمونه که کوری دهووک ده چنه ههولێر) فێر ده بن پشت به توانا و شه خسیه تی خۆیان بیه ستن؛ فێری به رپوه بردنی ژیا نی خۆیان ده بن و نه وه نده پشت به با وانیان نا به ستن.

- به م دو ورکه وتنه وه یه خۆپندکاران فێری له هه جه یه کی دیکه ی زما نی کوردی ده بن (بۆ نمونه که کچی دهووک ده چنه سلێمانی) واته ستراتیژیکێ نه ته وه ییه بۆ له یه که تر نه زیک خسته نه وه و تیکه له کردنی دیالیکته کانی زما نه که مان.

- له نێوان نه و خۆپندکارانه دا (بۆ نمونه: که چه سلێمانیه کان له ههولێر و

دهۆكدا، كۆره دهۆكیهكان له سلیمانی و ههولێردا، كچه خانهقینییهكان له ههولێر و سلیمانی و دهۆكدا، كۆره كهركووكیهكان له دهۆك و سلیمانی و كهركووكدا...) له نێو ئهو كۆر و كچه جوان و ئهویندارانهدا ههزه زۆكانی و عاشقاتی و خوشهویستی پهیدا دهییت؛ واته دهییته هۆی ژنخوازی له نێوانیاندا؛ پته و تریوونی په یوهندییه كۆمه لایه تیهكان و دامه زرانندی خزمایه تی - نه ته وهی له ههر چوار شاره كه دا.

ئه مه تا بهم شتانه و دهیان شتی دیکه ده رده كه وی: خودی سه رو كایه تی ی زانكو و مامۆستایان به ریه ست و سانسۆرن به سه ر پێشكه وتنی مه عریفی و كۆمه لایه تی و ده روونی ته له به. له كۆلیژی ئاداب له زانكۆی سه لاه دین رۆژنامه خۆیندكارییهكان بۆ ماوه ی سالیك زیاتر داد و بێدایان بوو له ده ست ئهو سانسۆر و به ریه ستانه ی له سه ر ژایانی كۆمه لایه تی و جلویه رگ و په یوهندییه كانی ته له به دانرابوون. ده توانن بچن لاپه ره ی ئهو رۆژنامه نه هه لبدنه وه و بزائن چ سووكایه تییهك به جوانی و هێزی ته له به كراوه!

له لایه کی دیکه وه، تاكو ئێستا به رده وام به رده وام مامۆستا بۆته مه رجه ع و خۆیندكار هه یچ گوپی لی رانه گیراوه، ئه مه له كاتیكدا له زۆر حاله تدا پێویسته خودی قوتابی بكریتته مه رجه ع. بۆ ئه وونه له كۆلیژی په روه رده دا چه ندین جار ته له به مانیان ده گرت به ئامانجی ئه وه ی كه مامۆستایه کیان باش نیه و نازانیته ده رس بلیتته وه، كه چی به زۆری زۆرداره کی ئهو مامۆستایه ئیستا و ئیستاش هه ر ده رس ده لیته وه.. به قوتابییه كانیشیان گوت: «ئه گه ر نه چنه ده رسییه وه هه مووتان فەسل ده كه یین». ئه مه مانای وایه عه ماده و سه رو كایه تی به ش و سه رو كایه تی زانكو هه یچ نرخیک بۆ رای قوتابی دانانین و ده یانه وی مه عریفه نه زان و پیره كه تا هه تایه هه ر ده سترو بیته!

له سه رو كایه تییه كانی هه ر سێ زانكو دا مه نه هج و سیسته میکی وایان داناوه كه خۆیندكار هه رگیز بۆی نه بیته بتوانی بیته مه رجه ع: به ریار بدات چ مامۆستایه ك پیر و كه نه فت و نه خۆینده واره بۆ ئه وه ی چیت نه چیتته وه لای، وه چ مامۆستایه ك زانسته بخش و باشه بۆ ئه وه ی هه میشه سوودی لی وه ربگریته!

سیسته میکی وایان داناوه که هدرگیز قوتابی نه توانی به شیوه کی نازاد
 سوود له زانکۆ و ماموستا و دهرسه کان وهر بگریت: ده یانه وی قوتابی تا
 سال ته واده کات، بیه ویت و نه یه ویت، پیتی خوش بیت یان ناخوش «وهک
 نه وهی قوتابی به زۆر به شوو بدریت» ههر ته نیا یهک هه لبراردنی هه بیت:
 نهو ماموستایه ی بۆی ده سنیشا نکراوه و ته ووا!

به هه مان شیوه له ماجستیر و دکتۆراشدا: هاتوون دهرسه کانیاں دابهش
 کردووه به سهر ماموستا (ب) و (ج) و (ح) و (د) و (ق). ئیتر قوتابی
 بۆ ههر دهرسیک ده چیته لای یه کییک له مانه و مافی نه وهی نیه بۆ هیچ
 دهرسیک به چیته لای هیچ ماموستایه کی غهیری نه مانه له هیچ کۆلیژ و
 به شیکی دیکه دا. ئهم به زۆر سه پاندنی ماموستایه به سهر قوتابیدا چه ندین
 لایه نی نیگه تیف و خرابی هه یه:

(۱) وا له قوتابی ده کات که نه گهر ماموستا که ی به دل نه بیت و باش
 نه بیت، دهرسه که یشی و خوتندنه که یشی له بهرچاو بکه ویت.
 به لام نه گهر (له به کالۆریۆس و باسی دهرچوون و ماجستیر و دکتۆراشدا)
 به دلی خۆی ماموستا هه لبرتیریت، نه ووا وانه که یش و خوتندنه که یشی
 خوشتر ده ویت.

(۲) نه گهر ماموستا به زۆر به سهر دافه رزکراوه که ی باش نه بیت، نه ووا هیچ
 سوودیک وهر ناگریت و پیش ناکه ویت.

به لام نه گهر (له به کالۆریۆس و باسی دهرچوون و ماجستیر و دکتۆراشدا)
 به دلی خۆی ماموستا هه لبرتیریت، نه ووا بیگومان ده چی - نه گهر له کۆلیژی
 قانون بی یان له کۆلیژی ئاداب - باشتترین و زانترین ماموستا
 هه لده برتیریت. ههر لهم کاته شدایه که ده توانی سوود وهر بگایت و پیش
 بکه وی.

(۳) ئهم به زۆر فهرزکردنه ی ماموستا به سهر قوتابیدا رۆحیاتی مونا فسه
 له نیوان ماموستایاندا ناهیتلته وه و ده بیته هۆی له پاشدانی ماموستا و پال
 لیدانه وهی و مووچه به ناههق وهر گرتن: چونکه لهم کاته دا (قوتابی رازی
 بیت یان نا) نه ووا ماموستای ناوبراو ههر خۆی ماموستایه و پتیوستی
 به وهش نامینن که خۆی نه وهنده له گه ل قوتابی به که ماندوو بکات.

به‌لام نه‌گهر قوتابی خوی (نازادانه) بیته مهرجه‌عی بریار بۆ هه‌لبژاردنی مامۆستا، نه‌وا له‌م کاته‌دا هه‌موو مامۆستایه‌ک ناچار ده‌که‌ونه مونا‌فه‌سه‌یه‌کی شه‌ریفه‌وه: هه‌ولده‌ده‌ن باشت‌ترین و زیره‌ک‌ترین و سوودبه‌خشت‌ترین مامۆستا بن (ده‌چن که‌می‌ک ده‌ش‌خوینه‌وه!!)؛ نه‌و مامۆستایانه‌یش که‌ له‌و مونا‌فه‌سه‌یه‌دا ناتوان بینه باشت‌ترین و زان‌ترین مامۆستا، ئیدی بۆ خویان پیر پیر ده‌پو‌کی‌نه‌وه و مامۆستا باش و زاناکان زیاتر و زیاتر له‌ مه‌یدانه‌که‌دا ده‌می‌ننه‌وه، نه‌مه‌یه سیسته‌می ئازادی زانکۆ! نه‌مه‌یه یه‌کی‌ک له‌ داخو‌ازی و هۆی شه‌ره‌کانی خو‌تندکار له‌ زانکۆکانی کوردستاندا.

به‌ هه‌مان شیوه، ده‌سنیشان‌کردنی باب‌ه‌تی تو‌ژینه‌وه، باب‌ه‌تی تو‌ژینه‌وه‌ی (باسی ده‌رچوون) و (ماجستی‌ر) و (دکتۆرا). دیسان هه‌ر مامۆستای سه‌ره‌رشتیار، یان لیژنه‌یه‌کی به‌ش، یان لیژنه‌ی زانستی ده‌سنیشانی ده‌کات بۆ قوتابی. نه‌مه له‌کاتی‌که‌دا زۆریه‌ی قوتابیان هه‌زده‌که‌ن بۆ خویان باب‌ه‌ته‌که (به‌ راویژکردن له‌گه‌ڵ سه‌ره‌رشتیار) ده‌سنیشان بکه‌ن.

به‌ هه‌مان شیوه، ده‌سنیشان‌کردنی سه‌ره‌رشتیار، سه‌ره‌رشتیاری (باسی ده‌رچوون) و (ماجستی‌ر) و (دکتۆرا)، دیسان هه‌ر سه‌ره‌رکایه‌تی به‌ش و لیژنه‌ی زانستی ده‌سنیشانی ده‌کات بۆ خو‌تندکار. ته‌نانه‌ت هه‌ندی جار بۆ ده‌سنیشان‌کردنی سه‌ره‌رشتیار و نه‌ندامانی گه‌تو‌گو‌ (عه‌مید) و (لیژنه‌ی زانکۆی حیزب) و (کو‌میته‌ی زانکۆی حیزب) یش ده‌ست ده‌خه‌نه ناو کاره‌که‌وه (نه‌مه وه‌کو نه‌وه دیته پێش چاو‌م که‌ مام و خا‌ل و با‌پیر و پلک و ئامۆزا بریار بده‌ن کچه‌که‌یان به‌ می‌رد بده‌نه کێ؟!).

نه‌مه له‌کاتی‌که‌دا بی‌گومان قوتابی کائینی‌کی نازاده و هه‌زده‌کا خوی سه‌ره‌رشتیاریکی زانا و سوودبه‌خش بۆ تو‌ژینه‌وه‌که‌ی خوی هه‌لبژیریت و نه‌ندامانی گه‌تو‌گو‌ش (به‌ راویژکردن له‌گه‌ڵ سه‌ره‌رشتیار) ده‌سنیشان بکه‌ن. نه‌م نه‌ریته نازاده له‌ هه‌موو زانکۆکانی دنیا باوه و فۆرمی‌کی قانونی و دروستیش هه‌یه. ئیدی نه‌مه کو‌نفرا‌نس و کو‌نگره و خه‌رج کردنی سی ملیۆن دۆلاری بۆ چیه؟ بریاری‌کی ریفۆرمیسته و سه‌ره‌رکایه‌تی زانکۆ ده‌یدات و ده‌پێته‌وه.

FLUXSHOPS AND FLUXFESTS IN NEW YORK
AMSTERDAM NICE ROME MONTREAL TOKYO
V TRE-FLUXMACHINES-FLUXMUSICBOXES
FLUXKITS-FLUXAUTOMOBILES-FLUXPOST
FLUXMEDICINES-FLUXFILMS-FLUXMENUS
FLUXRADIOS-FLUXCARDS-FLUXPUZZLES
FLUXCLOTHES-FLUXCOATS-FLUXSHIRTS
FLUXBOXES-FLUXORCHESTRA-FLUXJOKES
FLUXGAMES-FLUXHOLDS-FLUXHARDWARE
FLUXSUITS-FLUXCHESS-FLUXFLAGS
FLUXTOURS-FLUXWATER-FLUXCONCERTS
FLUXMYSTERIES-FLUXBOOKS-FLUXSIGNS
FLUXCLOCKS-FLUXCIRCUS-FLUXANIMALS
FLUXQUIZZES-FLUXROCKS-FLUXMEDALS
FLUXDUST-FLUXCOANS-FLUXPARADES
FLUXVAUDEVILLE-FLUXTAPE-FLUXSPORT
BY ERIC ANDERSEN - AVO - JEFF BERNER
GEORGE BRECHT-GIUSEPPE CHIARI-ANTHONY COX - CRISTO - WALTER DE MARIA
WILLEM DE RIDDER - ROBERT FILLIOU
ALBERT GINE-HIRED CENTER JOE JONES
H. KAPLOW-ALISON KAPLOW-JIRI KOLAR
ARTHUR KOPPE-TAKEHISA KOSUGI-SHIGEKO KUBOTA-FREDRIC LIEBERMAN-GYORGI
LIGETI-GEORGE MACIUNAS-YOKO ONO-BENJAMIN PATTERSON-JAMES RIDDLE-DITER
ROT-TAKAKO SAITO-TOMAS SCHMIT-CHIEKO SHIOMI-DANIEL SPOERRI-STAN VANDERBEEK - BEN VAUTIER - ROBERT M. WAITS
EMMETT O. WILLIAMS - LA MONTE YOUNG
FLUX-ART-NONART-MUSEUM FORGUES
DISTINCTION BETWEEN ART AND NONART,
FORGUES ARTISTS INDISPENSABILITY,
EXCLUSIVENESS, INDIVIDUALITY, AMBITION
FORGOES ALL PRETENSION TOWARDS SIGNIFICANCE, RARITY, INSPIRATION, SKILL, COMPLEXITY, PROFUNDITY, GREATNESS, INSTITUTIONAL AND COMMODITY VALUE. IT TRIVES FOR NONSTRUCTURAL NONTHEATRICAL NONBARQUE IMPERSONAL QUALITIES OF A SIMPLE NATURAL EVENT, AN OBJECT, A GAME, A PUZZLE OR A GAG. IT IS A FUSION OF SPIKES, JOKES, GAGS, GAMES, VAUDEVILLE, CAGE AND DUCHAMP

تاكو ئىستا بەردەوام بەردەوام لە ھەموو كىشە يەكدا بە پیتی قانونىك (كە لە بەرژھوندىي مامۆستا و لەدژی قوتابی دانراوە) لە ھەموو كىشە و گرفتیکدا، بام خەتای مامۆستاش بێت، بەلام ھەر پتووست وایە پشتی مامۆستا بگرن و قوتابی تیدا تاوانبار بكریت. لە چەندین كىشەدا بۆ نمونە مامۆستا تەحەروشی قوتابی كچی كردووە یان تەعەدای ی كردووە یان لە ھالەتی دیکەدا دژی قوتابی كۆر ناشیرینی نوواندووە، كەچی مامۆستاكە لە جیاتى ئەوێ فەسل بكریت بردوویانە لە بەشێكى دیکە یان لە كۆلیژىكى دیکەدا كردوویانە بە سەرۆك بەش.

ئەمە جگە لەوێ كە لە زۆری پۆلەكانى قوتابخانەكان و زانكۆكانى كوردستاندا، وەلامى پرسیارەكانى خۆتندكاران بە (پرسیار مەكە) و تف و (وس بە!) و (بیبەرەو) و جێتو دەدرێتەو! ئەمە، ئێتر، بە پیتی كولتوورى ئێمە: شەرعیەت دراوەتە مامۆستا و خەلكى گەورە ھەرچی بكەن پەوا و راستە؛ شەرعیەتی دراوەتێ كە ئەو قسەكەر و قوتابی گوێگر بێت! ئەم قانون و نەریتە دەبێ وێران بكریت.

سالانە ھەزاران خۆتندكار و گەنج شەھادەى بەكالۆریۆس وەرەگرن و نازانن چی بكەن؟ بێكار بێكار دەسووپنەو. تەزكیدی حیزبیان بەناسانی بۆ وەرناگیرێ، ئەگەر بشتوان وەری بگرن دەبێ حیزب بپار بدات ئنجا! كە داخە مەزرىن مووچەكەى شتىكى ئەوتۆ نیە كە بەشى ژيانىكى كۆلەمەرگییان بكات. بۆیە من گەلیك جارێ خۆتندكارەكانى خۆم دەبینم و لەسەر شەقامەكاندا پاقلە دەفرۆشن یان دەبینم: بوونەتە سایەق و تەكسییان ھەیە! بەم شتوێە زانكۆكان بوونەتە كارگە یەكی ھەلھێنانى خەریجى بێكار و بێ پارە و پوول!

جگە لەم گرفتەش ھیچ ھاوكارى و پێكەوێكار كردن و بەدەم یەكترەو ھاتنێك لە نێوان زانكۆكان و وەزارەتەكاندا نیە: ھیچ وەزارەتێك یان دەزگایەك راپۆرتى سالانەى خۆى بۆ سەرۆكایەتیی زانكۆكان پەوانە ناكات بۆ (ئێمە لە فلان وەزارەتدا سالى داھاتوو ئەوێندە خەریجەى فلان كۆلیژمان پتووستە!).

له گوڤار و پوژنامه خویندکارییه‌کان و گه‌نجانه‌کاندا مانگانه چه‌ندین
پاپۆرت بلالوده‌کرتنه‌وه له‌سه‌ر ئه‌وه‌ی که هیچ پرد و دیالۆگیک له‌نیوان زانکۆ
و به‌ستینه‌ جۆراوجۆره‌ک؛ انی ژياندا نیه.

گه‌لیک جارانی‌ش شه‌هاده‌که سوود و ده‌وریکی وه‌تۆی نابێ له به‌ستینه‌ی
ژيانی عه‌مه‌لیی خویندکاردا. من ده‌پرسم: ئایا سه‌دان ته‌له‌به‌ی خه‌ریجی
کشتوکال چ ده‌وریکیان هه‌بووه له به‌ره‌وپێشه‌وه‌بردنی کشتوکالی
کورdestاندا؟ ئایا جۆتیاریکی ئه‌و ده‌شتی هه‌وره‌مانه له خه‌ریجیکی کۆلیژی
کشتوکال بۆ کۆمه‌ل سوودمه‌ندتر نیه، خوشگوزه‌رانترو باشت‌ریش نا‌ژیت؟!
داخوازییه‌کی گرنگی دیکه‌ی خویندکاران زه‌ماله‌ی خویندنه له ئاسته
جیاجیاکانی به‌کالۆریۆس و ماجستیر و دکتۆرادا، که تاکو ئیستا
له‌لایه‌که‌وه ژماره‌یان زۆر زۆر که‌مه، ئه‌وه‌یش که هه‌بووه به‌رده‌وام قۆرخ
کراوه بۆ خزم و که‌سوکاره‌کانی سه‌روکایه‌تی زانکۆ و کۆپه‌ مه‌نسوله‌کان.
دا‌بینکردنی زه‌ماله‌ی خویندن بۆ قوتابی‌ان بۆ ئه‌وه‌ی بتوانن بچن له
ئه‌وروپا خویندنی خۆیان ته‌واو بکه‌ن، ئه‌رکیکی سه‌ره‌کیی حکومه‌ت و
وه‌زاره‌ته‌کان و سه‌روکایه‌تی زانکۆکانه: له‌پێناو نوێکردنه‌وه‌ی زانکۆکا‌مان
و به‌گه‌رخستنی گه‌نجه‌کا‌مان. تورکه‌کان هه‌ر له سه‌رده‌می ئیمپراتۆریه‌تی
عوسمانییه‌وه، فارسه‌کانیش هه‌ر له سه‌رده‌می ئیمپراتۆریه‌تی سه‌فه‌ویه‌وه
ده‌رکیان به‌ گرنگیی ئه‌م مه‌سه‌له‌یه کردبوو: هه‌ر له سه‌ده‌ی هه‌ژده‌هه‌مه‌وه
چه‌ندین گه‌نج و خویندکاری خۆیان نارده ئه‌وروپا له‌پێناو سووده‌رگرتن له
زانست و ته‌کنیک و بیرى نوێ و ئه‌ده‌بیات و هونه‌ری نوێ. حاجی قادری
کۆبی له‌ کۆتایی سه‌ده‌ی نۆزده‌هه‌مه‌وه ئاماژه‌ی به‌وه داوه که ئیمه‌ی کوردیش
له‌م پووه‌وه چاو له‌ میللەتانی فارس و تورک بکه‌ین:

بۆ فه‌ننی حه‌رب و سنع‌ت بۆ زه‌بط و په‌بطلی میللەت
ده‌بینێرنه ئه‌وروپا گه‌وره و بچووکى خۆیان

که‌واته، راسته: بۆ ئه‌وه‌ی زانکۆ ببێته‌ هی هه‌موومان؛ پێتۆسته هه‌ر
هه‌موومان، خویندکارانی‌ش (نه‌ک ته‌نیا مامۆستا‌کان) ئازاد بین له
بنیاتنه‌وه‌یدا...

و ه سیه تیک بو خویندکار و لاوانی سەرگه قاز

ئهی گه نجه سهرازاكانی ئەم نەوێ تازەیی کوردستانی فیدرال و دیموکرات
ئهی قوتابی و خویندکار و فێرخوازان کوردستان!

هەر مه‌سئولێکی پیری کەر ئەگەر مرد، ئاهه‌نگیک ساز بدهن!
هەر شره‌ پرۆفیسۆر و
دکتۆرێکی که‌ تره‌ی که‌ وده‌نی زانکۆ ئەگەر مرد؛
پرۆنه‌ سهرجاده‌کان و هه‌له‌په‌رن!

هەر شاعیرێکی گه‌وره‌ی زورناژهن و سه‌له‌فی
هەر وه‌زیرێکی زه‌وقسز و په‌رله‌مانتاریکی نوستووی قۆتێ
هەر ده‌له‌قۆر و دینگه‌یه‌کی عه‌قله‌سزی کۆنه‌خواز
هەر مه‌لا و میر و مودیر و ره‌ئیسێکی که‌ری که‌چه‌ل
هەر کۆنه‌ به‌عسی و عیراقچییه‌کی دیکه‌ی نه‌سلی پێشوو...
ئەگەر مردن

خوێان و نۆط الشجاعه‌کانیان
خوێان و عه‌ینه‌گه‌ رزبوه‌کانیان
خوێان و ته‌سبیحه‌کانیان
خوێان و قافیه‌کانیان (که‌ ده‌لێی زه‌نگوله‌ی که‌رن ده‌زرنگینه‌وه‌)
له‌ گۆریان نین و به‌ به‌هه‌شتیان بسپێرن!

با به‌هه‌شتی به‌رین بو‌ئەوان بێت و ئەم دۆزه‌خه‌ جوانه‌ش بو‌ئێوه‌:
ئاوها، ژیا‌نتان هه‌مووی ده‌بێته‌ ئاسووده‌یی؛
داها‌تووش‌تان مسۆگه‌ر

پووناک پووناک

ده‌شه‌کیته‌وه‌!

رۆشنبیرانی سهر کاغەز ۹ خۆبندکارانی سهر شهقام

رۆشنبیر هەرگیز نابێ له واقیع خۆش بیت، پێویسته بهردهوام بهکردهوه
 خۆی ههلبقورتینیت ته ناو هه موو کاروباریکی په یوه نیدیاری ژیا نه وه؛
 کرده وه یه کی (ئه کشنیکێ) راسته وخۆی به زه بری هه بیت!

من له ۲۵ / ۲ / ۲۰۰۳ دا کاتی کۆبوونه وه و خۆپیشاندا نێ قوتابیانی
 زانکۆی سه لاهه دین و دوواتر خۆپیشاندا نێ قوتابیانی زانکۆی سلیمانیم
 دیت دژی ئه گهری هاتنه ناوه وهی له شکری تورکیا بۆ ناو کوردستانی
 عیراق، چه نیک دلم خۆش دا هات به وهی که «قوتابییه کانم» پێش «منی
 مامۆستایان»، پێش رۆشنبیرانیش، ده سپیشخه ر بوونه؛ به لام ئه وه نده و
 زیاتر به رامبه ر به م مو فاره قه یه ئاره قه ی شه رمه زاریم ده رکرد!

ئەمىرۆ يەكگرتنەۋەي ھەر دوو ئىدارەكە و پىتكەيتىنانى پەرلەمان و
حكومەتتىكى يەكگرتوو، چىتر ھەنجەتى ئەۋە ناھىلتى كە پۆشنىبىران خۆيان
لە ھەلىست و پروداۋەكان بدزنەۋە و بچن لە پەراۋىزى فەرمائىشتەكانى
حىزىدا خۆيان مات بىكەن. لەۋانەشە من بەم قەسەيەم ديسان ئاسنى سارد
بىكۆتەۋە. بەلام ھەر چۆنىك بىت و لە ھەموو حالەتتىكدا سەرىزاردەيەكى
مومتازى پۆشنىبىران لە كوردستانى دوۋاي پاپەرىندا سەريان ھەلداۋە،
ئەگەرچى ژمارەيان بەزەحمەت لە ژمارەي پەنجەكانى دەست تىپەردەكا بەلام
تەنيا ئەمانەشن كە توانىويانە چەمكىتەكان لەبارەي (پۆشنىبىر) بۆ دروست
بىكەن.

ئەم پۆشنىبىرە سەرىزاردانە، ھەموۋيان لە دەرەۋەي حىزىدا دەژىن و
دەجوولتەنەۋە، ھىچ دەزگا و راگەياندن و مەيدىا و ۋەزارەتتىك لەپشتەۋەيان
نەين: بەلام توانىويانە پەخنەگر، چالاك بىن و را دروست بىكەن.

ئەم پۆشنىبىرە سەرىزاردانە، ئەگەرچى بەردەوام پەخنەيان لە حكومەت و
ژيانى دوۋاي پاپەرىن و سىستەمەكە گرتوۋە، بەلام خودى خۆشيان بەرى
دارى ئەۋە حكومەت و پاپەرىن و سىستەمە نىمچە دىموكراتىيەن كە
لەدوۋاي پاپەرىنەۋە دامەزراۋە (يان بەلاي كەمىيەۋە خۆ دەتوانىن بلىتىن:
پىتش دامەزrandنى حكومەت و پاپەرىن ۱۹۹۱، ھەموو ئەمانە ناويان
نەبوۋە و تەنيا لە ۱۹۹۱ بەملاۋەيە كە وردە وردە سەرھەلەدەن). بۆيە
دەتوانىن بە نەسلى (پۆشنىبىرانى نازاي پاپەرىن) ناۋزەديان بىكەين: چونكە
پىتش پاپەرىن بوونىيان بەم شىۋەيە نەبوۋە، ھەشبوونايە نەياندەتوانى ئاۋھا
پەخنەگر و جەسوررانە و ئاشكرا چالاكى بنوۋىتىن. راستىيەكەيشى،
پەگورپىشەي خۆيان چەند لە ناخۆۋە پەيداكردوۋە، ئەۋەندە و زياترىش
پەگورپىشەي خۆيان لە فەلسەفەي ھاۋچەرخى ئەۋروپىيەۋە ۋەدەستھىناۋە،
ئەمەش لەپىگەي زمانەكانى فارسى و غەربىي و لەپىتش ھەمووشىيانەۋە
لەپىگەي زمانە ئەۋروپايىيەكانەۋە: سوۋىدى، دانماركى، فەرەنسى،
ئىنگلىزى، ئەلمانى، ھۆلەندى، پروسى...

سیمیایه کی نیگه تیڤی رۆشنبیرانی ناوبراو له وه دایه که زیاد له لزوم تیۆرین، تا بینه قاقا نوقمی نیو رۆشنبیری هاوچه رخی عه ره ب و فارس و ئه وروویان: نه هاتوون - به بی ناوه ینانی به رده وام به رده وام ئه م عاره ب و فارس و ئه وروویایانه - خودی خو یان بیر بکه نه وه و له خاسیه ته کانی تراژیدیای کۆمه لگه و گرفته کانی تاکی کورد رابمێن. مه گه ر تاک و ته رایه کیان نه بیته. بۆیه هه موویان، نه ئه وهن که خودی خو یان بن، نه ئه وه شیه کۆپیکراوی هیچ فه یله سووف و رۆشنبیریکی بیگانه بن. وه ک کۆمه لگه که مان، نه ده زانین بتوانین خودی خو مان بین نه ده شتوانین مۆدیلیتیکی دیاریکراو په یه وه بکه یین.

من له وه تیناگه م: رۆشنبیران بۆچی واتیده گه ن ئه گه ر هاتوو بیران کرده وه به بی ئه وه ی کتیبیتیکی «جاییری» و «ها برمان» له ته نیشتیان بیته، ئیتر له بیر کرده وه راده وه ستن و ناتوانن چیت ره له میته که به کاغه زدا به یین! بۆچی واتیده گه ن که ناتوانن خودی خو یان و خودی واقیعه که و دیارده کان و تراژیدیاکانی ژینگه ی خو یان وه قسه به یین!؟

رۆشنبیرانی ناوبراو به ره هه م و کاریگه ریه کی پۆزه تیڤیان هه بووه، به لام رۆلی نه مانه پیش هه موو شتیکی رۆلیتیکی ئه ده بیاتی و رۆژنامه گه رییانه بووه، نه چوونه ته ناوچه رگه ی رووداوه کان و هیژنیک دروست بکه ن، فشاریک دروست بکه ن. بۆیه له م رووه وه، ئه گه ر به راوردیان بکه یین به بزافی خوێندکارانه وه، ده بینین (سه ره رای ئه وه ی که بزافی قوتابیانیش هه ر بزافیتیکی ئه ده بیاتی و رۆژنامه گه رییانه یه) به لام ئه وه ی قوتابیان هیشتا زیندووتر بووه و توانیسیانه هه ندیک جار فشاریک بنوێن بۆ سه ر حکومه ت.

رۆشنبیرانی سه ره بژارده و تازای راپه رین، سه ره رای جیاوازی و جه ساره ت و سه ره خۆیی و یاخیگه راییان، رۆشنبیرانی سه ره کاغه ز بوونه. کار و رۆشنبیری و به ره هه مه کانیان ته نیا له سه ره کاغه ز ماوه ته وه. ئه مه ش نه ک له شتیه ی به یاننامه و نا ره زایینامه و یاداشتنامه یه که درایته حکومه ت له پێناو ریفۆرم و گۆڕانکارییه کان - خوژگه و بوویه! به لکو له شتیه ی

بلاوکردنه وهی کتیب و وتاردا که تاقه ئامرازیک و تاقه بهستینیکی
چالاکیه کانیان بووه.

به م تیبینییه مه بهستم ههلبه تا که مکردنه وهی نرخ و بههای ئه و هه موو
وتار و کتیه گرنه و جوانانهی ئه وان نیه، بهلکو دهمه وئ ئاماژه به وه
بدهم که له پال ئه و روشنیرییه جیاواز و جه سوور و یاخیه گهره ی سه ر
کاغه ز، پتیبست وایه کرده وه و ئه کشنیک هه بیت! کرده وه و ئه کشنیک له
ناوجه رگه ی مه یدان و رووداوه کاند: له کوئ پتیبست بوو له وئ. چونکه،
وهک ئه و روونا کبیرانه خویشیان زور جارن هیمای بۆ ده کهن: ژماره یه کی
زور له وه زیر و پیر و پرۆفیسۆر و مودیر و میر و مه لا و ماموستا و
کاویژکاره کان.. ناخویننه وه و ته ماشای «کاغه زان» ناکهن!

که واته، وهک ده رکه و ته وه: سازکردنی خویشاندانیکی چهند هه زاری
خه لک، یان مانگرتنیک، یان هه ر کرده وه یه کی به زه بری دیکه ی ببسته هوی
گۆرانکاری و ریفۆرم.. ده شی هیزی هه موو ئه و کاغه ز و کتیب و
وتارانه یان هه بیت که نه سلێکی ئازا نووسیونی!

به لام ئایا روشنیر چۆن ده توانی خه لک و خویندکار کوپکاته وه، مانگرتن
و خویشاندانی چهند هه زاری.. ساز بدات؟ ئه مه له کاتیکدا وهک گوتمان
ژماره ی ئه و روشنیره ئازا و جه سوورانه ی ده ره وه ی حیزب، له په نجه کانی
ده ست تپیه ر ناکا؟

ئایا بچن ئه وانیش مه لبه ند و رابیطه یه کی روشنیران دروست بکه ن؟
نه خیر (هه موو دنیا و هه موو چین و تویرتیک ئه مه ی کردوه و یانه یه کی
عه ره قخواردنه وه ی ئیوارانیشی بۆ خو ی له ناو ئه و رابیطه و مه لبه نده دا
دروست کردوه، به لام روشنیرانی جه سوور و ئازا ئه مه یان نه کردوه، پتیم
وابی ناشیکه ن!). ئه دی چ بکه ن؟

کاتی خو ی (له سالی ۱۹۹۳) له ناو کافتیریایه کی فرۆکه خانه ی
ستۆکهۆلم، ئه و دهمه ی کاک ره فیق سابیری هاوړیم، به ته مای گه رانه وه ی
یه کجاری بوو به ره و کوردستان، به دیار قاوه یه که وه دانیشتبوین، پتیم گوت:

- کاگ رھفیق، کہ دھگہر پیتھوہ بۆ کوردستان، ههولئى ئهوه بده
پۆستیکی وهزاری یان شوئینیکی گرنگی «هپاردان» بگریته دهست.

- ئهمه ئهوهی دهوئیت که ببیت به حیزی!

- ئهگه ناچار یان کردیت، ببی!

گوئی: چۆن! بۆچی؟

- گوتم: چونکه پرووناکبیریکی ئهکتیشی وهک تۆ، بۆ غموونه ئهگه رببیته
وهزیری پهروهرده یان رۆشنبیری، رۆل و کاریگهریت له پیتناو ریفۆرم و
کۆرانکارییهکاندا به زهبرتر ده بیت له چاو حیزبییهکی نه خوئندهوار!
من دووای رابووینی ئهوهنده ساله، هیشتا ههر پیم وایه: پرووناکبیری
ئازا چهند بتوانی بگاته ئه و پۆستانه ی لهوئیه ریفۆرمی له دهست دیته بهر،
باشتره.

لیتهدا چه زده کهم غموونه یه که له باره ی نه بوونی ئه و کردهوه و ئهکشنه لای
رۆشنبیران و پهراوێر بوونیان له ژبانی سیاسیدا به ئهنمهوه و له سه ر پرسی
پهرله مان هه ندیک راوهستم:

له فهره نسا ته مه نت له ۲۱ سال زياتر، له ئه لمانیا ته مه نت له ۱۹ سال
زیاتر بیت ئنجا بۆت هه یه به جیت ببیته ئه ندام په رله مان.. به لام له
کوردستاندا ههر که سێک ته مه نی له ۳۰ سال زیاتر نه بیت بۆی نیه ببیته
ئه ندام په رله مان. له وهش نایه کسانتر: په رله مانتاری پیر ه یچ سنووریک ی بۆ
دانه نراوه: ته مه نی پیرێک له هه شتایشی تیپه راندبێ قانون بۆی نیه
ه یچی پێ بلێ! ئه مه به ته واوه تی ئه وه ده رده خات که قانونیان
به شیوه یه کی وا داناوه که کۆمه لگه و حکومه ت دژی گه نج بیت و
هاوزه وقی پیر بیت! دژی گه نج بوونه وه بیت و له گه ل مانه وه ی نه ریتی پیران
و عه قلی پیران بیت!

من ده زانم له پیتناو گوپینی ئه م قانونه پیر و کۆنه به عسیه دا، له پیتناو
گه نج کردنه وه ی په رله مان، له پیتناو ئه وه ی که گه نج و خوئندکاری زانکو
بۆیان هه بیت له ته مه نی ۲۱ سالییه وه له ناو په رله ماندا رایان هه بیت و
خوئینیکی نوێ به گیانی کۆمه لگه و په رله مان و حکومه تدا بکه نه وه؛
ئه گه ر ته نانه ت من پیتنج کتیب و چل و چار و تاریش بلاوبکه مه وه، به قه د

ئەو كارىگەر ئىتى نانوتىنى كە خوتىندكارى زانكو و خەلكى گەنج و قوتابى
بىن خوپىشاندا نىكى چەند ھەزارى پىك بخەن يان مانگرتنىكى بەزەبر و
فراوان ساز بەدن!

ئەم كارەش پىنم وايە ھىچ پىكخراوئىكى گەنجان و قوتابيان و خوتىندكاران
و ھىي تر ناوتىرن بىكەن «بە پىكخراوى ھاموونىشەو» - ئەگەرچى
سكرتىرى گشتى ھەموو ئەو پىكخراوانە باوەرپىشان پىتى ھەيە! - چونك
ھەرچى شتىك بە ئىعازى حىزب نەبى ئەوان نايكەن!

كەواتە تەنيا روشنبىرى سەرەخو ئازا (ئەمە جگە لە خوتىندكارانى
ياخىگەر و سەرازا) دەتوان ئەم كارەيان لەدەست بىتە دەر.

پرسىارى مە ئەمەيە: لە ھالەتتىكدا ھەموو ئەو رووناكبىرە سەرازاينە
لەسەر ئەو كۆكن كە «پەرلەمانى ئەمروى كوردستان پەرلەمانىكى پىر و
حىزبى و شل و شوق و چەلەلەيدەرە و ناتوانى ھىچ رىفۆرمىك بكات!»،
ھەرۋەھا لەسەر ئەو ھەش كۆكن كە ئەگەر ھەر يەككىيان پىنج كىتىبى دىكە و
چل و چار وتارى دىكەش بلاوبكەنەو، بەقەد ئەو كارىگەر ئىتى نانوتىنى
كە خوتىندكارى زانكو و خەلكى گەنج و قوتابيان خوپىشاندا نىكى چەند
ھەزارى پىك بخەن يان مانگرتنىكى بەزەبر و فراوان ساز بەدن! ئەدى
كەواتە بوچى رووناكبىرانى سەرەخو و سەرازا ئەمرو لەم بارەيەو ھىچ
كردەو يەكيان نەبوو و بىريان لەو نەكردۆتەو ھىچ ھەنگاوتىك ھەلبنىن!؟

لەپىناو ئەو ھى كە حىزەكان و پىرەكان چىتر نەتوانن بىرار و
ويست و پۆل و ئىرادە لە لاوان و خوتىندكاران و روشنبىران بستىننەو،
ھەرۋەھا بوئەو ھى چىتر قوتابى و گەنج و رووناكبىر چارەنووسى خويان و
گەلەكەيان نەسپىرنە دەست بىرار و ويستى تەنيا مەكتەبى سىياسىي
حىزەكانەو.. پىشنىارى ئەو دەكەم كە ھاوكارى و ھاوقۆلى و
ھاوھەنگاويەك لەم بەستىنەى ژيانى داھاتودا بىتە دى لەنيوان بزاڭى
ياخىگەرى خوتىندكاران و روشنبىرانى سەرازا ئەمرو.

گەنج و قوتابيانى ياخى و راپەرپو، چونكە دەزان، ئەگەر ئەم روشنبىرە
مەرد و سەرازاينەيان لەپشت بىت، مەمانەيان بە خويان زياتر دەبىت! لە

همان کاتیشدا پروونا کبیره سهرارازا کانیس دهزانن که نهو همموو هیژه فراوانه ی نه م تویره بیدار و یاخییه، هوشیاری و مه عریفه که یان دهکاته هیژیکی ماددی: ثاوات و خوژگه کان به راست دهگه پیتی و بهروو ریفورم نزیکیان دهخاته وه.

که واته، نه بزاقی گهنج و خویندکاران به تهنیا، نه مؤدیرنیزمه که ی روشنبیرانی سهرارازا، هیچ یه کیتیکیان به تهنیا بالی و به تهنیا ناتوانی بیته هیژیکی ماددی و وه دیهین تا نهوکاته ی هاوکاری و هاوپه یانییه که له نتوان نه م دوو تویره نه یه ته دی.

هر دوو لا، هر دوو تویر، ماویه کی زوره له سهر کاغدن، له ناو کتیب و رۆژنامه و کوژاره کاندایان له ناو هوژ و باخچه ی سهنتره روشنبیری و چایخانه و سهر شقام و یانه و پولی کوژیژه کاندایان هر هاوار دهکن و رهخنه دهگرن و بۆله بۆلیانه. دهبا نه م جاره پشتی یه کتر بگرن و کرده ویه کی هاوبیر و هاوپه یانیان هه بیت.

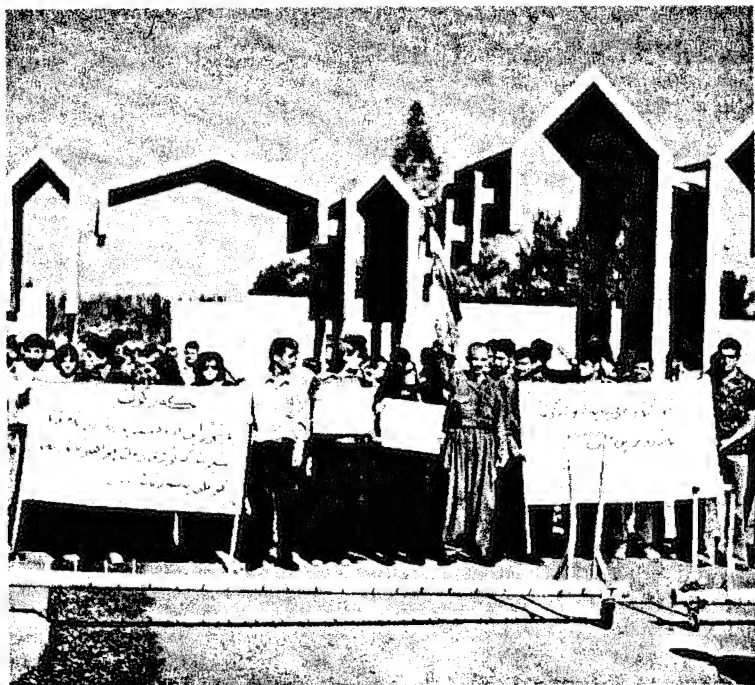
پیش همموو شتییک، پیویست وایه هر له ئیستاه به ههول و نهخشه یه کی وردی هر دوو لا، بتوانن فشاریکی خویندکاری و گهنجانه و جه ماوه ری به هیژ دروست بکن بۆ سهر پهرله مان و حکومەت که ناچار بیت نهو قانونه له کاریخات که دهلی (نه ندانم پهرله مان پیویسته تهمه نی له سهرووی ۳۰ سالییه وه بیت!)؛ له جیگه ی نهو: هر خویندکار و گهنج و قوتابییه که له تهمه نی ۱۹-۲۱ سالییه وه مافی نهو ی هه بیت خوی هه لبریتی بۆ پهرله مان!

نه م قانونه تازه یه، وهک ریگه خوشکردنیک ده بیت بۆ داهاتوو، بۆ نهو ی خویندکار و لاوان بتوانن له داهاتوودا لیستیکی گهنجانه و قوتابیانه ی خویان هه بیت بۆ چوونه ناو پهرله مان وه.

له قوژیکی دیکه ی شه وه دهکریت روشنبیرانی سهر به خو و سهرارازا به هاوپه یانیی خویندکار و گهنجانی روشنبیر و یاخی بیتن لیستیکی روشنبیران دروست بکن: بۆ نهو ی بتوانن قورسای هیژی چهپ و مؤدیرن له پهرله مانی داهاتوودا زیاتر و کاریگه رتر بکن!

له‌وه‌ته‌ی په‌رله‌مانی کوردستان هه‌بووه، هه‌میشه لیستی حیزب ده‌سترۆکانی ناو په‌رله‌مان بوونه. ئه‌سله‌ن له‌ناو په‌رله‌ماندا ته‌نیا لیستی حیزب هه‌بووه، لیستی فیکر نه‌بووه. حیزب هه‌بووه، بیرکردنه‌وه نه‌بووه. به‌م شتیه‌یه، له‌و کاته به‌ملاوه که لیستی رۆشنبیران و قوتابیان ده‌گاته په‌رله‌مان، وای لێ دیت لیستی فیکر بکه‌ویتسه ناو په‌رله‌مانه‌وه: بیرکردنه‌وه‌یه‌ک، گفتوگۆیه‌ک، کرده‌وه‌یه‌ک، چهند قانونی‌کی هاوچه‌رخ و به‌سوود سه‌وز ببن!

هه‌بوونی لیستی‌کی ته‌بای ئه‌وه‌ی خۆ‌ئێندکاران و گه‌نج و رۆشنبیرانی سه‌ربه‌خۆش، بێ‌گومان له‌ به‌رژه‌وه‌ندی هێزه ناسیوونالیست و چه‌په‌کان ده‌بێت، له‌ هه‌مان کاتدا شتیکیش له‌ قورسایی و هێزه پیر و کۆنه‌به‌عسی و سه‌رۆک عه‌شیره‌ت و کۆنه‌خوازه‌کانیش که‌م ده‌کاته‌وه.

ئىنسان ئەگەر، لە نەوجەوانىيەو، بەهرەى ئەوەى ئەلا
پەرەردە نەكړيټ كە بەرامبەر هەموو شتێكى هەيە نارازى
بيټ، هەرگيز ناگاتە دۆزىنەوەى شتە نوێكان...

له کاتی نووسینی ئەم کتیبەدا، چەند پرستە و بیروکەیهکی دیکەم هەبوون
 حەزم دەکرد شیتەلیان بکەمەوه و بەناو دیارده و واقع و پروداوه کانیاندا
 بگێڕم و بەراستیان بسەلمێنم، بەلام لەرێگەدا، هەمووم لێ بەربوونەوه.
 لێرەدا تاک تاک دەیانخەمە پیش چاو لەگەڵ دووبات کردنەوهی هەندی
 پرستە دیکە ی که جهختیان لەسەر دەکرێتەوه:

کورد دەبێ بتوانی بلیت «من هێزێکی دارایی و مەزنی ئابووریم هەیە»،
 ئنجا دەتوانی بلیت «کەواتە، من هەم». دروستبوونی ئەم شەخسیەتە
 مەزنە دارایی و هێزە سەرمايەدارییە کوردییە گەورەییەش، بێگومان، بە
 بووراندنەوهی بەرھەمھێنانی ناوخوا و کشتوکال و پیشەسازییە
 نەتەوہییەکان دیتە دی،

کۆمەلگە بەردەوام باس دەکەیت، کەچی تاکە کەس فەرامۆش کراوه..

ئەم نەسلە نوێیە خاوەن گرتە کۆمەلایەتی و پیشەیی و سیاسییەکان
 (بەپێچەوانەی نەسلی رابردوو) لە ژبانی تاکە کەسیانەوه نزیکترن.

تاکە کەس نابێت بە هێزە میژوویی و سیاسی و دینی و
 عەشیرەتگەرییەکان بەرپتوێ بچێت. ئەو تا ئێمەش ئەمڕۆ خەریکە بێدار
 دەبینەوه و خۆمان لە هێزە میژوویی و سیاسی و دینی و
 عەشیرەتگەرییەکان رادەپسکێنین..

کۆمەلگە واتە وەدیھێنانی ئامانجەکانی تاکە کەس.

شار واتە هاوڵاتی

تاکە کەسی ئەمڕۆی ئەوروپیی هەموو ئەو شتانە ی هەیه کە حەزی لێدەکا،
 ئازادیش. ئەو شتانە ی هەینی کیفایەتە بۆی. چیتر پتووستی بە هیچ نیە،

هینده پیتیستی به داهاتو یان به خهون و خوژگه و یاخیسوون نه ماوه.
 (ماچکردنیکی خوشه ویسته کهت له سدر شه قام بو نمونه له نه وروپا هیچ
 په هندیکی و یاخیسوونیک و نازادییه کی ناوی).. به لام نازادی له
 کوردستاندا، به پیچه وانه ی نازادی له نه وروپادا، واتا و په هندی زور و
 جورا و جوری هیه: دژی کومه ل، دژی نه ریته کان، دژی سیاسه تی باو، دژی
 نه خلاق زبانه خش، دژی دین.. نه مه له کاتی کدا له نه وروپا نازادی ته نیا
 بو خویه تی و له ناو خویدا یه تی و بهس.

موراهیقیکی ئه لمانی یان فهره نسی، به خوی و ته نیا (۱۵۰۰)
 دۆلاره ده دی ده توانی کویو ونه وه به وه زیرمان بکات، به لام گه نجیکی
 پرونا کبیری خومان یان قوتابیه کی پو شنبیری یاخی دلسوزی نه ته وه
 ناتوانی ته نانه ت بگاته ئیستیعلاماته که یشی..

له نه نجامی بیدار بو ونه وه و یاخیسوون کانی خوماندا، ههروه ها له نه نجامی
 مومار سه کردنی ماف و نازادییه کاغاندا، ئیمه ی گنج و قوتابی، پیتیسته
 جورا و جوریتییه کی نه وتو له فورمی ده برینی تاکه که سیانه دا به یتینه ئارا که
 به قه د جورا و جوریتییه فورمه زه بروه نگاوییه کومه لگه را کان جورا و جور بن.

یاخیسوون دژی کاریگه ریتی و توخمه سروشتییه کانی کومه لگه زور
 زه حمه تتره بو تاکه کهس له چاو یاخیسوون دژی کومه لگه که له شتیه ی
 ریکخواه ئیدارییه کانی خویدا، یان دژی ده ولت.

یاخیسوونیک رادیکال دژی کومه لگه ئوتۆمکاتیکی ده بیته یاخیسوون
 دژی سروشت

کهواته، ئیمه، ده بی له هه مان کاتدا دژی (سروشتی شته کان) یاخی
 بپین: قانونی گه شه پیسه ندنی پو حیا نه به سدر شته کانداهه رز بکه یین.

گەنج لە ماوەی ژبانی زانکۆیدا مافی ئەوەی هەیه که قەرز لە
حکومەت وەرگرێت. لە هەمان کاتیشدا مانگانە دەرماڵەیهکی هێندە زۆر
وەردەگرێ که منتهی بە باوک نامینیت و چاوی لە باخەلی باوک نابێت.
ئەم قانونە وادەکات که کۆر بە تەواوەتی ئازاد بێت و شەخسێه تێکی
«خۆیه کهم زان» و لاوازی نه بێت: هەر کاتیک بیهویت، بتوانی
سەفەر بکات و دەعوەتی خوشەویسته کهی بکات و کتیب و
پیداویستیه کانی دیکه ی بکڕیت و به کورتی: ئاسوده و ئازاد بژیت..
- که واته سیاسه تی ئابووری حکومه تی ئیمه له هه مبه ر گه نج و
قوتابیانوه سیاسه تیکی ئابووری هه له یه!

دەرچوون لە چوارچێوه ی فەرماشته کانی میر و مه لا و ماموستا بریتی
بووه له دەرچوون له چوارچێوه ی فەرماشته کانی خوا و دین و مزگه وت.

تا کو نه مڕۆ بیری «کوردایه تی» و ناسیوونالیزمه که ڕێبه رایه تیی گەنج و
خوێندکاری کوردستان ده کا! له مه ش خراپتر بیری مملاتی حیزایه تیه که
بزافی لاوان و قوتابیان له ولاتی ئیمه دا ڕێبه ری ده کات. هەر ئه مه شه ئه و
جیاوازیه ی له نیوان بزافی خوێندکارانه ی ئه وروپا و کوردستاندا هه یه.

من نه ک نه گه ر مودی ری ده زگای راگه یانده ی حیزیتکی خه باتگێتری وه ک
پارتی دیموکراتی کوردستان بم، نه ک نه گه ر سکریتیری گشتیی راگه یانده ی
یه که یه تیی نیشتمانیی کوردستان بم، ته نه انه ت نه گه ر حه مامچییه کی فه له ی
نه خوێنده واریان کووره چییه کی تورکمانیش بم (له کاتیکدا نه گه ر دنیایا بم
سه رتا پای میله ته ی کورد ده یه ویت له عیراق جودا بیه ته وه) به راستی له پرووم
نایه ت و نایه م (به پاره و پوولی خوشم و میله ته که شم) زورنا بو
عیراقچیتی و «ده وله تی عیراقی ئیبراهیم جه عفه ری» لی بده م و سه روودی
«موطنی، موطنی..» له سه ته لایتی کوردستان تی ئی و کوردساتدا
به رده وام به رده وام لی بده مه وه!

سەدەکانی ڕابردووی کوردستان هیچ هوشیارییەکیان لەبارەی خۆیانەوه بەرھەم نەھێناوە، بەلام (ئەمڕۆ) بەو دەناسرێتەوه کە هوشیارییەکی تێر و پێ، تەنانەت پێ وردەکاری، لەبارەی سەردەمی خۆیەوه بەرھەم دەھێنێت.

بزاڤی قوتابیانی و لاوانی ئەمڕۆی کوردستانی عێراق، تەنیا لە چوارچێوەی بەرژەوەندییەکانی خۆبەدکاران دەسوڕێتەوه و خۆیان نادەن لە قەرەوی گرتەکانی غەیری خۆیان؛ لەمەش بەدەختانەتر کار زیاتر لە چوارچێوەی بەرژەوەندییەکانی قوتابیانی سەر بە یەک حزب دەکەن. ئەمەش نەنگترین و خراپترین خاسیەتە.

لە سۆنگەی ئەوێ کە حیزب بیرکردنەوهی تاکەکەسیانە و بیرکردنەوه لە یاخیبوون دەکوژێت، کەواتە مانای وایە بیرکردنەوهش نامینێت (تەنانەت لەناو پەرلەمانیشدا). یاخیبوون - کە جەوهەری پیشکەوتنی تاکەکەسە - لەبەین دەروات و نامینێ؛

ئەمەش مانای وایە کە ئێمە، لەمیژووی خۆماندا، دەبین بە سەردەمیکی بێ یادەوهری؛ سەردەمیکی کە هیچ پیشبینی و مومکیناتیکی لێوە لەدایک نابێ.

یاخیبوون - ھەموومان دەزانین - لەوکاتەدا دەست پێدەکات کە «من» بیری کردەوه.

کاتی تۆ دەوێت یاخی ببیت، کاتی تۆ دەوێت بەپێچەوانەی حکوومەت و ژینگە و حزب و دام و دەزگا و میر و مودی و مەلا و مامۆستاکەت و سەرۆک بەشەکەت بیربکەیتەوه، کاتی تۆ دەوێت بەپێچەوانەی گەورەکان و کۆمەڵەکەت، خۆت بیت؛ ئێتر ئەم وێرانە جێژوانی بووژاندنەوهی ھەموو توانا و بەھرە و یاخیبوون و ئازادییەکانتە!

ياخيبوون ره هه نديكي فيزيايي هه يه. منداڻ يان نه وچه وان نه گهر ياخي نه بيت، نه وا ناتواني سه ره خو و داهين بيت، ناتواني ته نانه ت گهرهش بيت. كه واته، هه كومه لگه يه كه نه گهر كو و پيرانه بيريكاته وه و سانسور بخاته نه ياخيبوونانه، نه وا مردني خو ناماده دهكات.

كه واته، گهنج، ههروهه قوتابي و نه وچه وان، هه ره به فيزيك، واته به سروشتي خو يان ياخي گهرن، له سه چزن.

ياخيبوون به ناو زمانيشدا ده روا (نه سلنه پتيوسته به ناو زمانيشدا پروات!).

كه واته، گهنجي ياخي، يان قوتابي پاپه ريو چاك دهكات كه زمانيتكي پيس و ناشيرين به كارده هينيت: چونكه ته نيا وشه يان هه يه بو شوړش، ته نيا زمانيان هه يه بو ده رين.

به كار هيناني وشه ي ناشيرين و قسه ي قوړ و جنيتو مافيكي ره وای خوتندكاري ياخي و گهنجي تووړه ي پاپه ريوه، چونكه به كار هيناني نه چ كه هه ولدانتيكه بو رووخاندني ئيمازي «دهسه لات»، هه ولدانتيكه بو تيكدانني بيري «پيروزي» ي دوژمن كه كومه لگه ي پير پتي به خشيوه.

گهنجي ياخي، يان قوتابي پاپه ريو له كاتي ياخيبووندا ناتواني به سه روكي ده زگايه كه كه كونه به عسي بووه و نه مړو زولم له گهنج و ته له به دهكات ناوي بيتيت به (جه نابي سه روكي فلان ده زگا) به لكو بيتگومان ده لي (كونه هينه كه!).. ههروهه ناتواني بو ناوهيناني مه سئوليتكي پيري زالمي فلان شوين بلت (جه نابي فلان..). به لكو ده لي (زرت به زه كه ي كوليتي..). يان (دزه كه ي فلان شوين..).

دهسته و گروپه گهنجانه و خوتندكاري و روشني بيريه كاني دهروه ي حيزب و پتك خراوه كان، كه ژماره يان زور كه ميشه، رو لي گرنه و پله ي يه كه ميان

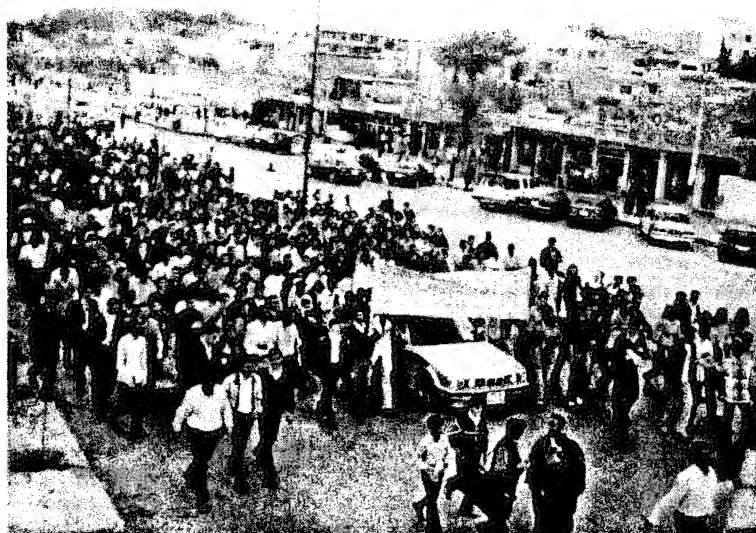
هه‌بووه و هه‌یه له له‌یه‌کتر کو‌کردنه‌وه و پێکه‌یتانی «ئهو هه‌یزه یاخی و
راپه‌ریوه‌ی که بونیاده‌که‌ی بریتیه له تاکه‌که‌سه بێدار و راپه‌ریوه‌کان»..

ئه‌کشنیکی سیاسی ورده ورده خه‌ریکه دروست ده‌بی له‌ئاکامی
داخوازییه‌کانی تاکه‌که‌س. نه‌ک له‌ئاکامی داخوازییه‌کانی سه‌ندیکا و
پێکه‌راوه‌کان..

بیری ئازادیی تاکه‌که‌سیانه خه‌ریکه ورده ورده سه‌ره‌ه‌لده‌دات و به‌بیش
خه‌لک ده‌که‌وئ، له‌جیاتی حیزب و باوک و مامۆستا و میر و مه‌لا و
مودیر، ده‌بیته رتبه‌ر.

که‌واته حکومه‌ت پێویسته هه‌تا زووتره ریفۆرم بکات:

له کاتی توورپه‌وون و سه‌ره‌ه‌لداندا، یا له کاتی یاخیبووندا هه‌یچ
خوێندکاریک بیر له‌وه ناکاته‌وه ئاخۆ باو و باپیره‌کانی کێ بوونه؟
له کاتی بێزاری و مانگرتندا، واته له کاتی راپه‌ریندا هه‌یچ قوتابییه‌ک
پێویستی به‌وه نامینێ بزانی ئاخۆ سه‌ر به کام عه‌شیره‌ت و حیزه!
له کاتی دارژانه ناو جاده و یاخیبووندا، واته له کاتی راپه‌ریندا هه‌یچ
که‌نجیک پێویستی به‌وه نامینێ به‌رسی ئاخۆ حکومه‌ت و زانکۆ و
ده‌زگا‌کانی دیکه به‌و راپه‌رینه‌ی ئهو دلخۆشن یان سه‌غله‌ت ده‌بن؟!!

ئالان

۱۸۶۸ - ۱۹۵۱

ئېمېل شاغتېن، ناسراو بە ئالان، فەيلەسووفىتىكى ئاودارى فەرەنسىيە، ماوھىەك مامۇستا بوو لە يەكىتك لە قوتابخانەكانى دەوروپەرى پاریس، پاشان لەزانكو، وەك مامۇستای وانەى فەلسەفە كاریگەرییەكى زۆرى نواند بەسەر قوتابیيانى زانكوكانى پاریس؛ وای لیکردن بەو ئاراستەیه‌دا برۆن که «گرنک نییە بیر لە چى دەکەیتەو، بەلکو گرنک ئەو‌یه چۆن بیردەکەیتەو».

لە ماو‌ه‌ی جەنگی یەكەمى جیهانی‌دا (۱۹۱۴ - ۱۹۱۸) بە نووسین و چالاکییەكانى دەورێكى ناشتیخوازانەى گێرا. ئەو دژی جەنگ بوو، دەیگوت «جەنگ خراپە‌کارییەكى مۆتلەقە. تۆپتۆستە هەندى جار تەنازول بکەیت لە پێناو ئەو‌ی بگەیتە ئاسایش».

ئاودارترین بەرھەمەكانى ئەمانەن: بیر و تەمەنەكان (۱۹۲۷)، خواوەندەكان (۱۹۳۷)، جەرەزەییەكانى دڤ (۱۹۴۵)؛ بەلام لە هەموو‌یشى گرنگتر ئەو تیکە نووسراوانەن که لە سالى (۱۹۰۶) بەملاو‌ه دەستى پیکردبوو بیاننووستى تا سالى ۱۹۵۱: بەشێو‌ه‌یه‌كى پۆژانە و پۆژنامە‌نووسانە، بەلام بەشێو‌ه‌یه‌كى قوول و وردبین، بەناونیشانى

(بۆچۈنەكان)، فەلسەفەى تايىبەت و تاكەوانەى پەسەنى خۆى دارىشتىبوو. ئەم كىتەبە ناودارەى Propos لە چەند بەشتىك پىكھاترە: ئەو توخمانەى دۆكتىرىنى رادىكال پىك دەھىن (۱۹۲۵)، ھاۋالاتى دژ بەدەسلەت (۱۹۲۶)، بۆچۈن لە بارەى سىياسەت (۱۹۳۴).

ئالان، فەيلەسوفىكى رادىكال و بەرگىكارى بنەماكانى فەلسەفەى تاك باۋەرى، دژى ھەموو دەسلەت و تۆتالىتارىك بوو كە بىھەوى ھاۋالاتى و تاكەكەس و ئازادىيەكانىيان بخاتە ژىر فشار و نىل و زەبر و زەنگەۋە. ھەر ئەمەش بوو سىحرى ئەۋەى كە توژى تەلەبە و گەنج لىتى كۆدەبونەۋە و دەيانخوئىندەۋە و شىتى بۆچۈنەكانى بوون. زۆرىەى بىرىار و سەركرەدەكانى سەدەى بىستەمى فەرەنسا لە سەر دەستى ئەو وانەى دىموكراسىيان ۋەرگرتوۋە.

لىرەدا تەنبا چەند پەيقتىك لە نووسراۋەكانى ئەم فەيلەسوفە لە بارەى بەھاكانى تاكەكەس و پەيوەندىيەكانى دەسلەت... دەخەينەروو: ماناى ئەۋە چىيە كە رووناكبىر لە سىياسەت تى بگا؟ ماناى ئەۋە چىيە كە لە سىياسەت تى بگەى؟

ئالان لە ۋەلامدا دەلتى: «تىگەشتنمان لە سىياسەت پىش ھەموو شتىك ماناى ئەۋەيە لەو كارىگەرى و كاردانەوانە تى بگەين كە لەنىۋان دەسلەت و تاكەكەس حوكمكراۋەكاندا روو دەدات».

كەۋاتە چەمكى «ئىمە» لە فەلسەفەى ئالان دا، ۋەك شاعىر لە كۆمارەكەى ئەفلاتون دا، بوونى نىيە، چونكە بەبۆچۈنى ئالان ھەر بىر كۆرەنەۋەيەك لە رىگەى خەلك و «ئىمە» ۋە بىت و گروپ ئەنجامى بدات؛ لە سىياسەتى ئالان دا برىتىيە لە گەمژەيى و بەرەرىيەت. ئالان لەم بارەيدەۋە دەلتى: «ھەر كاتى خەلك پىكەۋە بىرىان كۆرەۋە، يەكسەر كارەكان تىك دەچن».

ئالان، بەم شىۋەيە پىتى ۋايە كە ھىچ شتىك لە سىياسەتى كۆمەل شەرەنگىزتر نىيە. سىياسەتى فەيلەسوف برىتىيە لە سىياسەتى تاك؛ چونكە لاي ئالان، كۆمەل ھەمىشە برىتىيە لە دارووخاندن و سەر كۆت كردن. كۆمەل ھەمىشە كۆترە، شەر و كۆيلە بوون و فىتنە بەرھەم دىنىت.

بەپېنچەۋانەى ئەمەشەۋە، ئالان دەلتى: «مروڭايەتى بەردەۋام خۆى لە تاکەكەسىدا دەۋزىتەۋە»، «ھەر بۆبەش تاك ھەمىشە دژى كۆمەل بىر دەكاتەۋە».

بەم شىۋە، بەبۆچوونى ئالان رووناكېر بوون واتاى ئەۋە دەگەيەننى كە لە سىياسەت تى بگات. لە سىياسەت تىگەيشتىش واتاى ئەۋەيە كە بگەپىتەۋە بۆ تاك و بەھاكانى تاکەكەى، بۆ مروڭ.

ئالان دەلتى: ھەموو سىياسەتمەدارىك ئارەزوۋى فراوانكردنى پروژەكانى خۆى ھەيە، ھەموو بەپتەبەرتىكى پۆلىس ھەز لە پىكوتىكى و نىزام دەكات، ھەموو فەرمانبەرتىك ئارەزوۋى فراوانكردنى مافى خۆى ھەيە لە چاۋدىرى و ئىمتىيازەكانى خۆى... ئىدى بەم شىۋەى يەكسەر دەۋلەتتىكى فەرمانرەۋا پىكوت كە پىسا و پىرەۋى خۆى ھەيە و لە پىناۋ مەزنىي تايىبەتى خۆيدا ھوكم دەكات. بەكورتى بەكارھىنانى دەسلەت برىتىيە لە بەرھەمى سروشتىيانەى خۇدى دەسلەت. دەسلەت چى يە؟

ئالان دەلتى: دەسلەت برىتىيە لە گروپ، ئۇفېس، سەركرە، برىتىيە لە راي ھاۋبەش. برىتىيە نىيە لە راي تاکەكەسىكى ديارىكراۋ، برىتىيە لە ھىچ، لە ئامار، برىتىيە لە دادپەرۋەرى، نىزام، دىسپلېن؛ لاسايى كردنەۋەى ھەموۋانە بۆ ھەموۋان، گىيانى سەركرەيەتى و گوتپرايەلى كوترايەى؛ ئەۋ پەيۋەندىيە دەرەككىيە كە مروڭ دەكات بەشت. برىتىيە لە چاۋدىرى بالا. بەكورتى دەسلەت برىتىيە لەۋەى كە تاکەكەس سەرکوت دەكات. لە روۋى سىياسىشەۋە برىتىيە لە دەۋلەت و جەماۋەر و بەيەكەۋە، ئەۋ جەماۋەرەى كە لە پىگەى پىروزيەكانەۋە خۆى دەۋلەت دروست دەكات. دەسلەت برىتىيە لە ئارەزوۋى گروپ و خەلك، برىتىيە لە دەسلەتەى كە تاکەكەسەكان دەيەخشن بەگروپىك و ئەۋىش لىيان ھەلدەگەپىتەۋە.

ئالان دەلتى: شەر و جەنگەكانىش برىتىيە لە روۋە ناشىرىنەكەى ناماقوللىيەتى دەسلەت.

گەيشتى بۆ دەرپازبوون لە ھىزى دەسلەت و بەئاۋات گەيشتى مروڭ، بەبۆچوونى ئالان، پىۋىستە يەكەم جار سىياسەتى ھاۋلاتى دژى دەسلەت دايمەزىنن: ھاۋلاتىيى تاکەكەس بەرامبەر دەسلەت سەربازى و سىياسى لە

یەك كاتدا و دژی هه‌موو ده‌سه‌لاته‌كان. دووهم شتیش كه پتویسته تێكی
بشكێنن بریتییە له وه‌همی ده‌سه‌لات له باره‌ی خۆی؛ خه‌ونه‌كانی
ده‌سه‌لاتداران پووچ بکه‌ینه‌وه.

گه‌نجه‌كان و قوتابیانی راپه‌رینی فه‌ره‌نسای مایسی (١٩٦٨)، چه‌ند
فه‌یله‌سووفی‌کی وه‌ك ئالانیان خۆتێندبۆوه؛ بۆیه بوێرانه هاتن له سه‌ر
دیواره‌كانیان نووسی: (ئه‌ی ده‌سه‌لاتداران! ئه‌ی ئوستاده‌كان، پیر بوونی
ئێوه ته‌ریبه له‌گه‌ڵ پیر بوونی پرووناكبیره‌كان؛ مۆدێرنیزمی ئێوه جگه له
نوێ‌کردنه‌وه‌ی پۆلیسه‌كانتان شتێکی تر نییه).

سه‌رچاوه: سه‌رجه‌م به‌ره‌مه‌هه‌مه‌ی ئالان، چاپی گالیما‌رد، پارێس. به‌ فه‌ره‌نسی.

وه فاتنامه يه ک به بۆنه ي تپيه ربووني (٤٠) ساڵ به سه ر رۆزي له دايگبوونم

من (د. فه رهاد پيربالي) ته مپۆ: ٢٠٠١/٨/٢٠، كه خاوه ن ته واوي
عه قلى خۆم، ئه م وه فاتنامه يه ي خۆم بلاوده كه مه وه:

من له مپۆ به ملاوه، را يده گه يه نم كه ه يچ ره وا يي و ماف يكم له تازه گهري
و نو بگردد نه وه دا نه ماوه. هه ر به ره مه يكم، ئه گه ر ئيمزاي پيش
٢٠٠١/٨/٢٠ ي به سه ره وه نه ييت؛ پيويست وا يه نو سه ر و خوينه ران
(به تا ييه تي خه لكي گه نج) به گومان و بي ته وه ته ماشاي بكن؛ متمانه ي
پي نه كن؛ ه يچ با يه خ و به ها يه كي بۆ دانه نين؛ به چاوي سوو كه وه سه يري
بكن؛ به قسه ي قۆر و ورتنه يان له قه له م به دن؛ ته نانه ت پيويست و
باش ته ريش وا يه ده م و ده ست فره يي به دنه زيلخانه وه. ئه مه ش له به ر ئه م
هۆيانه ي خواره وه:

۱- نووسەر يان هونەر مەند لە تەمەنى (٤٠) سال بەرەو سەرەو،
هەميشە - يان بەلای کەمىيەو زۆرەى کات- وڤە وڤە هەچى پى
نامىنى. » پروانە مانىفەستى دووهمى وىران، دىوانى پەشايەکانى ناو
سپى و سپايەکانى ناو پەش، ل ٣- ٧. »

٢- لە سۆنگەى دەوام و بىرۆکراتىيەت و پۆتىن، هەرەو ها لە سۆنگەى
ژيانى خۆى لە گەل ژن و منداڵەکانى، لەم تەمەنە بەرەو سەرەو، ئىتر وڤە
وڤە پۆحى داهىنان و تازەکردنەو لەناویدا کەمتر و کزتر دەبىتەو؛ لە
کوئايىدا دەکوژىتەو.

٣- لەبەر ئەو، زۆرەى جارن، ناچار دەبىت موحامەلەى حکوومەت
يان حزبى بالادەست يان بەرپرسەکانى پۆشنىيرى و پاگەياندن بکات، يان
تەنانەت لە ترسى مودىرى دائىرەکەى؛ ناچار دەبىت کە بۆيان دا...
بەيتىت؛ تەسلىمى بپيار و پلانەکانى ئەوان دەبىت؛ بۆيە ئىتر هەيزى
سەرشتى و ياخيبيون و پرستى پووبەروبوونەو، کەمتر دەبىتەو؛ يان
هەر بەيە کجارى چۆک دەدات.

٤- نووسەر يان هونەر مەند لە تەمەنى (٤٠) سال بەرەو سەرەو، زۆر
پى تىدەچىت تووشى «خرفان» و «کەرىتى» و «داء العظمه» و
«حەسەودى» و «شيزۆفرييا» .. بىت.

من بەش بە حالى خۆم، ئەم دوو خالەى سەرەو - لە پىگەى
و هەيزە کەمەو، کە زانکۆيە - زۆر بە ئاشکرايى بۆ سەلماو: و هەيزە و ئاواتى
تەرقىيەکردن، مال و منداڵ بە خىوکردن، چاوپرەنە پاى و کورسى و پارەى
موحازەرات و پارەى ئىشراف کردنە سەر نامە زانکۆيەکانى قوتابىيانى
ماجستىر و دکتۆرا (کە ئەمرو باشتىر و ئاسانترى بازىرگانيە بە شەرفى
ئەدەبىيات و قوتابىيانى بەستە زمان دەکرى) .. هەموو ئەمانە لە
پاستەشەقامى داهىناندا سەرچىفت دەبن؛ بە ناوى «ناچارى» و
«ئەکاڊمىيەت» و پەسميات و ئىدارەو، دەتخەنە ناو چلکاويكى بۆينباغ
نارنجىيەو.

کەواتە، ناکرى نووسەر پىک کە داهىنانەکانى خۆى لە تەمەنى پيش
(٤٠) سالىدا کردو، يان نووسەر پىک کە لە دەرەو زانکۆ و دائىرەکانى

دیکه وه بۆته نیرگز؛ تا هه تایه، ههر له سهر عهرشی «داهیتانه کانی» چل سالی رابردووی خوی بژیت؛ یان له سهر حیسابی نه وه سنگی خوی بیتیته پیتشه وه که دکتورا و پرۆفیسوریتی له «سۆرۆن» یان له «رووسیا» وه دهسته هیتاوه. پتیه ریتی ئیسته تیکی، له ده ره وهی هه موو نه م دائیره و ده رگا و زانکو و شته قۆرانه وه ههیه، وه ک مندالیکی خوشه ویستی ورکگر ناچارمان ده کا باوه ری پتی بیتین...

ئیتیر به راشکاوییه وه ده لیم:

من له مپۆ به ملاوه (به داخه وه بۆ خۆم و بۆ نه و که مبه یه ی خوشی ده ویم) چی بکه م: ورده ورده ده چمه ریزی په ککه وته و پیر و سه له فی و کۆنه خواز و بیروکرات و هیچ پتی نه ماوه کانی وه کو ..... هه زارانی دیکه!

به داخه وه بۆ نه وانه ی به ره مه کانی میان له لا جوان بووه: ورده ورده ده چمه خانه ی نه و نووسهر و هونه ر مه ندانه ی که خله فاوون یان تووشی دا، العظمه و که ریتی و حه سسوودی و ته مبه لی و خۆبه زلانی هاتوون؛ واتیده گهن که جیهانی نه ده ب و هونه ر تا هه تایه ههر پتیه سه لفرته ده ست و پتی نه واند و به دلی نه وان به رتیه پروات!

من نه مپۆ ده چمه ریزی هه موو ئیعلامی و سه ر نووسهر و نه کا دییه پیره کانه وه؛ نه وانه ی به درتیزی ژیانم گالته یان به هیرو هه تره شچووه عه نتیکه کانی سه ر ده ستم ده کرد، بیتزیان له وه ده کرده وه که قه ره ویت نابه ستم و گۆره وی له پتی نا که م و له به ر مودیره کانیا ن هه لئاستمه وه؛ کاتی ده شیا نبینیم ده یانگوت: (ها، شیتۆکه؟ هیچت نیه ره فزی بکه ینه وه؟).

ده چمه ریزی نه و پیره سه گانه ی، که هه میشه، له ژیا نی نه و جه وانی و رابردووی پر له سه رکیشی خۆمدا، پیم ده وه رین!

که واته، چیتیر له مه و دووا هیچ که سیک (به تاییه تی خه لکی گهنج) به وه فریو نه خوات: من مادام دکتۆرم، من مادام مامۆستای زانکۆم، من مادام ده دووا زده کتیبیکی قۆرم چاپ کردووه؛ که واته ئیتیر هه رچی شتیکی من و نه مسالی وه کو من ده یان نووسین؛ جوان و دروست و راستن! به پتیه وانه وه، نه و به ره مه مانه ی که من و نه مسالی وه کو من - نه گهر له چل سالی به ره و

سەرەوه دەیاننوسین - چاوەڕێی ئەوه بکەن بریتی بن لە پیستترین ژەهر،
کۆسپ و چالێکی ملشکێن، لەبەردەم پێشکەوتنی ئێوهی گەنج و خۆتندکار
و نەوجەواندا.

ئەمە ی من دەیلێم، باوەر بکەن: خاکەپایی نیە، بەلکو
جەختکردنەوه یەکی گەڕگە لەسەر پێویست بوونی بوار بەجێ هێشتن بۆ
خەلکی گەنج و قوتابی؛ هەروەها ماف و ڕەوایی بەخشین بە بەهره و
توانای نەوجەوانەکان بۆ ئەوهی باوەر بە خۆیان پەیدا بکەن و بتوانن لە
«جەزەکە ی ئەولیا چەلەبی» دەربازیان بیت؛ هەروەها جەختکردنەوه یە
لەسەر ئەوهی کە ئینسانی پیر ئیتر پێویستە لەمەودووا هیچ ئیعتیبار و
بایەختی بۆ دانەنرێت؛ تۆی پێوه بنرێت!

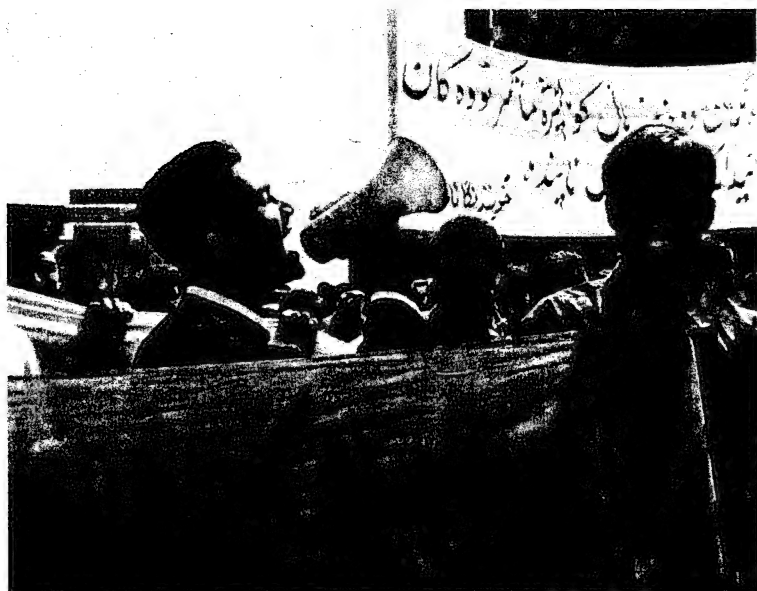
نووسەر و هونەرماندی پیر پێویستە ئیتر لەمەودووا، زۆر موختەرمانە،
بێ ئەوهی کەس پێی بلێ، بۆ خۆی بچیت لە مۆزەخانە یە کدا
هەلکۆرمیت: باسی زەمانی دلخۆشی «ئەحمەد حەسەن بەکر» بۆ نووسەر و
هونەرماندەکانی سەر دەمی «مەلیک فەیسەل» بگێڕێتەوه...

دە، کەواتە، ئە ی گەنجە نوێخوازە نۆزده سالتە - سی سالتە ییەکان!

ئە ی بەهره بێداره در و بەدەوه کان!

لەگەڵ هەموو ئەمانەش، بموورن، ئەگەر بە سەرکزی و خەفەتەوه، ئەمڕۆ،
پێتان بلێم: خۆزگە هێشتا چەند ڕۆژیکی دیکەش لەگەڵ ئێوهی گەنجدا
بمایەتەوه...

به لگه نامه

بهريز: نه مينداری گشتی نه ته وه يه کگرتووه کان
بهريز: بنکه ي چالاکی سه ربازی و شارستانی هاوپه يمانان Cmoc

وهك ناگادارن کوماری ئيسلامی ئيران له م ماوه يه دا که وته
سه رکوتکردن و دامرکانده وهی داخوازی و ناره زایه تیه کانی قوتابیانی
زانکۆکانی ئيران، له و نیوه شدا سه رکوتی قوتابیانی کورد و ده ستگیرکردنیان
که تا ئیستاش دریژه ی هه یه، دیاره نه مه ش پیشیل کردنی پره نسیپه کانی
مافی مرقه و ناکوکه به بنده کانی ریکه وتننامه ی جنیف.
بویه ئیمه وه کو قوتابیانی زانکۆی سه لاهه ددین که له خواره وه
نیمزمان کردووه به توندی ئیدانه ی نه م هه لویسته ده که یین و داوا ده که یین
فشار بجه نه سه رکوماری ئيسلامی ئيران بۆ نه وه ی به زووترین کات قوتابیه
کورده کان نازاد بکړین و گوێ له ماف و داخوازی یه کانیان بگیریته...

نیمزای کومه لیک له قوتابیانی
زانکۆی سه لاهه ددین - هه ولیر

٢٠٠٢/٧/٧

تارمايىپك نەريۋەيە..

دېځکه گرتن له ۱۹۷۳/۲۰۰۲ له زانځيکي صلاح الدين پاشان په لاملو وگرتنو راوه دوناسي قوتواليان کولایښکي زانځيکي صلاح الدين تمنيا پهک راستيان بڼه درومخه مخ تويش نوموړه دصلاّت زور لڼوه کولای دلماو ترده که هوهوا بېت بهرامير بهجوکترين درومخه گانکي خوای له ناستي واقع دا . دروييکي گوموي وک دموکراسي و نازلای ديروړو له فزاي کوروي دا جکه له موږمېدمکي پيماناو پيناموړت کمزورانه له لايښ دصلاّت لڼوه زور به منمتوه دحريت به ناوچوواخلندا هيچي تر نيه . ورواي ۱۳/۷۱ دحيت نوممان فزيکات که (توبايان و خوندگاران) له دروموي گمهي حيزو وريکخواوه پاشکولاندا بين برتوتوبه جيکي گومايي جلاک کد سرچم گوملگا و گروپه کاني سرسام بکلت دنايشن که جکه لڼم توږه هيوای گوزان له هېج توږيکي تر بعدي ناکريک لڼموي ريکرييت بهرامير لڼموي نيحورمغيانې که دصلاّت بهرامير گوملگا دعوښتيت وريکخواوه قوتاي و خوندگاريکمان جگله . پولاييکي بکلمه کي حيزو دصلاّت بهجوکترين ناڅوکی کهر نين له ماښ خوندگاريپوشان هارنيزوه لڼمه وک گوملک زانځيکي زانځيکي زانځيکي سايناي گميک ترسره هغه که نه لويې پرس پښتون سلاوه ونيکځي لڼموي لڼم دلموش بوونه حيزو و ښلويي که دپښتنيکي کالام هېرماندې هيوا بوسانه له وي که وريکخواوه پاشکولان به وزيغی خويان هڅانسنو نهرونيان باشره له بوټيان و بهجوکترين پرس و رمان پښاکريک له لڼمه له چارمونوزانکي خوماندا لڼموي خوای به نوڼموي لڼمه دحزانيت بهجوکترين شرعيتي نوڼمغريش گرتن لڼمهيان نيه لڼمه له هر لاييکي لڼم ووللندا بين دحيت دستکاری شتمکان بکهم و پښتيري تمولوي خومان بؤ سرچم واکوانگريکاني قوتايانې زانځيکي صلاح الدين درومديږين لڼمش سرماتو لڼماسلايه بؤ لڼمايک بوټي برفاو گروپي (قوتايي - خوندگاري) نازود سر بهر بؤ لڼم دروموي همپه ندي حيزو وريکخواوه کان د بهکو تمنا هاو پښيښه و شواسي هاو خمي کولان دکاهتوه کاتي لڼوه هاوتوه لڼم دروموي گمهيکي حيزو وريکخواوه پاشکولان بېر له خؤ وريککتن بکريتموه سرچم ريگاو دلامزه شارستانه بکريکې بهر هر خومان بهر بيرساريان له هاروتود دکر دشجانه کاني بؤيه لڼمه هچمان نيه بيپلوتين جکه لڼم درؤ گمواڼي که زيان له د ساله بهرمه کد لڼموي که دهپښيښه .

کتابخانه فوئیدہ خاں

زانیہ دکتوں سلیمانہ

అంశం కం ౨౦౨/1/0

لەپىشاۋ زانكۆيەكى نازادو سىستەمىكى خوتىندى مۆدىرنىدا

قوتابىيىنى ھوشيارو خاۋەن ھەلۈست..

دەك ھەمموتان ئاگاڭلارن لەنەنچامى خۇپىشاندىنى رۇژى 2002/12/28 سەۋكى زانكۆي سەلەھەددىن ھەلۈلەر بەرەكەت (بەرىز د. دالرا مىزان) بىلەنچىدايىن كە داۋاكارىيەكەنمان بەزۈرتىن كات جىيەجى بىكات. ئەمەش كە سى رۇژ بەسەر ئەم بىلەنچە تىدەپەرىت، بى ئەۋەك كەتتىن داخۋازى جىيەجىن كىرەيت دەك (دالى ھەرمالە) و باشتىكرەنى بارۈگۈزەرىنى قوتابىيىنى دەرمەۋى شار لەبەشە ئاۋخۇيەكەندا. كەچى دىۋى ئەم رىيىۋانە بىھورەمەتى بىقوتابىيە خۇپىشاندەركەن كىراۋە.

قوتابىيىنى خاۋەن ئىراھى پازۋى گۇپان

ئەم بارۈدۇخەي كە ئەمىر زانكۆكانى كوردىسقاشى ئىدەيە سەرجاۋەي دواخستى كۆمەلگەي كوردى و ئاستى ھوشيارى و سەرىفى قوتابىيان لەلەيەك و تاكى كوردى بەگشتى لەلەيەكى دىكەيە. جگە ئەۋەي پىرۈسەي بەمەدەنكىرەن و دىمۇكراتىزەكرەنى كۆمەلگەكەمان دۋادەخات. بۇيە ئاكرىن چىتەر ئەم رەۋشە بىدەنگ بىيىز و چۈنكە ئەمە رەۋشەكە لەمەزەمەندى ئايندەي ئىدەمە ئىيە، ئەمەش ۋا لەئىمە دەخۋازىت. دەك تۈزۈنكى بەتاكەۋ بۇيەر، ھەلۈست و ئىراھەمان لەپىشاۋ كۆزىنى ئەم رەۋشە رۇك يۇغىن.

قوتابىيىنى جۇھەرىست ..

ئەم رۇژدا ھەمۇ لايەكتان يانگەشەت دەكەين. لەپىشاۋ داكۆكى كىرەن لە ماف رەۋاكەنى قوتابىيان و بىرەر راکىرسى زانكۆ دەك دەرگاۋەكى ئەكادىمىي و سەرىفى و گۇرەشەمەۋى خورەت بۇ تۈزۈن قوتابىيان و بىمەركەرنى كەندەلى ئىدارى و سەرىفى و خۇندىن لەنئو كاپەي زانكۆدا.

ئىژنەي ئامادەكارى خۇپىشاندىنى

قوتابىيىنى زانكۆي سەلەھەددىن/ ھەلۈلەر

2002/12/31

کتابچه چاپکراوه‌کانی دیکه‌ی نووسەر

- ۱- مائاوا ئەی ولاتەکمە. شانۆنامە. بلاوکراوەی یەکیه‌تی نووسەرانی کوردستان - شاخ: ۱۹۸۴.
- ۲- بەیانی باش ئەی غەریبی. شانۆنامە. بنکە یەکگرتن لە کۆنەهاگن: ۱۹۸۸
- ۳- Exil شیعر. بلاوکراوەی ئەنستیتوی کورد لە پاریس، پاریس: ۱۹۹۲
- ۴- ژمارەکانی گۆڤاری کوردستان (ئەستەمبۆل: ۱۹۱۹)، دەزگای گولان، هەولێر: ۱۹۹۸.
- ۵- پۆژنامەگەری کوردی بە زمانی فەرەنسی، سەنتەری براهەتی، هەولێر: ۱۹۹۸.
- ۶- سەرچاوەکانی کوردناسی، بنکە یەکگرتن، سلێمانی: ۱۹۹۸.
- ۷- زێری ناو زێل. تۆژینەوه و تیکستی وەرگێڕدراوی کوردۆلۆژی، دەزگای سەردەم، سلێمانی: ۱۹۹۹.
- ۸- ئینجیل لە مێژووی ئەدەبیاتی کوردیدا، دھۆک: ۱۹۹۹. (چاپی دووهم بە کرمانجیی ژووروو)
- ۹- وێنە ی کورد لە ئەرشیفی کوردناسەکاندا، بنکە ی وێران، هەولێر: ۱۹۹۹.
- ۱۰- جواپەز، شیعر (بە هاوبەشی شاعیرانی دیکە ی هەولێر)، دەزگای ئاراس: ۱۹۹۹.
- ۱۱- سپیاتییه‌کانی ناو پەش، شیعر. بنکە ی وێران، هەولێر: ۱۹۹۹.
- ۱۲- دەرسان فی تاریخ الکورد. ترجمه: ترزه جاف، رابطه کاوا، بیروت: ۱۹۹۹.
- ۱۳- مەلا مەحمودی بایەزیدی، دەزگای ئاراس، هەولێر: ۲۰۰۰.
- ۱۴- رۆژنامە ی کوردستان (۱۸۹۸)، بە هاوبەشی، بنکە ی گەلاوێژ، سلێمانی: ۲۰۰۰.
- ۱۵- پەتاتە خۆره‌کان، کۆمەڵە چیرۆک، بلاوکراوە ی مالتی شەرفخانی بەتلیسی، هەولێر: ۲۰۰۰. (چاپی دووهم: بنکە ی گۆڤاری هاڤیبوون، بەرلین: ۲۰۰۲).
- ۱۶- مێژووی شانۆ لە ئەدەبیاتی کوردیدا، دەزگای ئاراس: ۲۰۰۱.
- ۱۷- مۆلازم تەحسین و شتی تریش، نۆڤلیت. بنکە ی گەلاوێژ، سلێمانی: ۲۰۰۱.
- ۱۸- ژەنەرال شەریف پاشا، تۆژینەوه ی مێژووی، دەزگای سەردەم: ۲۰۰۱.
- ۱۹- چۆلستان، وەرگێڕانی کۆمەڵە چیرۆکی پەتاتە خۆره‌کان بۆ پێنوسی لاتینی - کرمانجیی ژووروو، دەزگای ئافیتستا، ئەستەمبۆل: ۲۰۰۱.
- ۲۱- جواپەز (بەرهەمی هاوبەش لەگەڵ شاعیرانی دیکە ی هەولێر)، دەزگای ئاراس، هەولێر: ۲۰۰۱.

۲۲- عبدالوہاب حیم رحیمی ھکاری، تۆزینەوہی ئەدەبی، دەزگای سپیریژ، دھۆک: ۲۰۰۲

۲۳- میژووی وەرگێرپان لە ئەدەبیاتی کوردیدا لە کۆنەوێ تا ۱۹۳۲، بلاوکراوەکانی کۆتاری ناسۆی پەرەردەیی، ھەولێر: ۲۰۰۲

۲۴- سانتیاگو دی کۆمپۆستیللا، رۆمان، دەزگای ناراس، ھەولێر: ۲۰۰۲

۲۵- پیاویکی شەپقەرەشی پالتۆرەشی پیتلاو شین، رۆمان، دەزگای ناراس، ھەولێر: ۲۰۰۳

۲۶- منداڵباز، رۆمان، بلاوکردنەوہی مالی شەرەفخانی بەتلیسی، ھەولێر: ۲۰۰۳

۲۷- ھەشیشە کێشەکان، شانۆنامە، بلاوکراوەی وەزارەتی رۆشنبیری، ھەولێر: ۲۰۰۳

۲۸- باوک، شانۆنامە، نووسینی ئۆگۆست ستریندبیرگ، و. لە فەرەنسییەو، دەزگای ناراس: ۲۰۰۴

۲۹- باخچەیک شیعری فەرەنسی، لە فەرەنسییەو، دەزگای سەردەم، سلیمانی: ۲۰۰۴

۳۰- ریتبازە ئەدەبیەکان، دەزگای ناراس، ھەولێر: ۲۰۰۴

۳۱- چەند نامەیکە فەرەنسی، سەنتەری رووناکبیری ھەتاو، چاپی یەکەم، ھەولێر: ۲۰۰۵ (چاپی دووہم: سێپتەمبەر ۲۰۰۵)

۳۲- وێنە کورد لە ئەرشیفی کوردناسە ئەورووپییەکاندا، وەزارەتی رۆشنبیری، ھەولێر: ۲۰۰۵

۳۳- میژووی ھونەری شێوکاری لە کوردستاندا، دەزگای سپیریژ، دھۆک: ۲۰۰۵

